

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

BALKAN TÜRK EDEBİYATININ DİJİTAL
MEDYADA GÖRÜNÜMÜ ÜZERİNE BİR
İNCELEME

Mumin ALİOV

2502190685

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Ali Şükrü ÇORUK

İSTANBUL - 2023

ÖZ

BALKAN TÜRK EDEBİYATININ DİJİTAL MEDYADA GÖRÜNÜMÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mumin ALİOV

Dijital çağda edebiyat ve edebiyatçılar daha önce hiç olmadığı kadar hızlı bir şekilde yayılma ve kitlelere ulaşma fırsatını yakalamıştır. Bir dil çatısı altında edebiyat yapanlar arasında âdeta sınır kalmamıştır. Aynı gelişmenin bir devamı niteliğinde farklı edebiyatlar arasında da sınırlar gittikçe incelmektedir. Gidişat, insanlığın ortak edebiyat anlayışı oluşturması yönündedir. Dünyada ve Türkiye’de edebiyat sanatının bir dijitalleşme serüveninde olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmada genelde dünyada, özelde Türkiye’de ve detayda ise Balkan coğrafyasında temayül gösteren bu süreç ele alınmıştır. Çoğunlukla bir ayrım gözetmeksizin birlikte veya birbirinin yerine kullanılan iki kavram mevcuttur: Dijitalleşen Edebiyat ve Dijital Edebiyat. Bu kavramların sınırları çizilmiş, her birinin özellikleri açıklanarak tanımlanmış ve farklı nüansları ortaya konulmuştur. Gittikçe yaygınlık kazanan ve birçok alanı etkileyen dijitalleşme serüvenine doğal olarak Balkan Türk Edebiyatı da dâhil olmuştur. Bu çalışmanın temel amacı, Balkan Türk Edebiyatının genel seyrini bir bütün olarak el alma ve özelde de ülkeler bazında dikkatli tahkikler yapma doğrultusunda, Türkçe olarak yayın yapan ve Türkçe edebî ürünler içeren dijital medya mecralarını tespit etmektir. Edebî muhtevaya sahip olanlarını saptamak ve Türkçenin temsil boyutunu ortaya koyma gayreti güdülmüştür. Türkçenin güncel hâliyle yazılı olarak kullanılışı ve Balkan Türklerinin asırlardır Türk basını aracılığıyla verdiği edebî mücadeleyi dedikkatlere sunmaktır. Balkanlarda kademeli bir ilerleme söz konusu olsa da nihai kertede kapsamlı ve çok yönlü taramalarla elde edilen sonuçlar neticesinde Türkçenin boy gösterdiği dijital mecraların büyük bir

yekûn oluşturduğu ortaya konulmuştur. Bu bağlamda edebiyat sanatı dijitalleşmeden kendine dűřen payı alarak, dijital medya mecralarının birçoğunda varlık gösterdiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Balkan Tűrk Edebiyatı, Dijital Medya, Edebî İçerikli Dijital Mecralar, Balkanlarda Tűrkenin Temsili, Tűrke İnternet Siteleri ve Edebiyat, Dijital Medya ve Balkan Tűrk Edebiyatı, İnternet Edebiyat Platformları, Balkan Tűrk Medyası, Dijital Balkan Tűrk Medyası, Edebiyatın Dijitalleřmesi, Dijitalleřen Edebiyat, Dijital Edebiyat

ABSTRACT

A RESEARCH ON THE PRESENCE OF BALKAN TURKISH LITERATURE IN DIGITAL MEDIA

Mumin ALİOV

In the digital age, literature and the literary people have had the opportunity to spread and reach the masses faster than ever before. There is almost no limit between those who make literature under the umbrella of a language. As a continuation of the same development, the borders between different literatures are getting thinner. The trend is towards the creation of a common understanding of literature by humanity. It is seen that the art of literature in the world and in Turkey is on a digitalisation adventure. In the study, this process, which tends to be in the world in general, in Turkey in particular, and in the Balkan geography in detail, is discussed. There are two concepts that are often used together or interchangeably without distinction: Digitalised Literature and Digital Literature. The boundaries of these concepts have been drawn and the characteristics of each of them have been explained and defined and their different nuances have been revealed. Naturally, Balkan Turkish Literature has been included in the adventure of digitalisation, which has become increasingly widespread and has affected many areas. The main purpose of this study is to determine the digital media channels broadcasting in Turkish and containing Turkish literary products, in order to consider the general course of Balkan Turkish Literature as a whole and to make careful investigations on the basis of countries in particular. An effort has been made to identify those with a literary content and to reveal the representational dimension of Turkish Language. It is also to bring to attention the use of Turkish in its current form in written form and the literary struggle of the Balkan Turks for centuries through the Turkish press. Although there is a gradual progress in the Balkans, it has been revealed that, in the final instance, as a result of comprehensive and versatile scans and the results obtained, the digital channels in which Turkish appears constitute a large sum. In this

context, it has been determined that the art of literature takes its share from digitalisation and has a presence in many of the digital media channels.

Keywords: Balkan Turkish Literature, Digital Media, Digital Media with Literary Content, Representation of Turkish Language in the Balkans, Turkish Internet Sites and Literature, Digital Media and Balkan Turkish Literature, Internet Literature Platforms, Balkan Turkish Media, Balkan Digital Turkish Media, Digitalisation of Literature, Digital Literature

ÖNSÖZ

Sosyal bir varlık olan insanın en belirgin özelliklerinden biri meramını anlatma uğraşısıdır. Doğası gereği yeni keşiflere ve değişimlere açık olan insan, ilk çağdan bu yana çeşitli dönüşümler ve evrelerden geçmiştir. Bu değişimler anlatma biçimine de yansımıştır. İlk dönemlerde eylem ve hareketlerle gerçekleşen anlatma süreci görsellerden faydalanılarak kalıcı kılınmıştır. Daha sonra sözle iletişim kuran insanın yazılı iletişime geçmesi yeni bir dönüşümün ifadesi olduğu aşikârdır. Bugün gelinen son noktada ise insan meramını hareket, görsel, ses, söz ve yazı gibi dijital medya unsurlarını bir arada kullanarak anlatmaktadır.

Dijital medya araçları, bir ifade biçimi olan edebiyatın hâlini de aksettirmektedir. Eylem ve sözle ifa edilen edebiyat sanatı, akabinde yazıya dökülerek yeni bir boyut kazanır ve asırlarca hâkimiyetini bu düzlemde sürdürür. Ulaşılan noktada ise artık ekran yoluyla ifade edilen anlatılar dijital ürün olarak interaktif bir biçimde daha üst bir perdeye taşınmıştır.

Edebiyatın dijitale yayılmasıyla birlikte yazar ve bilgisayar programcıları edebiyatın dijitaldeki varlığını beraber ilerletmişlerdir. Böylece edebiyatın dijitalleşme sürecinde yazıya hareket, görsel, etkileşim ve ses gibi farklı donanımlar eklenerek dijital edebiyatın ortaya çıkması sağlanmıştır. Yarım asırlık bir geçmişe sahip olan dijital edebiyat süreci, Türkiye ve Balkanlar özelinde düşünüldüğünde, aynı yolu takip ederek geliştirildiği ve edebiyatın dijitalleşmesine daha fazla yoğunlaşıldığı görülmektedir. Balkan Türk Edebiyatını konu alan bu çalışmada dijital edebiyat değil, edebiyatın dijitalleşme süreci dikkate alınmaktadır. Çalışmanın gayesi Balkan Türk Edebiyatı için yeni bir saha olan ve aşamalı olarak geçiş yapılan dijital ortamdaki edebiyatın durumunu tespit etmek, takdim etmek ve güncel hâlini dikkatlere sunmaktır. Yeni gelişen bu edebiyat alanının bakir olduğu ve Balkan Türk Edebiyatı açısından farklı bakış açılarıyla çalışılması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu dar alan açısından konuya bakıldığında daha önce yapılan herhangi bir çalışmaya şimdiye kadar rastlanılmamıştır. Hâliyle yapılan bu çalışmada gayretler özgün ve yeni çalışmalara kaynaklık teşkil edecek bir eser ortaya koymaktır. Bununla beraber, Balkan Türk Edebiyatının dijital mecralardaki varlığına dair bazı tespitlerde

bulunularak, geliştirilmesi gereken tarafları hakkında öneriler sunma maksadı da güdülmüştür.

Bu çalışmada söz konusu olan dijital mecra (dergi-gazete) yöneticileri de gayret ve samimiyetlerini ortaya koyarak verdikleri mülakatlarla desteklerini esirgememişlerdir.

Evvela bu tezin yazım sürecinde ufuk açıcı tavsiyeleri ve rehberliğiyle her daim yanımda olan, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı kıymetli danışmanım Prof. Dr. Ali Şükrü Çoruk hocama müteşekkirim. Hakeza Balkanlara karşı duyarlılıklarıyla her zaman yanımda olan değerli hocalarım Prof. Dr. Mehmet Samsakçı'ya, Doç. Dr. Ahmet Koçak'a ve sayın jüri hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Çilem Tercüman, Dr. Öğr. Üyesi Mesut Koçak, Prof. Dr. Turgay Anar ve Dr. Öğr. Üyesi Fırat Karagülle'ye teşekkür ve saygılarımı sunarım. Hassaten hayatım boyunca destekleri için aileme teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışmayı destekleyen YTB'ye de teşekkürlerimi arz ederim.

Mumin ALİOV
İstanbul, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xiii
GÖRSELLER LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MATBU MEDYANIN DİJİTALE DÖNÜŞÜMÜ

A. Dünyada Matbu Medya ve Edebiyatın Dijitalleşmesi.....	7
1. Matbu Medyanın Gelişim Süreci.....	7
2. Edebiyatın Dijitalleşmesi	11
a. Edebiyatın Dijitalleşmesi ve Dijital Edebiyat	14
b. Edebiyatın Dijitalleşme Tarihi ve Gelişim Süreci.....	19
c. Dijital Edebiyatın Tarihi ve Gelişim Süreci.....	22
B. Türkiye’de Edebiyatın Dijitalleşmesi ve Dijital Edebiyat.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

BALKANLARDATÜRKÇE YAYIN YAPAN DİJİTAL MEDYA MECRALARI

A. Balkanlarda Türkçe Yayın Yapan Dijital Medya Mecraları.....	36
1. Bulgaristan.....	38
a. Bulgaristan Cumhuriyeti Müslümanlar Diyaneti Başmüftülüğü - https://www.grandmufti.bg	39

b. Bulgaristan Millî Televizyonu - www.bnt.bg	39
c. Bulgaristan Radyosu Türkçe Yayınlar Bölümü- www.bnr.bg	40
d. Ajans Bulgaristan - www.ajansbg.blogspot.com	40
2. Bosna-Hersek.....	41
a. BalkanNews - www.balkannews.com.tr	41
b. Zambak – www.zambak.ba	41
3. Karadağ.....	42
4. Kosova	42
a. Kosova Haber – www.kosovahaber.com	43
b. Kosova Port - www.kosovaport.com	43
c. Balkan Postası – www.balkanpostasi.net	43
d. Kosova Radyo ve Televizyonu – www.rtklive.com	44
5. Kuzey Makedonya	44
a. Yeni Balkan Gazetesi – www.yenibalkan.com	45
b. TimeBalkan – www.timebalkan.com	45
c. Haber Makedonya – www.habermakedonya.net	45
d. VardarPress – www.vardarpress.com	46
e. Kum Saati Dergisi www.turkgenclikkulubu.com/kum-saati-dergi	46
f. Türkçenin Temsil Edildiği Hakemli Dergiler	47
6. Romanya	48
a. Söz Medya – www.sozmedia.ro	49
b. Gazete Balkan – www.gazetebalkan.ro	49
c. Hakses Gazetesi (1995 ~) – www.hakses.turc.ro	50
7. Yunanistan – Batı Trakya.....	53
a. Birlik Gazetesi - www.birlikgazetesi.org	53
b. Gündem Gazetesi – www.gundemgazetesi.com	53
c. Trakya'nın Sesi – www.trakyaninsesi.com	54
d. Ülke Gazetesi – www.ulkugazetesi.net	54
e. Çınar FM – www.cinarfm.gr	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BALKAN TÜRK EDEBİYATININ DİJİTAL MECRALARI

A. Balkan Türk Edebiyatı Hakkında Kısa Bir Değerlendirme	56
1. Bulgaristan Türk Edebiyatı.....	63

2. Kosova Türk Edebiyatı.....	66
3. Kuzey Makedonya Türk Edebiyatı	70
4. Romanya Türk Edebiyatı.....	72
5. Yunanistan / Batı Trakya Türk Edebiyatı	75

B. Balkan Türk Edebiyatının Dijital Mecraları 78

1. Bulgaristan'da Edebî Ürün İçeren Dijital Mecralar	79
a. Nöbettepe Edebiyat Kültür ve Sanat Dergisi (2018 ~) – www.nobettepe.com.....	79
(1) Yayın Serüveni ve Tarihçe	80
(2) Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı	81
(3) İçerik Açısından İnceleme	84
(4) Yazarlar	91
(5) Hedef Kitle ve Okur Profili	94
(6) Dergi Editörü Görüşleri.....	95
b. Bizim Gazete (2013 ~) - www.bizimgazete.bg	97
(1) Yayın Serüveni ve Tarihçe	98
(2) Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı	98
(3) İçerik Açısından İnceleme	100
(4) Yazarlar	105
(5) Hedef Kitle ve Okur Profili	107
c. Kırcaali Haber (2006 ~) - www.kircaalihaber.com	107
(1) Yayın Serüveni ve Tarihçe	107
(2) Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı	108
(3) İçerik Açısından İnceleme	109
(4) Yazarlar	114
(5) Hedef Kitle ve Okur Profili	116
d. Müslümanlar Dergisi (1990 ~) - www.grandmufti.bg.....	116
(1) Yayın Serüveni ve Tarihçe	117
(2) Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı	118
(3) İçerik Açısından İnceleme	120
(4) Yazarlar	124
(5) Hedef Kitle ve Okur Profili	126
(6) Dergi Editörü Görüşleri.....	126
e. Hilal Çocuk Dergisi - www.grandmufti.bg/tr/home-4/spisanie- myusyulmani.html.....	128

(1)	Yayın Serüveni ve Tarihçe	129
(2)	Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı	129
(3)	İçerik Açısından İnceleme	130
(4)	Yazarlar	133
(5)	Hedef Kitle ve Okur Profili	134
f.	Türk Kültür ve Sanat Derneği (2011-2014) - www.turksad.com	135
2.	Kosova'da Edebî Ürün İçeren Dijital Mecralar	135
a.	Mamuşa Dergisi (2021 ~) – www.rks-gov.net	136
(1)	Yayın Serüveni ve Tarihçe	136
(2)	Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı	137
(3)	İçerik Açısından İnceleme	139
(4)	Yazarlar	144
(5)	Hedef Kitle ve Okur Profili	146
(6)	Dergi Editörü Görüşleri	147
b.	Türkçem Dergisi (1999 ~) - www.facebook.com/turkcem.dergisi	149
(1)	Yayın Serüveni ve Tarihçe	150
(2)	Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı	151
(3)	İçerik Açısından İnceleme	153
(4)	Yazarlar	156
(5)	Hedef Kitle ve Okur Profili	156
(6)	Genel Yayın Yönetmen Görüşleri	157
3.	Kuzey Makedonya'da Edebî Ürün İçeren Dijital Mecralar	159
a.	Kardelen Çocuk Dergisi (2009~) - www.facebook.com/kardelencocuk	-
	www.facebook.com/nesildernege	160
(1)	Yayın Serüveni ve Tarihçe	160
(2)	Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı	162
(3)	İçerik Açısından İnceleme	163
(4)	Yazarlar	166
(5)	Hedef Kitle ve Okur Profili	168
(6)	Dergi Editörü Görüşleri	168
4.	Yunanistan/ Batı Trakya'da Edebî Ürün İçeren Dijital Mecralar	170
a.	Öğretmenin Sesi Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi (2011~)– www.ogretmeninsesi.gr	171
(1)	Yayın Serüveni ve Tarihçe	171

(2)	Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı	171
(3)	İçerik Açısından İnceleme	172
(4)	Yazarlar	176
(5)	Hedef Kitle ve Okur Profili	176
b.	Rodop Rüzgârı Dergisi (1999 ~) - www.burasibatitrakya.com / www.rodopruzgari.com	177
(1)	Yayın Serüveni ve Tarihçe	177
(2)	Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı	178
(3)	İçerik Açısından İnceleme	179
(4)	Hedef Kitle ve Okur Profili	181
(5)	Genel Yayın Yönetmen Görüşleri	182
c.	Millet Gazetesi(2005 ~) – www.milletgazetesi.gr	184
(1)	Yayın Serüveni ve Tarihçe	184
(2)	Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı	185
(3)	İçerik Açısından İnceleme	185
(4)	Hedef Kitle ve Okur Profili	188
(5)	Genel Yayın Yönetmen Görüşleri	189
SONUÇ		191
KAYNAKÇA		199
EKLER		213
ÖZGEÇMİŞ.....		216

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Dijital Medya ve Matbu Medya Özellikleri.....	s. 20
Tablo 2.1: Balkanlarda Türkçe Yayın Yapan Dijital Mecralar.....	s. 36
Tablo 3.1: Balkan Türk Edebiyatı.....	s. 60
Tablo 3.2: Makedonya Türk Edebiyatı Dönemleri.....	s. 69
Tablo 3.3: Balkan Türk Edebiyatı Ürünleri Yayınlayan Dijital Mecralar.....	s. 76
Tablo 3.4: <i>Nöbettepe</i> Dergisi Edebî İçerik Yazarları.....	s. 89
Tablo 3.5: <i>Bizim Gazete</i> Edebî İçerik Yazarları.....	s. 103
Tablo 3.6: <i>Kırcaali Haber</i> Edebî İçerik Yazarları.....	s. 112
Tablo 3.7: <i>Müslümanlar</i> Dergisi Edebî İçerik Yazarları.....	s. 122
Tablo 3.8: <i>Hilal</i> Dergisi Edebî İçerik Yazarları.....	s. 129
Tablo 3.9: <i>Mamuşa</i> Dergisi Edebî İçerik Yazarları.....	s. 141
Tablo 3.10: <i>Kardelen</i> Dergisi Edebî İçerik Yazarları.....	s. 162
Tablo 3.11: <i>Öğretmenin Sesi</i> Dergisi Edebî İçerik Yazarları.....	s. 172

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1.1:Screen Örnek Görseli.....	s. 25
Görsel 1.2:Still Standing Örnek Görseli.....	s. 26
Görsel 1.3:Türk Dili Dergisi 855.sayısının Matbu ve Dijital Baskısı.....	s. 30
Görsel 1.4:Bağlar Dergisi 2.sayısının Matbu ve Dijital Baskısı.....	s. 31
Görsel 3.1:Nöbettepe 19.sayısı Dergi Kapağı.....	s. 82
Görsel 3.2:Bizim Gazete Biz'im Şiirlerimiz Bölümü Örneği.....	s. 97
Görsel 3.3:Kırcaali Haber Edebiyat Bölümü Örneği.....	s. 107
Görsel 3.4:Müslümanlar Dergisi Ön Kapak Örneği.....	s. 118
Görsel 3.5:Hilal Çocuk Dergisi Ön Kapak Örneği.....	s. 127
Görsel 3.6:Mamuşa Dergisi Ön Kapak Örneği.....	s. 136
Görsel 3.7:Türkçem Dergisi Ön Kapak Örneği.....	s. 151
Görsel 3.8:Kardelen Çocuk Dergisi Ön Kapak Örneği.....	s. 159
Görsel 3.9:Öğretmenin Sesi Dergisi Ön Kapak Örneği.....	s. 168
Görsel 3.10:Rodop Rüzgârı Dergisi Ön Kapak Örneği.....	s. 175
Görsel 3.11:Millet Gazetesi Şiir Zamanı Bölümünden Bir Kesit.....	s. 182

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
BTE	: Balkan Türk Edebiyatı
BUTE	: Bulgaristan Türk Edebiyatı
KOTE	: Kosova Türk Edebiyatı
ROTE	: Romanya Türk Edebiyatı
BTTE	: Batı Trakya Türk Edebiyatı
MTE	: Makedonya Türk Edebiyatı
ÖR	: Örnek
ÇMTE	: Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TDK	: Türk Dil Kurumu
s.	: Sayfa
S:	: Sayı
vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

İnsan ilk çağdan bu yana sürekli olarak kendini ifade etme, diğerleri ya da öteki ile iletişime geçme ihtiyacı duymaktadır. Bu durum bulunduğu dönemin şartlarına ve teknik imkânlara göre şekillenmiş ve biçimlenmiştir. İletişim ilk dönemlerde kayalara çizilen resimler ve kil tabletler üzerinden gerçekleşirken, matbaanın icadıyla kitap, akabinde kitle iletişim aracı olan gazete ve daha özel bir zümreye hitap eden dergilerin yayımlanmasıyla farklı bir boyut kazanarak anlam katmanını çoğaltır. İlerleyen dönemlerde ise artık okuma bilme gereksinimine de ihtiyaç duyulmayacak şekilde, dinleme duyusuna dayalı olarak radyo kendini merkeze koyar. Gelişen yeni iletişim aygıtları ise görsel, metin ve ses üçgeninde ortaya çıkan televizyonla toplumsal manada büyük devrim oluşmuştur. Dijital teknolojiler ve internetin keşfi ise daha geniş bir âlemi ortaya çıkararak, uluslararası bir iletişim arenasını tetiklemiştir. İnternet, sınırları aşarak yerelin dışına çıkan uluslararası bir ağ ile yeryüzü insanlığını aynı mahfilde toplamayı başarmıştır. Geline son noktada dijital teknoloji etkilediği ve belirlediği birçok alanda hükümdarlığını sürmektedir.

Modern manada matbaanın kullanımıyla birlikte baskı yaygınlık kazanır ve etkisini hayatın her alanında gösterir. Bu çerçevede edebiyat nasibine düşeni alır ve yeni türler bünyesine dâhil ederek zenginleşir. Gazete ve dergi gibi matbu yayınların edebiyatta oynadığı büyük rol bilinmektedir. Buna benzer etki internet devrimiyle de ortaya çıkmaktadır. Marshall McLuhan'ın *Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsan Oluşumu* isimli eserinde, matbaa teknolojisinin ve iletişim araçlarının toplumların dönüşümünde oynadığı rol ve tesirinin büyük yankıları olduğunu vurgulamıştır. Günümüz itibariyle “küresel köy” kavramı internet ile daha katmanlı ve ileri bir boyuta taşınarak dijital mecralara tekâmül etmiştir. Edebiyat internetin sunduğu imkânlar sayesinde âdeta evrim sürecine girer ve dijital ortama geçerek yeni bir boyut kazanır. Bunun en somut göstergelerinden biri Çin’de 2017 yılında yapılan

İnternet Edebiyat Konferansı¹ hakeza yakın zamanda Asya'da Çin İnternet Edebiyatının Gelişimi Üzerine² başlıklı raporda edebiyatın internet ortamına hızla geçiş yaptığını ve yapacağını göstermektedir. Bu algı giderek dünya genelini kapsayan bir olgu hâlini almaktadır.

Canlı ve hareketli bir gelişim seyri takip eden edebiyat, günümüzde yeni araçlarla zenginleşmekte ve aynı zamanda modern dünyanın farklı mecralarına yayılmaktadır. Her yeni gelen neslin, bulunduğu çağın şartlarını doğal ortam olarak görmesiyle birlikte, basılı materyallerden ziyade daha fazla görsele yönelmesi, edebiyatın da dijitale kaymasının kapısını aralamış ve görme eylemini ön plana taşımıştır.

Görsel odaklı bu sanal dünyada, edebiyatın sadece yazıyla uyum sağlaması her geçen gün daha da zorlaşmakta ve yazarlar okurlarına ulaşabilmek için yeni bir ortam arayışı içerisine girmektedir. Görsel, görüntü, ses ve hareket gibi çoklu araçlara aynı anda erişim sunan dijital ortamlar ise bu ihtiyacı farklı şekillerde karşılamaya başlar. Edebiyatın dijital medyaya taşınması ve kendine âdeta yeni bir mekân oluşturması geliştirmekte olan ve yeniliklere açık olan bir süreçtir.

Bulduğumuz dönemin şartları içerisinde edebiyatın sadece dijitalleşmesinden söz etmek yetersiz kalır. Nasıl ki çevrim içi bir internet sayfasında yazılan bir şiir ile katılımcıları hareketsiz kalmaya ve şiirsel içeriği düşünmeye davet eden etkileşimli bir kurulum olan *Still Standing*³ aynı özellikler sahip değilse, bu iki farklı türü aynı çatı altında değerlendirmek de doğru değildir. Birbirinden çok farklı özelliklere sahip olan bu iki türü, her ikisinin de sadece aynı dijital mahfilde bulunmasını baz alarak dijital edebiyat olarak tanımlamak yetersiz kalmaktadır. Bu iki türün farklılıklarından hareketle dijitalleşen edebiyat ve dijital edebiyat kavramları ortaya çıkmıştır. Bahse konu olan iki kavramın sınırlarını belirlemek amacıyla çalışmanın birinci bölümünü teşkil eden kuramsal çerçevede dijitalleşen

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. China Audiovisual and Digital Publishing Association. 2017 China Internet Literature Development Report.

² Report on the Development of Chinese Internet Literature in Asia (27 Mayıs 2023).

³ https://collection.eliterature.org/2/works/nadeau_stillstanding.html (Erişim Tarihi: 10.07.2023)

edebiyat ve dijital edebiyat kavramları tanımlanarak açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca dijitalleşen edebiyat ve dijital edebiyat ayrımını yapmadan, sınırlarını ve kapsamlarını belirlemeden edebî, iletişim ve bilgi boyutlu işlevlerinden söz etmek zor olacaktır.

Medya, kişilerarası ve kitlelerarası iletişim kurmak için kullanılan vasıtalarandır. Geleneksel iletişim araçları kitap, gazete, dergi, radyo, film ve televizyon olarak sayılabilir. Dijital medya, iletişim ve bilgi ağlarını bir üst perdeye taşımaktadır. Günümüzde, dijital medyanın kullanım alanları ve hayata etkisi sürekli artmaktadır. Yazılı basına kıyasla daha fazla toplum katmanı ve çeşitli disiplinleri dâhil eden dijital medya, onların gelişmesine katkı sağlamakta ve tesir alanlarını genişletmektedir.

Bütün dünyada olduğu gibi, Balkanlarda da dijital medya dinamik bir şekilde gelişmektedir. Asırlara uzanan ve kadim bir tarihî geleneğe sahip olan Balkan Türk Edebiyatı bu gelişmelerden nasibini almaktadır. Mevcut durum itibariyle Balkan Türk Edebiyatı, dijital medya toprağında yeni yeni filizlenmeye başlamış ve her gün farklı mecralarda kendini gösterme imkânı bulmaktadır.

Yapılan çalışmada, Balkan Türk Edebiyatının dijital medya alanındaki durumu incelenmektedir. Balkan Türk Edebiyatının dijital medyada varlığı üzerine tahliller, gelişme süreçleri üzerine araştırmalar yapılarak, çıkarımlar ve sonuçlar elde edilmektedir. Ayrıca dijital medya aracılığıyla mevcut ve yeni gelişen edebî türler var mı sorusuna cevap aranmaya çalışılmakta ve kitlelere ulaşma konusu irdelenmektedir.

Özü itibariyle, Balkanlarda Türk Edebiyatının dijital medyada varlığı işlenmektedir. Sırasıyla yapılan okuma, irdeleme ve tartışmaları bir araştırma kalıbına döküldüğü ifade edilebilir. Balkan Türk Edebiyatının dijital medya mecralarında sunduğu içerikler hakkında tespitler yapılarak, dikkatler göz önüne serilmekte ve önerilerde bulunmaktadır.

Araştırmanın temel amacı Balkan Türk Edebiyatının dijital medyada varlığı nedir, gelişimini nasıl devam ettirmektedir, tarihî seyir içerisinde neler yapılmış ve

gelecekte nasıl geliştirilmesi gerekir sorularına cevap aramaktır. Özetle bu çalışma, Balkan Türk Edebiyatının dijital medyadaki konumunu ve Türkçenin Balkanlardaki yerini tespit etme çabası olarak nitelendirilebilir.

Çalışmanın içerik ve kapsamını belirleyen temel kriterler ise şunlardır:

- Medyanın dijital olması;
- Dijital medyanın bir Balkan ülkesinde bulunması ve yerli olması;
- Türkçenin ele alınan ülkede azınlık dili olması ve
- Belirlenen dijital medyanın edebî ürünler içermesidir.

Bu temel ölçütlerden hareketle tezin kapsamını on bir Balkan ülkesi, her ülkede Türkçe yayın yapan ve edebî ürünler içeren yerli dijital medyalar oluşturmaktadır. Yapılan çalışmanın sınırları bu şekilde belirlenmiştir. Esas alınan diğer iki ölçüt ise Türkçenin ele alınan ülkede azınlık dili olması ve dijital mecranın yerli olmasıdır. “Yerli” tanımıyla kast edilen, dijital mecranın yönetim merkezinin ele alınan ülkenin sınırları dâhilinde bulunmasıdır. Türkiye bir Balkan ülkesi olmasına rağmen, azınlık dili kıstası gözetilerek, araştırma listesine dâhil edilmemiştir. Slovenya, Hırvatistan, Sırbistan ve Arnavutluk da azınlık dili kıstasına uymamaktadır. Fakat Türkiye dışında dijital medyada Türkçenin temsil boyutunu görmek amacıyla taramalara eklenmiştir.

Mercek altına alınan on bir Balkan ülkesi şunlardır:⁴ Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Kuzey Makedonya, Romanya, Sırbistan, Slovenya ve Yunanistan. Belirtilen ölçütler dikkate alınarak yapılan taramalar sonucunda, Türkçe yayın yapılmadığı tespit edilen dört ülke şunlardır: Arnavutluk, Hırvatistan, Sırbistan ve Slovenya. Türkçe yayın yapan ve edebî ürünler içermeyen ülkelerin sayısı üç olarak saptanmıştır: Bosna-Hersek, Karadağ ve Romanya. Yapılan araştırmanın özü niteliğinde olan Türkçe yayın yapan ve edebî ürünler içeren yerli dijital mecralar kategorisinde ise dört ülke belirlenmiştir: Bulgaristan, Kosova, Kuzey Makedonya ve Yunanistan. Neticede dört ülkede toplam on iki yerli dijital

⁴ Daha geniş bilgi için bkz. Mümin Ali, **Köprü Dergisi Ekseninde Teşekkül Eden Makedonya Türk Edebiyatı (Şiir)**, Üsküp, Divan Yayıncılık, 2022, s. 27.

mecra edebî çalışmaların geniş kitlelere ulaşmasını sağlamaktadır. Hâlihazırda Balkanlarda Türkçe yayın yapan dijital medya mecraları EK 1’de ve edebî ürünler içeren dijital mecraları da EK 2’de sunulmaktadır.

Bu çalışmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırmada en yaygın olarak kullanılan veri toplama yöntemleri görüşme, gözlem ve yazılı dokümanların incelenmesidir. Bu çalışmada, verilere ulaşmak için nitel araştırma modelinden doküman analizi ve görüşme yöntemi kullanılmaktadır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen algı ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.⁵ Doküman analizi sürecinde amaca yönelik mevcut dokümanlara ulaşılır, dokümanların özgünlüğü kontrol edilir, dokümanlar anlaşılır ve çözümlenir, incelenir, gerekli bilgiler not alınır ve değerlendirme işlemleri yapılır.

Yapılan çalışmada genel olarak nitel araştırma ve özelde doküman analizi yöntemi kullanılmaktadır. İncelemenin ilk aşamasında dijital medya mecralarını ülke bazında listelere ayırma işlemi uygulanmıştır. Akabinde tanıtıcı araştırma yöntemiyle dijital medyada yayınlanan edebî türler tespit ve tasnif edilmiştir. Her kaynak ve edebî türde, işlenen konular sıralanarak genel özet tahlil yapılmıştır. Kullanılan çevrim içi kaynaklar PDF formatında kayıt altına alınarak arşivlenmiştir. Çalışmada tanıtıcı araştırma ile birlikte istatistiksel yöntemlerden de yararlanılmıştır. Literatür taramasında kitap, tez, makale, bildiriler, dijital ortam yazıları, görüşmeler dikkate alınarak tezin ana çerçevesi oluşturulmuştur.

Yapılan çalışma Giriş ve Sonuç kısımları dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. Tezin giriş kısmında çalışmanın amacına, kapsamına ve hazırlanma aşamasında başvuru yöntemlere yer verilmektedir. Birinci Bölümde Matbu Medyanın⁶ Dijitale Dönüşümü başlığı altında Matbu Medya ve Edebiyatın Dijitalleşme süreçleri tespit edilerek, Dijitalleşen Edebiyat ve Dijital Edebiyat kavramları tanımlanmış ve açıklanmıştır. İkinci Bölümde Balkanlarda Türkçe Yayın

⁵ Ali Yıldırım & Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2018, s. 189.

⁶ Matbu Medya ile kast edilen kavram Basılı Medya’dır. Çalışmada matbunun tarihi seyri de gözler önüne serildiği için Matbu Medya kavramı tercih edilmiştir.

Yapan Dijital Medya Mecraları başlığı altında Türkçenin temsil edildiği dijital platformlar listelenerek irdelenmiş ve tanıtılmıştır. Çalışmanın Üçüncü Bölümünde ise Balkan Türk Edebiyatının ana çerçevesi çizilerek bahse konu olan kısım için çalışma zemini oluşturulmuştur. Böylece Balkan Türk Edebiyatının Dijital Mecraları tespit edilerek ve edebiyat ürünleri yayınlayan mecralar ayrı alt başlıklar hâlinde ele alınarak değerlendirilmektedir. Çalışmanın Sonuç kısmında ise elde edilen tespitlere, bulgulara ve önerilere yer verilerek yapılan değerlendirmeler dikkatlere takdim edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MATBU MEDYANIN DİJİTALE DÖNÜŞÜMÜ

Çalışmanın Birinci Bölümünü teşkil eden Matbu Medyanın Dijitale Dönüşümü başlığı altında Dünyada Matbu Medya ve Edebiyatın Dijitalleşmesi, Matbu Medyanın Gelişim Süreci, Edebiyatın Dijitalleşmesi, Edebiyatın Dijitalleşmesi ve Dijital Edebiyat, Edebiyatın Dijitalleşme Tarihi ve Gelişim Süreci, Dijital Edebiyatın Tarihi ve Gelişim Süreci, Türkiye’de Edebiyatın Dijitalleşmesi ve Dijital Edebiyat konuları işlenmektedir.

A. Dünyada Matbu Medya ve Edebiyatın Dijitalleşmesi

Edebiyat araştırmalarında edebî eser ve yazarın yanı sıra üretim alanları (mekân) üzerinde de durulması gerekmektedir. Tarihî süreç içerisinde edebî eserlerin üretim alanları dönemin şartlarına uyum sağlayarak bir değişim ve gelişim göstermiş, mevcut eser üretim alanlarına yeniler eklenmiş veya yeni gelen eskisinin yerini devralmıştır. Üretim alanlarının değişmesiyle birlikte, diğer bütün sanatlarda olduğu gibi, edebiyat da gelişim ve değişimini sürdürmüştür. Örneğin matbaanın keşfi ile birlikte Türk Edebiyatının gelişim sürecinde sözlü edebiyat alanından çok yazılı edebiyat alanına geçilmiştir. Bu yüzden günümüzde dinamik bir şekilde gelişimini sürdüren dijital medya ve edebiyatın ilişkisine geçmeden önce tarihî süreç içerisinde matbu medyanın gelişim seyri ve yeni keşiflerle birlikte edebiyatın değişen üretim alanları üzerinde durulmaktadır.

1. Matbu Medyanın Gelişim Süreci

Her yeni icat bir devrimi de beraberinde getirmektedir. İnsanlık tarihinin en önemli keşiflerinden biri olan yazının bulunmasıyla birlikte yeni bir döneme geçiş

yapılmış, söze dayalı bilgi aktarımı yerini yazıya bırakmış, yazıyla birlikte bilginin kayıt altına alınması başlamış ve kalıcılığı sağlanarak yeni nesillere aktarımı da kolaylaşmıştır. Yazının bulunmasıyla birlikte insanoğlu çeşitli yazı araçları ve yazı yüzeylerini kullanarak bilginin kaydedilmesini sağlamıştır. Böylece çeşitli bilgi kaynakları da ortaya çıkmıştır. Bu bilgi kaynakları arasında belki de en önemli olanı kitaptır. Tarih boyunca kitap farklı biçimler değiştirerek günümüz anlamındaki görünümüne ulaşmıştır. Tarihî kaynaklarda karşımıza çıkan ilk kitap örneği M.Ö. 2700 yılında yazılan *Gilgames Destanı*'dır.⁷ *Gilgames Destanı*'nı ilk kil tablete yazılmış bir kitap örneği olarak kabul etmek mümkündür. Kil tabletten sonra papirüs bitkisinin saplarından papirüs kâğıdının oluşturulması ve bunun bir yazı yüzeyi olarak kullanılmaya başlaması ile birlikte papirüs kitap ortaya çıkmıştır. Papirüs kitap M.Ö. VI. – M.S. IV. yüzyılları arasında ilk önce Mısır'da ve sonra da Grekler tarafından kullanılmış ve Papirüse yazılmış ilk kitap olarak *Merer Günlüğü* kabul görmektedir.⁸ M.S. IV. yüzyılda papirüs yavaş yavaş yerini parşömene bırakmaya başlamış ve zamanla iki yüzüne de yazı yazılabilecek hâle getirilerek kitap şekline sokulmuştur.⁹ Mısır'da papirüsün yazı malzemesi olarak kullanıldığı dönemlerde Çin'de de kitap sanatı ortaya çıkmaya başlar. Papirüsten farklı olarak Çin'de ilk önce ağaç kitaplar bir kitap biçimi olarak ortaya çıkmış ve edebiyatın gelişme sürecinde yetersiz kalan ağaç kitaplara alternatif olarak ipek kitaplara da başvurulmuştur. İlk bambu kitap da M. Ö. 1250 yılında Çin'de kaydedilmiştir.¹⁰

Kil, papirüs, ağaç, ipek ve parşömenden sonra ahşap tabletler de kitap biçimi olarak kullanılmıştır. Yazılı iletişimin yaygınlaşmasında Çin'de ortaya çıkan ahşap baskı önemli bir rol oynamıştır. Araştırmacılar ahşap baskının ilk olarak 600'lü yıllarda ortaya çıktığını ve Tang Hanedanlığı döneminin sonlarında ise

⁷ Muazzez İlmiye Çığ, *Gilgames Tarihte İlk Kral Kahraman*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2015, s. 79.

⁸ Pierre Tallet, *Les journaux de bord du règne de Chéops au ouadi el-Jarf (P. Jarf AF): état des lieux*, *Bulletin de la Société Française d'Égyptologie* 198, 2017, s. 8-19.

⁹ Orhan Öcal, *Kitabın Evrimi*, Ankara, Türkiye İş Bankası, 1971, s. 70.

¹⁰ John Lagerwey & Marc Kalinowski, Ed. *Early Chinese Religion Part One: Shang through Han (1250 BC-220AD)*, Volume: 1, Brill, 2009, s. 2.

mükemmelleştğini belirtmektedir.¹¹ Bugün dünyada bulunan ilk ahşap baskı örneği Kyongju'daki Pulguk-sa Tapınağı'nda keşfedilen ve M.S. 751 yılında basıldığı düşünülen Budist parşömeni olarak kabul edilmektedir.¹² Çin'de M. S. 1. yüzyılın sonunda kâğıdın bulunması, modern anlamda kitabın doğmasına önemli ölçüde etki etmiştir.¹³ Kâğıdın bulunmasından itibaren matbaanın keşfine kadar olan süreçte kitaplar el yazması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Gutenberg'in 1450 yılından sonra modern anlamda baskı tekniğini matbaaya uygulamasıyla birlikte modern matbaacılığın doğuşunu da gerçekleştirmiştir.

Modern anlamda matbaanın bulunmasıyla birlikte edebiyatın gelişmesinde de önemli rol üstlenen gazete ve dergiler birer kitle iletişim aracı ve bilgi kaynağı olarak boy göstermeye başlamıştır. Johann Carolus'un 1605 yılında Starsburg'ta yayımlamaya başladığı *Relation aller Fürnemmen und gedenckwürdigen Historien* (Tüm Seçkin ve Unutulmaz Haberlerin Hesabı) ilk matbu gazete ve 1663 yılında Johann Rist'in *Erbauliche Monats-Unterredungen* (Aylık Görüşmelerin Düzenlenmesi) de ilk matbu dergi örneği olarak kabul edilmektedir.¹⁴

Edebiyat açısından bakıldığında ise ilk matbu edebiyat dergisinin Fransa'da 1684 yılında Pierre Bayle tarafından kurulan *Nouvelles de la République des Lettres* (Edebiyat Cumhuriyeti'nden Haberler)¹⁵ ve ilk matbu edebiyat gazetesi de 1751 yılında Amerika'da yayımlanmaya başlayan *New England-Courant*(New England-Güncel)'dür.¹⁶ Böylelikle edebiyatın gelişimi açısından büyük bir öneme sahip olan matbu medyanın temelleri de atılmıştır.

¹¹ <https://education.asianart.org/resources/the-invention-of-woodblock-printing-in-the-tang-and-song-dynasties/> (Erişim Tarihi: 07.07.2023)

¹² <https://en.unesco.org/courier/december-1978/200-years-gutenberg-master-printers-koryo#:~:text=after%20its%20invention.,The%20oldest%20surviving%20woodblock%20print%20in%20the%20world%20seems%20to,Silla%20patronage%20around%20751%20A.D.> (Erişim Tarihi: 13.07.2023).

¹³ Jonathan M. Bloom, "Papermaking: the historical diffusion of an ancient technique", içinde **Mobilities of Knowledge**, ed. Jöns, Heike, P. Mausberg & Heffernan, M., 2017, Springer Nature, s. 51-66.

¹⁴ Travis Kurowski, "Some Notes on the History of the Literary Magazine", **Mississippi Review**, C.36, S.3, 2008, s. 231-243.

¹⁵ Travis Kurowski, a.g.m., s. 231-243.

¹⁶ Charles E. Clark, "Boston and the Nurturing of Newspapers: Dimensions of the Cradle", 1690-1741. **The New England Quarterly**, C.64, S.2, 1991, s. 265.

Matbu terimi TDV Ansiklopedisi'nin ilgili maddesinde Erol Ayyıldız tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır: “*Matbûât Arapça matbû‘ kelimesinin çoğulu olup bir ülkede basılıp yayımlanan her türlü ürünü ifade etmekle birlikte daha çok süreli yayınlar, gazete ve dergiler için kullanılır.*”¹⁷ Ayyıldız'ın tanımında da görüldüğü üzere, matbuat denildiği zaman daha çok belli periyotlarda yayımlanan süreli yayınlar, türevleri olan gazete ve dergiler akla gelmektedir. Edebiyatın penceresinden bakıldığında ise süreli yayınların edebiyatın modern anlamda gelişmesinde önemli bir rol üstlendiği söylenebilir.

Süreli yayınlar (dergi ve gazeteler) özellikle Tanzimat'tan sonra Türk Edebiyatında etkin bir rol oynamış; farklı edebî tür, biçim ve tekniklerin gelişmesine ve Türk Edebiyatına girmesine etki etmiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde “Nevilerin Gelişmesi” konusuna değinirken Türk Edebiyatında gazetenin önemini “*hiçbir yerde gazete bizdeki role benzer bir rol oynamamıştır*” cümlesiyle ifade eder.¹⁸ Ayrıca edebiyatın dönüşüm ve gelişiminde basının belirleyici bir aktör olduğunu da şu şekilde belirtmektedir: “*Gazete yalnız bir efkâr-ı umumiye ve umuma mahsus yazı dili vücuda getirmekle kalmaz, ayrıca yeni nevilerin girmesine ve yayılmasına yardım ederek yeni edebiyatın kurulmasını sağlar. Dilimizde tiyatro, tercüme ve telif ilk numunelerini gazete vasıtasıyla verir. Roman nev'inin ilk numunelerini o tanıtır.*”¹⁹ Akyüz de Tanzimat döneminden itibaren yayımlanmaya başlayan gazetelerinin Türk Edebiyatına en büyük hizmetinin Divân nesrinin dışında yeni bir düzyazı hazırlamış olmaları olduğunu belirtmektedir.²⁰

Buradan hareketle her yeni gelen devrimsel değişimler hayatın bütün alanlarını etkilediği gibi, edebiyat sanatını da etkileyerek, yenilikler getirdiğini ve gelişmesine katkı sağladığını belirtmek mümkündür. Ayrıca edebî ürünlerin hitap etmiş oldukları

¹⁷ Erol Ayyıldız, “Matbuat”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 28, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s. 119-121.

¹⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 23.Baskı, İstanbul, Dergâh, 2014, s. 251.

¹⁹ Tanpınar, *a.g.e.*, 252.

²⁰ Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923)*, B.36, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2020, s. 17.

kitlelere ulaşması da süreli yayınların aracılığı ile sağlanmıştır. Bu durum sadece Modern Türk Edebiyatı için geçerli değildir. Balkan Türk Edebiyatının gelişim süreci de dikkate alındığında, gazete ve süreli yayınların, burada da Modern Türk Edebiyatına benzer bir rol oynadığı görülmektedir. Balkan Türk Edebiyatının ortaya çıkışı ve gelişim süreçleri süreli yayınların faal bir şekilde kullanımı ile gerçekleşmiştir. Örneğin Kuzey Makedonya’da 1944 yılında yayın hayatına başlayan *Birlik* gazetesi Yugoslavya Dönemi Makedonya Türk Edebiyatının da başlangıç evresini teşkil etmektedir. Bu minvalde Feyyaz Sağlam, Batı Trakya Türk Edebiyatıyla ilgili yaptığı çalışmada yerli süreli yayınlardan ilhamla, Batı Trakya Türk Edebiyatını gazete ve dergi edebiyatı olarak tanımlamanın doğru olacağı kanısındadır.²¹

Matbu basının geçirmiş olduğu değişimden edebiyat da etkilenmektedir. Bu düsturda matbu basının ve edebiyatın birbiri ile doğrudan orantılı bir şekilde geliştiğini söylemek mümkündür.

2. Edebiyatın Dijitalleşmesi

Edebiyatın Dijitalleşmesi ve dijital edebiyat kavramlarıyla neyin kastedildiği daha iyi anlaşılması için öncelikle dijital, dijital medya, internet, sosyal medya, dijitalleşen edebiyat ve dijital edebiyat gibi kavramların tanımlanması gerekmektedir.

Oxford Sözlüğü, dijitalin tanımını şu şekilde verir: "*Elektronik bir sinyalin ulaştığını gösteren, bir ve sıfır sayıları dizisi şeklinde bilgi alma ve gönderme sistemini kullanmaktır.*"²² TDK sözlüğü, dijital kelimesinin karşılığı olarak sayısal sözcüğünü vermektedir. Dijital sıfır ve bir sayı dizilerine işlenen verilerin elektronik olarak ekranda gösterilmesidir. Teknolojik gelişmelerin sürekliliği ve kullanımının

²¹ Feyyaz Sağlam, “Ortak Türk Edebiyatı Tarihi Açısından “Yunanistan (Batı Trakya) Türkleri Edebiyatı”nın Konumu, Önemi ve Problemleri Üzerine Bazı Düşünceler”, Batı Trakya’nın Sesi, Şubat 1995, S. 70, s. 11-15.

²² www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/digital_1?q=digital (ErişimTarihi: 11.06. 2023)

yaygınlık kazanmasıyla birlikte insan hayatında bir mecra olarak dijital ortam da kullanılmaya başlanılmıştır. Elektronik ortamdaki bilgi alma ve gönderme işlemleri artık internetin eriştiği her yerden kolayca yapılabilmektedir. Bu durumda, edebiyat artık yerel olmaktan çıkarak uluslararası bir arenada sergilenen bir mecra kabiliyetiyle donatılmıştır.

Dijital medya, teknoloji ve içeriğin birlikte harmanlanmasıdır. Dijital medya, internet aracılığıyla paylaşılan bilgi, eğlence ürünleri ve hizmetleri olarak tanımlanmaktadır.²³ Paylaşım sadece bilgi açısından değil, aynı zamanda büyük kitlelerin eğlence mecrası olma açısından da elzemdir. Dijital medya ürünleri oluşturmak teknik, sanatsal, analitik ve üretim koordinasyonu gibi beceriler gerektirmektedir. İnternetle birlikte, dijital medya günümüz dünyasının yaşam merkezinde hayatın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Dijital medya iletişim, bilgi edinme, bilgi paylaşımı ve eğlence dünyasına kadar pek çok mecrada varlık göstermektedir. Hâliyle hızla gelişen dijital platformlar sayesinde edebiyat sanatı da sessiz kalmayarak kendine bu mecralarda yer edinmiştir. Dünyada ve Türkiye’de bu süreç daha hızlı ilerlerken Balkan ülkelerinde ve özellikle de Balkan Türk Edebiyatı sahasında bu sürecin daha yavaş ve kademeli olarak gelişmekte olduğu görülmektedir. Balkanlar kendine has edebiyatıyla bu süreci daha küçük adımlarla takip etmektedir. Bu süreci hızlandıran faktörlerin en etkililerinden birisi her geçen gün popülaritesini arttıran sosyal medya mecralarıdır.

Güncel Oxford Sözlüğü, internet terimini “*bilgisayarları ve ağları birbirine bağlayan ve insanların dünya çapında bilgi paylaşmasını sağlayan, uluslararası bilgisayar ağı*”²⁴ olarak tanımlamaktadır. Güncel TDK Sözlüğü ise genel ağ olarak adlandırdığı interneti “*bilgisayar ağlarının birbirine bağlanması sonucu ortaya çıkan, herhangi bir sınırlaması ve yöneticisi olmayan uluslararası bilgi iletişim ağı*”²⁵ olarak tanımlar. Her iki tanım da incelendiğinde, internetin iletişimi sağlayan uluslararası bir ağ olduğu vurgusunun yapıldığı görülmektedir. Uluslararası bilgi

²³ www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/digital-media (ErişimTarihi: 11. 06. 2023)

²⁴ www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/internet?q=internet (ErişimTarihi: 11. 06. 2023)

²⁵ www.sozluk.gov.tr (ErişimTarihi: 15.06.2023)

paylaşım ortamı olarak sunduğu imkânlar ile mekân ve zaman algısını ortadan kaldırmasıyla birlikte hayatın bütün alanlarını etkisi altına almış olan internet, edebiyatı da tesiri altına almış ve edebiyat ortamlarına bir yenisini eklemiştir. Bugün internet ortamında yayınlanan edebî içerikli kitaplar ve dergiler, farklı internet siteleri, Facebook, Instagram, Twitter ya da yeni adıyla X gibi sosyal medyalar ve çeşitli tematik bloglarda edebiyat sanatını geniş bir alana yayılmasını sağlamıştır. Bütün bu gelişmelerle son kertede günümüzde edebiyat, dijital ortamda kendine yer edinmekle kalmayıp, daha çok nefes almaya ve bir dönüşüm geçirmeye de başlamıştır.

Sosyal medya ise “*Sosyal ağ oluşturmak için kullanılan web siteleri ve yazılım programları*”²⁶ olarak tanımlanmaktadır. Dijital medya genel bir anlam bütünlüğüne sahipken, sosyal medya kişinin kendi ortamını oluşturan ve daha özel bir alanı teşkil eden bir ağ olarak görülmektedir. Örneğin sosyal medya olarak tanımlanan X/Twitter, Instagram, Facebook vb. siteleri âdeta büyük bir aile niteliğini taşımaya başlamışlardır. Aynı zamanda bu mecralar toplumun alışkanlıklarını, yaşam felsefeleriyle beraber değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Etki alanlarını o derece genişletmişlerdir ki zaman zaman gündemi belirleyen mecralar hâline gelmişlerdir.

Dijital ve sosyal medya aracılığıyla alışlagelmiş iletişim kurma biçimlerine yenileri eklenmekte ve modern yorumlar yapılmaktadır. Bütün bu gelişmeler sayesinde edebiyat da payına düşeni alır ve günümüzde en basit manada edebî iletişimde yazar eserlerini dijital medya aracılığıyla okurlarına sunmaktadır. Ayrıca bireysel olarak yazarlar yahut kurumlar kendi özel internet adreslerinden veya sosyal medya hesaplarından edebiyat ürünlerini sıkça okuyucularına paylaştıkları görülmektedir. Bu eksenden bakıldığında dijital mecralarda birçok edebî ürünün mevcudiyeti söz konusudur. Çağımızın şartlarına uygun olarak geleneksel, matbu basının yanı sıra yazarlar edebî içeriklerini dijital medya araçları vasıtası ile okurlarına sunduklarını ve bir dönüşüm süreci içerisine girdikleri görülmektedir. Bu dönüşüm ise Web sayfası ve mobil uygulamalar, sosyalmedya, oyun-konsol (çevrim

²⁶ www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/social-media?q=social+media(Erişim Tarihi: 11.06. 2023)

içi ve mobil), animasyon, video, sanal gerçekçilik, artırılmış gerçekçilik, veri görselleştirme, konum temelli hizmetler ve etkileşimli hikâye anlatımları gibi dijital medya araçları vasıtasıyla gerçekleşmektedir.

Dijital teknolojilerin sürekli gelişimi ile birlikte matbu ve dijital metinler de kodlar aracılığıyla iç içe girmiştir. Özellikle dijital teknolojilerin ticarî baskı süreciyle bütünleşmesi, baskının ayrı bir ortamdan ziyade çoğu zaman dijital metnin belirli bir basılı biçimi olarak düşünülmektedir. Bu sebepten dolayı dijital teknolojilerle birlikte tedavüle giren çoğu kavram ve terim birbirinin yerine kullanılmakta, karıştırılmakta yahut melez bir hâl almaktadır. Dijitalleşen edebiyat ve dijital edebiyat kavramları çoğu zaman karıştırılmasının bir örneği, dijital ortamda bulunan geleneksel edebî metnin mevcudiyetinden bahsedilirken dijital edebiyat kavramı kullanılmasıdır. Hâlbuki yaygın kullanımda anlaşıldığı gibi dijital edebiyat ürünü, edebî değere sahip olan geleneksel bir metnin dijital medyadaki varlığından çok daha fazlasıdır.

a. Edebiyatın Dijitalleşmesi ve Dijital Edebiyat

Dijital teknolojilerin edebiyata da uygulanması ve uyarlanmasıyla birlikte dijital edebiyat veya elektronik edebiyat kavramları daha çok gündeme gelmeye başlamıştır.

Dijital teknolojilerin yeni ve çok dinamik bir yapıya sahip olması, bu kavramların sınırlarının kesin olarak netleştirilmiş olmaması bu iki kavramın iç içe geçmesine ve bazı yanlış anlaşılmalara sebep olmaktadır. Dijital edebiyat veya elektronik edebiyat, dijitalleşme ile birlikte 90'lı yıllarda ivme kazanmaya başlamıştır. Değişen dijital mecrada gelişen ve devamlılığını sürdüren edebiyatın okunması, yazılması, öğretilmesi ve anlaşılmasını teşvik etmek için 1999 yılında The Electronic Literature Organization (Elektronik Edebiyat Organizasyonu) kurulmuş ve elektronik edebiyatı, ağa bağlı olan veya olmayan bilgisayarların sağladığı imkân ve bağlamlardan yaralanan, önemli edebî özelliklere sahip çalışmalar olarak

tanımlamıştır.²⁷ Bu tanım edebiyatın edebî yaratıcılık yönünü bir kenara bırakarak dijital ortamdan elektroniğe bir geçiş sağlamak ve bununla birlikte kavramın isimlendirilmesinden itibaren de yeni anlaşmazlıkları beraberinde getirmiştir.

Hyles, elektronik edebiyat genel olarak dijitalleştirilmiş basılı edebiyatın aksine dijital olarak doğmuş, bir bilgisayarda yaratılan ve bir bilgisayarda okunması amaçlanan birinci nesil bir dijital nesne olarak tanımlar.²⁸ Hyles'in elektronik edebiyat olarak tanımladığı kavramın farklı kaynaklarda dijital edebiyat olarak kullanıldığını görmek mümkündür. Rettberg, elektronik kelimesinin elektrik ile çalışan cihazların kullanma gereksinimi çağrıştırdığını ve bunun aksine edebiyatın ise sınırlarının oldukça bulanık bir kavram olduğu için bazı araştırmacılar tarafından elektronik edebiyat kavramına karşı gelindiğini, elektronik edebiyat yerine dijital edebiyat kavramını kullanmayı tercih ettiklerini belirtmektedir.²⁹

Raine Koskimaa, 1999 yılında hazırlamış olduğu *Digital Literature. From Text to Hypertext and Beyond* (Dijital Edebiyat. Metinden Hipermetine ve Ötesi) başlıklı tezinde, dijitalleşmenin doğrudan veya dolaylı bir şekilde edebiyatın tüm alanlarını da etkilediğini ve bunun sonucu olarak da dijital edebiyat kavramının ortaya çıktığını belirtmektedir. Koskimaa dijital edebiyat kavramının çok dağınık ve tanımlanması zor bir kavram olduğunu ve özünde dört sınıflandırmadan hareket edilmesi gerektiğini belirtir:

1. Yazılı basının dijitalleştirilmesi: Eski ve tarihî bir değere sahip olan nadir eserlerin fiziksel baskısı korunarak geniş kitlelerin kullanımına sunmak amacıyla taranması ve dijital ortama aktarılması.
2. Orijinal eserin dijital olarak yayınlanması: Herhangi bir hipermetinsel teknik kullanmadan, hem basılı hem de dijital olarak yayınlanması mümkün olan eserleri sadece dijital ortamda yayınlamak.

²⁷ Roberto Simanowski, **Digital Art and Meaning: Reading Kinetic Poetry, Text Machines, Mapping Art, and Interactive Installations**, University of Minnesota Press, 2011, s. 27.

²⁸ Katherine N. Hayles, **Electronic Literature: New Horizons for the Literary**. Indiana: U of Notre Dame P, 2008, s. 3.

²⁹ Scott Rettberg, **Electronic literature**. John Wiley & Sons, 2018.

3. Dijital formatın mümkün kıldığı yeni teknolojileri kullanan edebiyat: Hiper-romanlardan etkileşimli şiir veya multimedya ansiklopedilerine kadar içerisinde her şeyi içeren üçüncü grup.
4. Ağ edebiyatı: sadece İnternet’te ve İnternet’e özgü özellikleri kullanan hipermetinsel edebiyat grubu.³⁰

Dinamik bir yapıya sahip olan dijital teknolojiler sürekli olarak gelişip genişlediği için sadece hipermetin, etkileşimli eserler veya multimedya içerikleri metnin içeriğine dâhil edilmesi dijital edebiyatın tanımını oluşturmakta yetersiz kalmaktadır.

Buradan hareketle dijitalleşen edebiyatı tanımlamaya yönelik yapılan çalışmalarda doğrudan veya dolaylı olarak dijitalleşme ve dijital doğmuş terimlerinin dikkat çektiğini söylemek mümkündür. Dijitalleşme veya dijital dönüşüm analog bilgilerin bilgisayar tarafından okunabilmesi için dijital ortama aktarılması anlamına gelirken dijital doğmuş ise doğrudan dijital bir formatta ortaya çıkan materyalleri ifade etmektedir. Bu noktada iki edebiyat biçiminin varlığından söz etmek mümkündür: Dijitalleşen edebiyat ve dijital edebiyat.

Dijitalleşen edebiyat, geleneksel edebiyatın dijital medyadaki varlığını temsil etmektedir. Okuyucunun edebî metne erişimini hızlandıran, beğenisini artıran ve anlamasını kolaylaştıran ek işlevler veya multimedya içerikleri ile zenginleştirilen dijital formatlarda basılı edebî içeriklerdir. Ayrıca metnin doğası ve anlamı değişmeden de matbu olarak basılabilir. Edebiyatın dijitalleşmesi geleneksel edebiyatın dijital medyadaki görünümüdür. Fakat dijital teknolojilerin yardımıyla edebiyatın üretimi ve pazarlanmasını “dijital edebiyat” kisvesine büründürmek doğru değildir. Noah Wardrip-Fruin dijital edebiyat eserini bilgisayarlar tarafından gerçekleştirilen ve dijital işlem sonucunda ortaya çıkane debî eser olarak tanımlar.³¹ Dijital hesaplama koşulu ise bir bilgisayarda yaygın olarak bilinen sıradan yaratılma

³⁰ <http://users.jyu.fi/~koskimaa/thesis/thesis.shtml> (Erişim Tarihi: 08.06.2023)

³¹ Noah Wardrip-Fruin, “Five Elements of Digital literature”, içinde Simanowski, R. Schäfer, J. and Gendolla, P (Ed.), **Reading Moving Letters. Digital Literature in Research and Teaching**. Bielefeld: transcript Verlag, 2010, s. 28.

yolu ile yerine getirilmemektedir. Böyle düşünöldüğü takdirde geleneksel edebiyatın dijital mecralardaki görünümü olan dijitalleşen edebiyattan daha fazla ileriye gidilmemektedir.

Simanowski, bir metnin dijital edebiyat olarak sınıflandırılabilmesi için metnin sadece dijital doğmuş olması ve dijital hesaplama zorunluluğu koşulunu yerine getirmiş olmasının yetersiz olduğunu belirtir. Çünkü sadece kodlama olgusu bir edebî eseri dijital edebiyatın bir ürünü yapması için yeterli bir unsur değildir. Dijitaldeki her olgu hatta klasik bir metnin dijital ortamda yazılması bile zorunlu olarak kodlanmıştır. Bir edebî eserin bilgisayardaki varlığı onu dijital edebiyat yapmaz. Kodlama ancak ekranda estetik bir ifade unsuruna büründüğü takdirde anlamlı hâle gelir. Örneğin kelimelerin ekranda hareket etmesi ve belirli bir kullanıcı eyleminden sonra ekrandan kaybolması gibi. Hareket eden harfler dil dışı bir nitelik içerir ve okuyucunun/izleyicinin hayal gücünde belirli bir harf kombinasyonuna dayalı bir dünya yaratma paradigmasından okuyucu ve izleyiciyi doğrudan bir olay sunmaya doğru hareket ettirilir.³² Ancak burada dikkat edilmesi gereken temel bir unsur ise eserin merkezi bir etkinlik olarak okuma eylemini gerektirmesidir. Dolayısıyla bir metnin dijital edebiyat ürünü olabilmesi için dijital doğmuş olması, dijital hesaplama zorunluğu, ekranda estetik bir ifade unsuruna bürünmesi ve merkezi bir etkinlik olarak okuma eylemini gerektirmesi koşullarını sağlaması gerekmektedir.

Buradan hareketle dijital bir nesne olan dijital edebiyat, dijital olarak doğmuş olan, dijital ortamda yaratılan, dijital olarak okunması amaçlanan ve metnin doğası ve anlamı değişmeden dijital ortamdan taşınması imkânsız olan edebiyattır. Dijital edebiyat dijital medya için yazılmış; dizüstü ve masaüstü bilgisayarlar, sunucular, cep telefonları, oyun konsolları, etkileşimli ortam denetleyicileri veya bizi çevreleyen diğer bilgisayarlardan herhangi biri tarafından gerçekleştirilen ve dijital hesaplamayı

³² Roberto Simanowski, "Reading Digital Literature", içinde Simanowski, R, Schäfer, J. and Gendolla, P. (Ed.), *Reading Moving Letters: Digital Literature in Research and Teaching. A Handbook*, Bielefeld: transcript Verlag, 2010. <https://doi.org/10.1515/9783839411308>

gerektiren edebî eserlerdir. Dijital edebiyat dijital ortamda, dijital ortam için yapılan ve dijital ortamda okunmayı amaçlayan edebiyattır.

Edebiyatın dijitalleşmesini dijital edebiyattan ayıran temel kriter, dijitalleşen edebiyatta içerik aynı zamanda matbu olarak da basılma ihtimalini bünyesinde barındırırken, dijital edebiyatın ise kâğıt üzerinde hiçbir anlam ifade etmeyen multimedya, animasyon ve etkileşim boyutu gibi özellikleri içermesidir. Örneğin Ali Rıza Esin'in 1997 yılında sadece dijitalde yayınlanan *41 Derece* isimli şiir kitabı bir dijital edebiyat örneği değil, dijitalleştirilmiş edebiyat ürünüdür. Ancak Camille Utterback ve Romy Achituv'un 1999 yılında ortaya sürdükleri *Text Rain*³³ isimli kurulumda metin etkileşiminin görsel bir nesne olma değerine sahip olması onu dijital edebiyatın bir ürünü yapmaktadır.

Dijital teknolojilerle birlikte dijital medya edebî metinlere etkileşim, aracılık ve performans özelliklerini de beraberinde getirmiştir.³⁴ Etkileşim çalışmayı alıcı ile birlikte inşa etmeyi amaçlamaktadır. Etkileşim, programlanmış etkileşim ve ağa bağlı etkileşim olarak iki şekilde gerçekleşmektedir. Çalışmanın özelliklerine tepki verme olan programlanmış etkileşim yazılım ve insan arasındaki etkileşimi içermektedir (ör. okuyucuların hipermetinlerde kendi başlarına gezinme kararı vermelerini gerektiren çok doğrusallık). Ağa bağlı etkileşim ise insan ve insan arasında gerçekleşen etkileşimdir ve diğer alıcıların etkinliklerine tepki vermeyi içermektedir (ör. yazılım aracılığıyla işbirlikçi proje yazmak). Aracılık, geleneksel ifade araçları arasındaki kavramsal ve bütüncül bağlantıyı işaret etmektedir; dil, fotoğraf ve müzik gibi. Performans (süreklileştirme) alıma bağlı olan performanslı ifade etmektedir. Performans yönleri, örneğin görüntülerin ardaşıklığı, döngü sayısı veya basit bir GIF animasyonundaki arka plan gibi dijital çalışmaların görünmez düzeyleridir.

³³ Detaylı bilgi için bkz: <http://camilleutterback.com/projects/text-rain/> (Erişim Tarihi: 03.06.2023)

³⁴ Roberto Simanowski, "Literature and digital media: notes on theory and aesthetics." **MATLIT: Materialidades da Literatura**, C.8, S.1, 2020, s. 11-21.

b. Edebiyatın Dijitalleşme Tarihi ve Gelişim Süreci

Matbu edebiyatın tarihî teknik yenilikler üzerine inşa edilen kitap teknolojisinin evrimiyle bağlantılı olduğu gibi, dijitalleşen edebiyatın tarihi de büyük oranda dijital bilgisayarların evrimi ile ilintilidir. Kelime işlemcileri, masaüstü tanımlama ve düzenleme programları edebiyatın dijitalleşme sürecinin temelini oluşturmaktadır. Kelime işlemcilerinin eseri yazma aşamasındaki sağladığı kolaylık ve düzenleme veya mizanpaj programlarının metinleri geleneksel matbaadan daha hızlı ve daha düşük bir maliyetle düzenlenmesini sağlamasıyla birlikte, edebiyatın dijitalleşme sürecine girmesi için bir kapı aralanmıştır. Bu sürecin diğer bir ayağını ise İnternet ve World Wide Web (www. – Dünya Çapında Ağ)’in mümkün kıldığı araç ve ağlarının geliştirilmesi oluşturmaktadır. 5G sürecinin ise bunu daha da ileri bir noktaya taşıyacağını söylemek mümkündür.

İki farklı kavramı olan dijitalleşen edebiyat ve dijital edebiyatın gelişim süreçleri de ayrı ayrı ele alınmalıdır. Tarihî süreç içerisinde kitapların dijitalleşmesine yönelik birtakım girişimler olmasıyla birlikte, Michael S. Hart e-kitabın kurucusu olarak bilinmektedir. Michael S. Hart ilk kez 1971 yılında bir belgeyi elektronik olarak uyarlamış ve daha fazla kitabın dijital kopyalarının oluşturulması için onun öncülüğünde Gutenberg Projesi olarak isimlendirilen dünyanın ilk dijital kütüphanesi kurulmuştur.³⁵ Dijital kitapların ilk sağlayıcısı olan Gutenberg Projesi dijital kütüphanenin kurulmasındaki amaç nadir eserlerin dijital ortama aktarılarak arşivlenmesi ve daha fazla kitlelere ulaşmak için dağıtılmasıdır. Günümüzde de mevcudiyetini sürdüren Gutenberg Projesi dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte sadece nadir eserlerin dijital kütüphaneye aktarılması ile sınırlı kalmayarak, dijital mecra için tasarlanan e-kitaplar üretmektedir. Ayrıca konuya Türkiye özelinde bakılacak olursa, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm

³⁵ <https://www.gutenberg.org/about/background/> (Erişim Tarihi: 01.06.2023)

Bakanlığının 2006 yılında başlatmış olduğu e-kitap projesi de, bu bağlamda önemli gelişmelerden biri olarak zikredilebilir.³⁶

İnternetin günümüz anlamındaki hâline bürünmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte eserlerin dijital ortamlara aktarılması veya doğrudan dijital ortamlarda yayınlanması aşamasına da geçilmiştir. Özellikle 80'lerden sonra e-kitap okuma için özel donanım cihazları veya bilgisayarlar geliştirme çabası içerisinde girilmiş ve bu yaygınlık kazanmıştır. Böylece 1989 yılında Franklin Computer *İncil*'in sadece bağımsız bir cihazla okunabilen dijital baskısını öne sürmüştür. 1993 yılına gelindiğinde ise dünyanın ilk e-romanı olarak anılan Peter James'in *Host* (Ev Sahibi) adlı romanı yayınlanmış ve bundan sonraki süreçte e-kitaplar büyük bir ivme kazanmıştır.

Günümüze doğru gelindiğinde ise hem basılı hem de dijital metinler derin bir şekilde iç içe girmiştir. Dijital teknolojilerin ticarî baskı süreciyle bütünleşmesi baskının ayrı bir ortamdan ziyade dijital metnin belirli bir çıktı biçimi olarak düşünülmesine neden olmaktadır. Bu yüzden matbu olarak hazırlanan eserlerin (kitap, dergi, gazete) artık büyük bir çoğunluğu dijital mecrada da yayımlanmaya başlar.

Özellikle 2020 yılının sonunda bütün dünyayı etkisi altına alan pandemi süreci ile birlikte dijital mecranın olağandan fazla yaygınlık kazanması matbu basından ziyade dijital yayınların daha fazla tercih edilmesinin önünü açar. Bu durum sadece kitaplar ile sınırlı kalmamaktadır. Gazete ve dergiler de dijitalleşmenin sağlamış olduğu imkânlar ile zaman ve mekân sınırının tamamen ortadan kaldırmasını göz önünde bulundurarak dijital dönüşüm sürecine dâhil olur ve kitlelere ulaşmada dijital yayıncılık ile dijital medya araçlarını kullanmaya başlarlar.

Dijital medya araçlarının kullanımı bazı durumlarda basılı medya araçları ile eşzamanlı olarak ilerlerken bazı durumlarda ise tamamen basılı medya araçlarının yerini almıştır. Bu durum dergiler de dâhil olmak üzere, basılı medyanın bütün

³⁶ Ayrıntılı bilgi ve incelemek için bkz: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-82759/son-eklenen-kitaplar.html>(Erişim Tarihi: 02.06.2023)

türlerini etkisi altına almıştır. Teknoloji ve internetin sağlamış olduğu sınırsızlık, kolay erişim, düşük maliyet, multimedya yeteneği, hedef kitle ile etkileşim gibi faktörler dergi sayılarının azalmasına da sebep olmaktadır. TÜİK raporlarına göre Türkiye’de dergi ve gazete sayısının 2021 yılında 2020 yılına kıyasen %6,0 azaldığını ve bu yayınların %53,6’sını dergilerin oluşturduğu belirtilmektedir.³⁷ Dergilerdeki bu düşüş oranı büyük ölçüde dijital yayıncılığa geçiş sürecini artırmıştır.

Dijital dönüşüm sürecinin yaygınlaşmasındaki temel neden dijitalleşmenin ve dijital yayıncılığın sağlamış olduğu avantajlardır. Dijital yayıncılık matbu yayıncılıktan ayrı bir teknolojidir ve farklı özelliklere sahiptir. Dijital medyayı sadece bilgiyi sunmanın yeni bir yolu olarak tanımlamak doğru değildir. Çünkü dijital medya bilgiyi iletmekle kalmayıp aynı zamanda müşterileri, reklamcıları ve okuyucuları da dâhil eden etkileşim olanakları sağlamaktadır. Dijital yayıncılığı matbu yayıncılıktan ayıran en önemli özellikleri doğrudanlık, multimedya kapasitesi, sınırsız alan, düşük maliyet ve etkileşimdir.³⁸ Dijital mecrada basım ve fiziksel dağıtım olmadığı için yayınlanan verinin gecikme süresi yoktur dolayısıyla en güncel verinin yayınlanmasına ve erişimine olanak sağlamaktadır. Dijital mecrada herhangi bir alan ve zaman sınırlaması yoktur. Dijital mecra fiziksel baskı ve dağıtım gerektirmediği için maliyeti düşüktür. Multimedya kapasitesi sayesinde farklı medya türlerini aynı anda uygulayarak içerik kapsamı genişletilebilir ve yine multimedya kapasitesi sayesinde engelli bireylerin okuması için kolaylık sağlamaktadır. Ayrıca etkileşim özelliği sayesinde okuyucuların sürece aktif olarak katılmalarını sağlamaktadır.

³⁷ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yazili-Medya-ve-Uluslararası-Standart-Kitap-Numarası-Istatistikleri-2021-45833> (Erişim Tarihi: 06.07.2023)

³⁸ Kim Bo Kyung, **New Wine in Old Bottles? The Role of Status and Market Identity in Creating a “Digital Media” Category**, 2011, Doctor of Philosophy (Business Administration) in The University of Michigan.

Özellikler	Matbu Medya	Dijital Medya
Amaç	İletişim, bilgi-veri paylaşımı	İletişim, bilgi-veri paylaşımı
Alan	Kısıtlı	Sınırsız
Etkileşim/eşzamanlı etkileşim	Yok	Okuyucu-okuyucu Yazar-Yazar Yazar-yayıncı-okuyucu Yazar-yayıncı-reklamcı Okuyucu-reklamcı-yayıncı
Zaman ve mekân	Bağımlı	Bağımsız
Baskı	Fiziki	Sanal
Dağıtım	Yavaş	Hızlı
Maliyet	Yüksek	Düşük
İletişim biçimi	Basılı materyal	Multimedya kapasitesi
Metin içinde arama ve bağlantı imkânı	Yok	Var

Tablo1.1. Dijital Medya ve Matbu Medya Özellikleri

c. Dijital Edebiyatın Tarihi ve Gelişim Süreci

Genel amaçlı programlanmış dijital bilgisayarın üretilmesiyle birlikte dijital edebiyatın ortaya çıkması için gerekli olan tek şey birisinin edebî değerinde bir içeriği üretmek için programlanmış dijital bilgisayarı kullanmasıydı. Bu yüzden edebiyatın dijital medyaya taşınma sürecini ifade eden dijitalleşen edebiyattan farklı olan dijital edebiyatın ilk ürünlerini yazarlar bilgisayar bilimcileridir. Christopher Strachey'in 1952 yılında geliştirdiği ve kombinasyonlu aşk mektupları yazan *Mark 1* programı dijital edebiyatın ilk ürünü olarak kabul görmektedir.³⁹

1960'lı yıllardan sonra başta Avrupa, Birleşik Karalık ve ABD olmak üzere, teknolojik gelişmelerden faydalanılarak bilgisayar programlarında dijital şiir ile ilgili bazı deneyler yapılmıştır. Grafik programları geliştikçe yazarlar dijital araçların yardımıyla, animasyonlu eserler yaratmaya ve görsel özellikleri artırmak için dili manipüle ederek görsel şiirler üretmeye başlayarak dil aracılığıyla grafik sunumlar yapmaya odaklanır. Örneğin Brion Gysin'in 1960 yılında Ian Somerville tarafından programlanan *I am that I am* (Ben Neysem Odur) permütasyonu, 1961 yılında Nanni

³⁹ Noah Wardip-Fruin, Five Elements of Digital Literature, Ed.Simanowski and others,içinde **Reading Moving Letters**, A Handbook, 2010, s. 32

Balestrini'nin bir IBM hesap makinesi ile hazırladığı *Tape Mark Made*'i ve Jean Baudot'un 1964 yılında yayımladığı *La machine à écrire* (Yazı makinesi).⁴⁰

XX. yüzyılın ikinci yarısında yazarlar yüzeysel olarak sözcük okuma düzeyinde (veri düzeyinde) yenilik yapma girişimine, bilgisayar bilimcileri ise süreç ve algoritma düzeyine odaklanarak ve çoğunlukla sözcük kullanmadan bazı yenilikler yapma girişiminde bulunmuşlardır. Örneğin okuyuculara belirli aralıklarla gönderilen ve tamamen aynı insan tarafından yazılmış olan Rob Wittin'in *Blue Company* (Blue Şirketi) ve Michael Betcherman ile David Diamond'un *The Daughter of Freya* (Freya'nın Kızı) e-posta romanları yazarların sözcük okuma düzeyinde gerçekleştirdikleri yeniliklerdir. Bu girişimlerde dijital edebiyatın önemli bir unsuru olan süreç, sözcüklerin kullanımı ve etkileşimin eksik olması bu ürünlerin birer dijital edebiyat ürünü olarak değerlendirilmesini engellemektedir. Diğer yandan Joseph Weizenbaum'un kurucusu olduğu etkileşimli karakterler Eliza/Doctor programında ise süreç ve algoritma düzeyine odaklanılmıştır. Fakat bir dijital edebiyat ürünü okurken hem sürecin hem de verilerin okunması gerektiği için her ikisine de dikkat edilmelidir.⁴¹

Buradan hareketle 1985 öncesinde ortaya konulan çalışmalar günümüz anlamında dijital edebiyatın tanımını tamamen içlerinde barındırmazlar bile, dijital edebiyatın gelişmesinde büyük bir rol oynamış ve ilk nesil örnekleri olarak kabul edilmektedirler.

Dijital edebiyatın en önemli özelliklerinden biri etkileşimdir. Bu yüzden literatüre bakıldığında klasik ve çağdaş ya da postmodern dijital edebiyat olarak sınıflandırıldığını görmek mümkündür. Dijital edebiyatın öncüsü olarak kabul gören hipermetin ürünleri dijital edebiyatın gelişmesinde bir geçiş süreci olarak değerlendirildiği için klasik dijital edebiyat ürünleri olarak yer edinmektedirler. Michael Joyce'nin 1987 yılında yazmış olduğu *afternoon. a story* (öğleden sonra.

⁴⁰ Giovanna di Rosario, Nohelia Meza and Kerri Grimaldi, "The Orgins of Electronic Literature: An Overview", Ed. Dane Grigar and James O'Sullivan, içinde **Electronic Literature as Digital Hmanities**, 2021, Bloomsbury Academic, s. 12.

⁴¹ Noah Wardip-Fruin, **a.g.e.**, s. 36.

bir hikâye) ilk hipermetin romanı olarak kabul edilmektedir. Roman 539 kelimedenden ve bunları birbirine bağlayan 951 bağlantıdan oluşan hipermetinsel bir hikâyedir. Romanda sabah işe giderken bir araba kazasının gerçekleştiği olay yerini gören ve hikâyenin anlatıldığı zamanda muhtemelen ölü olan eski karısı ve oğlunun da kaza kurbanlarından olabilme ihtimalinden korkan bir adamın hikâyesi anlatılmaktadır. Hikâyedeki hipermetinsel bağlantılara bağlanmadığı takdirde tek bir hikâye anlatılmaktadır. Ancak hipermetinsel bağlantılara tıklanılmasıyla birlikte kazayla ilişkili olan veya kazada bulunan kişilerin farklı hikâyelerine de ulaşılmaktadır. Her bir bağlantı yeni bir olay ve farklı bir hikâyeyi bünyesinde barındırmaktadır. Ayrıca 1995 yılında yayınlanan Stuart Moulthrop'un *Victory Garden (Zafer Bahçesi)* ve Shelley Jackson'un *Patchwork Girl (Yamalı Kız)* adlı eserleri de ilk hiper-roman örnekleri olarak kabul edilmektedir. Hiper-romanın ilk örneklerini oluşturan bu eserler Storyspace adlı hipermetin yazma programında yazılmış ve klasik olarak da isimlendirilebilecek olan dijital edebiyat eserleri olarak kabul görmektedir.⁴²

World Wide Web'in sağladığı çok modlu imkânlar ve sürekli gelişimi çağdaş veya postmodern isimli dijital edebiyat ürünlerinin ortaya çıkmasına imkân tanımıştır. Çağdaş eserlerinin metin kurguları da değişime uğramış ve bağlantılar sadece metinlerden oluşmamaktadır. Örneğin Caitlin Fisher'in *These Waves of Girls (Ah Kızların Bu Dalgaları)* adlı eserine ses, sözlü metin, animasyonlu metin, grafikler ve ağ bağlantılı bir bağlantı yapısındaki diğer işlevler de dâhil edilmiştir. Hiper-romanda okuyucunun kitabın sayfaları arasında gezinirken daha fazla özgürlüğe sahip olduğu düşünülmektedir.

Ciccoricco, bu ve benzeri çalışmaları (bağlantılarının sadece metinden oluşmayan ve görsel-işitsel araçların da dâhil edildiği) tanımlamak için "ağ kurgusu" terimini ortaya atar ve onu ortaya çıkan ve yeniden birleştirici anlatılar yaratmak için hipermetin teknolojisinden yararlanan dijital kurgu olarak tanımlamaktadır.⁴³ Örneğin Marjorie Luesebrink'in *Califia* isimli eseri.

⁴² Katherine N. Hayles, "Electronic Literature: what is it?", **Doing Digital Humanities: Practice, Training, Research**, 2007, 197-226, s. 199.

⁴³ David Ciccoricco, **Reading network fiction**, University of Alabama Press, 2007, s. 4.

XXI. yüzyıl başında dijital edebiyat ürünleri hipermetinden çıkararak geleneksel edebî araçlara etkileşimli kurgu, oyun oynama, görsel gösterimler, grafikler, animasyonlar gibi modifikasyonlar da dâhil edilerek, çeşitli tekniklerle kendini genişleterek geliştirmiştir. Etkileşimli kurgu örneği olarak Emily Short'un 2002 yılında *Savoir-Faire*'sini göstermek mümkündür.⁴⁴ Etkileşimli kurgu bünyesinde bazı oyun öğeleri barındırması sebebiyle hipermetinlerden daha farklıdır. Birçok oyun anlatısal bileşenlere sahipken dijital edebiyatın da birçok eseri bünyesinde oyun unsuru barındırmasından dolayı dijital edebiyat ve oyunlar arasındaki sınırı netleştirmek de kolay değildir. Markku Eskelinen dijital edebiyat ve oyun sınırını ayırt etmek için oyunlarda kullanıcının yapılandırmak için yorumlandığını, dijital edebiyat eserlerinde ise kullanıcının yorumlamak için yapılandığını söylemektedir.⁴⁵

Etkileşimli kurgu ile birlikte karşımıza çıkan diğer bir örnek de etkileşimli dramalardır. Etkileşimli dramalar da mekâna özgüdür ve galeri mekânında bulunan ve/veya uzakta olan oyuncularla birlikte canlı izleyicilerle gerçekleşmektedir. Etkileşimli dramaların ilk örneklerinden biri 2002 yılında M.D. Coverley tarafından koordine edilen *M is for Nottingham*'dır. Etkileşimli dramaların çevrim içi de oynanabilmektedir. Örneğin Michael Mateas ve Anrew Stern'in 2005 yılında ABL adlı bir dilde programladıkları *Façade* oyunu.

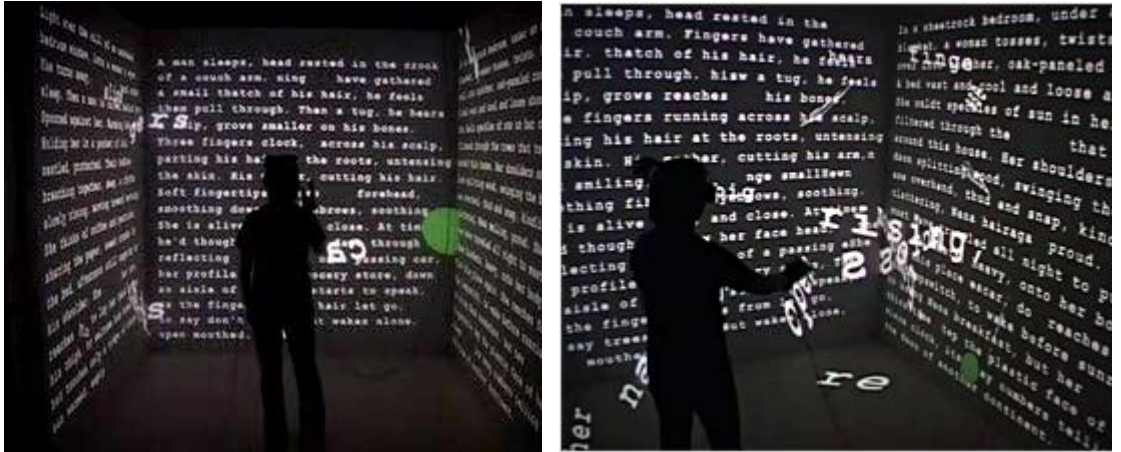
Etkileşimli kurgudan bir sonraki adım ise ekranda üç boyut etkileşim olarak görüntülemek ve devamında da gerçek boyutlu alanlara girmektir. Okuyucuların/Kullanıcıların gerçek dünyadaki konumlarının sanal anlatılarla bütünleştirmeye öne çıkarak CAVE'dir. CAVE'nin etkileşimli edebiyat sitesi olarak öncülük etmesi Robert Coover öncülüğünde Brown Üniversitesindeki yaratıcı yazarlık programı ile ün kazanmıştır ve bu programda üretilen eserler arasında Cayley'in Dimitri Lemmerman ile ortak çalışması *Torus*; Memmott'un *E_cephalopedia//novellex*'i; Noah Wardip-Fruin, Carroll Robert Cover, Shawn

⁴⁴ https://collection.eliterature.org/1/works/short__savoir-faire.html (Erişim Tarihi: 06.07.2023)

⁴⁵ Katherine N. Hayles, *a.g.e.*, s. 201.

Greenlee ve Andrew McClain'in *Screen*; ve William Gillespie'nin *Word Museum*'u yer almaktadır.⁴⁶

Bu tür dijital edebiyatın ürünlerinde edebiyat, kullanıcılarının sanal gerçekçilik gözlükleri taktığı ve bir değnek yardımı ile üç boyutlu bir alanda gerçekleşmektedir. Bu gibi çalışmalarda edebî ürün kalıcı ve basılı bir sayfa içerisinde değildir; dokunsal, kinetik (hareket), propriyoseptif ve boyutsal algılar içeren bir tüm vücut deneyimi olarak sahnelemektedir. Örneğin *Screen*'de metin kurulumun bir parçası olarak görünmektedir ve hem işitsel hem de görsel olarak algılanır. Bu çalışma, bir grafik dünyanın tutarlı temsiline zemine ve üç duvara yansıtılabildiği, iki tarafı açık sekiz fitlik bir oda olan Cave'de görüntülenir. Katılımcı özel sanal gerçekçilik gözlükleri takar. Projektörler ardışık titreşimlerle, grafik dünyanın sol ve sağ göze sunumunu gösterir ve gözlüklerin oküleri bununla bir senkronizasyon içinde, sol ve sağ görüntüyü karşılık gelen göze yansıtır ve böylece büyüleyici stereoskopi ile üç boyutlu bir dünyaya dalma yanılması sunar. Ayrıca kullanıcıların kendi bedenlerini görmelerine, metinle etkileşimde bulunmaya devam ettirmelerin ve ellerini üç boyutlu dünya içinde konumlandırmak için işaretçi olan bir değnek kullanmalarına da olanak tanır (Görsel 1).

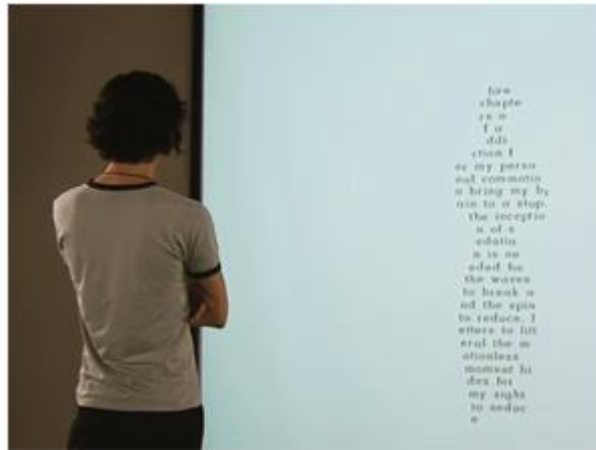
Görsel 1.1. *Screen* örnek görseli⁴⁷

⁴⁶ Katherine N. Hayles, *a.g.e.*, s. 203.

⁴⁷ https://collection.eliterature.org/2/works/wardrip-fruin_screen.html (Erişim Tarihi: 10.07.2023).

Screen, Robert Cover tarafından hafıza kaybı hakkında yazılan, eş zamanlı olarak konuşulan ve duvarlarda görüntülenen bir metinle başlar. Üç duvar, birinin her zaman hatırlamak isteyebileceği türden kısa bölümler anlatan üç metinle kaplıdır. Birinci bölüm kaybolan bir sevgili hakkındadır. Sözcükler duvarda sergilenirken, etkileşimci bir kadın sesi ve bir erkek sesiyle söylenen bütün bu metinlere maruz kalır. Nihayetinde ani bir şekilde kelimeler teker teker duvardan dökülür. Birbirinin ve elindeki değnekle onları geri itme seçeneğine sahip olan etkileşimcinin etrafında toplanır. Sistem etkileşimcinin el hareketlerini takip eder ve böylece etkileşimci uzanarak önüne dökülen sözcükleri yeniden yerlerine yazabilir veya başka bir sözcüğün yerine götürebilir. Yeterince boşluk yoksa veya çarpma hareketi çok güçlüyse kelimeler parçalanır. Bölüm boyunca kelimelerim duvardan dökülme sıklığı ve hızı artar. Duvardan çok fazla kelime dökülünce ise eser biter. Geri yazılmamış bütün kelimeler duvardan dökülür, etkileşimcinin etrafında döner ve düşerler.

Diğer bir dijital edebiyat örneği olarak Bruno Nadeau ve Jason Lewis'in 2003 yılında geliştirdikleri *Still Standing* (Hâlâ Ayakta) adlı etkileşimli kurulumudur. *Still Standing* okuyucuların/izleyicilerin vücut hareketlerini bir okuma aracı olarak okuma eylemine dâhil etmektedir. Okuyucunun/izleyicinin ekran karşısında tamamen hareketsiz kaldığı zaman okuyucunun ekrana yansıyan silüeti içinde sıra hâlinde duran harf, kelime ve cümlelerden oluşan şiir belirir. *Still Standing* okuyucuya/izleyiciye hareketsiz durmasını ve metne odaklanarak metni okuyup anlamasını ve metin üzerine düşünmesini emreden bir kurulumdur.

Görsel 1.2. *Still Standing* örnek görseli⁴⁸

Yüksek teknoloji ve maliyet gerektiren bu tür ürünler ilk başta sadece araştırma üniversitelerinde ve bazı seçkin araştırma sitelerinde bulunmaktaydı. Bu tür bir ortam için yaratılan edebiyatın çok az sayıda kullanıcı tarafından tam manada uygulanarak deneyimlemesine imkân sunmasıyla birlikte bir zümre edebiyat örneği olma özelliğini de taşımakta ve basılı edebiyatı dönüştürücü bir sosyal ve kültürel güç hâline getiren taşınabilirlik, düşük maliyet, sağlam dayanıklılık ve kitlesel dağıtım göz ardı edilmiştir. Bu yüzden yeni yazılımlar geliştirme girişimleri de devam etmiştir.

World Wide Web'in gelişimiyle birlikte dijital edebiyat üretimi ve dolaşımında da büyük bir değişikliğe ve gelişmesine yol açan ikinci nesil çalışmaları da başlatmaktadır. Kişisel bilgisayarların ve İnternet erişiminin artması bu alandaki çalışmaların da artmasına ve “web” üzerinden dolaşıma girmesine yol açmıştır. Böylece dijital edebiyat uygulayıcıları sadece bilgisayar bilimcileri, akademisyenler ve özel sektör teknik personel değil programcılar, kişisel bilgisayarı ve internet erişimi olan kişiler, “web” geliştiricileri, programcılarla işbirliği yapan yazar ve sanatçılar, multimedya yazılı kullanıcıları gibi çeşitlilik de kazanmıştır. HTML, JavaScript, DHTML, Python, Ruby, ActionScript ve CSS gibi çeşitli araçlar ve programlama dilleri geliştikçe insanların dijital edebiyat oluşturması için giriş engeli aşılarak daha da erişilebilir bir hâle gelmiştir.

Üçüncü nesil dijital edebiyat ise sosyal medya ağlarına ve yaygın olarak benimsenen platform ve uygulamalara da dayanmaktadır. İlk iki nesilde ortaya çıkan dijital edebiyat türleri olan botlar, hipermetinsel kurgu, dijital şiir, sanal gerçekçilik, arıtılmış gerçekçilik vb. türlerin devam etmesiyle birlikte Twine oyunları, Instagram edebî ürünleri, X/Twitter botları GIF'ler ve görsel meme'ler gibi yeni türler de ortaya çıkmaktadır. Özellikle son yirmi yıllık dönemde ortaya çıkan dijital dönüşümler dijital edebiyat türevlerinin de gelişmesine katkı sunmaktadır. Bu yüzden hem

⁴⁸ https://collection.eliterature.org/2/works/nadeau_stillstanding.html (Erişim Tarihi: 13.07.2023).

prodüksiyon hem de okuyucu kitlesi yaygınlık kazanmakta ve günümüzde dijital edebiyat sürekli olarak bir gelişim içerisindedir.

B. Türkiye’de Edebiyatın Dijitalleşmesi ve Dijital Edebiyat

İnternet ve dijital teknolojilerin ilerleme kaydetmesiyle birlikte Türkiye’de de edebiyatın dijitalleşme sürecine girilmiştir. Türk toplumunun gelişen teknolojilerden yararlanma isteği ve bilgi edinme sürecinde dijital kaynaklara yönelmesi sürekli olarak hız kazanmakta ve bir yükseliş içindedir. Türkiye’de edebiyatın dijitalleşmesi özellikle kültürel mirasın korunması amacıyla 1990 yılından sonra kütüphane ile müze arşivlerinin dijital ortama aktarılmaya başlamasıyla karşımıza çıkmaktadır.

Edebiyatın dijitalleşme sürecinde ilk adımlar yayıncılık sektörü tarafından atılmış ve matbudan dijital yayıncılığa doğru bir hareket başlamıştır. Türkiye’de matbunun yanı sıra yayını dijital mecraaya aktaran ilk dergi 1995 yılının Temmuz ayında yayınlanan *Aktüel* dergisidir. *Aktüel* dergisini Kasım 1995’te ise *Leman* dergisi takip etmiştir.⁴⁹ Aynı dönemlerde edebiyatın dijitalleşmesine kapı aralayan diğer bir alan ise günlük gazetelerin internet ortamında yayın yapmaya başlamasıdır. Örneğin 1996 yılında *Milliyet* gazetesi elektronik yayın hayatına başlamış, *Hürriyet* ve *Net* gazeteleri 1998 yılında elektronik yayın hayatına başlayarak bu silsileyi takip etmişlerdir.

Türkiye’de internet ortamında yayınlanan ilk elektronik kitap ise 1997 yılında Ali Rıza Esin tarafından yayınlanan *41 Derece* isimli şiir kitabıdır.⁵⁰ Bu alanda atılan diğer önemli bir adım ise yine 1998 yılında dördüncüsü düzenlenen Ulusal Yayın Kongresi’nde internet yayıncılığın teşvik edilmesi amacıyla e-yayınlar başlığına yer verilmesidir.

⁴⁹ Serhat Çoban, *İletişim Fakültesi Öğrencilerinin İnternet Haberciliğinin Güvenilirliğine İlişkin Tutumları: İstanbul, Ankara ve İzmir İllerini Kapsayan Bir Uygulama Örneği*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 16.

⁵⁰ Işık Önder, *Yeni Yüzyılın Kitabı Elektronik Kitap*, Ankara, Orient Yayınları, 2013, s. 134.

Ancak Türkiye’de e-yayınların yaygınlık kazanması neredeyse on yıl sonra gerçekleşmeye başlamıştır. 2009 yılında gelindiğinde Türkiye’nin ilk çevrimiçi kütüphanesi olan “HiperKitap” oluşturulmuştur. 2010 yılından itibaren ise İdefix elektronik kitaplar yayınlamaya ve aynılarını internet üzerinden satışa sunar. Ayrıca Türkiye’de resmî bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı 2003 yılından bu yana yayıncılık üzerine yaptığı kongrelerle dikkat çekmektedir. 8. Dini Yayınlar Kongresinin teması “Dijital Yayıncılık” olarak belirlenmiş ve bunun yanı sıra dijital yayıncılık noktasında yayınlar yapmaktadır.

Günümüze doğru gelindiğinde, Türkiye’de edebiyatın dijitalleşme sürecinde özellikle elektronik kitap ve dergilerin önemli bir rol oynadıkları görülmektedir. Dergicilik sektörünün yayın hayatına devam edebilmesi için karşı karşıya kaldıkları zorluklarla başa çıkmak için yeni bir yöntem olarak dijitalleşme sürecine dâhil oldukları ve bir dijital dönüşüm geçirmeye başladıklarını söylemek mümkündür. Yayıncıların dijitalleşme sürecine dâhil olmaları ve bu süreçte geçirdikleri dönüşümün üç şekilde ele alınması mümkündür:

- a) Mevcut matbu basınla beraber dijital yayın yapmaya başlamak;
- b) Mevcut matbu basını sonlandırarak, sadece dijital yayın yapmaya başlamak ve
- c) Dijital doğmuş. Medyanın doğrudan dijital olarak yayın hayatına başlaması.

Çağımız her yönüyle ve hayatın bütün alanlarıyla birlikte bir dijital dönüşüm sürecinden geçmektedir. Bu dönüşüme ayak uydurmaya çalışanlar sürece dâhil olma telaşıyla çalışmaktadır. Edebiyat da diğer bütün alanlar gibi bu dönüşüme uyum sağlama girişimindedir. Dolayısıyla edebiyat dergileri de bu dönüşüm şekillerinden faydalanan matbu basınla beraber kendine yeni bir üretim alanı oluşturmuş ve dijital mecralarda yer edinmiştir.

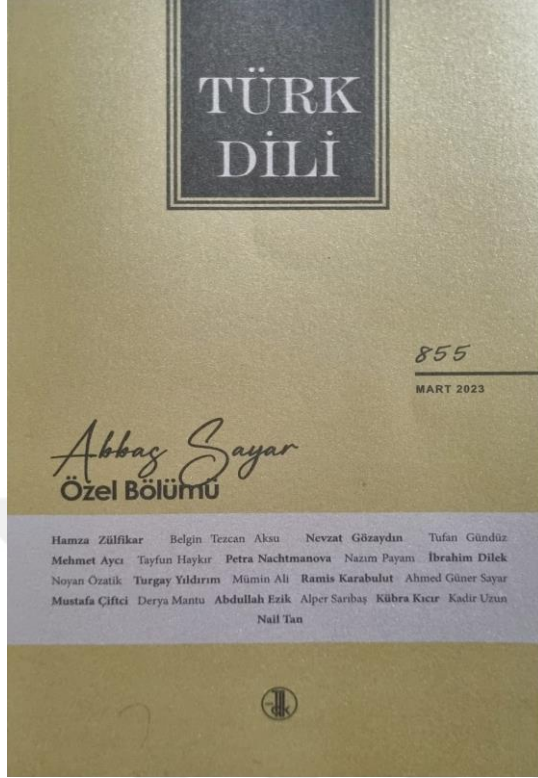
Matbu ile başlayan yazılı basın dünyası, bugün için farklı bir dönüşüm ve evrim geçirerek edebiyatın dijitalleşmesi sürecine dâhil olmuştur. Edebiyat genellikle internet ortamında çevrim içi ulaşımına açık bir şekilde, en yaygın olarak PDF (Portable Document Format – Taşınabilir Belge Biçimi) ve diğer formatlarda dijitalle geçiş yapmıştır. Günümüz itibarıyla birçok dergi, gazete ve kitabın matbu

olarak basılmaması tercih edilmiş, doğrudan dijital doğmuş ve sadece PDF olarak dijital mecralarda bulunabilmektedir. Özellikle yeni nesil yazarlar şiir, deneme, hikâye ve fikir yazıları gibi eserlerini dijital ortamında yayınlarak edebiyat âlemine giriş yapmakta, zaman ve mekân algısını ortadan kaldırarak okurlarına ulaşmaktadırlar.

Dijital platformların tercih edilmesi sadece teknolojinin getirdiği kolaylıklardan dolayı değil, matbu yayının birçok teknik zorluğu ve maliyetleri içermesinden de kaynaklanmaktadır. Böylece birçok yeni yayın girişi, sadece dijital olarak tasarlanmış ve yayın hayatına başlamıştır. Dijital dönüşüm şekillerinden en yaygın olarak karşımıza çıkan medya aracının mevcut basınla beraber dijital yayın yapmaya başlamasıdır. Örneğin *Türk Dili* ve *Bağlar* dergisi.

Aylık dil ve edebiyat dergisi olan *Türk Dili* dergisi Türk Dil Kurumu tarafından 1951 yılında matbu basın olarak yayın hayatına başlamış ve 2012 yılına kadar da sadece matbu basın olarak yayın hayatını sürdürmüştür. Derginin yedi yüz yirmici sayısı matbu basın olarak yayımlanmıştır.⁵¹ 2012 yılında çıkan yedi yüz yirmi birinci sayısından itibaren ise matbu basının yanı sıra dergi Türk Dil Kurumu'nun kendi internet sayfasında dijital formatta da okuyuculara sunulmaya başlamış ve günümüzde hem matbu basın hem de dijital olarak yayın hayatına devam etmektedir. Dergi şiir, deneme, hikâye, eleştiri, çeviri, anı gibi edebî türlerin yanı sıra bilimsel yazılar, röportaj, bildiri ve konferans metinlerinde de yer vermektedir.

⁵¹ <https://www.tdk.gov.tr/yayinlar/sureli-yayinlarimiz/turk-dili-dergisi/> (Erişim Tarihi: 07.06.2023)

TÜRK DİLİ
Dil ve Edebiyat Dergisi
Cilt: CXXI Sayı: 855 Mart 2023
Türk Dil Kurumu Adına Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Prof. Dr. Güner GÜLSEVİN
Sorumlu Yaz İşleri Müdürü
Dr. Ömer GÖK

İÇİNDEKİLER

Hamza Zülfiyar - Ölü veya Canlı Kelime Nitelemesi, Türkçede Yabancılaşma
Belgin Tezcan Aksu - İlk Basıkı Türkçe Sözlük Ne Zaman Yayınlandı?
Nevzat Gözaydın - Erhan Benzer'den Söz Varlığımıza Kalkılar
Tufan Gündüz - Üç Gönülük Saltanat
Mehmet Ayca - Bakış
Tayfun Haykır - Petra Nachtmanova ile Türkçe ve Türkçüler Üzerine
Nazım Payam - Bağlanmaz Küçük
İbrahim Dilek - Buket Uzuner'in "Tabiat Dörtlemesi"nin Sonuncu Romanı Ateş ve Mitoloji
Noyan Özatık - Ruhun Deneği: Müzik
Turgay Yıldırım - Açık Artırma
Mümin Ali - Lügat
Abbas Sayar Özel Bölümü
Ramis Karabulut - Doğumunun 100. Yılında Abbas Sayar'ın Hayatı Eser Çözgisi: Kısa Bir Bakış
Tayfun Haykır - Doğumunun 100. Yılında Abbas Sayar Üzerine: Ahmed Güner Sayar ile Söyleşi
Mustafa Çiftci - Abbas Sayar Sağ Olsaydı
Derya Mantu - Abbas Sayar'ın Can Şenliği Romanı ve Dizi Film Uyarılaması Üzerine
Abdullah Ezik - Bir Kavgılar Romanı: Çelo
Kıyafet
Alper Sarıbaş - İronice-Türkçe Sözlük
Kübra Kıcı - Necati'nin Çeşitli Türkçesi Sözlüğü Üzerine
Kadir Uzun - Etimoloji İçerisinde Kelimelerin Dünyasında Gezinirler Adlı Eser Üzerine
Yıldırım
Nail Tan - Kulu Özen
Mehmet Tekin
Hikmet Altınkaymak

Görsel 1.3. *Türk Dili* dergisi 855.sayısının matbu ve dijital baskısı

Matbu basınla beraber dijital yayın yapan diğer bir edebiyat dergisi ise *Bağlar* dergisidir. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından üç aylık bir Edebiyat, Düşünce ve Kültür dergisi olarak *Bağlar*'ın ilk sayısı Ağustos 2022 yılında yayımlanmıştır. Dergi yayın hayatına hem matbu basın olarak hem de dijital mecrada eşzamanlı olarak başlamıştır.

Görsel 1.4. *Bağlar* dergisi 2.sayısının matbu ve dijital baskısı

Edebî içeriğe sahip ve matbu olarak yayımlanmasının yanında dijital olarak da yayımlanmakta olan *Telve*, *Parşömen Sanal Fanzin*, *Kirpi Edebiyat ve Düşünce Dergisi*, *Dedektif*, *Kaybolan Defterler* ve *Aşıyan* gibi dergileri de örnek olarak vermek mümkündür.

Dijital dönüşümün ikinci bir şekli de matbu baskıyı sonlandırarak dijital yayına geçiş yapmaktır. Dijital dönüşümün bu şeklini tercih eden dergiler matbu yayını tamamen durdurur ve sadece dijital yayın olarak yayın hayatına devam eder. Örneğin *Ne Okuyorum?*, *Evvel Fanzin* ve *Algodon Edebiyat* gibi dergiler sadece dijital olarak yayın hayatını sürdürmektedir.

Dijital dönüşümün üçüncü şeklini ise dijitale doğmuş olan dergiler oluşturmaktadır. Dijitale doğmuştan kast edilen husus derginin doğrudan dijital olarak yayın hayatına başlaması ve derginin matbu baskısının olmamasıdır. Örneğin

dijital doğmuş olan bir dergi de *Dilhane* dergisidir. Fikir, Kültür ve Edebiyat dergisi olan *Dilhane* dijital dergi olarak 2018 yılında yayın hayatına başlamıştır.⁵²

Türkiye’de dijital ortamda bulunan edebiyat incelendiğinde, çalışmaların yoğunlukla edebiyatın dijitalleşmesi üzerine yürütüldüğü ve dijital edebiyat kategorisinde değerlendirilebilecek ürünlere ise pek rastlanılmadığını söylemek mümkündür. Nitekim bu durum sadece Türkiye sınırları içerisinde gerçekleşen Türk Edebiyatı için geçerli değildir. Balkanlarda ortaya konulan Balkan Türk Edebiyatında da bu durum aynı doğrultuda ilerlemektedir. Bugün Balkan coğrafyasında dijital edebiyat kategorisi içerisinde değerlendirilmesi mümkün olan bir edebî ürüne ne yazık ki rastlanılmamaktadır. Ancak çalışmanın da ana konusunu oluşturan edebiyatın dijitalleşme sürecine Balkan Türk Edebiyatının da dâhil olduğunu ve dijitalleşmenin sağladığı bazı imkânlardan faydalanmaya başlayarak dijital medya varlığının her geçen gün daha fazla hız kazandığını söylemek mümkündür.

⁵² <https://dilhane.net/dijital-dergi/> (Erişim Tarihi: 08.06.2023)

İKİNCİ BÖLÜM

BALKANLARDA TÜRKÇE YAYIN YAPAN DİJİTAL MEDYA MECRALARI

Çalışmanın ikinci bölümünü teşkil eden Balkanlarda Türkçe Yayın Yapan Dijital Medya Mecraları başlıklı kısım da alfabetik sıraya göre Balkan ülkelerinde Türkçe Yayın Yapan Dijital Medya Mecraları tespit edilmiş, tanıtılmış ve özet analizleri yapılarak Türkçenin temsil boyutu ele alınarak değerlendirilmiştir.

Türkler Balkanlarda hem ülkelere göre hem de ülkelerin kendi içerisindeki bölgelerine göre farklı yoğunlukta ve dağınık bir şekilde yaşamaktadırlar. Balkan Türkleri her zaman kendi dil, kültür, gelenek ve göreneklerini muhafaza etme çabası içinde bulunmuşlardır. Balkanlarda Türk egemenliğinin son bulmasıyla beraber Türkler kimliklerini muhafaza edebilmek, sahip oldukları Türkçeyi koruyabilmek ve Türk kültürünü yaşatmak için zor şartlar altında mücadele vermek zorunda kalmışlardır. Ana dilde eğitim görme hakkının yaygınlık kazanması ve yazılı basının gelişmeye başlamasıyla birlikte sadece sahip oldukları Türkçeyi ve Türk Kültürünü yaşatmak için değil, aynı zamanda kendi kimliklerini koruyabilmek için de Türkçe yazmaya ve Türkçe yayın yapmaya başlamışlardır. Bu sayede hem bölgede Türkçenin yaşaması ve gelişmesine hem de kültür, gelenek ve göreneklerin kayıt altına alınarak, gelecek nesillere aktarılması sağlanmıştır.

Böylece günümüze kadar geline süreçte ciddi bir Türkçe arşivinin mevcudiyetinden bahsetmek mümkündür. Ayrıca devlet arşivlerinde Osmanlı Türkçesi ile yazılmış eserlerin yanı sıra Türkçe Latin harflerle yazılmış olan çok sayıda eserin ve süreli yayınların varlığından da söz edilebilir. Netice itibarıyla, Balkanlarda Türk yerleşimleri arası irtibat bazı aksaklık ve kesintilere uğramış olsa bile sürekliliğini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Türkçenin bu devamlılığı ve sürekliliği sayesinde ise hem medya hem de edebiyat nasibini almış ve bugün Balkan Türk Edebiyatı ve Balkan Türk Medyası olarak isimlendirebileceğimiz geniş bir

arşiv ortaya çıkmıştır. Sürecin netlik kazanması adına bu çerçevede Dijital Balkan Türk Medya mecralarının ülkelere göre ana hatları çizilmeye çalışılmaktadır.

A. Balkanlarda Türkçe Yayın Yapan Dijital Medya Mecraları

Dijital medyanın sağlamış olduğu hız, erişim, sınırsızlık ve düşük maliyet gibi özellikleri sayesinde dünya genelinde olduğu gibi, Balkanlarda da yazıyla iştigal olan şairler ve yazarlar bugün çağın ihtiyaçları ve getirdikleri doğrultusunda yazmış oldukları edebî ürünleri dijital mecralarda (internet siteleri, e-kitap, e-dergi vb.) yayınlamaktadır. Sadece şair ve yazarlarla sınırlandırmamakla birlikte, araştırmacı ve gazeteci sıfatına sahip olan müellifler dijital medyayı, yazdıklarını yayınlamak için sığınacak bir liman olarak aktif bir şekilde kullanmaktadırlar. Ayrıca matbu olarak da basılan yayınlar okurlara daha hızlı bir erişim sağlamak için baskının yanında dijital medyadan da faydalanmaktadır. Bu perspektiften bakıldığında çalışmaya dâhil edilen Balkan ülkelerinde Türkçe yayın yapan Balkan Türk Dijital Medya sayısının bir hayli kabarık olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada Türkçe olarak yayın yapan bölgesel dijital mecraların ana hatları çizilerek konuya değinilmektedir. Balkanlarda Türkçenin dijital medyada temsili, iki açıdan ele alınarak takdim edilmektedir. Türkçe yayın yapan dijital medya mecraları ve edebî ürün içeren dijital medya mecraları. Balkanlarda Türkçe yayın yapan yerli dijital kaynaklar ülkeler bazında tasnif edilmiştir. Bir tablo hâlinde detaylı bir şekilde sunulmuş olan mecralar özet içerik analizleri yapılarak tanıtılmaktadır. Türkçe, Balkan ülkelerinde kullanım kabiliyeti, yeterliliği ve temsili boyutu dikkate alınarak değerlendirilmektedir.

Balkanlarda Türkçe Yayın Yapan Dijital Medya Mecraları başlığı altında bir inceleme yapılarak, Türkçe yayın yapan ve Türkçe edebî ürün içeren mecralar birlikte ele alınarak panoramik bir tablo oluşturulmaktadır. Her geçen gün hızla artan dinamik bir yapıya sahip olan dijital mecralar, günümüze kadar yapılan taramalar

sonucu tespit edildiği kadarıyla sunulmaktadır. Çalışmada konu edilen dijital mecralar hakkındaki veriler sayfa yöneticileri ile yapılan görüşmeler ve internet sayfalarında belirtilen bilgiler doğrultusunda harmanlanarak oluşturulmuştur. Ayrıca bir bütünlük yakalama adına akademik düzlemde Türkçenin temsilliyetinin görülmesi için bilimsel/hakemli dergilere de değinilmektedir.

Yapılan incelemeler doğrultusunda bugün Balkan ülkelerinde Türkçe yayın yapan dijital mecraların listesi Tablo 2.1.'de sunulmaktadır. Edebî içerikli dijital mecralar üçüncü bölümün konusunu teşkil ettiği için bu kısımda değerlendirmeye dâhil edilmemiştir.

Balkanlarda Türkçe Yayın Yapan Dijital Mecralar	
Ülke	Mecranın İsmi ve Adresi
Bulgaristan	1. BC Müslümanlar Diyaneti Başmüftülüğü - www.grandmufti.bg - Müslümanlar Dergisi - Hilal Çocuk Dergisi 2. Bizim Gazete - www.bizimgazete.bg 3. Bulgaristan Millî Televizyonu - www.bnt.bg 4. Bulgaristan Radyosu - www.bnr.bg 5. Ajans Bulgaristan - www.ajansbg.blogspot.com 6. Kırcaali Haber - www.kircaalihaber.com - Kırcaali Haber e-gazete 7. Nöbettepe Dergisi - www.nobettepe.com 8. Türk Kültür ve Sanat Derneği - www.turksad.com
Bosna-Hersek	1. Balkan News – www.balkannews.com.tr 2. Zambak - www.zambak.ba (2012-2021)
Karadağ	1. Karadağ Hayat - www.karadaghayat.com
Kosova	1. Kosova Haber Ajansı - www.kosovahaber.com 2. Kosova Port - www.kosovaport.com 3. Balkan Postası - www.balkanpostasi.net 4. RTK – www.rtklive.com 5. Mamuşa Dergisi - www.kk.rks-gov.net 6. Türkçem Dergisi - www.facebook.com/turkcem.dergisi
Kuzey Makedonya	1. Yeni Balkan Gazetesi - www.yenibalkan.com 2. TimeBalkan - www.timebalkan.com 3. Haber Makedonya - www.habermakedonya.net

	4. VardarPress www.vardarpress.com 5. Kardelen Çocuk Dergisi - www.facebook.com/kardelencocuk 6. Kum Saati Dergisi - https://turkgenclikkulubu.com/kum-saati-dergi/
Romanya	1. Söz Medya - www.sozmedia.ro 2. Gazete Balkan - www.gazetebalkan.ro 3. Hakses – www.hakses.turc.ro
Yunanistan / Batı Trakya	1. Birlik Gazetesi - www.birlikgazetesi.org 2. Millet Gazetesi - www.milletgazetesi.gr 3. Gündem Gazetesi - www.gundemgazetesi.com 4. Rodop Rüzgârı - www.burasibatitrakya.com - Rodop Rüzgârı e-dergi 5. Öğretmenin Sesi Dergisi - www.ogretmeninsesi.gr 6. Trakyanın Sesi Gazetesi - www.trakyaninsesi.com 7. Ülkü Gazetesi www.ulkugazetesi.net 8. Çınar FM – www.cinarfm.gr

Tablo 2.1. Balkanlarda Türkçe Yayın Yapan Dijital Mecralar

1. Bulgaristan

Günümüzde Balkanlardaki Türk nüfusunun yoğun olarak varlık gösterdiği yerleşim yerlerinden biri Bulgaristan'dır. Köklü bir Türk basın tarihine sahip olan Bulgaristanlı Türkler, çağın gelişimine ayak uydurarak matbu basının yanı sıra dijital medya mecralarında da Türkçe yayınlar yapmaktadır. Bazı kurumlar kendi internet sitelerindeki genel paylaşımlarının dışında Türkçe haber ve yayın faaliyetlerini de sürdürmekle birlikte, sadece Türkçe yayın yapmaya odaklanmış olan internet siteleri de mevcuttur. Çalışmanın devamında Bulgaristan'da Türkçe yayın niteliği taşıyan internet siteleri, haber siteleri, e-gazete, e-dergilere değinilmektedir.

a. Bulgaristan Cumhuriyeti Müslümanlar Diyaneti
Başmüftülüğü - <https://www.grandmufti.bg>

Bulgaristan Cumhuriyeti Müslümanlar Diyaneti Başmüftülüğünün internet sayfası www.grandmufti.bg'dir. Türkçe ve Bulgarca olarak yayınlarını sürdürmektedirler. Başmüftülük ile ilgili genel bilgilerin yanı sıra Bulgaristan Türklerini ve Başmüftülüğü ilgilendiren konularda Türkçe ve Bulgarca olmak üzere iki dilde haber paylaşımları yapılmaktadır. Bunun yanı sıra Başmüftülüğün çıkarmış olduğu yayınlar hakkında da genel bilgiler mevcuttur. Başmüftülüğünün yayınlar dairesinde Din ve Kültür yayını olan *Müslümanlar* dergisi ile çocuklar için hazırlanan ilavesi *Hilal* dergisi matbu ve dijital basın olarak yayımlanmaktadır. Birer e-dergi olarak PDF formatındaki dergilerin dijital versiyonu www.grandmufti.bg adlı internet sayfalarında bulunmaktadır. Her iki dergide de zaman zaman edebî içeriklere yer verildiği için dergiler üçüncü bölümde ele alınmaktadır.

b. Bulgaristan Millî Televizyonu - www.bnt.bg

Dijital mecrada Türkçe yayın yapan diğer bir internet sayfası Bulgaristan Millî Televizyonu'nun www.bnt.bg adlı sayfasıdır. Sayfada Bulgarca, Türkçe, İngilizce ve Ukraynaca yayın yapılmaktadır. Bir haber portalı niteliğine sahip olan www.bnt.bg Türkçe haberleri Dünya, Bulgaristan, Siyaset, Sağlık, Eğitim, Kültür Sanat, Özel Haber ve Röportaj olmak üzere sekiz bölümde toplamıştır. Bulgaristan Millî Televizyonu'nun dijital yayın organı olan www.bnt.bg tamamen ulusal ve uluslararası arenada yaşanan güncel gelişmeleri sunmak bağlamında hizmet veren devlet kurumunun bir yayın organıdır.

c. Bulgaristan Radyosu Türkçe Yayınlar Bölümü- www.bnr.bg

Dijital medyada Türkçe yayın yapan diğer bir mecra ise Bulgaristan Radyosunun www.bnr.bg adresidir. Sayfa Bulgaristan Radyosu Türkçe Yayınlar Bölümünün dijital medyaya yansımasıdır. Ayrıca Bulgaristan Radyosu Türkçe Yayınlar Bölümü başlığı ile eşzamanlı olarak Facebook ve Twitter hesaplarında da paylaşımlar yapılmaktadır. Haberler, Özel Röportaj, Toplum, Siyaset, Ekonomi, Turizm, Spor, Müzik, Kültür, Tarih ve Din, Folklor ve İsim Yapanlar bölümlerinden oluşan sayfanın odak noktasını güncel haberler ve Bulgaristan’a ilişkin güncel gelişmeler oluşturmaktadır.

d. Ajans Bulgaristan - www.ajansbg.blogspot.com

Bulgaristan merkezli Türkçe yayın yapan diğer bir dijital medya mecrası da Ajans Bulgaristan isimli haber blogudur. Ajans Bulgaristan “Bulgaristan’ı Türkçe Okuyun” sloganıyla 2011 yılında açılan bir dijital medya haber sayfasıdır. Aynı zamanda Ajans Bulgaristan isimli Youtube kanalı da mevcuttur ve aktif olarak Türkçe yayın yapmaktadır. Blogun yanı sıra Ajans Bulgaristan adı ile blogla eşzamanlı olarak Facebook hesaplarından da güncel haber paylaşımları yapmaktadır. 2022 yılında aynı isimde Twitter hesabı da oluşturup paylaşımlarını 2022 yılının Ekim ayına kadar sürdürmüşlerdir. Ajansın Instagram hesabından aktif olarak herhangi bir paylaşımın yapılmadığı tespit edilmiştir.

Ayrıca Bulgaristan’da Akademik olarak Türkçenin temsil edildiği ilmî dergiler de mevcuttur. Bunun en temel örneği Sofya merkezli yılda bir sayı olarak yayımlanan *Yüksek İslam Enstitüsü Yıllığı*’dır. Dergide Bulgarca, İngilizce, Türkçe ve Arapça makalelere yer verilmektedir. Tarih, Sosyoloji, Edebiyat, İslami İlimler vb. sosyal bilimler alanında yayın yapılmaktadır. Derginin yayımlanmadığı yıllarda olmuştur. Yakın zamanda yedinci sayısı neşredilmiştir.

2. Bosna-Hersek

Boşnaklar ilk dönemlerden itibaren Osmanlı toplumuna başarılı bir şekilde entegre olmuşlar ve Türkçeyi âdeta ikinci dil olarak benimsemişlerdir. Asırlarca anadilleri Boşnakça ile beraber Türkçe öğrenmişler ve hatta Osmanlı Türkçesiyle edebî eserler kaleme almışlardır. Bugün bu düsturda Türkçe ile iştilal olma çabaları devam etmektedir. Bunun bariz göstergesi üniversite seviyesinde akademik kurumlarda ve Bosna-Hersek Yunus Emre Enstitüsünde aktif olarak Türkçe öğretilmesidir. Yapılan öğretim faaliyetlerine bir destek niteliğinde olan yerli Türkçe yayın icra eden dijital mecralar kısaca tanıtılmaya çalışılmaktadır.

a. BalkanNews - www.balkannews.com.tr

Günümüzde Bosna-Hersek'te Türkçe aktif olarak yayın yapan internet sayfası olarak BalkanNews -www.balkannews.com.tr adlı haber portalı karşımıza çıkmaktadır. Sayfa 2021 yılında yayın yapmaya başlamış ve eş zamanlı olarak BalkanNews Türkçe adı ile sosyal medya hesaplarından da paylaşımlar yapılmaktadır. Ayrıca BalkanNa adlı Youtube kanalından da yer yer Türkçe yayınlara rastalılmaktadır. Bir haber sayfası niteliğine sahip olan BalkanNews Gündem, Balkanlar, Ekonomi, Yaşam, Spor, Balkanları Tanıyalım ve Analiz olmak üzere yedi bölümden oluşmakta ve güncel bir haber akışı sunulmaktadır. Şu an itibariyle Bosna'da Türkçe olarak en geniş haber sayfası özelliğine sahiptir.

b. Zambak – www.zambak.ba

Bosna Hersek'in “İlk Türkçe Haber Portalı” sloganıyla 2012 yılında Bosna Haber Zambak -<http://www.zambak.ba> adlı internet sayfası Bosna'da kurulan ve Türkçe yayın yapan ilk sayfa olarak dijital ortamda Türkçe yayın yapmaya başlamış ve bu girişimi 2021 yılına kadar sürdürmüştür. Sadece Bosna-Hersek ile sınırlandırılmayan ve Balkanlara dair geniş bir haber içeriği sunma girişimine sahip bir mecra olan

www.zambak.ba ne yazık ki bu girişimi sürdürememiş ve günümüzde erişimi mevcut değildir.

Ayrıca Bosna-Hersek'te Zenica Üniversitesi Felsefe Fakültesinde (Filozofskog Fakulteta Univerziteta u Zenici) yayınlarından *Zbornik Radova*⁵³ isimli dergide Türkçe makalelere de yer verilmektedir. Bu bağlamda bir diğer yayında Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü'nün *Prilozi za orijentalnu filologiju*⁵⁴ (Oryantal Filolojisine Katkılar) dergisidir. Türkçe yazılmış bilimsel makalelere de yer verilmektedir.

3. Karadağ

Karadağ merkezli Türkçe dijital yayın yapan haber sayfası olarak www.karadaghat.com karşımıza çıkmaktadır. Sayfa Karadağ'ın ilk Türkçe Haber ve İçerik Portalı olarak 2018 yılının Eylül ayında yayına başlamıştır. Sayfanın amacı Karadağ'da yaşayan Türklerin Türkçe haber ve içerik portalı olmaktır. Ayrıca Karadağ hakkında güncel haberlerin dışında Karadağ'yı tanıtmak ve Türkiye-Karadağ ilişkilerine katkı sunmayı da amaçlamaktadır.⁵⁵ Karadağ Haber sayfası, Gündem, Haberler, Karadağ'ı Tanıyalım, Karadağ Hakkında, Ekonomi, Kültür-Sanat-Turizm gibi kısımlardan oluşmaktadır. Karadağ bölgesi için Türkçe yayın yapan elzem bir dijital mecra olarak görülmektedir.

4. Kosova

Kosova, Balkanlarda Türklerin ve Türkçe'nin yoğun olarak varlık gösterdiği ülkeler arasında yer almaktadır. Hâl böyle olunca Türkçe dijital mecralarda da boy göstermekte ve Türkçe yayın yapan çeşitli dijital platformlar bulunmaktadır.

⁵³ <https://ff.unze.ba/nauka-i-istrzivanje/zbornici-radova/> (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

⁵⁴ [Prilozi za orijentalnu filologiju \(unsa.ba\)](https://prilozi.unsa.ba/) (Erişim Tarihi: 02.07.2023).

⁵⁵ <https://www.karadaghat.com/kunye/> (Erişim Tarihi: 06. 07.2023).

a. Kosova Haber – www.kosovahaber.com

Kosova’da dijital mecra olarak Türkçe yayın yapan ilk portal niteliğinde Kosova Haber Ajansı karşımıza çıkmaktadır. 2006 yılından itibaren aktif olarak dijital yayın hayatına başlamış olan Kosova Haber Ajansı ayrıca 2011 yılından itibaren eşzamanlı olarak sosyal medya hesaplarından da paylaşımlar yapmaktadır. Kosova’nın en güncel ve dinamik haber sayfası olma özelliğine sahiptir. Kosova Haber Ajansı sayfada sunduğu haberleri Siyaset, Ekonomi, Kültür Sanat, Eğitim, Söyleşi ve Diğerleri olarak beş bölümde toplamıştır. Sayfanın temel amacı Kosova’da yaşamakta olan Türklere en hızlı bir şekilde Türkçe olarak haberleri sunmaktır.

b. Kosova Port - www.kosovaport.com

Kosova’da dijital mecra da Türkçe yayın yapan diğer bir sayfa da www.kosovaport.com’dur. 2012 yılının Ekim ayında yayın hayatına başlayan www.kosovaport.com’un kuruluş amacı Kosova’da yaşayan Türklere hızlı bir şekilde Kosova ve diğer Balkan ülkeleri hakkındaki gelişmeleri sunmaktır. Sayfadaki haberler Siyaset, Balkanlar, Ekonomi, Sağlık, Eğitim, Kültür Sanat, Spor ve Diğerleri olarak gruplandırılmıştır. Kosova Port ayrıca Facebook ve Twitter hesaplarından da eşzamanlı olarak Türkçe haber paylaşımları gerçekleştirmektedir.

c. Balkan Postası – www.balkanpostasi.net

Balkanlardaki güncel gelişmeleri Türkçe okuyuculara paylaşmak amacıyla 2016 yılında kurulan Balkan Postası – www.balkanpostasi.net sayfasının yönetim merkezlerinden biri Kosova’dır. Haberler, Analiz, Köşe Yazıları, Kültür, Sağlık, Eğlence ve Teknoloji bölümlerinden olan sayfanın Balkan adını taşımasının yanında sadece Balkan ülkeleri ile sınırlı kalmayarak dünyadan gelişmeleri de sunmayı amaçlayan bir haber portalıdır.

d. Kosova Radyo ve Televizyonu – www.rtklive.com

Kosova Radyo Televizyonu’nun resmî internet sayfası olan www.rtklive.com Kosova Radyo ve Televizyon programlarına canlı erişim sunmasının dışında ayrıca bir haber portalı niteliğine de sahiptir ve diğer dillerin yanında Türkçe yayınlanan haberlere de yer verilmektedir.

Ayrıca Kosova Prizren merkezli akademik olarak Türkçenin yer aldığı bir yayını da burada zikretmek mümkündür. Türkçenin akademik düzlemde yazıldığı ve Türk Kültürüne dair her konunun mesele edildiği *Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi/Bal-Tam Türklük Bilgisi*⁵⁶ dergisidir. 2001 yılından bu yana otuz beşinci sayısını yayınlamıştır. Türkoloji alanıyla ilgili makalelere yer verilmektedir. Hem yerel hem de uluslararası bilim camiasından metinler derginin muhtevasını oluşturmaktadır.

5. Kuzey Makedonya

Balkanlarda Türklerin azınlık konumunda olduğu diğer bir ülke de Kuzey Makedonya’dır. Kuzey Makedonyalı Türkler devlet statüsünde kendi ana dillerinde eğitim ve yayın hakkına sahiptirler. Hâl böyle olunca hem Balkan Türk Medyası hem de Dijital Balkan Türk Medya mecralarında Türkçe yayın yapan sayfaların sayısı bir hayli yüksektir. Ayrıca bu kısımda Türkçenin temsil boyutunu göstermesi açısından, dijital mecralarda bulunan Türkçe bilimsel yayın yapan hakemli dergilere de kısaca değinilmektedir.

⁵⁶ <https://baltam.org/> (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

a. Yeni Balkan Gazetesi – www.yenibalkan.com

Yeni Balkan gazetesi “Makedonya Türklerinin Sesi” mottosuyla ilk önce 2004 yılında Kosova’da Yeni Dönem gazetesi ile birlikte yayın hayatına başlamıştır. 2006 yılında ise Üsküp’te matbu olarak neşredilmeye başlar. Ayrıca aynı yıl itibariyle www.yenibalkan.com internet sayfasını hizmete sunulur ancak günlük olarak Türkçe haberler 2009 yılında dijital ortamda yayınlanmaya başlamıştır. Günümüzde ise *Yeni Balkan* gazetesi tamamen dijital ortama geçiş yapmış olmakta ve matbu olarak yayımlanmamaktadır. www.yenibalkan.com sitesi Gündem, Makedonya, Balkanlar, Dünya, Ekonomi, Kültür, Eğitim, Siyaset ve Spor bölümlerinden oluşmakla birlikte güncel bir haber sitesi olarak yayın yapmaktadır.

b. TimeBalkan –www.timebalkan.com

TimeBalkan internet sayfası “Balkanların Farklı Sesi Haberin Doğru Adresi” sloganıyla 2015 yılında yayın hayatına başlamıştır. Genel anlamda bir haber portalı olan *TimeBalkan* sadece Kuzey Makedonya ile sınırlı kalmayarak dünyadan haberleri Balkan ülkelerinde yaşayan Türklere sunmak amacı ile kurulmuştur. Bu yüzden güncel haberleri ülkelere göre farklı bölümler hâlinde sunmaktadırlar. Ayrıca Dünya, Ekonomi, Spor, Kültür-Sanat, Analiz, Bilim-Teknoloji, Sağlık ve Köşe Yazıları bölümleri de bulunmaktadır. *TimeBalkan* internet sayfası ile birlikte sosyal medya hesaplarından da paylaşımlar yapılmaktadır. Aynı zamanda *TimeBalkan* Youtube kanalı olarak da Türkçe yayın yapmaya başlamıştır. Youtube kanalında genellikle güncel haberlerin dışına çıkılmış ve Kuzey Makedonya ve yakın coğrafyadan olan bazı kişilerle yapmış oldukları söyleşi ve programlara yer verilmektedir.

c. Haber Makedonya – www.habermakedonya.net

Haber Makedonya “Halkın Vicdanı, Özgürlüğün Sesi” ilkesiyle 2021 yılında yayın hayatına başlamış bir haber portalıdır. Güncel siyasî haberlerden

müteşekkildir. Kuzey Makedonya siyasî haberlerine Siyaset bölümünde yer verilirken ayrıca Avrupa, Balkanlar ve Türk Dünyası ile ilgili haberler için sayfa farklı bölümlere ayrılmıştır. Bunun dışında eğitim, kültür ve sanat haberlerine de yer verilmektedir. *Haber Makedonya* sayfası sekiz bölümden oluşmaktadır. Siyaset, Avrupa, Eğitim, Kültür-Sanat, Türk Dünyası, Balkanlar, Röportaj ve Künye bilgilerinin yer aldığı kısımlardan müteşekkildir.

d. VardarPress – www.vardarpress.com

İlk önce 2011 yılında Facebook üzerinden güncel haber paylaşımları yapmaya başlayan *VardarPress*, 2020 yılından itibaren www.vardarpress.com haber portalı üzerinden de yayın yapmaya başlamıştır. Kuzey Makedonya'daki güncel haberlerin yayınlandığı *VardarPress* ayrıca eğitim, kültür ve sanat, bilim ve teknoloji ile spor gibi alanlarını da kapsamaktadır. *VardarPress* şu kısımlardan oluşmaktadır: Ana Sayfa, Kuzey Makedonya, Gündem, Kültür-Sanat, Ekonomi, Bilim-Teknoloji, Spor, Sağlık, Dünya ve Eğitim konuları okurların istifadesine sunulmaktadır.

e. Kum Saati Dergisi

www.turkgenclikkulubu.com/kum-saati-dergi

Kuzey Makedonya, Gostivar Türk Gençlik Kulübünün yayın organı olan ve yıllık olarak yayınlanmayı amaçlayan *Kum Saati* dergisinin ilk sayısı 2019 ve ikinci sayısı da 2022 yılında yayımlanmıştır. Derginin hedef kitlesi genelde Kuzey Makedonyalı Türkler oluştursa da özelde daha çok gençlere hitap etmektedir. Derginin içeriğinde farklı bölümlerde eğitim gören üniversite öğrencileriyle yapılan röportajlar dışında sağlık, kültür, sanat, gezi yazısı ve gençlerin duygu dünyasını aksettiren şiirlerine yer verilmektedir. Günümüze kadar sadece iki sayı yayımlanmıştır. Dijital mecrada yalnızca ikinci sayısına erişim vardır. Dergide bir bülten havası da hissettirilmektedir.

Yapılan taramalar sonucunda tespit edilebildiği kadarıyla derginin yeni sayısı yayınlanmamıştır. Dergide istikrarlı bir yayın politikası yakalanamadığı görülmektedir. Süreli yayınlarda bilindiği üzere devamlılık ilkesi esastır. Kuzey Makedonya’da Türkçenin temsili açısından bu tarz yayınların genç nesillere seslenmesi önemli olduğu gibi, sürekliliği de tutturması elzemdir.

f. Türkçenin Temsil Edildiği Hakemli Dergiler

Kuzey Makedonya merkezli Türkçenin bilimsel/akademik düzlemde temsil edildiği ve belli periyotlarda yıl içerisinde iki sayı veya farklı aralıklarla bilim camiasının istifadesine sunulan yayınlar da mevcuttur. Yapılan yayınlar birçok farklı disiplinden makalelerin bulunmasıyla zengin bir kaynak niteliğın de taşımaktadır. Bölgeyle ilgili araştırma yapacak olan uzmanların başucu kaynaklarını oluşturmaktadırlar. Edebiyat, eğitim, tarih, teoloji vb. sosyal bilimler alanıyla ilgili araştırma, inceleme gibi metinlerden oluşmaktadır. Böylece farklı alanlarda yapılan yayınlar sayesinde Türkçe hem yerel hem de uluslararası ortamda temsil edilmektedir. Bilimsel dergilerde yerel araştırmacıların makaleleriyle birlikte yakın coğrafya olan komşu ülkelerden akademisyenlerin yayınlarına da yer verilmektedir. Bu yayınlar Balkanlarla Türkiye arasında ortak bir bilim sahası ve iletişimini de pekiştirmektedir.

Entelektüel camiaya sunulan bilimsel yayınlar Türkçe, Makedonca ve İngilizce olarak yazılmış özgün makalelerden oluşmaktadır. *Hikmet Uluslararası Hakemli İlmi Araştırmalar*⁵⁷ dergisi 2003 yılından bu yana yayımlanmış otuz dokuz sayısıylay uzun yıllardır Balkanlarda bilimsel çalışmalara öncülük etmektedir. Hakeza Üsküp’te Balkan Üniversitesi Eğitim Fakültesinin bir yayını olarak *International Journal Of Education & Philology*⁵⁸ adlı dergide hem yerel yazarlara hem de uluslararası arenada akademik çalışma yapan bilim insanlarına yer verilmektedir.

⁵⁷ Yayımlanmış sayılarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. www.adeksam.mk/dergimiz-hikmet/ (Erişim Tarihi: 04.07.2023).

⁵⁸ Yayımlanmış sayılarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. www.ibu.edu.mk/ijep/ (Erişim Tarihi: 04.07.2023).

Türkçe ve İngilizce olmak üzere neşredilmektedir. 2020 yılından bu yana altı sayı yayımlanmış ve yayın hayatına devam etmektedir. *Balkan Çalışmaları dergisi/Journal of Balkan Studies*⁵⁹ ise Türkçe, İngilizce ve Balkan dillerine de yer vererek yayın hayatını sürdürmektedir. 2021 yılından bu yana beş sayı yayımlayan dergi yayınlarına devam etmektedir. İştîp Gotse Delçev Üniversitesi Filoloji Fakültesi bünyesinde 2016 yılından beri yayımlanan *PALIMPSEST*⁶⁰ (International Journal for Linguistic, Literary and Cultural Research) adlı dergi ise diğer dillerin yanı sıra Türkçe yazılmış olan bilimsel makalelere de yer vermektedir.

6. Romanya

Balkan coğrafyası kuzey sınırının önemli kısmını teşkil eden Romanya'da varlık gösteren Türk nüfusu ile birlikte Türkçe yayın yapan mecralar da mevcuttur. 1940'lı yıllardan bu yana akademik düzlemde de varlığını sürdüren Türkçe bugün Romanya genelinde beş farklı üniversitede Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde canlılığını sürdürmesi ve ana dili olarak Türkçenin öğretilmesi dışında yabancı dil olarak da büyük bir ilgiye sahiptir. Günümüzde Romanya'nın farklı şehirlerinde mevcut olan Türkiye merkezli Türk kurumlarının destekleri ile sözlü ve yazılı olarak Türkçenin bu coğrafyada daha çok hareketlendirilerek yaşatılmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca bugün Romanya'da Türkçeye karşı duyulan ilginin artışıındaki temel sebeplerden biri Türk dizileri ve Türk sinemasının yerel yayın organları tarafından sunulmasıdır. Türk dizilerinin bu etkisini yerel dijital mecralarda da görmek mümkündür. Türkçe yayın yapan dijital mecralar bu durumu göz ardı etmemiş ve okuyucuların ilgisini çekmesi açısından bu konuya ilişkin popüler haberlere yer vermeye dikkat etmektedirler. Romanya, Türkçenin sözlü ve yazılı olarak yaşatılmaya çalışıldığı hareketli bir coğrafyadır.

⁵⁹ Yayımlanmış sayılarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. www.balkanjournal.org/issues-2/ (Erişim Tarihi: 04.07.2023).

⁶⁰ Yayımlanmış sayılarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. <https://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL> (Erişim Tarihi: 07.07.2023).

a. Söz Medya – www.sozmedia.ro

Romanya’da Türkçe yayın yapan internet sayfalarından biri *Söz Medya*’dır- www.sozmedia.ro. 2018 yılında yayına başlayan internet sayfasındaki haberler Türkçenin yanı sıra Rumence ve İngilizce de sunulmaktadır. “Haber Lideri” sloganına sahip olan sayfada ulusal ve uluslararası haberlerin yanı sıra müzik, kültür, sinema, televizyon, turizm gibi hayatın farklı alanlarıyla ilgili bölümleri bulunmaktadır. Sayfada sanat ve edebiyat içerikli yazılara yer verilmemiştir. *Söz Medya* on altı kısımdan meydana gelmektedir. Türk dizileri, Bükreş, İstanbul, Yaşam Tarzı, Yazarlar, Seyahat, Turizm Medikal, Akım özel, Ekonomi, İşletme, Uluslararası, Şirketler, Sağlık, Doğacı, Spor ve Duyurular. *Söz Medya* sunduğu bölümlerden hareketle diğer dijital platformlara göre çeşitlilik açısından farklılık göstermektedir.

b. Gazete Balkan – www.gazetebalkan.ro

Romanya, dünya gündemi ne ve Balkan Türklerinin sesine de kulak veren ve yayın hayatına günlük siyasi bir neşriyat olarak devam eden *Gazete Balkan* ilk önce Nisan 2005 yılında *Anayurt* adı ile basılı olarak yayınlanmaya başlamış ve 2016 yılından itibaren *Gazete Balkan* olarak isim değişikliğine gidilmiştir. 2018 yılının Mayıs ayı ile birlikte ise www.gazetebalkan.ro internet sayfası olarak yayın hayatına başlamıştır. Güncel haber paylaşımları yapılan internet sayfasının yanı sıra abone olunduktan sonra e-gazete olarak da okuyuculara ulaştırılmaktadır. Gazete dijital ortamda on bir kısımdan oluşmaktadır. Güncel, Ekonomi, Sektör, Türkiye, Stri, Siyaset, Spor, Magazin, Yazarlar, Galeri ve Video bölümlerinden müteşekkildir. Görüldüğü üzere gazete renkli bir muhtevaya sahiptir.

c. Haksess Gazetesi (1995 ~) –www.haksess.turc.ro

Haksess gazetesi hakkında güncel bilgiler www.haksess.turc.ro adlı sayfada sunulmaktadır. *Haksess* gazetesinin ilk sayısı 1995 yılı Haziran ayında yayınlanır. Gazetenin ilk redaktrlgn Emin Atila yapmıştır ve onun sorumluluğu altında yayımlanmıştır. Gnnzde ise gazetenin editrlgn Ervin İbrahim yapmaktadır. *Haksess* gazetesinin içeriğini sosyal olaylar, politika, eğitim, kültür, sanat, din ve adetlere yer veren bir yayın organı olarak takdim edilmektedir. Gazete bünyesinde çocuklara özel bir sayfa da bulundurmaktadır.

Haksess gazetesi 1995 yılından bu yana kültür, sanat ve dini konulara yer veren bir yayın olarak hayatına devam etmektedir. Romanya Türk Demokrat Birliği yayın organıdır. Türkçe ve Rumence metinleri içerisinde barındıran aylık bir gazete olarak yayın serüvenine başlamıştır.

"Ne Mutlu Türküm Diyene" mottosuyla 2000 yılından itibaren www.haksess.turc.ro sayfasında dijital olarak okurlara sunulmaktadır. Gazete günümüz hâliyle yirmi yedi sayfalık bir hacme sahiptir. 2023 Haziran ayı itibariyle toplam üç yüz yirmi yedi sayı yayınlanmıştır. Muhteva bakımından dünyadan güncel gelişmelerin yanında farklı kutlamalar, festivaller, yerel ve Türkiye'den siyasi haberler, dünyadan bazı aktüel konular, dinî törenler, folklorik unsurlar vb. yemek tarifleri ve ocuk sayfası ile son bulmaktadır. Yerel şairleri tanıtma amacıyla ilk dönemlerde gazetede az sayıda edebî türlere de yer verilmiş ve Rumenceden şiir çevirileri de yapılmıştır. Son sayılarında ise edebî türlere rastlanılmamaktadır. Gazetenin içeriğinde Romanya Türk Demokrat Birliği'nin faaliyetlerinden ağırlıklı olarak bahsedilmektedir. *Haksess*, Dobruca'nın merkez bölgelerinden olan Köstence'de matbu olarak da yayımlanmaktadır. Yayın hayatına aylık bir gazete olarak başlayan *Haksess* günümüzde aylık bir dergi hüviyetine bürünerek yayın hayatını sürdürmektedir. Ancak Romanya Türkleri gazete ve dergi gibi süreli yayınları "gazeta" olarak da tanımlamaktadır. Her iki yayın türü de "gazeta" olarak isimlendirildiği için *Haksess*'in internet sayfasında aylık bir gazete olduğu belirtilmektedir.

Hakses dergisi editörü Ervin İbrahim ile yapılan görüşme sonucunda temin edilen bazı bilgileri buraya eklemekte faydalı olacağı düşünülmektedir.⁶¹ İbrahim, dijital mecradaki edebiyat ve dergi hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

Edebiyat hepimiz için çok önemlidir. Son dönemlerde çocuklar gençler vb. kitap okumaktan uzaklaşıyor. Bu sebepten internet aracılığıyla edebiyatı yaşatmak için internet çok önemli olduğuna inanıyorum.

İbrahim derginin okunurluğu bakımından basılı olarak ulaşamadıkları kitlelere internet yayıncılığı yardımıyla ulaşmalarını da belirtmektedir.

Dergimiz basılı olarak yayınlanmakta ve Dobruca Türk Toplumunun üyelerine ulaşmaktadır. Posta aracılığıyla tüm Romanya'da ki önemli kurumlara ve şahıslara dağıtılmaktadır. Tüm bu büyük çabaları ve masrafları Romanya Demokrat Türk Birliği karşılamaktadır. Böylece internet aracılığıyla tüm Romanya ve dünyaya seslenmekteyiz. Hem basılı yayıncılık, hem de internet yayıncılığı bizim için önem taşımaktadır.

Hakses dergisinin amacı basılı olarak yayınlanıp Romanya Türk toplumuna ulaşmak ve sürekli iletişim hâlinde olmaktır. Bunu da Romanya Demokrat Türk Birliği himayesinde gerçekleştirmektedir. Öte yandan basılı olarak ulaşılamayan herkese, Romanya ve dünyadaki ilgililere, dijital medya üzerinden yayın yaparak ulaşmayı hedeflemektedir. Derginin dijital ortamda yayınlanmasının amacı okur ve yazarlara ulaşılabilirliğin artması ve aynı zaman onlar tarafından sağlanan katkının çoğalması düşüncesindedir.

İnternet erişilebilirlik ve ulaşım konularında çok önemli bir işlev görüyor. İnternet aracılığıyla dünya çapında kuruluş ve şahıslarla işbirlikleri gerçekleştiriyoruz. Türkiye, Balkanlar, Ortadoğu, Batı Avrupa, ABD gibi ülkeler.

Hakses dergisini dijital ortamda bulundurmalarının ana gayesi ise “Romanya Türk Toplumunu tüm dünyaya en iyi şekilde tanıtmak” olarak açıklamakta ve 2000

⁶¹ *Hakses dergisi editörü, Ervin İbrahim ile 7 Ağustos 2023 tarihinde yapılan görüşme sonucunda bilgiler elde edilmiştir.*

yılından beri dijital medyada yayın yaptıklarını vurgulamaktadır. Bu doğrultuda dijital medyada yayın yapılma arzusunu “bütün Türk Dünyası aydınlarını internet aracılığıyla daha iyi tanınmasını sağlamak” olarak belirtir.

İbrahim bir editör ve yazar olarak Romanya’da Türkçe yayın yapan süreli yayınların tatmin edici bir sayıda mevcut olduğunu ancak bunların yayın hayatlarının pek uzun ömürlü olmayacağı konusunda da bazı endişeleri olduğunu şu şekilde vurgulamaktadır:

Şu anda yeterli sayıda Türkçe olarak süreli yayın var ama bunların yayın hayatlarına ne kadar devam edebileceğini bilmiyorum ve uzun soluklu olacaklarını pek sanmıyorum. Çok giderimiz var, gelirlerimiz ise sınırlı. Bu yüzden gelecek nesillerin bu uğraşları devam ettirmesi zor gibi görünüyor.

Özetle Balkan ülkelerinde Türkçeyi ve Türk Kültürünü yaşatmak görevi gönüllülük üzerine yürütülen bir misyondur. Bu doğrultuda İbrahim Haksas bünyesinde yer alan yazarların da bu işi gönüllülük üzerine yaptıklarını belirtmektedir. Ayrıca şu an yeterli sayıda yazara sahip olduklarının altını çizmekte ve notlarını şu şekilde düşmektedir:

Yazar kadrolarımız yeterli ama bilmiyorum ne zamana kadar onları tutabiliriz. Herkes gönüllü olarak çalışıyor. Maaşlar maalesef çok düşük. Bu sebepten dolayı gençler kültürden uzaklaşıyor ve maddi getirisi daha yüksek olan işlerde çalışmaya yöneliyorlar. Ayrıca gençlerin çoğu çeşitli Batı ülkelerine göç etmeye de devam etmektedir.

İbrahim özel olarak ise Türk Dünyası ile daha çok iş birliği yapmak istediğini ifade etmektedir. “Türk Dünyası ile daha çok işbirliği istiyoruz.”

Ayrıca Tatar Türkçesiyle yayınlanan dijital mecralarda mevcuttur. Ancak bu konu çalışma kapsamının dışındadır.

Bilimsel açıdan bakıldığında Romanya Türkoloji Enstitüsünün yayınlamış olduğu Türkoloji Çalışmaları ve Belgeleri⁶² isimli bilimsel dergi Rumence, İngilizce ve Türkçe olarak yazılmış makalelere de bünyesinde yer vermektedir.

7. Yunanistan – Batı Trakya

Yunanistan/Batı Trakya Türk nüfusunun azınlık olarak yaşadığı yerleşim yerlerinden biri olarak Türkçe dijital yayıncılık açısından etkili bir yapıya sahiptir. Türkçe olarak dijital mecralarda azımsanmayacak bir oranda yayın yapılmaktadır. Yapılan taramalar sonucunda sekiz farklı dijital mecrada Türkçe olarak yayınlar yapıldığı tespit edilmiştir.

a. Birlik Gazetesi - www.birlikgazetesi.org

Birlik Gazetesi, www.birlikgazetesi.org adlı internet sayfası yer yer Türkiye’den ve dünyadan haberlere yansıtmasına rağmen, genel itibari ile Batı Trakya/Yunanistan hakkındaki güncel haberleri sunmak amacıyla yayın hayatına başlamıştır. Türkçe ve Yunanca yayın seçeneği ile 2019 yılında kurulan ve bir haber portalı özelliğine sahip olan *Birlik Gazetesi*’nin ayrıca *Birlik* isimli Youtube kanalı da mevcuttur ve oradan zaman zaman paylaşımlara yer verilmektedir. Sayfa beş bölümden oluşmaktadır. Anasayfa, Batı Trakya, Yunanistan, Türkiye-Dünya ve BirlikTV.

b. Gündem Gazetesi – www.gundemgazetesi.com

Yunanistan Türk azınlıklarının yayın organı vasfıyla 1997 yılında haftalık bir gazete olarak yayın hayatına başlayan *Gündem* gazetesi, 2015 yılından itibaren www.gundemgazetesi.com sayfasını yayına koymuş ve sayfanın yanı sıra e-gazete olarak da yayın yapmaya başlamıştır. Bir haber gazetesi olan *Gündem*, güncelin

⁶² <http://turkology.institute.ubbcluj.ro/publicatiiITCAS.html> (Erişim Tarihi: 10.07.2023)

nabzını tutarak Batı Trakya'daki Türk azınlıklara sunulmaktadır. *Gündem* gazetesi, altı bölümden oluşmaktadır. Anasayfa, Haberler, Yazarlar, Arşiv, iletişim ve Youtube. Gazete takipçilerine geniş bir yelpazede bilgi sunmaktadır.

c. Trakya'nın Sesi – www.trakyaninsesi.com

Trakya'nın Sesi gazetesi 1981 yılında Türkçe ve Yunanca olarak yayın hayatına başlayan gazete 2013 yılından itibaren dijital ortama geçiş yapmış ve sadece dijital olarak yayını sürdürmüştür. Bugün kuruluş konumu olan İskeçe şehrinde Türkçe ve Yunanca yayın yapmayı amaç edinmiş ve hedef kitlesi Batı Trakya Türk azınlığı olan bir internet haber sayfası olarak dijital medyada yerini almaktadır. *Trakya'nın Sesi* gazetesi genel olarak şu kısımlardan oluşmaktadır: Güncel, Spor, Batı Trakya, Dünya, Sağlık, Teknoloji, Avrupa ve Yazarlar.

d. Ülkü Gazetesi – www.ulkugazetesi.net

Ülkü Gazetesi ilk yayın hayatına haftalık basılı bir neşriyat olarak 2004 yılında başlamıştır. Ekonomik sebeplerden dolayı gazete sadece bir buçuk yıl matbu olarak yayımlanabilmiştir. Uzun yıllar yayın hayatına ara veren gazete yakın zamanda yeniden dijital mecrada yayın hayatına kaldığı yerden başlamıştır. Bu manada yeni bir yayın olan *Ülkü Gazetesi*, www.ulkugazetesi.net sayfasıyla 2022 yılından itibaren sadece Türkçe yayın yapan bir internet haber portalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Gazetenin temel amacı yerel ve uluslararası güncel haberleri Batı Trakya Türklerine sunmaktır. *Ülkü Gazetesi* sade bir görünüme sahip ve dört bölümden oluşmaktadır. Anasayfa, Batı Trakya Haber, Ekonomi ve Dünya.

e. ınar FM – www.cinarfm.gr

G m lcine merkezli ınar FM radyosunun resmî internet sayfası olan www.cinarfm.gr'de güncel haber paylaşımları yapılmaktadır. Radyoyu merkeze olarak oluşturulan sayfada *Millet* gazetesinin internet sayfası olan www.milletgazetesi ile aynı içeriğe sahip olduğu ve aynı görüş etrafında şekillendiği tespit edilmiştir.

Hrvatistan, Sırbistan, Slovenya gibi ülkelerde azınlık olarak Türkler bulunmadığı için Türkçe yayınlar yapılmadığı tespit edilmiştir. Arnavutluk'ta ise etnik olarak bir Türk azınlığı olmadığı için, sadece uydu yoluyla yapılan televizyon yayınları seyredilmekte ve internet sayfaları takip edilmekte olduğu saptanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BALKAN TÜRK EDEBİYATININ DİJİTAL MECRALARI

Balkan Türk Edebiyatı matbu yayınların yanında bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle dijital mecralarda boy göstermeye başlamıştır. Balkan Türk Edebiyatı internetin yaygın kullanımıyla özellikle dijital medyada veya internet ortamında bulunan gazeteler, dergiler vb. araçlara yönelerek, kendine yeni bir mecra oluşturmaya başlamıştır. Balkan Türk Edebiyatının bu mecralara eğilim göstermesiyle birlikte, Balkanlarda Türkçenin ve basın tarihinin gelişimine katkıda bulunduğu gibi, Türkçe yazılı edebiyat ürünleri barındırması noktasında da önem arz etmektedir. Bu doğrultuda Balkan Türk Edebiyatının genel olarak bir değerlendirmesi yapılmış ve Türkçe yayın yapmasının yanı sıra bünyesinde edebî ürün içeren dijital medya mecraları bir başlık altında toplanarak incelemeye tâbi tutulmaktadır.

A. Balkan Türk Edebiyatı Hakkında Kısa Bir Değerlendirme

Balkan Türkleri bölgede kadim bir tarihî geçmişe sahiptir. Balkanları asırlardır yurt edinen ve bu coğrafyada hayatlarını ikame ettiren Türkler, yaşamın bütün alanlarında varlık göstermişlerdir. Bütün maddi uğraşların dışında varlıklarını kalıcı kılmak için sanata da ciddi şekilde ehemmiyet vermişlerdir. Sözlü olarak icra edilen edebiyat geleneğinden ilham alarak ortaya koydukları yazılı edebiyat eserleriyle yaşadıkları devre mühürlerini vurmuşlardır. Balkan Türk Edebiyatı şair ve yazarları sayısız güzel örnekler vererek, bugün edebiyat alanında bilimsel çalışmaların yapılmasını mümkün kılmışlardır.

Balkan Türk Edebiyatının mazisini göstermek açısından bazı hususlara değinmekte fayda vardır. Tarihî kaynaklardan hareketle, Osmanlı Devleti'nin bu toprakları fethetmesinden önce de Türklerin bu bölgede varlık sürdüğünü gösteren

bulgular mevcuttur.⁶³ Türkçe Balkanlarda bir kültür dili olarak sadece Türklerin değil, aynı zamanda diğer etnik unsurların da konuştuğu, yazdığı bir dil hâline gelmiştir. Osmanlı Devleti döneminde bu coğrafyada Türkler dışındaki diğer milletlerin Türkçe bilmesi hiçbir zaman bir zorunluluk arz etmemiştir. Ancak devlet yönetiminin iletişim dili olan Türkçeyi bilmek bir prestij göstergesi olduğu için diğer milletlerin mensupları da Türkçeyi öğrenmiş ve Türkçe eserler vermişlerdir. Bilhassa büyük şehirlerde bu durum tarihî süreç içerisinde kendini bariz bir şekilde göstermiştir. Örneğin, Osmanlı Dönemi Bosna'sında Türkçe yazan Boşnak yazarlar olmuştur.⁶⁴

Türkçe meselesine konunun özünü vermesi açısından yaklaşıldığında ise, Balkan kelimesi etimolojik olarak Türkçe kökenli bir kelimedir. Hâliyle Türkçe bir sözcük olan Balkan, Balkanların dağlık yapısından ismini alır. Sözlüklerde genellikle “*sarp ve ormanlık sıradağlar*”⁶⁵ olarak geçmektedir. Balkanlar, coğrafi olarak sıradağlar, yeşilliklerle süslü verimli arazilerin bulunduğu, jeopolitik ve jeostratejik konumda olma niteliğine sahiptir. Bu nedenle uzun yıllar mücadelelerin ve farklı kavimlerin ilgi odağı olmuştur. Özetle Balkan kelimesine ontolojik olarak yaklaşıldığında bile Türklerin bölgeyle olan organik ve tarihî bağlarının derin olduğu gerçeği ortadadır. Antrparantez, Balkan sözcüğü Türkiye'nin Balkan Türkleriyle olan mazi bağıını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Balkan sözcüğüne değindikten sonra Balkan Türk Edebiyatı tanımına yoğunlaşmak gerekmektedir. Balkan Türk Edebiyatı konusunu tam yerine oturtmak açısından birbirine benzer iki kavramı netleştirmek gerekmektedir.

Balkanlarda Türk Edebiyatı - her bir Balkan ülkesinde icra edilen Türk edebiyatının, kendi özelinde kimliğini ve gelişmesini ifade etmektedir.

⁶³ Yahya Kemal, **Aziz İstanbul**, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1969, s. 5-25. Ayrıca detaylı bilgi için bkz: Yusuf Hamzaoğlu, **Balkan Türklüğü (Makedonya, Hırvatistan, Osmanlı Öncesi Balkan Müslümanlığı)**, C. 1, Üsküp, Logos-A Yayınları, 2010, s. 37.

⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz; Mustafa İsen, **Varayım Gideyim Urumeli'ne Türk Edebiyatı'nın Balkan Boyutu**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2. Basım, 2009, s. 146-150.

⁶⁵ <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 23.04.2023)

Balkan Türk Edebiyatı (BTE) ise - tüm Balkan ülkelerinde icra edilen Türk edebiyatının organik bir bütün olarak ele alınarak ortak özelliklerini, kendine has yapısını ve gelişmesini ifade etmektedir.

“Balkan Türk Edebiyatı” başlıklı akademik bir şahesere ihtiyaç olduğu ortadadır. Balkan Türk Edebiyatı bu çalışmanın da yoğunlaştığı kısmı teşkil etmektedir.

Tezin Balkan uzantısını oluşturan Türklerin yaşadığı yerleşim yerlerine dair yapılan saha çalışmaları ve bölge gezileriyle öncelik olarak bazı tespitler yapılmıştır. Böylece günümüz itibarıyla ve tezin kavramsal çerçevesi içinde bakıldığında Balkan Türk Edebiyatının yoğun olarak ağırlık kazandığı yerleşim yerleri arasında Bulgaristan, Kosova, Kuzey Makedonya, Romanya ve Yunanistan/Batı Trakya gibi ülkeler yer almaktadır. Söz konusu olan yerleşim yerleri geçmişten bugüne Balkan Türk Edebiyatının yetiştirdiği klasik ve günümüz modern şairlerle birlikte mülâhaza edilince en faal bir görünüm içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Türklerin bu ülkelerde etnik unsurlar içerisinde ağırlıklı bir nüfusa tekabül ettikleri aşîkârdır.

Örneğin Bulgaristan, Türklerin yoğun olarak yaşadığı yerlerin başını çekmektedir. Hâliyle edebiyat sanatı da Türklerin dinamik bir yapıya sahip oldukları yerleşim yerlerinde baş göstermiştir. Bunun için edebiyat, düşünce, kültür ve sanat çalışmaları genellikle başlangıçta Türklerin yaşam mekânlarını oluşturan büyük şehirler ve başkentlerde nüve vermeye başlamıştır. Akabinde çevre şehirlere de yayılarak gelişim ve genişleme olmuştur. Bu durumdan dolayı Balkan Türk Edebiyatı da geçmişten günümüze nüfusun artması veya göçlerle eksilmesine göre şehirlerde şekil almıştır.

Osmanlı Dönemi Bulgaristan’ında Filibe ve Sofya gibi sanat çalışmaları açısından önde gelen elzem merkezi yerlerden biri iken ve hâlâ önemli olmasının yanında, kademeli olarak edebiyat-sanat faaliyetleriyle ilgili görevleri Kırcaali, Şumnu, Razgrad (Hezargrad), Tırговиşte (Eski Cuma) gibi başka şehirlerin de üstlendiği görülmektedir. Hakeza Kuzey Makedonya Üsküp, Radoviş, Kalkandelen ve Gostivar gibi yerleşimlerde yoğunlaşan edebiyat ve sanat giderek dijitalleşmenin

sağladığı imkânlarla diğer şehirlere de yayılmakta ve genişlemektedir. Bir nevi edebiyat artık mekândan soyutlanmış bir konuma geçmeye başlamıştır.

Aynı bağlamda Kosova Türk Edebiyatı da Priştine ve Prizren’de mevcudiyetini sürdürürken hemen yanı başı Mamuşa’da yayımlanan dergilerle birlikte bölge hareketlilik kazanmaktadır. Bir diğeri Yunanistan/Batı Trakya bölgesi, İskeçe ve Gümülcine’de yayımlanan kültür, sanat ve düşünce dergileri günümüz edebiyat sanatının taşıyıcıları olarak varlıklarını hem yerel hem de uluslararası arenada sürdürmektedirler. Romanya’da ise Türk Edebiyatı açısından Dobruca bölgesi, Köstence ve Mecidiye başta gelen yerler olarak zikredilebilir. Diğer ülkelere göre Romanya edebiyat sanatının icrası noktasında geliştirilmeye ihtiyacı olduğu söylenebilir. Bu meselenin farklı parametreleri olsa da sanat ve kültürel çalışmaların diğer Balkan ülkeleriyle mesafeden dolayı yakın temaslar kurulamamasıdır. Üsküp ve Prizren gibi şehirlerle çok yakın olmadığı için gerektiği kadar sık ortak programlar organize edilmemektedir. Sanatçılar edebî eserlerini hem Kırım Tatar Türkçesiyle hem de standart Türkçeyle yazmaktadırlar. İki açıdan ilerleyen bu durum da kolektif bir sinerji etkisi oluşturmamaktadır.

Ayrıca “Balkan Türk Edebiyatı” bugüne kadar farklı isimlendirmelerle incelenmiştir. Örneğin, “Dış Türklerin Edebiyatları”, “Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları”, Bazen Makedonya ve Kosova Türk Edebiyatı bir arada (Eski Yugoslavya bünyesinde oldukları için) bazen de Türk Dünyası Edebiyatı içerisinde Balkan Türk Edebiyatı yer almıştır.

Yapılan çalışmalar incelediğinde, karşımıza dünyada geniş bir Türk Edebiyatı yelpazesi çıkmaktadır. Asya Kıtasında yer alan Türk Cumhuriyetleri içine alan edebiyatlar için genellikle araştırmacılar “Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları”⁶⁶, “Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatları” isimlerini kullanırken, Balkanları da ihtiva eden çalışmalarda ise “Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları”⁶⁷ denilince hem Asya hem de Balkan Türk Edebiyatını içine alan bir adlandırma kullanılmaktadır.

⁶⁶ Fatma Açık, **Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı**, Kesit Yayınları, 2018.

⁶⁷ <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78479/turkiye-disindaki-turk-edebiyatlari-antolojisi.html> (26. 28.2023)

Balkan Türk Edebiyatı ise mevcut olduğu bölgelerde kendi sınırları içinde ele alınarak isimlendirilmelidir. Örneğin: Kuzey Makedonya Türk Edebiyatı, Kosova Türk Edebiyatı vb. gibi bir adlandırma daha isabetli olmaktadır. Bu durum da Balkan Edebiyatı ve Balkan Türk Edebiyatı olmak üzere iki başlık altında değerlendirmek mümkündür. Bu sınıflandırmaların nedeni ise yazın tarihi araştırmaları yapıldığında daha sıhhatli veriler toplanmasını ve sonuçlar elde edilmesini mümkün kılmaktır. Sovyet döneminde her devlet kendi rejimi hakkında yazar ve şairlere sunduğu imkânlar dâhilinde eserler kaleme almalarına olanak sağlamıştır. Edebiyat yazarları güdümlü ürünler vererek iktidarın güvenini ve desteğini almışlardır. Bugün için bu durum pek geçerli olmasa da, Balkan Türk Edebiyatının başlangıcı, özellikle de Sovyet Dönemi'nde kaleme alınan eserlerde belirgin bir şekilde rejimin, diktanın baskısı görülmektedir. Örneğin Yugoslavya Dönemi Makedonya Türk Edebiyatının ilk Türkçe örneklerinden biri olan 1951 yılında yayımlanan *Yürü Aydınlığa* isimli kolektif şiir kitabı bu dönemin en bariz örneklerini ihtiva etmektedir.⁶⁸

Ayrıca belirtilmesi gereken diğer bir husus ise, bugün Balkanlarda ciddi oranda Müslüman nüfusunun olduğudur. Bu bağlamda son yıllarda Türkiye, aktif olarak geliştirdiği ekonomik ve diplomatik ilişkileriyle, eğitim ve sanat alanında gerçekleştirdiği işbirlikleriyle Balkanları gündeminin merkezine aldığı gözlemlenmektedir. Böylece sağlıklı akademik çözümlerin yapılabilmesi için zemin hazırlanmış olmaktadır. Ayrıca unutulmamalıdır ki her teşekkül kendi döneminin ürününü oluşturur. Bu yüzden Balkan Türk Edebiyatı kendi devrinin şartları ve kapsamı içerisinde irdelemeye tâbi tutulmalıdır. Günümüzde Çağdaş Balkan Türk Edebiyatı üzerine incelemeler yapılırken ülkelerin sınırları da dikkate alınarak araştırmalar yapılmalıdır. Bölgede siyasî, tarihî, ekonomik ve kültürel-sosyolojik kırılmaların oynadığı etmenler bağlamında meselelere yaklaşılmalıdır. Bu hassasiyet daha sağlam, makul yargılara varılmasını sağlayacaktır.

Coğrafi olarak Balkan yarımadasını Slovenya, Romanya, Hırvatistan, Sırbistan, Bosna Hersek, Karadağ, Kuzey Makedonya, Arnavutluk, Kosova,

⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Özlem Kurt, **İlhami Emin'in Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, s. 15-22.

Bulgaristan ve Yunanistan oluşturmaktadır. Zikredilen her bir devlet kendi sınırları içerisinde kendi dillerini konuştukları için edebiyatlarını da ana dillerinde meydana getirmektedirler. Dolayısıyla Balkan Edebiyatı denildiğinde tek bir edebiyatın varlığını değil, farklı dillerde, farklı ülke edebiyatlarının varlığı kastedildiği anlaşılmaları gerekmektedir. Kavram, kapsam ve içerik olarak Balkan Edebiyatı ve Balkan Türk Edebiyatı birbirinden farklı iki çalışma sahasını işaret etmektedir. Balkan Türk Edebiyatı denildiğinde Balkan ülkelerinin tamamında gelişen ve burada yaşayan Türkler tarafından Türkçe yazılan edebiyattan bahsedilmektedir.

Mehmet Kaplan, *Edebiyat Lise Üç* adlı eserinde Dış Türklerin Edebiyatları başlığı altında, Balkan Türk Edebiyatına değinirken Osmanlı'dan sonra Balkan Türkleri ve Edebiyatı için görüşünü şu pasajla belirtir; “*Yugoslavya Türkleri, bugün çok canlı Türkçe yazılı bir edebiyata sahiptirler. Şairleri, hikâyecileri, romancıları vardır. Gazete ve dergi çıkarırlar.*”⁶⁹ Kaplan'ın bu değerlendirmesine genel olarak bakıldığında yerinde bir yaklaşım olduğu ortaya çıkmaktadır. Balkan Türk Edebiyatı siyasî rejimlere, baskılara, ana dilde eğitim şartlarının yetersiz olmasına rağmen, edebiyat geleneğini ve devamlılığını sağlamışlardır. Balkan Türk Edebiyatı dönemlere ve bölgelere göre kronolojik olarak yükseliş ve duraklama evreleri geçirmiş olsa da, netice itibarıyla geldiği noktada hem Türkçe kullanımı hem de edebî ürünlerin estetik yönleri açısından iyi bir başarı elde ettiğini söylemek mübalağa olmayacaktır. Zira yayımlanan edebî eserlere bakıldığında hem nicelik hem de nitelik olarak yükselişte olduğu istatistiksel olarak görülmektedir. Ükelere göre detaylı analizler yapıldığı takdirde meselenin özü daha net bir şekilde ortaya çıkacaktır. Bu ise ayrı bir araştırma konusu ve çalışmanın ana kapsamı dışındadır.

Balkan Türk Edebiyatının bölgede yazılı olarak varlık göstermesi, Devlet-i Aliyye'nin Balkanlarda siyasî bir hüviyet kazanmasıyla birlikte eş zamanlı olmuştur. Yazılı Balkan Türk Edebiyatı XIV. yüzyılda Osmanlı Devleti ile başlayarak günümüzde de devam etmektedir. Balkan Türk Edebiyatının temsilcileri hem Türkiye'deki edebiyatı takip edebilmek hem de Balkan Türk Edebiyatını geliştirmek

⁶⁹ Mehmet Kaplan, **Edebiyat Lise 3**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, s. 313.

adına süreli yayınlarla haşır neşir olarak yazılı edebiyatı güçlendirmişlerdir. Bu nedenle eserlerini, yazılı basın kanalıyla kamuoyunun beğenisine sunmuşlardır. Gazete ve dergiler bu tarz faaliyetlerin genele yayılması ve kitle iletişimin sağlanması noktasında büyük bir rol üstlenmiştir. Edebiyatçılar şiirlerini, hikâyelerini, deneme yazılarını okurla paylaşmışlardır. Bilhassa Türkçe yeni yetişen nesillere daha cazip bir hâle getirilmiş ve edebiyat sanatının anadilde devam etmesi sağlanmıştır. Balkan Türk Edebiyatında şiir en çok ilgi gören edebî tür olmuştur. Edebiyat tarihi açısından kayda değer öykü ve deneme gibi metinler de kayıt altına alınmıştır. Balkan Türk Edebiyatında roman ise bütün edebî türlerden sonra yönelim görmeye başlamıştır. Romana meyil günümüzde her geçen gün artarak çoğalmaktadır. Bugün yerel süreli yayınlara bakıldığında, Balkan Türk Edebiyatına edebî tür açısından maziye dair büyük bir arşiv, hafıza oluşturduğu görülmektedir.

Balkan Türk Edebiyatı birikimi doğru ve aydınlatıcı biçimde tarif edilebilmesi için iyi bir şekilde tasnif edilmesi gerekmektedir. Buradan hareketle Balkan Türk Edebiyatı sistematik olarak Tablo 3.1.'de sunulmaktadır.

Balkan Türk Edebiyatı (BTE)		
<u>Ülke</u>	<u>Hâkim Dil</u>	<u>Türk Edebiyatı</u>
1. Arnavutluk	– Arnavutça	– Arnavutluk Türk Edebiyatı (ATE)
2. Bosna-Hersek	– Boşnakça	– Bosna Türk Edebiyatı (BOTE)
3. Bulgaristan	– Bulgarca	– Bulgaristan Türk Edebiyatı (BUTE)
4. Hırvatistan	– Hırvatça	– Hırvatistan Türk Edebiyatı (HTE)
5. Karadağ	– Karadağca	– Karadağ Türk Edebiyatı (KATE)
6. Kosova	– Arnavutça	– Kosova Türk Edebiyatı (KOTE)
7. Makedonya	– Makedonca	– Makedonya Türk Edebiyatı (MTE)
8. Romanya	– Rumence	– Romanya Türk Edebiyatı (ROTE)
9. Sırbistan	– Sırpça	– Sırbistan Türk Edebiyatı (SATE)
10. Slovenya	– Slovence	– Slovenya Türk Edebiyatı (SETE)
11. Türkiye	– Türkçe	– Rumeli Türk Edebiyatı (RUTE)
12. Yunanistan	– Yunanca	– Batı Trakya Türk Edebiyatı (BTTE)

Tablo 3.1. Balkan Türk Edebiyatı⁷⁰

⁷⁰ Daha geniş bilgi için bkz. Mümin Ali, **a.g.e.**, s. 27.

Günümüzde genel tarihî çalışmalarda Balkanlar olarak isimlendirilen coğrafi kavrama on iki devletin dâhil edildiği görülür. Çalışmanın temel ölçütlerinden biri Türkçenin ele alınan ülkelerde azınlık dili olmasıdır. Bu kriter bağlamında, Türkiye'nin bu ölçüte uymadığı için çalışmaya dâhil edilmemiştir. Çalışmanın kapsamını oluşturan Balkan ülkelerinde on bir farklı dil kullanıldığı için, her ülkede farklı edebiyattan bahsedilebilir demektir. Konu detaylı bir şekilde Tablo 2.1.'de takdim edilmiştir.

Çalışmanın odaklandığı temel nokta edebiyat alanına somut veriler sunan dijital mecraları ve dijital olarak yayınlanan kültür, düşünce, sanat ve edebiyat dergilerini merkeze alarak irdelemektir. Çalışmanın ana kısmına geçmeden önce, tezin merkez konusu olan Balkan Türk Edebiyatına temel hatlarıyla değinilmesi gerekmektedir. Bu eksenle çalışmanın amacı doğrultusunda, edebî ürünlerden bazı örnekler ve özet yorumlar yapılarak, dijital mecralarda yer alan sanat ürünlerinin Balkan Türk Edebiyatına, Balkan Türkçesine katkısını ve temsil boyutu değerlendirilmektedir. Balkan Türk Edebiyatı başlığı altında Türklerin azınlık olarak yaşadıkları ve kendi edebiyatını geliştirdikleri ülkeler dikkate alınmış ve alfabetik dizine göre Bulgaristan Türk Edebiyatı, Kosova Türk Edebiyatı, Kuzey Makedonya Türk Edebiyatı, Romanya Türk Edebiyatı ve Yunanistan/Batı Trakya Türk Edebiyatının tarihî gelişim seyri genel olarak işlenmektedir. Ülkeler alfabetik sıraya göre ele alınmıştır.

1. Bulgaristan Türk Edebiyatı

Bulgaristan, Balkanlarda Türk nüfusunun en yoğun olarak yaşadığı ülkelerin başında gelmektedir. Türkçe bölgede konuşma ve yazı dili olarak mevcudiyetini uzun yıllardır sürdürmektedir. Osmanlı döneminden beri yoğun olarak Türkçenin varlık gösterdiği edebiyat ve sanat alanı açısından çeşitli ihtivalara sahiptir. Balkanlar nezdinde edebiyat sanatı olarak önemli merkez bölgelerdendir. Gerek sözlü edebiyat, gerekse klasik edebiyat yönünden velut bir yöredir. Balkanlar özelinde Türkçe edebiyat yaratıcılığı açısından geniş bir kaynağa sahiptir. Bulgaristan Türk

Edebiyatında diğer Balkan ülkeleriyle benzer şekilde şiir öncelenmiş olsa da, edebî tür olarak çeşitlilik bakımından nitelikli eserler kaleme alınmıştır. Edebî tür olarak şiirin yanında diğer yazı türlerine de her geçen gün eğilim gösterilmektedir. Edebî eserlerin muhtevası ise genellikle dikta rejimi dönemlerinde çizilen ilkeler ve sansürler doğrultusunda kaleme alınmıştır. Demokratikleşmeyle birlikte ise farklı bir noktaya gelinmiştir. Sözü edilen mevzular çalışmanın esas kapsamı olmadığı için ana hatlarıyla değinilmektedir. Ayrıca Bulgaristan Türk Edebiyatı üzerine bazı tasnif çalışmaları da yapılmıştır.

Yapılan çalışmalarda genel olarak Bulgaristan Türk Edebiyatı üç döneme ayrılmıştır.

Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, “*Bulgaristan Türkleri Edebiyatı*”, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı Antolojisi* adlı çalışmada dönemleri şu şekilde vermektedir;

1. Bulgaristan devletinin kuruluşundan 1944 yılına kadar (1878-1944)
2. 1944 yılından 1989 yılının sonuna kadar
3. 1990 yılından günümüze kadar.⁷¹

Bu sınıflandırma Bulgaristan’ın geçirmiş olduğu içtimaî ve siyasî koşulların değişimleri dikkate alınarak verilmiştir. Alt başlıklar hâlinde konu detaylandırılmış ve yaşanan tarihî süreç dönemim şartlarıyla birlikte düşünülerek edebiyat aynasından bakılarak betimlenmiştir. Bu konuyla ilgili ayrıca yapılmış farklı çalışmalar da mevcuttur. Bulgaristan Türk Edebiyatı üzerine yapılan tasnif çalışmalarının genel seyri Akgün tarafından değerlendirilerek verilmiştir.⁷²

Şunu da belirtmek gerekir ki zamanında Balkan ülkelerinin bazılarında Osmanlı Türkçesiyle Boşnakça, Arnavutça eserler de yazılmıştır. Ancak Türkiye Latin alfabesine geçince Bulgaristanlı Türkler de aynı düsturda Latin alfabeyi kullanmaya başlamışlardır. Türkiye’de 1928’de Latin alfabesine geçilmiş ancak bazı Balkan

⁷¹ Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, “**Bulgaristan Türkleri Edebiyatı**”, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, C.8, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. 40.

⁷² Daha geniş bilgi için bkz. Atıf Akgün, **Bulgaristan Türkleri Çocuk Edebiyatı** (Dönemler-Temsilciler-Türler) Ankara, Bengü Yayınları, 2016, s. 29-33.

lkelerinde Osmanlı Türkçesiyle eserler verilmeye de devam etmiştir. Bazı lkeler akabinde bu sürece dâhil olmuşlardır. Böylece bir dönem Türkiye'yle olan iletişim kopukluğu sonucunda oluşan takip edememe durumu ortadan kalkarak birbirinden haberdar olma ortamı sağlanmıştır. Balkan Harbi'nin yıkıcılığı Balkanlarda yaşayan Türkleri büyük zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır. Ancak sürdürülen mücadeleler sayesinde zor dönemler atlatılmış ve Bulgaristan Türk Edebiyatı her dönem varlığını srdrmştir. Bireysel mücadelelerin yanında kurumların oynadığı rol de büyüktür. Örneğin Türk ğretmenler Derneğinin yapmış olduğu derlemelerin ve folkloristik çalışmaların devamlılığı sağlanması gelecek olan yeni nesilleri motive edici faaliyetler olarak görülebilir. Bulgaristan'daki komünist rejimin Türk Edebiyatı gelişim sürecini yavaşlatmasına ve baltalamasına rağmen tamamen kesintiye uğratamamıştır. Sofya niversitesi bünyesinde 1950'li yılların başında Türkoloji bölümünün kuruluşu, nihayetinde Türkçeye ve bölgedeki Türk Edebiyatına akademik olarak hizmet eden, destek niteliğinde faaliyetlerdir.⁷³ Bütün bu kurumların yanında yayımlanan yerel süreli basın da bu için en somut yanını teşkil etmektedir. "*Osmanlı döneminden günümüze kadar Bulgaristan'da Türkçe süreli yayınlar listesi oldukça kabarık bir sayıdadır.*"⁷⁴ Günümüzde de artarak devam eden Türkçe eğitim olanaklarının iyileşmesi gazeteler, dergiler, basılan Türkçe kitaplar ve dijital mecralarla edebiyatın çehresini tazelemiştir. Bu minvalde değişiklik ve renklilik kazanmaya devam etmektedir. Örneğin *Nöbettepe* dergisi günümüz Bulgaristan Türk Edebiyatının önemli temsilcilerinden sadece bir tanesidir. Tezin ilerleyen kısımlarında derginin üzerinde ayrıca daha detaylı durulmaktadır.

Bulgaristan Türk Edebiyatı varlığını sürdürebilmek ve kalıcılık kazanmak için birçok muharririn mücadelesi ve uğraşı ile günümüze kadar sağlam adımlarla gelmiştir. Hüseyin Raci Efendi'nin *Tarihçe-i Vak'a-i Zağra* adlı eseri yaşanan trajediyi, psikolojik ve fiziksel baskıları göstermesi açısından yeterli bir örnektir.

⁷³ Ayrıca Türkçeye ilgili güncel durumu görmek için bkz; Ozlem Kurt, "Avrupa'da Türkçe ğretimine Yönelik Hazırlanmış Kitapların İncelenmesi", Eğitim Bilimleri Enstitüsü/Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı/Yabancı Dil Olarak Türkçe ğretimi Bilim Dalı, (Doktora Tezi) Ankara: Gazi niversitesi, 2023, s. 55-57.

⁷⁴ Mumin Aliov, "Balkan Türk Edebiyatının Taşıyıcısı Olarak Balkan Türk Yazılı Basınının Rolü zerine", **Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları**, 2023, 5 (1), s. 84-87. DOI: 10.47139/baltd.1198462.

Bütün bu yaşanan talihsizliklere rağmen sonuç olarak Bulgaristan Türk Edebiyatı vefakâr dil işçilerinin eliyle iyi bir noktaya gelmiştir. Günümüzde ise iletişim teknolojilerinin sağlamış olduğu olanaklardan yararlanarak daha üst bir perdeye yerleşmektedir. Yerel edebiyatın dışında uluslararası bir sahaya çıkma imkânı da şairler ve yazarların gayretleri sayesinde doğacaktır.

2. Kosova Türk Edebiyatı

Kosova, 1389⁷⁵ yılında yapılan savaşla elde edilen fütuhât sonucu Osmanlı Devleti'nin bölgeye yerleşmesine ve hâkim konuma gelmesine zemin hazırlamıştır. Bu vesileyle ilerleyen yıllarda edebiyat sanatı da filizlenmeye başlamıştır. Maziden günümüze Balkan Türk Edebiyatının bilinen üretim merkezlerinden biri olma niteliği taşımaktadır.

Kosova yalnızca ovasıyla mümbit bir toprak değil, yetiştirdiği sanatçılar noktasında da meşhurdur. Osmanlı Dönemi Kosova'sında klasik edebiyat şairleri bu yörede yetişmiştir.

Meşâirü's-Şuarâ adlı tezkiresiyle ünlenmiş Kosovalı, yazar ve şair olan Âşık Çelebi tarihî Rumeli bölgesi için şu sözleri meşhur eserinde yazmıştır. “*Rivâyet olunur ki Prezrin'de oğlan togsa adından mukaddem mahlas korlar... Piriştine'de oğlan togsa dividi bilinde togar dirler. Binâenalâzâlik Prezrin şâir menbaı ve Yenice Fârsî ocağı ve Priştine kâtib yatağıdır.*”⁷⁶

Âşık Çelebi'nin de buyurduğu gibi Prizren'de bir çocuk doğduğu zaman adı konulmadan önce çocuğa bir mahlas verilir. Çünkü onun şair olacağı kanaati yaygın olarak kabul görmüştür. Priştine'de doğan çocukların kâtip olacağını söyleyerek, Prizren için ise şairler kaynağı olduğunu ifade eder.

⁷⁵ <https://islamansiklopedisi.org.tr/kosova-savaslari> (Erişim Tarihi: 05.05.2023)

⁷⁶ Es-Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi /Âşık Çelebi, **Meşâ'irü's-Şu'arâ**, (haz. Filiz Kılıç), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2018.(Bkz: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0>) (Erişim Tarihi: 05.05.2023) s. 11.

Ayrıca altı çizilmesi gereken bir husus günümüz çalışmalarında Kosova Türk Edebiyat ve Makedonya Türk Edebiyatına Yugoslavya birlikteliği perspektifinden yaklaşılarak bir bütün olarak birlikte ele alınarak irdelenmiş olmalarıdır.

Abdülkadir Hayber, *Makedonya ve Kosova Türklerinin Edebiyatı* adlı çalışmasında bahsi geçen ülkelerin edebiyatını ele alarak eserin ön sözünde şöyle bir yorum yapmaktadır.

“Köprülü’de doğan Süreyya Yusuf’un ömrü Priştine’de geçmiş; Prizrenli olan Hasan Mercan’ın en verimli yılları Üsküp’te geçmiştir. Prizren’de doğan Nusret D. Ülkü’nün ömrü Priştine ile Üsküp arasında geçmiş ve hâlen Üsküp’te ticaret ile uğraşmaktadır. Kosova’da doğup büyüyenlerin yazdıkları Makedonya’da, Makedonya’da doğup büyüyenlerin yazdıkları Kosova’da yayınlanmıştır. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak, bugün ayrı iki devletin sınırları içinde yaşayan Türklerin edebiyatına “Makedonya ve Kosova Türklerinin Edebiyatı” demek daha doğru bulunmuştur.”⁷⁷

Meseleye Federal Yugoslavya Cumhuriyeti penceresinden bakılarak bu görüş ortaya konulmuştur. Yugoslavya’nın parçalanışı kronolojik olarak düşünülürse doğruluk payı olmakla birlikte günümüzde bu bakış açısıyla konuya yaklaşmak zor olacaktır. Ayrıca dönemin en önemli Türkçe süreli yayınının Üsküp’te çıkması ve Kosova’da *Tan* gazetesinin yayınlanacağı yıla kadar bölgedeki Türklerin Türkçe yazdıklarını yayımlayabilecekleri bir yayın organının olmaması yazarları ve gazetecileri Üsküp’e yöneltmiştir.

Genel itibariyle tasnif çalışmaları bilimsel argüman ve kriterlerle desteklendiği zaman daha güçlü bir etki yaratmaktadır. Konuya coğrafi ve kültürel açıdan bakılınca her iki ülke müellifleri günümüz itibariyle kendine özgü edebiyatını naksettirmektedir. Bu açıdan Kosova Türk Edebiyatı coğrafi sınırlar dikkate alınarak kendi uhdesinde değerlendirilmesi daha isabetli sonuçlara varma olanağını artıracaktır. Ayrıca ülkeler açısından bakıldığında bugün çevresel şartlar ve içinde

⁷⁷Abdülkadir Hayber, *Makedonya ve Kosova Türklerinin Edebiyatı*, Ankara, Kurgan Edebiyat Yayınları, 2011, s. 10.

bulunulan mekân, şair ve yazarlara bazen ilham kaynağı olurken bazen de maruz kaldıklarından etkilenererek eserlerine yansıtırlar. Siyasî, kültürel, toplumsal etmenler sanatçının dünyasını ve eserlerin muhtevasını çoğu defa bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde etkilemektedir.

Kosova'da gelişen edebiyatı, temsilcilerini ve edebî türlerini dikkate alan Güçlütürk, Kosova Türk Edebiyatı merkezli çalışmasında 1951-2001 yılları arasını 60'lı, 70'li, 80'li 90'lı ve 2000'li olarak beş kuşak hâlinde değerlendirmektedir.⁷⁸

Prizren başta olmak üzere, bu bölge tarih içerisinde edebiyat sanatı için önemli temsilcilerin yetişmesi noktasında membağ olmuş bir yerleşim yeridir. Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı müelleflerinin vermiş olduğu edebî ürünler, örneğin Zeynel Beksaç'ın *Rumeli, O Benim İşte!* adlı eseri bugün Kosova Türk Edebiyatının geldiği noktayı gösteren temsillerden birisidir.

Tan gazetesi (1969) ile başlayan serüven, *Çevren* dergisi (1973) ve *Kuş* çocuk dergisi (1979) gibi yayınlarla devam etmiştir. *Kuş* dergisinin devamı niteliğinde yayın hayatına başlayan *Türkçem* dergisi (1999) bulunduğu çağın koşullarına uygun olarak bölgedeki işlevi sorgulandığında, adından da hareketle mesajını açık bir şekilde vermektedir. Hakeza çağımız için *Mamuşa* hem dergisiyle hem de bölge olarak Türkçenin nefes aldığı merkezî sanat yerlerinden biri olarak görünmektedir. Mamuşa Belediyesi Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Müdürlüğü bünyesinde 2021 yılından bu yana *Mamuşa* dergisi (www.rks-gov.net) “Toplum Bilim Kültür Sanat” *Evlad-ı Fatihan Diyarı* mottosuyla yayın hayatını matbu ve dijital olarak sürdüren bir yayın organıdır. Edebiyata taze kan üreten yerel basın, aynı zamanda yeni kalemlerin edebiyat camiasına dâhil olması noktasında önayak olarak liderlik etmektedir.

Bu bölge 1912 Balkan Savaşı'na kadar çok sayıda sanatçının memleketi olmuştur. Ancak siyasî rejimlerim değiştiği, dengelerin bozulduğu 1912 yılından başlayarak uzun yıllar bir kararsızlık söz konusudur. Bu hâl hiç şüphesiz hayatın nabzını tutan edebiyatı da derinden etkilemiştir. Rumeli'de, Kosova Türk Edebiyatı

⁷⁸ Taner Güçlütürk, *Kosova'da Türk Edebiyatı (1951-2001)*, Bal-Tam yayınları, Prizren, 2014.

tamamen inkıtaya uğramamıştır. Balkanların makûs tarihî içerisinde Türkçe dil işçileri zor şartlar altında olsa dahi eser vermeye devam etmişlerdir. Yugoslavya Dönemi'nde Kosova Türk Edebiyatı temsilcileri ilk yıllarda Üsküp'te neşredilen *Birlik* gazetesi etrafında kümelenmiştir. Şair ve yazarlar edebî ürünlerini ancak bu gazete sayfalarında yayımlama imkânı bulmuşlardır. Akabinde Kosova'da 60'lı yıllardan sonra kendi çıkardıkları gazete ve dergilerde de yazmaya başlamışlardır. Balkan Türk Edebiyatının taşıyıcılığını yapan yazılı basın, Rumeli'de büyük bir devrime öncülük ettiği ortadadır.

İmkânsızlıklar içerisinde şairlerin çoğu zaman gönüllülük esasına dayalı olarak yürüttükleri bu tür çalışmalar, Kosova Türk Edebiyatı için bir okul olmuştur. Yazar ve şairlerin yanı sıra yeni nesillere hem kılavuzluk hem de kendi söylemlerini üretme ortamı oluşturan bir müessese vazifesi görmüşlerdir. Bu koroya eşlik eden yeni kurulan dernekler de sadece edebiyat faaliyetleriyle değil, sahne sanatları (tiyatro), müzik, resim gibi güzel sanatların icrasıyla bu ilerleyişe destek mahiyetinde çalışmaların başında gelmektedir.

Balkan ülkelerinde özellikle Türk Edebiyatı nezdinde ağırlık verilen ancak ferdî bir meşguliyet alanı olan şiirin yanında, bu tarz çalışmalar kolektif bir fonksiyonla birlikte daha geniş bir ufuk ve bilinç kazanılmasını da sağlamıştır. Ayrıca bu topraklarda Türkçe yazmak veya Türkçe bir şeyler icra etmek varlık mücadelesinin sürdürülmesi anlamına da gelmektedir. Samsakçı'nın özelde Zeynel Beksaç için ifade ettiği "*Beksaç'ın şiiri, dünyanın bir bölgesinde, belirli bir zamanda yaşamış bir bireyin, bir şairin iç dünyasını verdiği kadar, Kosovalı/Balkanlı bir şairin Türkçe ile hayata, toprağa ve zamana tutunma gayretlerini de aksettirir.*"⁷⁹ Aslında Kosova'daki Türklerin kendilerini ana dilleri olan Türkçeyle ifade etme çabası hayata tutunma biçiminin bir tezahürüdür.

Bu topraklarda farklı parametrelerden dolayı özellikle çocuk edebiyatı bağlamında belli bir yekûn oluşturan edebî eserler de verilmiştir. Burada şu hususu

⁷⁹ Mehmet Samsakçı, "'Prizrenli Bir Şair" Zeynel Beksaç ve Şiiri." *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2018, s. 45.

da belirtmek gerekir ki Balkan Türk Çocuk Edebiyatı başlı başına ayrı bir çalışma alanı olarak özel bir yere sahiptir ve bu konu üzerine akademik çalışmalar yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir.

3. Kuzey Makedonya Türk Edebiyatı

Hâlihazırda Kuzey Makedonya sınırları içerisinde kökleşmiş olan Türkçe ve bunun en nihai sonucu olarak ortaya çıkan yazılı Kuzey Makedonya Türk Edebiyatı⁸⁰ Osmanlı Devleti'nin bu bölgede hâkim konuma gelmesiyle oluşmaya başlamıştır. Kuzey Makedonya'da var olan Türk Edebiyatının hâliyle kadim bir maziye dayandığı ortadadır.

Beyatlı, *Edebiyâta Dâir* adlı eserindeki “Bugünkü Türkçe” başlığı altında Türk Diline karşı duyarlılığını şu şekilde dile getirmektedir.

*“Bizi ezelden ebede kadar bir millet hâlinde koruyan, birbirimize bağlayan bu Türkçe'dir, bu bağ öyle metîn bir bağdır ki vatanın hudutları koptuğu zaman bile kopmaz, hudutlar aşırı yine bizi birbirimize bağlı tutar; Türkçe'nin çekilmediği yerler vatandır, ancak çekildiği yerler vatanlıktan çıkar, vatanın kendi gövde ve rûhu Türkçe'dir.”*⁸¹

Üsküplü şair Yahya Kemal, dil ile ilgili görüşünü beyan ederken “*Türkçenin çekilmediği yerler vatandır*” cümlesine bakıldığında şairin gözünde dilin kutsallığı manevi bir değer olarak canlanmaktadır. Balkan coğrafyasında da Türkçe hem nicelik hem de nitelik olarak somut eserlerle varlık gösterirken, aynı zamanda manevi olarak mevcudiyetini istikrarlı bir şekilde devam ettirmektedir. Dil ile kurulan bağ, siyasî egemenliğin el değiştirmesinden sonra kişilerin kimlik bunalımı

⁸⁰ 2018-2019 yılında Makedonya Cumhuriyeti isim değişikliğine gitmiş ve ülkenin ismi Kuzey Makedonya Cumhuriyeti olarak değişmiştir. Bu yüzden önceki kaynaklarda Makedonya Türk Edebiyatı olarak tabir edilen bu bölgedeki Türk edebiyatının Kuzey Makedonya Türk Edebiyatı olarak da kullanılması mümkündür.

⁸¹ Yahya Kemal, *Edebiyata Dair*, 11. Baskı, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2017, s. 83-84.

yaşamamaları için bir kalkan vazifesi görmektedir. Bu bağ, bütün Balkanlarda bir kimlik krizi oluşmasının önünde bir bariyer olmuş ve sağlıklı nesiller yetişmesine ortam hazırlamıştır.

Osmanlı Devletinin bölgeden çekilmesinden sonra diğer Balkan ülkelerinde olduğu gibi Makedonya Türk Edebiyatı neferleri de Türkçe konuşmaya, düşünmeye ve yazmaya ara vermeden ve istikrarlı bir şekilde sürdürmüşlerdir. Yer yer imkânsızlıklar ve siyasî belirsizlikler edebiyatı sekteye uğratsa da şairler yazma motivasyonlarını her zaman harlı tutmuşlardır. *Birlik* gazetesi bu açıdan bir milat olarak kabul edilebilir. *Yugoslavya Dönemi Makedonya Türk Edebiyatı* 1944-1991 yılları arası olarak düşünüldüğü takdirde, kırk yedi yıllık bir zaman zarfında önemli edebiyatçıları yetiştiren ve bir mektep vazifesi görmüş gazete olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda *Birlik* gazetesi yarım asırdan fazla olan altmış bir yıllık yayın hayatıyla Türkçe olarak Makedonya'da neşredilen en uzun soluklu bir gazete vasfına da sahiptir. Ayrıca burada konunun açıklığa kavuşması adına şu hususa da değinmek gerekir ki yapılan akademik çalışmalarda Makedonya Türk Edebiyatı dönem adlandırması sistematize edilmiştir.

Makedonya Türk Edebiyatı Dönemlerinin tasnif edilmiş hâli literatürde şu şekilde yapılmıştır:

Makedonya Türk Edebiyatı Dönemleri			
	Dönem Başı ve Sonu	Yıl sayısı	Dönem Adı
1	1380 – 1912	532	Osmanlı Dönemi Makedonya Türk Edebiyatı
2	1912 – 1944	32	Osmanlı Sonrası Makedonya Türk Edebiyatı
3	1944 – 1991	47	Yugoslavya Dönemi Makedonya Türk Edebiyatı
4	1991 – Günümüz	32	Çağdaş (Günümüz) Makedonya Türk Edebiyatı

Tablo 3.2. Makedonya Türk Edebiyatı Dönemleri⁸²

⁸² Mümin Ali, *a.g.e.*, s. 32.

Yeni Türk Edebiyatı için ehemmiyeti büyük olan süreli yayınlar Makedonya Türk Edebiyatı için de aynı kıymete sahiptir. Bu konuyla ilgili zikredeceğimiz bazı örnekler meselenin aslını göstermesi açısından yeterli olacaktır. *Birlik* gazetesi (1944-2005), *Sesler* dergisi (1965-2001), *Üçüncüler* dergisi (1994-1999) vb. yayınlar uzun bir dönemin aynası olarak ilk akla gelenlerdir. Benzer biçimde *Pioner* çocuk dergisi (1950-1951), *Sevinç* çocuk dergisi (1951-2016) ve *Tomurcuk* dergisi (1957-2012) gibi yayınlar ise çocuk edebiyatı açısından dönemi için elzem yerel yayınlar olmuştur.

Belirtilen yayın organları bünyesinde Makedonya Türk Edebiyatının önemli temsilcileri yetişmiştir. Örneğin, Şükrü Ramo, Necati Zekeriya, Fahri Kaya ve İlhami Emin gibi birçok yazar bu mahfillerde edebî eserlerini yayımlamışlardır. Aynı devirde şiirler yazan lâkin diğer şairlerden farklı olan ve istisnai bir yere sahip 1910-1963 yılları arasında Üsküp'te yaşam sürmüş Abülfettah Rauf'a değinmek gerekmektedir. Yugoslavya Dönemi Makedonya Türk Edebiyatında klasik edebiyat tarzında aruzla şiirler kaleme almış son temsilcilerden biri olarak bu bağlamında zikredilebilir. Devrin siyasi söylemine karşın güdümlü, sosyalist edebiyata yüz çevirerek İslami söylemi benimseyen, Mehmet Akif misali şiirler yazmıştır. Ayrıca çağdaş edebiyatın nabzını tutan *Köprü*⁸³ (2002~) dergisi Makedonya Türk Edebiyatının güncel hafızası olarak, Türkçenin temsil boyutunu göstermesi bakımından önemli bir araçtır.

Günümüz itibariyle *Yeni Balkan* (2006~) gazetesi ve benzeri yayın organları dijital ortamlarda geniş bir iletişim ağı kurarak Türkçe yayınlar yapmaktadır. Bu konuya ayrıca çalışmanın ilerleyen kısımlarında genişçe yer verilmektedir.

4. Romanya Türk Edebiyatı

Günümüz itibariyle Bulgaristan, Kosova, Kuzey Makedonya, Romanya ve Yunanistan/Batı Trakya bölgeleri hâlihazırda Balkanlarda Türklerin yaşadığı

⁸³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mümin Ali, *a.g.e.*, 32.

yerleşim yerlerindendir. Türklerin yaşadıkları bölgeye göre kendine has ağız ve edebiyat nüansları ile birlikte, kendilerine her ülkenin merkez otoritesi tarafından sunulan bazı haklar ve imkânlar da farklılık göstermektedir.

Bahse konu olan ülkeler nazarında Romanya Türk Edebiyatı kendi nezdinde ve şartları doğrultusunda gelişmekte olduğu gözlemlenmektedir. Diğer Balkan ülkelerine nazaran Romanya, Kafkaslar ve Balkanlar arasında köprü bölge olmasından ve Türk nüfusunun yoğunluk oluşturmamış olmasından dolayı, Türk Edebiyatı açısından daha az faal olduğu ve komşu ülkelerle irtibat noktasında sönük kaldığı söylenebilir. Romanya Türk Edebiyatı iki yönden gelişimini sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Hem Türkiye Türkçesini dikkate alarak, standart Türkçe ile yazılan bir edebiyat mevcuttur, hem de Tatar Türklerinin Tatar Türkçesiyle yazdıkları eserler ortaya koyulmaktadır. Bu gerçek kuvvetli bir edebî etki ve kolektif bir itici güç oluşturmama durumunu doğurmuştur. Meseleye negatif yönden bakılırsa bölünmüş iki farklı istikamette gelişen bir edebiyat karşımıza çıkmaktadır. Ancak pozitif olarak düşünülürse bu durum çeşitlilik ve Türkçenin zenginliği olarak görülmesi gerekmektedir.

Balkanlar çok dilli, çok kültürlü, multi-etnik ve inanç farklılıklarıyla birlikte yaşam süren insanlardan oluşan bir coğrafya olarak hayal edildiğinde mozaik bir tablo ortaya çıkmaktadır. Değişik dillere ve kültürlerle sahip insan topluluklarının birlikte yaşama gerçeği ve pratiği de görülmüş olur. Sanat açısından bakıldığında Türkler arasında demokratik, liberal bir havanın hâkim olduğu görülür. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki Balkan Türk Edebiyatı özelinde Romanya Türk Edebiyatı akademik düzlemde diğer ülkelere oranla en az çalışılan bölge olarak da yerini korumaktadır. Diğer disiplinlerde daha fazla çalışmalar yapılmıştır. Romanya Türk Edebiyatı daha kapsamlı ve teferruatlı araştırmalar için bakir bir alan demek abartı olmayacaktır.

Diğer Balkan ülkelerindeki Türk Edebiyatına kıyasen Romanya’da yazılı manada bir edebiyatın teşekkülü birçok farklı etkenden dolayı geç denilebilecek bir zamanda başlamıştır. Genel olarak XIX. yüzyıldan sonra edebiyat sanatı yazılı bir hüviyete

bürünmüştür.⁸⁴ Romanya'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra bölgede yaşayan Türklerin gazete ve dergi gibi süreli yayın çalışmaları XIX. yüzyılın sonlarına doğru gelişmeye başlamaktadır.⁸⁵ Yazılı Romanya Türk Edebiyatının gelişmesine en büyük katkı ve desteği diğer ülkelerde olduğu kabilinden yerel süreli yayınlar sunmuştur. Balkanlarda yaşayan Türklerin kendi ana dillerini ve kültürlerini yaşatabilmeleri açısından süreli yayınlar önemli bir görev ifa ettiği aşîkârdır.

Romanya Türk-Tatar Edebiyatı üzerine çalışmalar yapan Nedret Ali Mahmut Romanya Türk Edebiyatını iki başlık altında toplamaktadır. Dobruca'da XX. yüzyılın başlarından II. Dünya Savaşı'na kadar zuhur eden Türk edebiyatını "Yeni" ve II. Dünya Savaşı sonrasında gelişen edebiyatı ise "Modern" olmak üzere iki döneme ayırmıştır.⁸⁶ Kabaca bu şekilde sınıflandırılan Romanya Türk Edebiyatı görüldüğü üzere araştırılmaya, tanıtılmaya, daha spesifik ve sistematik şekilde çalışmaya ihtiyaç duyduğu ortadadır.

XX. yüzyılın başlarından ele alınan ve Yeni olarak isimlendirilen dönem muhtemelen Berlin Antlaşması ve Romanya devletinin bağımsızlığı ilân edilmesinden sonraki dönem olarak düşünmek gerekmektedir. Bölgedeki Türklerin bu dönem zarfında yayın faaliyetlerine bakıldığında uzun soluklu olmayan farklı yayın organlarıyla varlık göstermeye çalışıldığı görülmektedir. *Tan*, *Dobruca Sözü*, *Aydınlık*, *Deli Orman*, *Dobruca Gazetesi*, *Halk Sözü* ve *Tuna* gibi yayınları örnek vermek mümkündür. Bütün bu yayınların ortak özelliği ise varlıklarını kısa bir dönem sürmeleridir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Komünist rejimin sona erdiği 1989 yılına kadar olan dönem ne yazık ki Romanya Türklerinin yayın faaliyetleri açısından pek parlak bir dönem değildir. Ancak 1989 yılından sonra Türkçe yayınlar boy göstermeye başlamışlardır. Mahmut'un Modern olarak isimlendirdiği bu

⁸⁴ Daha geniş bilgi için bkz. Osman Horata, **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Romanya ve Gagavuz Türk Edebiyatı**, 12. Cilt, Ankara, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.

⁸⁵ Ahmet Koçak, "II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Matbuatında "Tonguç" [Tonghidje] Gazetesi ve Romanya Türkleri için Önemi", **Türkiyat Mecmuası**, C.25, S.2, 2015, 321-345, s. 323.

⁸⁶ Jale İsmayilova, "Romanya'da Türk Halkları Edebiyatı", **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, S.5, 2010,s. 32-40. (Çevrim içi) <https://dergipark.org.tr/>, 30 Haziran 2023.

dönemin en güzel örnekleri olarak da *Renkler* isimli edebiyat dergisi, *Karadeniz* ve *Çaş* dergileridir.

Çağın koşulları ve imkânları dâhilinde çetrefilli dönemler geçiren bölgedeki Türkçe ve Türk Edebiyatı araştırılmaya müsait bir saha olarak düşünmek gerekmektedir. Süreç içerisinde politik nedenlerden dolayı kesintilere uğramış olsa da, Romanya’da azsayılmayacak sayıda Türklerin var olduğu yerleşim yerlerinden biri olması hasebiyle, bölgedeki Türk Edebiyatının geçirmiş olduğu dönemler daha ayrıntılı olarak irdelenmelidir.

Günümüzde artık dijital ortamda yayınlanan Türkçe neşriyat mevcuttur. İletişim ve ulaşım kanalları geçmişe göre daha elverişli bir hale gelmiştir. Bölgede matbu yayınların yanında yoğun olarak güncel durumların ve haberlerin betimlemesi dijital mecralar vasıtasıyla yapılmaktadır. Müspet yönde gelişen bu imkânlar sayesinde, bölgeyi derinlemesine tahlil yapmak için ön koşulların oluştuğu da göz önünde bulundurulursa alana inmek yeterli olacaktır.

5. Yunanistan / Batı Trakya Türk Edebiyatı

Batı Trakya Türk Edebiyatı Osmanlı’nın bölgede kurduğu siyasî egemenlikle birlikte gelişim göstermiş ve çağına göre divan edebiyatı, halk edebiyat ve yazılı çağdaş edebiyat olarak Balkan Türk Edebiyatı içerisinde yer edinmiştir. Edebiyat sanatı siyasî, ekonomik ve içtimai kırılmalar üzerine her dönemin sunduğu imkânlar ve iktidarların hoş görüşü doğrultusunda kendine özgü bir yazın tarihî oluşturmuştur. Bütün karamsar tablo ve sansürler içerisinde mesele değerlendirildiği takdirde, Batı Trakya Türk Edebiyatı gazeteler ve dergiler etrafında teşekkül etmiş, çağdaş anlamda sonuç olarak varılan noktada güçlü bir edebiyat meydana getirmiştir.

Yunanistan sınırları içerisinde bulunan günümüzde Yunanca olarak Giannitsa yani Vardar Yenicesi, Osmanlı Devleti’nin siyasî olarak hüküm sürdüğü zamanlarda Türk edebiyatı açısından verimli bir bölge olduğu Âşık Çelebi’nin de aktardığı şu pasajdan anlaşılabilir; “...Yenicede toğan oğlan etmege papa diyecek vakt Fârsî

söyler.’’⁸⁷ Mecazen ifade edilen bu cümlede yeni doğan çocukların dahi güzel hitabete, belagat ilmine sahip olduklarının altını çizilir ve şair ruhlu olarak dünyaya geldikleri vurgulanılmaktadır.

Bu gelenekten beslenen halk edebiyatı, klasik edebiyat vb. unsurlarıyla süslenen güçlü bir edebiyatın varlığı çağdaş manada günümüz için de söz konusudur. Çalışmanın kapsamı içerisinde konuya bakıldığında ise, yeni edebiyatın Rumeli coğrafyasında dinamik olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, Selanik’te 1911’de Genç Kalemler hareketin başlamış olması bir tesadüf değildir. Yöre olarak edebiyatın canlılığını ifade etmektedir. Günümüz itibarıyla bütün kısıtlayıcı azınlık politikalarına rağmen Batı Trakya Türk Edebiyatı, Yunanistan sınırları içerisinde Gümülcine/Komotini ve İskeçe/Ksanti’de başta olmak üzere, hayatini aktif olarak sürdürmektedir. Yaşanan sıkıntılı dönemler, atlatılan badirelerle Türkçe yazılı olarak edebiyatçıların kaleminden çıkan edebî eserler ile somut olarak ortaya konulmaktadır. Lozan Anlaşmasıyla yayımlanmaya başlayan Türkçe gazete ve dergiler sayesinde edebiyat sanatı kendini yeniden inşa etmeye ve genele yayılmaya başlamıştır. Misal olarak, *Fiyaka* dergisi (2013~) vb. bölgesel yayınlar edebiyatı hem geliştirmekte, hem de tarihe not düşme adına estetik ve edebî eserlerle geleceğe ışık tutmakta ve umut aşılamaktadırlar.

Günümüze kadar yapılan güncel çalışmalarda Batı Trakya Türk Edebiyatı ana hatlarıyla Lozan öncesi ve Lozan sonrası olmak üzere iki döneme ayrılarak sınıflandırılmıştır. Yapılan literatür taramalarında tespit edildiği kadarıyla bu konuyu gündeme ilk getirenlerden birisi Feyyaz Sağlam’dır. Bu konuyu ayrıntılı bir şekilde ortaya koyan ilk çalışmaların Sağlam tarafından yapıldığı görülmektedir. Sağlam, *Türk Dünyası El Kitabı* adlı eserin III. Cildi Edebiyat kısmında ve kitabın dördüncü bölümünde *Türkiye Dışı Türk Edebiyatları* üst başlığı altında *Batı Trakya Türkleri Edebiyatı* adıyla konuyu teferruatlı bir şekilde ele alarak farklı yönleriyle açıkladıktan sonra Batı Trakya Türk Edebiyatını geçirmiş olduğu dönemlerden hareketle şöyle bir tasnif sunmaktadır:

⁸⁷ Âşık Çelebi, a.g.e., s. 11.

1. Lozan Öncesi;
2. 1923 – 1960 yılları arası;
3. 1960 – 1980 yılları arası ve
4. 1980 sonrası.⁸⁸

Yunanistan/Batı Trakya Türk Edebiyatı ana hatlarıyla kronolojik olarak bu dönem başlıkları altında zikredilmektedir. Sağlam aynı konuyu farklı çalışmalarında da yazarak tekrar gündeme taşımıştır. Bu sorunsal üzerine düşünülmesi gerektiği aşikârdır. Çağımız itibariyle yeni görüşler de ileri sürülmeye başlanmıştır. Örneğin Nermin, 1980 sonrası 1980-1990 arası ve 1990 sonrası olarak iki grup dâhil etmiştir.⁸⁹

Batı Trakya Türk Edebiyatında ayrıca çocuk edebiyatı da kendi ekseninde gelişim göstermiş ve göstermektedir. Birçok şair ve yazarın basın-yayın hayatıyla ve eğitimle meşgul olması, öğretmenlik vazifesini ifa etmeleri vesilesiyle bu konuya da hassaten eğilim göstermişlerdir. Türkçenin hem yeni nesillere öğretilmesi hem de geleceğe taşınması noktasında dönemlerini temsil eden yazarlar, verdikleri edebî ürünlerle bu konuya hassasiyet göstermişlerdir. Neşredilen çocuk dergileri bu meselenin somut örneklerini teşkil etmektedir. Çocuklar için yayımlanan süreli yayınlardan örnek verecek olursak akla ilk gelen ve güncel olan *Saklambaç* (2017~) aylık çocuk dergisidir.

Batı Trakya Türk Edebiyatında asıl sıçrama 1980 sonrası yaşanmış ve bölgedeki edebiyatta ciddi bir açılım ve ilerleme olmuştur. Türkiye’de eğitim gören kişilerin artmasıyla ve internetin sunduğu imkânlarla günümüzde Batı Trakya Türk Edebiyatı *Fiyaka*, *Öğretmenin Sesi* gibi periyodik yayınlarla çağdaş edebiyatın nabzını tutmaktadır. Bu yayın organları edebiyat yazını için birer başvuru kaynağı, hem de edebiyatın inşasında önemli bir görev üstlendikleri görülmektedir. Şiir, öykü ve

⁸⁸ Feyyaz Sağlam, **Türk Dünyası El Kitabı III**. Cilt, 2. Baskı, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1992, s. 568-569.

⁸⁹ Nermin Ahmet, **Batı Trakya Türk Şairlerinin Dugu ve Düşünce Dünyası**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2019.

deneme gibi metinlerle yeni basılan edebî içerikli kitaplarla her geçen gün yerel edebiyatın yanında uluslararası bir edebiyat zevkinin de oluşması ve gelişmesi olağandır.

B. Balkan Türk Edebiyatının Dijital Mecraları

Gününe ve devrine dair edimsel ve somut bilgiler sunan mecralar olarak dergiler, alanlarına göre izleyici ve okur bulmaktadır. En başat edebiyat, kültür ve sanat dergileri kültürün birer taşıyıcısı olarak yoğun bir ilgiyle takip edilmekte ve okunmaktadır. Günümüzde dijital çağın sunduğu imkânlarla matbu yayınlar transformasyona uğradığı gibi, hem muhteva hem de okur profillerine yeni nüanslar eklenmektedir. Buradan hareketle çalışmanın bu kısmında Balkan Türk Edebiyatında edebî ürünler yayınlayan dijital medya mecraları değerlendirilmektedir.

Dikkate alınan edebî içerikli dijital mecralar çalışmanın devamında belirtilmekte olan kriterler doğrultusunda irdelenmektedir. Çalışmada genel olarak nitel ve tanıtıcı araştırma yöntemine sağdık kalınmaktadır. Araştırmaya konu olan dijital mecralar konum ve nitelikleri yönünden tanıtılarak ve yorumlanarak tahlil edilmektedir. Değerlendirmeye tâbi tutulan edebî içerikli dijital mecralar: Yayın Serüveni ve Tarihçesi, Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı, İçerik Açısından İncelenmesi, Yazarlar, Hedef Kitle ve Okur Profili, Dergi Editörün Görüşleri/Genel Yayın Yönetmenin Görüşleri açılarından ele alınmaktadır.

Bu kriterler gözetilerek yapılan incelemeler ayrı alt başlıklar hâlinde, bir bütünlük içerisinde tahkik edilmektedir. Ayrıca değerlendirmeye tâbi tutulan dijital mecralarda en çok şiir türünden içeriklere yer verildiği tespit edildiği için, örneklem şiir üzerinden yapılmış ve genel itibariyle en istikrarlı yazarların şiirlerinden örnekler sunulmuştur. Yapılan taramalar sonucunda Balkanlarda Türkçe edebî içerikler sunduğu tespit edilen e-dergiler, e-gazeteler ve internet sayfalarının ülkelere göre dağılımları Tablo 3.3.'de verilmektedir.

Balkan Türk Edebiyatı Ürünleri Yayınlayan Dijital Mecralar

Ülke	Dijital Medya Adı
Bulgaristan	1. Nöbettepe Dergisi – www.nobettepe.com 2. Bizim Gazete – www.bizimgazete.bg 3. Kırcaali Haber – www.kircaalihaber.com 4. Müslümanlar Dergisi – www.grandmufti.bg 5. Hilal Çocuk Dergisi - www.grandmufti.bg 6. Türk Kültür ve Sanat Derneği – www.turksad.com
Kosova	7. Türkçem Dergisi - https://www.facebook.com/turkcem.dergisi 8. Mamuşa Dergisi - www.rks-gov.net
Kuzey Makedonya	9. Kardelen Çocuk Dergisi - https://www.facebook.com/kardelencocuk&https://www.facebook.com/nesildernege
Yunanistan/Batı Trakya	10. Öğretmenin Sesi Dergisi – www.ogretmeninsesi.gr 11. Rodop Rüzgârı Dergisi – www.rodopruzgari.com & www.burasibatitrakya.com 12. Millet Gazetesi – www.milletgazetesi.gr

Tablo 3.3.:Balkan Türk Edebiyatı Ürünleri Yayınlayan Dijital Mecralar

1. Bulgaristan’da Edebî Ürün İçeren Dijital Mecralar

Bulgaristan merkezli Türkçe yayın yapan ve bünyesinde edebî içerikler barındıran altı farklı e-dergi, e-gazete ve dijital mecralar tespit edilmiştir. Tespit edilenler arasından biri günümüzde yayın faaliyetini durdurmuş ancak sayfadaki edebî içerikli metinler hâlâ mevcut olduğu için ele alınmıştır.

a. Nöbettepe Edebiyat Kültür ve Sanat Dergisi (2018

~) – www.nobettepe.com

Yayın hayatına 2018 yılında başlayan üç aylık Kültür, Sanat ve Edebiyat dergisi Nöbettepe’nin internet sayfasında yer alan “İçerik” bölümünde yazıların bir

bölümünü okuma imkânı sunulmaktadır ve ayrıca dergiye abone olunduğu takdirde, derginin dijital formatı (PDF olarak) e-posta yoluyla abonelere gönderilmektedir. Derginin internet sayfasında bütün sayıların özetleri, yazar kadrosu ve yazı başlıkları da sunulmaktadır. Dergi imtiyaz sahibi Filibe – Türk Bulgar Edebiyat Kulübüdür. Türkçe ve Bulgarca olmak üzere, iki kısımdan oluşmaktadır. Bu çalışmanın kapsamı dikkate alınarak dergideki Türkçe yazılmış olankısımlar değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Bulgarca olarak yazılmış metinler tezin inceleme kısmına dâhil edilmemiştir.

(1) Yayın Serüveni ve Tarihçe

Üç aylık bir edebiyat, kültür ve sanat dergisi olan *Nöbettepe* dergisi bahar, yaz, sonbahar ve kış periyotlarında yayımlanmaktadır. İlk sayısı 2018 yılının sonbahar döneminde yayımlanan dergi, günümüze kadar aralıksız bir şekilde yayın hayatına devam etmektedir. Bugün itibari ile 2023 yılının bahar dönemi sayısı olan 19. sayısı neşredilmiştir.

Nöbettepe dergisi Bulgaristan Türk Edebiyatı nazarında önemli bir yere sahiptir. Yayın hayatına istikrarlı bir şekilde devam eden dergi, eşzamanlı olarak Türkçe ve Bulgarca yayımlanmaktadır. Her iki dilde yayımlanmasının sebebi ise derginin ilk sayısında yer alan ve derginin editörlerinden Kadriye Cesur tarafından kaleme alınan “Editörden” başlıklı yazıda şu şekilde belirtilmektedir: “*Balkan coğrafyasında yer alan ülkelerin Türk nüfusunun tamamı iki dilli ortamda yetişmektedir. İki dile vakıf olan bu insanlar her iki dilin edebiyatını da ilişkin dillerde, özgün halde okumak ister.*”⁹⁰ Cesur’un da belirttiği üzere, Balkanlarda yaşayan Türkler en az iki dile hâkim olmalarının yanında çok dilli ve çok kültürlü bir ortamda hayatlarını ikame ettirmektedirler. Bunun yanı sıra birinci dilleri veya ana dilleri olan Türkçe bulundukları ülkenin ya resmî dili statüsünde değildir ya da çift dillilik yasasına sahip olan ülkelerde yüzdelik şartına bağlandığı için ülkenin tamamında resmî dil değerine sahip değildir. Bu yüzden günlük ve eğitim hayatlarında her iki dile de

⁹⁰ Kadriye Cesur, “Editörden”, *Nöbettepe*, Yıl 1, Sayı 1, Sonbahar 2018, s. 5-6.

benzer ölçülerde maruz kalmakta ve bu iki dili kullanmaktadırlar. Bulgaristan örneği üzerinden hareket edildiği düşünülürse, her iki dile de hâkimiyeti olan toplum Bulgarcayla ilişkili olan konuları Bulgarca konuştuğu ve Bulgarca okuduğu gibi, Türkçe ve Türklerle ilgili olan konuları da Türkçe dile getirir ve Türkçe okumayı tercih eder. Bu yüzden Bulgaristan’da vuku bulan Türk Edebiyatını Türkçe okumayı tercih ettiği gibi Bulgaristan Edebiyatını da özgün olarak Bulgarca okumaya özen gösterir. *Nöbettepe* dergisinde de bu durum gözetilerek her iki dilin edebiyatını yazıldığı dillerde yani özgün hâlinde okunması için eşzamanlı olarak derginin Türkçe ve Bulgarca yayımlanmasına dikkat etmektedir. Bu durum da edebî eser ve dil ilişkisine önem verildiğini göstermektedir.

Yayın serüvenine 2018 yılında başlayan *Nöbettepe* dergisinin ortaya çıkış hikâyesini derginin yayın yönetmeni ve editörlerinden biri olan Kadriye Cesur şu sözleriyle açıklamaktadır:

*Bir edebiyat, kültür ve sanat dergisi olan Nöbettepe, ilk sayısını 2018 yılının sonbaharında görücüye çıkardı. Bu işe baş koyma düşüncesinin ilk nüvesi Aziz Taş ile Türkiye Yazarlar Birliği’nin davetlisi olarak katıldığımız Türkçenin 12. Uluslararası Şiir Şöleni günlerinde doğdu. 2017 yılında Türkistan (Kazakistan)’da yapılan bu festivale katılan Türk Dünyası temsilcilerinin çoğunun ellerinde birer edebiyat dergisi vardı. O yıllar ben “tam zamanlı” olarak İstanbul’daydım. Aziz Taş ise Boğaziçi Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi ve Sofya’daki işleri arasında mekik dokuyordu. Bulgaristan’da Türkçe bir edebiyat dergisinin olmayışını konuşup durmaktansa kolları sıvasak mı derken karar verdik ve oldu. Bugün derginin yayın kurulunda yer alan dostlarımız da kararlılığımızı ve cesaretimizi artırdılar.*⁹¹

(2) Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı

Genelde Balkan coğrafyasında ve özelde Bulgaristan’daki Türk varlığı, Türk Kültürü ve Türk Edebiyatı köklü ve zengin bir geçmişe sahiptir. *Nöbettepe* dergisinin yayımlanmaya başlamasındaki temel amaç da Türk Kültürü ve Türk Edebiyatının

⁹¹ Kadriye Cesur, *Nöbettepe Dergisi* editörü/yayın yönetmeni, (Görüşme Tarihi: 19. 08. 2023).

daha yaygın bir şekilde tanıtılmasıdır. Akademi ve bilimsel çalışma sınırlarının aşılması ve daha geniş kitlelere ulaşmaktır. Derginin editörü de bu noktanın altını çizmektedir: “*Bulgaristan’da Türk halk kültürünün ve Türk edebiyatının yüzyıllara dayanan bir tarihi vardır. Buna ilişkin bilgileri üniversite kürsülerinin dışında tanıtmak, bilenlere hatırlatmak, bilmeyenleri bilgi sahibi etmek bir derginin varlığı ile mümkün kılınacağı düşüncesindeyiz...*”⁹² Derginin ortaya çıkmasındaki esas Bulgaristan Türk Kültürü ve Türk Edebiyatının daha geniş kitlelere takdim edilerek kalıcılığını sağlamak, kayıt altına almak ve yaygınlığını artırmaktır.

Derginin ana gayesini Türk Kültürü ve Türk Edebiyatının tanıtmak olmasıyla beraber, yayın hayatına başlamasını etkileyen farklı parametreler de mevcuttur. Bunların başında gelen ve belki de en önemlisi, Bulgaristan’da Türkçe yazan gençlerin yazılarını yayımlayabilecekleri istikrarlı bir edebî mecranın oluşturulmasıdır. Ayrıca tarihî süreç içerisinde Filibe’de çok sayıda önemli dergiler yayımlanmış ve Türkçenin yaşatılması için çeşitli çabalar sarfedilmiştir. Ehemmiyetli bir geçmişe sahip olan dergicilik geleneğini de sürdürmek günümüz Filibeli Türklerin yerine getirmesi gereken başlıca bir görev olarak görülmektedir. Dolayısıyla *Nöbettepe* dergisi XX. yüzyılın başlarında Filibe’de yayın hayatına başlamış olan *Balkan*, *Balkan Postası*, *Kaygan’ın Çiçek* ve *Açık Söz* gibi dergilerin bir hatırası ve onların başlatmış olduğu yolculuğun devamı niteliğine sahiptir. Kadriye Cesur bu durumu “*Nöbettepe dergisi öncelerinin manevi mirası üzerine, dergicilik geleneğine hürmet ve Filibe’de gelmiş-geçmiş yayınlanmış tüm gazete ve dergi emekçilerine saygı ruhu içinde hazırlandı...*”⁹³ şeklinde ifade etmektedir.

Derginin yayın misyonu başta Filibe’de olmak üzere, Bulgaristan’ın genelinde köklü Bulgaristan Türk Edebiyatını tanıtmak ve Bulgaristan’da Türkçe yazanlara eserlerini yayımlama fırsatı sunarak Türkçe yazarların sayısını ve Türkçenin yaygınlığını artırmaktır. Böylece Bulgaristan Türk Edebiyatının gelişerek genişlemesi hedeflenmektedir. Ancak derginin sadece Bulgaristan Türk Edebiyatı ve Bulgaristan Edebiyatı ile sınırlı kalmayacağı daha ilk sayıda sezdirilmektedir. İlk

⁹² Kadriye Cesur, “Editörden”, *Nöbettepe Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, Sonbahar 2018, s. 5.

⁹³ Kadriye Cesur, “Editörden”, *Nöbettepe Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, Sonbahar 2018, s. 5.

sayıda Kosovalı yazar Zeynel Beksaç'ın şiirine ve Türkiyeli bazı akademisyenlerin yazılarına da yer verilir. Bu da derginin sınırları aşarak, Bulgaristan ile kısıtlı kalmayacağına yönelik ilk sinyaldir.

Nitekim derginin ikinci sayısından itibaren bu bir ilke olarak kabul edilir. Her sayıda Bulgaristan'ın dışında gelişen Balkan Türk Edebiyatı temsilcilerinin edebî ürünlerine yer verilerek daha geniş bir perspektif sunulmaya başlanılacağı Cesur'un *“Her sayıda Bulgaristan dışında olup, Türkçe yazan bir sese kulak verelim dediğimizden bu sayıda...”*⁹⁴ cümlesi ile ifade edilmektedir. Böylece fizikî olarak uzak olan diyarları okuyucunun erişimine sunarak Balkan Türk Edebiyatı bir bütün olarak ele alınmaktadır.

Dergi daha ilk sayılarından itibaren Bulgaristan Türk Kültürü ve Bulgaristan Türk Edebiyatının tanıtılması ve geliştirilmesi konusunu ana merkezine almıştır. Diğer sayılarının da yayımlanmasıyla birlikte kapsanılan konuların genişlemeye ve zenginlik kazanmaya başladığı görülmektedir. Derginin üçüncü sayısından itibaren odak noktasının edebiyat ile sınırlı kalmayarak diğer sanat dallarına da yer verilmeye başlanıldığı görülmektedir. Bunun en güzel örneklerinden biri de on dokuzuncu sayıda Bulgaristanlı opera sanatçısı Alper Ünlütürk'ün kaleme aldığı yazıdır.

Derginin genel olarak işlevine bakıldığında, başta bölge adına Türkçe yazın tarihi açısından elzem bir görevi yerine getirmektedir. Aynı zamanda bu tarz yerel yayınlar bölgelere özgü ağız ve söylemler taşıdığı için, ibdai edebiyat noktasında elzem kaynaklar olarak da değerlendirmek söz konusudur. Sonuç olarak derginin temel misyon ve fonksiyonu geleneği devam ettirmek olmakla birlikte, yerel yazarların düzenli bir şekilde eserlerini yayımlayabileceği bir mecra statüsünü korumak ve aynı zamanda Bulgaristanlı Türklerin edebiyat, sanat ve kültür hayatına dair tanıtıcı bir yayın faaliyeti sürdürmektir. Usta ve çırak yazarları aynı mecrada buluşturarak tecrübe aktarımını gerçekleştirmek ve Türk kültür ve sanat düşüncesine katkı sunarak

⁹⁴ Kadriye Cesur, “Editörden”, **Nöbettepe Dergisi**, Yıl 1, Sayı 2, Sonbahar 2018, s. 9.

gelişimini desteklemektir. Türkiyeli yazarlar da dergiye eserleriyle katkı sunarak bölge şair ve yazarlarıyla gıyaben tanışmış olmaktadır.

Sonuç olarak düzenli bir yayın faaliyeti sergileyen *Nöbettepe* dergisi, özelde XX. ve XXI. yüzyıl Bulgaristan Türk Edebiyatını, genelde de Balkan Türk Edebiyatının dijital mecrada görünümüne ve varlığına yönelik önemli bir rolü üstlendiği görülmektedir.

(3) İçerik Açısından İnceleme

Yayın hayatına istikrarlı bir şekilde devam eden derginin ilk sayısından son sayısına kadar kapak tasarımı incelendiğinde görüleceği üzere, dış görünüşü itibarıyla özgün sanatsal çizimler ve renkli tonlardaki tasarımıyla derginin içeriği ile bir uyum sağlamaktadır. Ayrıca her bir sayfada farklı kültürel motiflere de yer verilmiş olması derginin kültür boyutunu ön plana çıkarmaktadır.

Bulgaristan'ın nüfus yapısında Türkler ciddi bir yere sahiptir. Sofya, Plovdiv/Filibe ve Şumnu gibi şehirlerdeki üniversitelerde Türk Dili ve Edebiyatıyla akademik düzlemdeki meşguliyetin yanında, sanat bağlamında da bu tarz dergiler Türkçe yazarlar için nefes aldırıcı mecralar olarak takdir ve yoğun ilgi görmektedir. Yazarlar için eserlerini okura ulaştırma noktasında yerel süreli yayınlar vazgeçilmez bir koşul olarak değerlendirilmektedir. Bulgaristan, Türk basın tarihi açısından Balkanlarda kadim bir maziye sahiptir. Dergi ve gazetecilik geleneğini bugün *Nöbettepe* dergisi devralmış olduğu bayrakla süreci kesintiye uğratmamak adına devam ettirmektedir. *Nöbettepe* Türkçe edebiyatseverlerin hem okuyucu olarak hem de yazar adayı olarak başvuracağı bir dergidir. Beş yıldır yayımlanan dergi, süreli yayınlar nezdinde kısa sayılabilecek bir zaman diliminde geniş bir kabul ve okuyucu kitlesine ulaşmıştır.

Görsel 3.1.:Nöbettepe 19. sayısı dergi kapağı

Yılda dört sayı hâlinde neşredilen dergi, iki ana kısımdan oluşmakta ve seksen sayfayı aşkın bir hacme sahiptir. Birinci kısmı Türkçe metinlerden oluşan derginin ikinci kısmında ise Bulgarca olarak yazılmış metinler yer almaktadır. Derginin muhtevası Bulgarca ve Türkçe olmak üzere iki dilde hazırlanmıştır. Dergide bulunan yazılar tercüme değil, özgün metinlerden müteşekkildir. Derginin geneline bakıldığında sadece bazı istisna olarak yapılmış çevirilere rastlanmaktadır. Dergide şiir, deneme, öykü, kitap tanıtım yazıları ve yer yer bilimsel makaleler de görülmektedir. Tanınmış kişilerle söyleşilere ve önemli isimlerin biyografilerine de yer verilmiştir. Dergiye edebî eser olarak şiir diğer yazı türlerine göre ağırlıklıdır. Derginin ilk sayısında yayınlanan Ömer Osman Erendoruk'un başlıksız şiiri bunun güzel bir örneğini teşkil etmektedir:

*“Üç müydü, beş miydi yaşıım bilmem
Her akşam oyundan dönüyordum
“Neden korkuyorsun?” diyordu dedem
“Köpekten” diyordum...
Beş miydi, on muydu yaşıım bilmem*

*Her akşam çobanlıktan dönüyordum,
“Neden korkuyorsun?” diyordu dedem
“Yılandan” diyordum...
On muydu, onbeş miydi yaşımlı bilmem
Her akşam okuldan dönüyordum...
“Neden korkuyorsun” diyordu dedem
“Şimşekten” diyordum...
Şimdi yaşımlı otuz iki. Elli de olabilir
Neden korktuğumu sorsa biri
“İnsandan” derim...
Hâlbuki dünyada en çok
İnsanı severim...”⁹⁵*

Derginin yayın politikasında Balkanlara duyarlı yaklaşıldığı aşikârdır. Neredeyse her sayıda Balkan Türk Edebiyatı temsilcilerinin eserleri de bulunmaktadır. Ayrıca dergide dünya edebiyatı da yer almaktadır. Yazılan yazılar genellikle İstanbul Ağzı ve sade bir Türkçe ile kaleme alınmaktadır. Dergi genç ve yetişkin okur kitlesine hitap etmektedir. Dokuzuncu ile on üçüncü sayıları arasındaki toplam beş sayıda “Nöbetşeker Köşesi” isimli bir bölüm eklenmiştir. Bu bölümde çocuklardan gelen öykü ve şiirlere yer verilmiştir.

Derginin adlandırması ise Bulgaristan’ın Filibe şehrinde yer alan yedi tepenin birini oluşturan Nöbet Tepe’den ilham ve gelen isim önerileri doğrultusunda konulmuştur. Ayrıca yapılan bu tercihle *Nöpettepe* isminin bilinçli bir tercih olduğu ve Türkçenin bekçisi anlamını da bünyesinde barındırdığını söylemek mümkündür. Dergi ilk sayısına sevgi ve gönül dili temsilcisi Yunus Emre’nin klasikleşmiş şu dizeleriyle başlanmıştır.

“Gelin Tanış Olalım

İşi kolay kılalım

⁹⁵ Ömer Osman Erendoruk, **Nöbettepe Dergisi**, Yıl 1, Sayı 1, Sonbahar 2018, s. 10.

Sevelim sevilelim

Dünya kimseye kalmaz”

Nöbettepe dergisi Türkçenin Nöbetini tutma adanlığı ve girişimidir. Çalışmanın amacı ve kapsamı göz önünde tutularak, dergi irdelenmektedir. Dergi üç aylık zaman aralığıyla “edebiyat, kültür ve sanat” alt başlığıyla çıkmaktadır. İstanbul’da basılarak dağıtım işleri Bulgaristan’da yürütölmektedir. Matbu olarak basılan dergi ayrıca zamanın koşullarını ve dijital çağı da dikkate alarak dergiye abone olanlara ayrıcalık tanıyarak dijital formatta okuyuculara özel olarak sunulmaktadır.

Derginin sahipliğini ve yürütücölüğünü, Plovdiv/Filibe şehrinde bulunan Türk-Bulgar Edebiyat Kulübü icra etmektedir. Genel yayın yönetmeni Kadriye Cesur, yazı işleri müdürü Dr. Aziz Nazmi Şakir-Taş, genel koordinatör Şenar Bahar’dır. Derginin editörlük görevini Kadriye Cesur ve Dr. Aziz Nazmi Şakir-Taş üstlenmektedir. Genel yayın kurulu ise, Dr. Anton Baev, Doç. Dr. Elena Getova, Prof. Dr. Evdokia Borisova, Dr. Harun Bekir, Prof. Dr. Hasine Şen Karadeniz, Prof. Dr. Hüseyin Mevsim, Dr. Menent Şükrieva, Doç. Dr. Yordanka Bibina ve Vedat S. Ahmed gibi edebiyat ve akademik camiadan isimlerden müteşekkildir. Zaman zaman yayın kurulunda isim değışiklikleri de olmuştur.

Derginin Türkçe bölümünde bulunan takdim yazılarını editör Kadriye Cesur yazmaktadır. Sayının içeriğine yönelik kısa bilgiler verilerek okura bir ön bilgi sunulmaktadır. Muhteva olarak ise şu alt başlıklar hâlinde bir çizgi takip edilmektedir: editörün yazısıyla okur selamlanır, şiirle giriş yapılır; bunu inceleme veya düşünce/deneme yazıları, kitap tanıtımları takip eder; devamında ise “Bir Usta - Bir Çırak” bölümüne yer verilir. Bu bölümde sanatçıların biyografik bilgileriyle birlikte eserlerinden örnekler sunarak sanatçılar tanıtılmaktadır. Dergilerin vazgeçilmezi olan öyküler de *Nöbettepe*’de yerini almıştır. Bölge sorunlarını konu edinen yazılarda, hem yöresel meselelerden bahsedilmekte, hem de gündemde tutarak çözüm önerileri araştırılmaktadır. Örneğin Türkçe eğitim meselesi gibi. Ayrıca yer yer bölgeyle ilgili gelişme ve haberlere de yer verilmektedir. Başlangıç

bölgenin en çok meşgul olduğu tür olan şiirle yapıldığı gibi, kapanış da aynı şekilde yapılmaktadır. Dergi kültür, sanat ve edebiyat dergisi olma niteliğini özgün kapak resimleriyle de yansıtmaktadır. Derginin her sayısında Bulgaristanlı Türk ressamların farklı eserleri kapak resmi olarak sunulmuştur. Ayrıca yine Bulgaristanlı fotoğraf sanatçılarının eserlerine de yer verilmeye dikkat edilmiştir. Bu doğrultuda dergi kapağı sanatsal ve renkli bir görünüme sahiptir. Hakeza derginin içeriğinde aynı yayın politikası gözetilerek çeşitli edebî türlere yer verilmekte, biçim olarak da sürdürülen sanatsal ilke bağlamında yayınlara devam edilmektedir.

Derginin “Bir Usta - Bir Çırak” isimli köşesinde ise usta ve çırak ilişkisine dair bazı deneyimli sanatçılara ve onlar hakkında bilgilere yer verilerek çırak (genç) sanatçılar tanıtılmıştır. Bu çerçevede maharet ve tecrübe ilişkisinin önemine dair dergide farkındalık oluşturulmaktadır.

Nöbettepe, son dönemde özelde Bulgaristan Türk Edebiyatı, genelde ise Balkan Türk Edebiyatı için önemli bir neşriyat boşluğunu dolduran süreli yayın olarak karşımıza çıkmaktadır. Zengin bir yazar kadrosuna sahip olan dergide neredeyse edebiyatın bütün türlerinden metinler bulmak mümkündür. Dergide ağırlıklı olarak nazım ve nesir yayınlar yapılsa da en fazla şiir türünden ürünlere yer verildiği tespit edilmiştir.

Dergi içeriğinde yer verilen edebî türler incelendiğinde, şiir, öykü örneklerine ve deneme yazılarına rastlanılmaktadır. Derginin genel muhtevasına bakıldığında oran olarak şiirin ön planda olduğunu ve öykünün de bunu izlediği görülmektedir. Toplam on dokuz sayı yayımlanmış olan dergide iki yüz yirmi şiir örneği ve otuz bir öykü örneğine yer verilmiştir. Türler açısından meseleye yaklaşıldığında örneklem edebî tür olarak en yaygın olan şiir üzerinden sunulmaktadır.

Dergi, Bulgaristan Türk Edebiyatının tanınmış temsilcilerinden şiirler dışında genç yazar ve üniversite öğrencilerinin ürünlerini de içermektedir. Ayrıca Türkiyeli bazı yazarların eserlerine de yer verildiği saptanmıştır. Bunun dışında diğer Balkan ülkelerinden Türk yazarların şiirlerine de yer verilmeye özen gösterilmektedir.

Dergide tespit edilen toplam iki yüz yirmi şiirin yüz yirmi yedisi şiirler kategorisinde bulunurken, doksan üçü “Bir Usta- Bir Çırak” köşesinde tanıtılan yazarların biyografilerinin altında edebî ürün örnekleri olarak sunulmaktadır.

Dergide yer verilen öykü örnekleri incelendiğinde ise toplam otuz bir öykünün mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bu öykülerden sadece bir tanesinin “Bir Usta – Bir Çırak” köşesinde örnek olarak sunulduğu saptanmıştır. Öykülerin genel muhtevası yaşam, aşk, memleket hasreti, anne sevgisi, göç, köylünün emeğinin karşılığını alamaması ve kadın cinayetleri tema olarak işlenen konular arasında yer almaktadır.

Nöbettepe dergisinin on dokuz sayısına kadar yapılan taramalar doğrultusunda, dergide yer alan şiirlerde konuların genellikle ferdî konular ve sosyal meseleler olarak iki ana başlık altında şekillendiği görülmektedir.

Ferdî konular çerçevesinden bakıldığında en yoğun olarak aşk-sevgi, hasret-özlem, şair-şiir ve yalnızlık temalarının zuhur ettiği saptanırken, sosyal meselelerde ise yaşam-hayat, ölüm, din ve tasavvuf, Bulgaristan Türklerinin çektikleri trajediler, göç olgusu, kadın ve kişiye atfedilen şiirlere ağırlık verildiği görülmektedir. Şiir örnekleri Bulgaristan kökenli yazarların eserleri dikkate alınarak yapılmaktadır.

Eserler Türkçenin kullanım kabiliyeti açısından değerlendirmeye tâbi tutulduğunda, farklı açılardan yorumlanmaya derinlikli metinler olarak karşımıza çıkmaktadır. Dergiye özel olarak yazılmış şiirlerin yanında daha önce yayımlanmış eserler de dergide kendine yer bulmuştur.

Dergide en çok yer alan aşk-sevgi teması örneklerine bakıldığında sevgiliye karşı duyulan aşk-sevginin yanı sıra anne sevgisi, memleket sevgisi ve tabiat sevgisi şeklinde de görünüm kazanmaktadır. Dergide en çok şiiri yayımlanan yazarlar arasında ilk sırada yer alan Semiha Sözeri “Memleket” isimli şiiri memleket sevgisinin yansımasını özetlemesi açısından ele alınmaktadır:

“Huzur, yuvarlak ve sarı.

Bozcaada’dan Yunan’a batan güneş

ya da Trakya’da bir günebakan tarlası.

Tütün sarısı bir masa örtüsü huzur.

*Masanın üstünde kayısı kurusu
ve bakır tepside yuvarlak mısır ekmeği,
ekmeğin içinde
yuvarlak ve sarı bir emek:
Elleri ana, kokusu yaz.*”⁹⁶

Derginin hem genel profili hem de misyonunu yansıtmaları açısından önemli bir örnek olarak karşılaşılan “Memleket” şiirinde, Sözeri’nin memleket kavramını sadece Bulgaristan ile sınırlandırmadığı görülmektedir. Memleketi Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan örneklerinden tasvir etmeye çalışırken Balkan Türklerinde yaygın olan tütün işçiliği ile dile getirilen husus aslında bütün Balkanları kapsamaktadır.

Ayrıca derginin on birinci sayısının mukaddimesinde belirtildiği üzere, Nöbettepe dergisi ilk sayısından itibaren Yunus Emre felsefesiyle “Gelin dost olalım!” diye bir çağrıda bulunmaktadır. Nöbettepe dergisinin benimsediği görev beraberlik ve bütünleşme ile kültürel boyutta bir hasbihâl zemini oluşturmaktır. Bu durum da sıklıkla Yunus Emre’nin “*Ben gelmedim dava için/Benim işim sevi için*” dizeleriyle okura hatırlatılmaktadır. Derginin yayın politikasını bu düstürda sürdürürken memleket kavramının aslında şiire de yansıdığı gibi Balkanların tamamını kaplamaktadır. Derginin hoşgörülü, ılımlı yayın politikası yazarların da eserlerinde kendini göstermektedir. Balkanlı Türklerin kuşatıcı sevgisi şiirsel boyutuyla dergide görünüm kazanmaktadır. Öte yandan sosyal meselerde yer verilen konuların başında hayat temasının geldiği bulgusu saptanmaktadır. Örneğin genç yazar Nursel İlmieva’nın “Hayat” adlı şiirinde karşılaşılan tüm zorluklara rağmen hayatı yaşamaktan vazgeçmemeye ve her anında mutlu olabilmeyi iyimser bir bakış açısıyla şiirine yansıtır:

*“Acısıyla tatlısıyla
Yaşanmalı hayat doyusıyla.
Bir şans verilmiş bize*

⁹⁶ Semiha Sözeri, “Memleket”, **Nöbettepe Dergisi**, Yıl 1, Sayı 2, Kış 2019, s. 49.

*Milyon olasılık arasından.
Doğmuşuz, yaşanmalı!
Var olmalı!
Çiceğiyle, böceğiyle,
Yağmuru ve çamuruyla,
Hayatın tüm renkleri içinde
Var olmak nasip olmuş!
Arıya, kelebeğe, göğe ve yağmuruna
Sevgimi göstermeliyim.
İyildir her şey - iyilik yaparsam
Böyle bilir, böyle söylerim!
Huzur verir bana,
unutturur kederi, tasayı.”⁹⁷*

Hayatta inişler ve çıkışların mümkün olduğunu, acı ve tatlı yönleriyle birlikte dünyaya gelmeyi bir ayrıcalık olarak tanımlar ve her hâliyle yaşanılabilir bir güzellikte olduğunu vurgular. İlmieva şiirinde tabiatın sunduğu güzellikler içerisinde yaşayarak ve iyilikler yapmaya özen göstererek dünyanın karşısında mutlu olmaya ilişkin önerilerini de sunmaktadır.

(4) Yazarlar

Dergideki yazar kadrosu incelendiğinde ise hem yerel yazarlara hem de farklı Balkan ülkelerinden sanatçılarla birlikte Türkiyeli şair ve yazarların da eserlerine yer verildiği görülmektedir. Beş yıldır yayın hayatına devam eden ve toplam on dokuz sayı yayımlanan dergide yüz bir farklı yazarın şiir ve öykülerine yer verildiği tespit edilmektedir.

Yazarlar	Edebî Ürün Sayısı
Semiha Sözeri	8

⁹⁷ Nursel İlmieva, “Hayat”, **Nöbettepe Dergisi**, Yıl 5, Sayı 19, Bahar 2023 s. 21.

Halime Yıldız	6
Hilmi Halaş	6
Ahmet Emin Atasoy	6
Rüstem Aziz	5
Nevin Sadıkova	5
İva Popova	5
Nebiye İbrahim Akbıyık	5
Hülya Mustafa	5
Mehmet Çavuş	5
Reyhan Mustafa Ferad	5
Ulviye Salif Altınsoy	5
Ömer Osman Erendoruk	4
Naci Ferhadov	4
Habibe Ahmedova	4
Naim Ömer Bakoğlu	4
Nergis Yenisoy	4
Yahya Akbulut	4
Mustafa Efraim Çete	4
Yahya Akbulut	4
Semih Aziz	4
Durhan Ali	4
Zeynel Beksaç	3
Aziz Nazmi Şakir-Taş	3
Mehmet Türker	3
Rıdvan Canım	3
Ahmet Şerif Şerefli	3
İbrahim Kaberoğlu	3
Bedriye Haliz	3
Şükrü Esen	3
İbrahim Kamberoğlu	3
Ayşe Rubeva	3
Ramazan Ulusoy	3
Nurdan Çete	3
Hüseyin Rahmi Güler	3
Galip Serter	3
Slaveya Nedelkova	3
Niyazi Hüseyin Bahtiyar	3
Mümin Ali	3
Nursel İlmieva	3
Yunus Emre	2
Mehmed Fikri	2
Muharrem Tahsin	2
Sebahattin Bayramöz	2
Bedriye Halit	2
Mehmet Ali Erdem	2

Fatime İbrahim	2
Mehmet Alev Kocamustafa	2
Hayriye Koçoğlu	2
Hikmet Efraim	2
Habil Kurt	2
Tamer Çalışır	2
Nasuf Dail	2
Göktürk Yaşar	2
Ali Peker	2
Mehmed Arif	2
Cevat Çırak	2
Esin Salim	2
Bayram Kuşku	2
Rahmi Emeç	2
Recep Köpçü	1
Osman Azizov	1
Abdül Fettah Rauf	1
Mehmet Emin Atasoy	1
Leyla Şerif Emin	1
Rüstem Mümün Karakurt	1
Mehmed Güngörmüş	1
Mercan Civan	1
Şakir Kurtulmuş	1
İskender Muzbeg	1
Kadriye Cesur	1
Nihat Altınok	1
Ahmet Önsezisi	1
Sibel Gülistan	1
İsmet İsmailov	1
Mümin Tahir	1
İsmet Bayram	1
Sabahattin Ali	1
Yordanka Bibina	1
Kamber Kamber	1
Selver Alieva	1
Aynur Mehmedova Kaplan	1
Halil Aliosman Dağlı	1
Fehmi Boyacı	1
Leyla Mestan	1
Şakir Kurtulmuş	1
Durhan Ali	1
Yakup Ömeroğlu	1
İsmet Arasan	1
Hasan İsmail Yakup	1
Süleyman Adalı	1

Fatma Atılğan	1
Tahsin Hüseyin	1
Nazım Hikmet	1
Hilmi Yavuz	1
İsmet Arslan	1
Sabri Can	1
Taner Güçlütürk	1
Cem Uzungüneş	1
Gülsüm Bilalova	1
Nafize Beysim Gün	1

Tablo 3.4.:Nöbettepe dergisi edebî içerik yazarları

Dergide şiir ve hikâyeleri yayınlanan yazar sayısının bir hayli yüksek olması, aynı yazarların eserlerinden ziyade her sayıda farklı kişilerin eserlerinin yayınlanmasından kaynaklanmaktadır. Dergide en çok öne çıkan yazar Semiha Sözeri'dir. Semiha Sözeri'nin toplam sekiz şiirine yer verilmiştir. Sözeri'yi Halime Yıldız, Hilmi Halaş ve Ahmet Emin Atasoy takip etmektedir. *Nöbettepe* dergisinde Bulgaristanlı yazarlar dışında Kosova, Kuzey Makedonya ve Batı Trakya Türk Edebiyatı temsilcilerine de yer verildiği bulgusu saptanmıştır. Ayrıca Türk Edebiyatının önemli temsilcilerinden Yunus Emre, Nazım Hikmet ve Sebahattin Ali'nin biyografileriyle birlikte anılırken şiirlerinden örneklerle yer verilir. Bunların yanı sıra Rıdvan Canım ve Mercan Civan gibi isimler de dergide yer alan Türkiyeli yazarlar arasında yer almaktadır.

(5) Hedef Kitle ve Okur Profili

Başta Bulgaristan Türk Edebiyatı ve Kültürünü tanıtmaya ilkesiyle yayın hayatına başlayan ve ilerleyen sayılarda bunu genişleterek diğer sanat dallarını da kapsamaya çalışan *Nöbettepe* dergisinin temel ilkesi, köklü Bulgaristan Türk Edebiyatının tanınırlılığının artırılması veya unutulmaması için kayıt altına alınmasıdır. Bu doğrultuda ilerlerken izlenilen temel yol ise zengin bir maziye sahip olan Bulgaristan Türk Edebiyatının sadece akademi ve üniversite camiası ile sınırlı kalmamasıdır: *“Buna ilişkin bilgileri üniversite kürsüleri dışında tanıtmak, bilenlere*

*hatırlatmak...*⁹⁸ olarak derginin ilk sayısındaki giriş yazısında belirtilmektedir. Bu doğrultuda ve dergi editörü ile yayın kurulu görüşmelerinden hareketle, *Nöbettepe* dergisinin hedef kitlesinin edebiyata, kültüre ve sanata ilgi duyanlar olarak belirlendiğini söylemek mümkündür. Ayrıca çevrim içi erişime fırsat sunulmasıyla birlikte, okur profilinin sadece Bulgaristan’da yaşayan Bulgaristan halkı olmadığını ve Türkiye, Balkan Coğrafyası ile Türk Dünyasını da kapsamaya çalışıldığı tespit edilmektedir.

(6) Dergi Editörü Görüşleri

Nöbettepe dergisinin yayın serüveninin başlamasına ve hikâyesine ilişkin veriler “Editörden” başlıklı yazının yanında, dergi editörleri ile yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin harmanlanmasıyla oluşturulmuştur. Buradan hareketle dergi editörlerinden biri olan Dr. Aziz Nazmi Şakir-Taş ile yapılan görüşmede elde edilen bazı bilgi ve görüşler bu başlıkta sunulmaya özen gösterilmektedir.

Nöbettepe dergisi editörlerinden Dr. Aziz Nazmi Şakir-Taş dijital medyadaki edebiyat hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:⁹⁹

Dijital Medya ve internet, bir zamanlar aşılması aylara ve yıllara mal ve hatta bazı durumlarda namümkün olan Yazar-Metin-Okur arasındaki mesafeyi asgariye düşürmeye yarayan bir ortam olarak kullanılabilmesi, bu silsilenin üç halkasında bulunan bendenizde sadece müspet düşünceler uyandırıyor. Bununla birlikte bu sanal ortam, ecdadı sayılacak kâğıt üzerinde matbu “klâsik” edebiyatın ortadan kaldırılması için bahane edilmemeli. Kitapla doğrudan doğruya temasın okur kalplerindeki yeri ayrı ve bu kadim aşka kıymak insanoğlunun lânetlenmesine sebep olur.

⁹⁸ Kadriye Cesur, “Editörden”, *Nöbettepe Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, Sonbahar 2018, s. 5.

⁹⁹ *Nöbettepe Dergisi* editörlerinden, Dr. Aziz Nazmi Şakir-Taş ile yapılan görüşme sonucunda bilgiler temin edilmiştir (Görüşme Tarihi: 10. 08. 2023).

Şakir-Taş, derginin dijital ortamında yayınlanması derginin niteliği ve niceliği etkileyen, farklı bölgelerden okurlara ve yazarlara ulaşmak, farklı bölgelerden yazarların dergiye yazı göndermesi vb. konularda etki edeceğini ve dijital medya veya internet aracılığıyla okur-yazar profilinin yaş sınırını düşürerek, daha genç yazarlar ve okurlara ulaşma konusunda katkısı olacağı düşüncesindedir. Ancak mevcut olan eski ve orta neslin adaptasyon süreci daha yavaş adımlarla ilerlediğini ve internet üzerinden iletişime geçmenin daha zor olduğunu ifade etmektedir:

Hâlihazırda eski ve orta nesil teknolojiye ayak uydurmaya çalışmaktadır ve bunlarla internet üzerinden iletişim kurmak daha zor oluyor. Derginin niteliği ve niceliği bu süreçten etkilenmemesi için editörler devreye girmekte. İnternet ortamı doğal olarak okur ve yazar kitlesinin yaş ortalamasını düşürecek ve bize geri dönüş yapanların sayısını artıracaktır.

Nöbettepe dergisindeki yazarların büyük bir kısmını Bulgaristanlı yazarlar oluşturmaktadır. Bunun yanında Bulgaristan dışından da yazarların mevcut olduğunu belirtmektedir:

Çoğu yazarımız Bulgaristanlı ama bunların bir kısmı Türkiye de dâhil başka ülkelerde ikamet etmektedir. Bir kısmı da Türkçe (nadiren de Bulgarca) yazan (büyük çoğunluğu diğer Balkan ülkelerinde yaşayan) kalemlerden müteşekkildir.

Diğer taraftan dijital ortamlarda yayınlanan edebî içeriklere yönelik düşünceleri de şu şekildedir:

Yazarlar internet ortamında telif hakları ihlal edilmedikçe eserlerinin yayımlanması durumunda sevinmeli diye düşünüyorum. Facebook, Instagram vb. gibi sosyal ağlarda çıkan şiir veya nesir kitaplarından seçilmiş parçaların paylaşılması ve eserler hakkında güzel ipuçları vermektedir ve ilgilenenleri basılı hallerini bulmalarına teşvik etmektedir. Özellikle şiir gibi kısa edebî türler için internet vazgeçilmez imkânlar sunmaktadır.

Şakir-Taş, Bulgaristan'da Türkçe olarak yayın yapan süreli yayınların nicelik açısından hiçbir zaman yeterli derecede yüksek sayıya ulaşmadığı düşüncesindedir:

Hiçbir zaman yeterli sayıda olmadı. 1990'a kadar çıkanlar dönemin ideolojilerine hizmet etmek amacıyla ve şartıyla dolayısıyla ciddi sansür süzgeçlerinden geçirilerek yayımlanıyordu. Sonrasında bu engelin kalkmasıyla bazı güzel dergilerimiz oldu ama bunlar sayıca hep yetersiz kaldı. Hâlihazırda da durum içler acısı. Bu tür yayınlarla ilgili diğer sıkıntı, bunların sınırlı sayıda okura ulaşmasıdır. Yayın sayısının çoğaltılması oldukça zor ama ulaşım ile ilgili sorunların çözülmesi mümkün ve en azından bunlar giderilebilir

Ciddi bir Türk nüfusuna sahip olan Bulgaristan'da bugün ne yazık ki Türkçe yayın yapan süreli yayınlar aynı doğrultuda gelişmemektedir. *Nöbettepe* dergisi de Türkçe yayın yapan süreli yayınlar boşluğunu doldurmaya çalışan yayınlardan biridir. Nitekim dergi editörü okura ulaşma kısmında da sorun yaşadıklarını belirtmektedir. Yapılan görüşmelerden hareketle derginin dijital medyadaki mevcudiyeti de bu açığın kapatılması yönünde olumlu etkilediği sonucuna varılmaktadır.

b. Bizim Gazete (2013 ~) - www.bizimgazete.bg

Bir haber ve medya sitesi olan www.bizimgazete.bg hem Türkçe hem de Bulgarca olmak üzere iki dilde yayın faaliyeti yapmaktadır. www.bizimgazete.bg ana menü ve bir ek menüden oluşmaktadır. Ana menü “Haberler”, “Hayatın İçinden”, “Kültür ve Sanat”, “Eğitim ve Güzel Türkçem” ve “Dinimiz” olmak üzere toplam beş bölümden oluşurken, Haberler bölümü ise “Bölge Haberleri”, “Yurtiçi Haberleri” ve “Dünya Haberleri” olmak üzere üç alt bölüme ayrılmıştır. Ek menü bölümü “Bizim Avukatlarımıza Danışalım”, “Biz Kadınlar”, “Biz Çocuklar”, “Bizim Sağlığımız”, “Bizim Şiirlerimiz”, “Bizim Memleketimiz”, “Bizim Gururumuz”, “İz Bırakanlar ve Kütüphane” olarak dokuz bölümden oluşmaktadır. Haber ağırlıklı bir sayfa olan www.bizimgazete.bg'de güncel haberler, duyurular ve hukuk, din, ekonomi, sağlık ve sanat gibi konular hakkında bilgiler de paylaşılmaktadır. Bulgaristan Türk halkını bilgilendirme noktasında hayatın bütün alanlarından faydalı olan bilgi paylaşımlarının yapılmasına dikkat edilmiştir.

(1) Yayın Serüveni ve Tarihçe

Bulgaristan merkezli olan *Bizim Gazete* 2013 yılının Şubat ayından itibaren dijital mecrada yayın hayatına başlamıştır. Bugün *Bizim Gazete* internet sayfası, günümüz anlamında dijital medya aracılığıyla habercilik ve gazeteceilik yapma profiline her ne kadar uysa bile, yayına başladığı dönem bir haber sayfası niteliğe sahip değildir. www.bizimgazete.bg adlı sayfanın yayın hayatına başladığı ilk gün editör Fevzi Ehliman sayfanın yayın hayatına başlama duyurusunu editör notu ile paylaşmıştır. Sayfanın kurulmasındaki temel amaç Bulgaristanlı Türklerin ve Bulgaristan sevdalıların birbirlerini daha iyi tanımak, tanışmak, ihtiyaç duydukları konularda fikir alışverişi yapabilmeleri ve birbirleriyle konuşmalarına aracı olmaktır. Sayfanın asıl odak noktasını Bulgaristan’ın Kuzeydoğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşayan halk oluşturmaktadır. Ancak bu iki bölgedeki gelişmelere öncülük sunulmasının yanı sıra Bulgaristan’ın geneline ilişkin konulara ve bilgilerin paylaşılmasına da gayret edilmektedir.

(2) Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı

Bizim Gazete’nin kuruluş döneminde editörlüğünü Fevzi Ehliman üstlenmiştir. www.bizimgazete.bg sayfasının kurulmasındaki temel amaç Bulgaristan Türklerinin birbirleriyle iletişime geçebilecekleri ve hayatlarında karşılaştıkları sıkıntı ve dertlerine çözüm yolları ararken fikir alışverişinde bulunarak uzmanlara danışabilecekleri bir ortam oluşturmaktır. Temel misyonu yardımlaşma ile birlik ve beraberlik gibi, Bulgaristan Türklerinin unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuş olan değerlerini tekrar gün yüzüne çıkarmaktır. Dönemin editörü Fevzi Ehliman sayfanın amaç ve misyonunu bir röportajında şu şekilde ifade etmektedir:

“Sitemizin en büyük hedefi, eskiden günümüze kadar unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuş birçok önemli değerlerimizi tekrar hayata döndürmek, halkımız arasında her geçen gün azalmakta olan yardımlaşmayı tekrar arttırmak,

ayırt etmeksizin herkesin sıkıntılarına çare olabilecek yolları göstermek, birlik ve beraberliğin tekrar üst seviyelerde olabilmesi için her türlü çabayı sarf etmek olacaktır.”¹⁰⁰

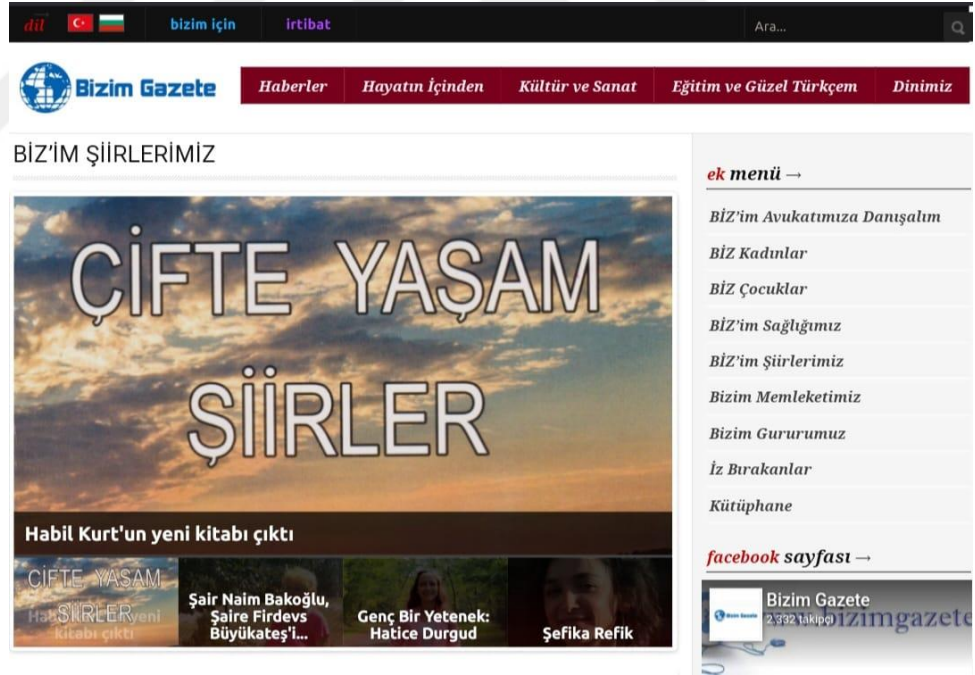
Sayfanın misyonuna yönelik farklı hedefler de belirlenmiştir. Bunların başında Bulgaristan Türklerinin karşılaştıkları kültürel, ahlâki ve manevi sorunlarının çözümüne ilişkin yöntemler bulmak ve yol göstermek için konuşma-tartışma ortamı yaratmak gelmektedir. Bunun yanı sıra Bulgaristan Türklerinin yaşantısını, kültürünü ve adetlerini tanıtmayı da hedeflemektedir. Nitekim internet sayfasının içeriğinde yer alan “Ek Menü” de bu hedefleri doğrular nitelikte tasarlanmıştır. “Bizim Avukatlarımıza Danışalım”, “Biz Kadınlar”, “Biz Çocuklar”, “Biz’im Sağlığımız”, “Biz’im Şiirlerimiz”, “Biz’im Memleketimiz”, “Bizim Gururumuz”, “İz Bırakanlar” ve “Kütüphane” olmak üzere hayatın farklı alanındaki konuları bünyesinde barındıran dokuz bölümden oluşmaktadır. Ancak sayfa bu istikrarını sürdürememiş ve zamanla, özellikle 2020 yılından sonra daha fazla bir haber sayfası niteliğine bürünmüş ve bugün de ağırlıklı olarak gündemi tutmaya yönelik içerikler paylaşılmaktadır. Bölgeden, yurt genelinden ve dünyadan gelişmelerle haberler içeriklerinin paylaşımına odaklanılmıştır.

Türkçe güncel haberler yanında edebî içerikler yayınlayan bir dijital mecradır. Bünyesinde şiire ve edebiyatçılara yer vermiştir. “Biz’im Şiirlerimiz” isimli ek menüdeki sekmede şiirleri ve Bulgaristanlı şairleri tanıtmak maksadı güdülmektedir. Şiirlerin yanı sıra şairlerin yeni yayımlanan kitapları okuyuculara takdim edilmiş ve tanıtımı yapılmıştır. Usta ve genç şairlerin, şiirlerine ve biyografilerine yer verilerek bir bütün olarak tanıtılmaya gayret edilmiştir. *Bizim Gazete*’de yayınlanan edebî içeriklerin Balkan Türk Edebiyatına katkısı bakımından incelendiğinde ise yeni edebî içeriklerin yanı sıra Bulgaristan Türk Edebiyatında yer edinmiş olan ve daha önce yayımlanmış olan eserlerin tanıtılması veya unutulmaması için yeniden hatırlatılması yönünde girişimler olduğu tespit edilmektedir.

¹⁰⁰ <https://www.balturk.org.tr/bulgaristanda-bizimgazete-bg-yayina-basladi/> (Erişim Tarihi: 12. 08. 2023).

(3) İçerik Açısından İnceleme

Bizim Gazete'nin muhtevası incelendiğinde edebî içeriklerin yer verildiği “Biz’im Şiirlerimiz” bölümü sayfanın ek menüsünde yer aldığı görülmektedir. Bu bölüme yer verilmesindeki temel amaç Bulgaristan Türk Edebiyatının ve Türk Edebiyatının tanıtılmasıdır. Bölümde şair ve şiirler üzerine durulmuştur. Şairlerin şiir örnekleri biyografileriyle birlikte verilmesinin yanında Bulgaristan Türk Edebiyatına yönelik araştırma yazısı, kitap tanıtımı metinleri ve bazı yazarların ölüm haberleri oluşturmaktadır. Türk Edebiyatı temsilcilerinden örneklerin paylaşıldığı yazılar genellikle farklı internet sayfalarından alıntılanmıştır. Bulgaristan Türk Edebiyatı temsilcilerine yönelik bilgilerin paylaşıldığı yazılarda derleyenler olarak Rüstem Aziz, Naim Bakoğlu ve Ahmet Türkay ön plana çıkmaktadır.

Görsel 3.2.:Bizim Gazete Biz’im Şiirlerimiz bölümü örneği

“Biz’im Şiirlerimiz” başlığı altında yayınlanan şiir ve biyografilerin *Bizim Gazete* sayfasında ilk yayını 2013 yılında yapılmıştır. Son paylaşımlarını ise 2020

yılına aittir. “Biz’im Şiirlerimiz” kısmında vefat haberleriyle birlikte toplam kırk bir içerik bulunmaktadır.

Bizim Gazete’nin “Biz’im Şiirlerimiz” bölümüne hem Bulgaristanlı hem de Türkiyeli şair ve şiirlerin tanıtılmasına dikkat edilmektedir. Bölümde toplam yüz yirmi dört şiir bulunduğu tespit edilmektedir. Tespit edilen bu şiirlerin altmış yedisinin yerli şairlere ait olduğu saptanılmıştır. Diğer elli yedi şiiri Türk Edebiyatının önemli temsilcilerinin örnekleri oluşturmaktadır. Bulgaristan Türk Edebiyatının dönemlerini temsil eden usta ve genç şairlerin eserleri ile birlikte, tanıtılmış ve dönemlerini yansıtan şiirlerinden örnekler verilmesine dikkat edilmiştir. Örneğin, sosyalist döneminde yaşayan şairlerin şiirlerinden örnek verilerek bu dönemin şiire yansıması da gösterilmiştir. Böylece şairler yaşadıkları devre sanatın aynasını tutarak gelecek kuşaklara aktarımda bulunmuşlardır.

Bulgaristanlı yerli genç ve usta şairlerden on üç şair eserleri ile birlikte tanıtılmıştır. Nadir olmakla birlikte, yer yer deneme yazan şairlerin metinlerinden de bir kesit sunulmaktadır. Ayrıca Bulgaristan şairlerini tanıtıcı bazı yazarların yazılarına da yer verilmekle birlikte sayfada Hâbil Kurt’a ait bir öykü de mevcuttur.

Bu minvalde Bulgaristan Türk Edebiyatında önemli dönemleri temsil eden şairlerin vefat haberleri biyografileri ile birlikte paylaşılarak üzüntülerini dile getirerek anmışlardır.

Ayrıca Bulgaristan Türk Edebiyatını, (Türkiye) Türk Edebiyatı ile ayrı görmeden bir bütün olarak düşünülerek Türkiyeli önemli şair, hikâyeci ve romancıları da bu kısımda yer almaktadır. Burada Türk Edebiyatı dönemlerini temsil eden birçok ünlü isme yer verilmiştir. Örneğin Şinasi, Tevfik Fikret, Abdürrahim Karakoç, Nazım Hikmet, Necip Fazıl, Yahya Kemal, Sabahattin Ali ve Orhan Veli gibi Türk edebiyatının önemli temsilcilerine yer verilmektedir. Bu sanatçılar daha çok şair sıfatlarıyla takdim edilmiştir. Bahis konusu olan yazarların, yayımlanmış oldukları kitapları ve şiirlerinden örnekler verilerek en meşhur eserleri seçilmiş ve okuyuculara sunulmuştur. Alınan bilgiler genellikle antolojilerden ve dijital

mecralarda bulunan sayfalardan derlenerek yayınlanmıştır. Türk Dünyası Edebiyatından örnek olarak da bir Kıbrıslı şaire yer verilmiştir.

Burada bir ilke gözetilerek genellikle sanatçılar biyografileri, yayımlanan kitapları ve kitaplarından örnekler alınarak tanıtılmaya özen gösterilmiştir. Ayrıca Bulgaristan Türk edebiyatının tarihî gelişim sürecini de kaynaklardan alıntılarla okuyucuya sunulmuştur. En önemli hususlardan birisi tanıtılan yerli şairlerin şiirlerinden seçkiler yaparken kendi dönemlerini yansıtan eserlerin tercih edilmesidir. Örneğin komünizm döneminde yazmış olan şairlerin eserleri ile İslami ilkeleri benimsemiş olan şairlerin eserleri verilerek dönemin şartları içerisinde hangi tarz eserler yazdıklarını ve neleri tema edindikleri de okuyucuya takdim edilmiştir. Yazılan şiirler de yer yer rejime övgüler düzülürken, İslami esasları dikkate alan şiirlerde ise İslam'ın değerleri ön plana çıkartılmıştır. Çağdaş Bulgaristan Türk Edebiyatında ürün veren genç şairlerin şiirlerinde ise genellikle aşk ve sevgi temaları işlenirken, daha tecrübeli usta yazarların memleket temalı şiirlerine yer vermeye özen gösterildiği tespit edilmiştir. Örneğin Ali Bayram “Bulgaristan” isimli şiirinde memleketi Bulgaristan’a karşı duyduğu sevginin büyüklüğünü dile getirirken Bulgaristan halkının özgürlüğüne de değinmektedir.

*“Eşine rastlanmaz bu güzel vatan
Hepimizin doğup büyüdüğü yerdir
Adını koymuşlar hür Bulgaristan
Özgür insanların güldüğü yerdir.”¹⁰¹*

Öte yandan memleketin güzelliklerinden bahsederken Bulgaristan'ı Balkanların incisi olarak tarif eder. Memleket, yazar için kutsal bir yeri temsil etmektedir. Bu yüzden kutsal toprak olarak tanımlar. Çünkü bu vatan üzerinde çok muharebeler verilmiş, çok kanlar dökülmüştür. Ecdadın burada hayatları pahasına verdikleri mücadeleler sonucunda ölmüşler ve bu memleket onların mezarlarını oluşturmaktadır.

¹⁰¹ <https://bizimgazete.bg/biz%E2%80%99im-%C5%9Fiirlerimiz/ali-bayram>(Erişim Tarihi: 12. 08. 2023).

*“Balkanlar incisi bu kutsal toprak
Şanlı ecdadımın yattığı yerdir
Tarihini yazdık biz yaprak yaprak
Herkesin mutluluk tattığı yerdir.”¹⁰²*

Memleketin her bir köşesinin ayrı güzelliğe ve öneme sahip olduğunu da
*“Karadeniz’den ta Timok’a kadar
Kocabalkan zümrütten bir kemerdir.
Ne şirindir Pirin, Rila, Rodoplar
Bulgaristan cennet gibi bir yerdir.
Deliorman, Trakya, Miziya, Dobruca
Yediveren gülü aziz vatanın
Yurdum güzeldir bir uçtan bir uca
Yurt uğruna feda olsun şu canım.”¹⁰³*

dizeleriyle dile getirir ve Bulgaristan’ın yeşil mavi doğasını zümrüte benzetirken, dağlarının güzelliğine de cennet misallemesi yapar ve memleketini hayatını feda edecek şekilde sevdiğini belirtir.

Memleket temalı şiirlerin ağırlıklı olarak yer verildiği sayfada en çok üzerinde durulan diğer temalar da aşk ve yaşam temalarıdır. Burgas doğumlu Osman Kesikoğlu’nun “Yalvarış” başlıklı şiiri ve genç nesli temsilen Şefika Refik’in “Belki Birgün” başlıklı şiirleri örnek olarak verilmektedir.

*“Varlığı süzerim her şey ne güzel,
Her yerde nizam gayet mükemmel.
Ne muhkem yapmış O kudretli el.*

*Tanrım Onu ezelden beri,
Hak yoldan dönmem ben asla geri.*

*Sevdiğim,
Beni uzaklarda arama,
Gönderme her gece
meleklerini cennetinin, korumak için
yarini.*

¹⁰² <https://bizimgazete.bg/biz%E2%80%99im-%C5%9Fiirlerimiz/ali-bayram> (Erişim Tarihi: 12. 08. 2023).

¹⁰³ <https://bizimgazete.bg/biz%E2%80%99im-%C5%9Fiirlerimiz/ali-bayram> (Erişim Tarihi: 13. 08. 2023).

*Allanın adli, her şeyde belli.
Hikmeti hûdâ sürer ezeli,
(İnandım) deyip teslim olmalı.*

*Şaşırtma Rabbim, sen zayıf kulu
Göster bizlere hep doğru yolu.*

*Çiçekler açar, kokular saçar
Kitabın bize hak yolu açar.
İblis ise hakkın nurundan kaçar.*

*Arı çiçekten tatlı bal derer,
Mahlûkat senden merhamet diler.*

*Varlık süslenmiş sanki bir gelin.
Her şeyi sapan kudretli elin.
Ey kullar, hepiniz rahmete gelin.*

*Secdeye kapanın yüce huzura.
Kavuşun sönmez ebedî nura.”¹⁰⁴*

Osman Kesikoğlu

Diğer taraftan mizah edebiyatına vurgu yapmak bağlamında da Turhan Rasiev’e ait mizah içerikli on yedi şiirinin de bu bölümde yer bulduğu tespit edilmiştir. Örneğin “Komunizm Hatırası” başlıklı ikiliğinde mizahi bir şekilde komünizmi eleştirmektedir:

“Bir şamardan aldık hızı

*Yalnız değilim buralarda,
Nefesin nefesimde,
Ellerin ellerimde,
Gönlün gönlümde düğümlü kaldı...*

*Belki bir gün...
Hani olur da...
Kavuşmak gerçek olursa gözlerine,
Kollarında kaybolmama izin ver,
ve Kalbine bağla yüreğimi!¹⁰⁵*

Şefika Refik

¹⁰⁴ <http://bizimgazete.bg/biz%E2%80%99im-%C5%9Ffiirlerimiz/osman-kesiko%C4%9Flu> (Erişim Tarihi: 06.05.2023).

¹⁰⁵ <http://bizimgazete.bg/biz%E2%80%99im-%C5%9Ffiirlerimiz/%C5%9Fefika-refik> (Erişim Tarihi: 06.05.2023).

Enselerimiz hâlâ kırmızı!”¹⁰⁶

Yazarın mizahi eleştirileri sadece komünizm dönemi ile sınırlı kalmamış, günümüz yöneticilerinin de yönetim şekiline mizah katarak yansıtmaya çalışmıştır:

“Eh, ne gelirse ellerinden

Esirgemedен veriyorlar.

Bir ziyafetten öbürüne

Hep koşarak gidiyorlar!”¹⁰⁷

Bizim Gazete’nin muhtevasında yer alan “Biz’im Şiirlerimiz” başlığı altında okur kitlesi değerlendirildiği zaman genellikle edebiyatseverlerin ilgi duyduğu, yazançizen kişilerin olduğu görülmektedir. Bu sekmenin işlevi ise Bulgaristan Türk edebiyatının bir bütün olarak ele alıp, hem yerel halka edebiyatçıları tanıtmak hem de Türk edebiyatını yazarlarıyla harmanlayarak onların da eserlerini okumak ve onlardan da ilham alarak birlikte düşünmeyi sağlamaktır. Ayrıca gazete ve dergi yayınlarıyla güçlenen, oluşan ve gelişen Bulgaristan Türk Edebiyatını gazete ve dergi yayınlarından soyutlamak oldukça zordur. Budüsturda *Bizim Gazete* sayfası da edebî ürünlere yer vererek geleneği sürdürmektedir.

(4) Yazarlar

Bizim Gazete’nin şairlerin biyografileri ve şiirlerinden örneklerin yer verildiği “Biz’im Şiirlerimiz” bölümünde yer alan yazılardaki bilgiler genellikle antolojiler, yazarların eserleri ve farklı dijital medya sayfalarından alıntılanarak verilmektedir. Bölümde yer alan sadece beş yazının yazarları belirtilmiştir. İki yazıyı Rüstem Aziz, iki yazıyı Naim Bakoğlu ve bir yazıyı da Ahmet Türkay kaleme almıştır. “Biz’im

¹⁰⁶ <https://bizimgazete.bg/biz%E2%80%99im-%C5%9Fiirlerimiz/turhan-rasiev-bulgaristan-mizah-edebiyat%C4%B1nda-marka-bir-isim>(Erişim Tarihi: 06.08.2023).

¹⁰⁷ <https://bizimgazete.bg/biz%E2%80%99im-%C5%9Fiirlerimiz/turhan-rasiev-bulgaristan-mizah-edebiyat%C4%B1nda-marka-bir-isim> (Erişim Tarihi: 08.08.2023).

Şiirlerimiz” bölümünde ön plâna çıkan yazarların bu üç isim olduğunu söylemek mümkündür.

Ancak Bulgaristan Türk Edebiyatı ve Türk Edebiyatının önemli temsilcilerinin tanıtıldığı bölümde birçok ismin biyografisine ve eserlerine yer verildiği tespit edilmiştir.

Yazarlar	Edebî İçerik Sayısı
Turhan Rasiev	17
Âşık Hüdai	10
Orhan Veli Kanık	6
Mustafa Çete	5
Yahya Kemal Beyatlı	5
Abdürrahim Karakoç	5
Habil Kurt	5
Fatime İbrahim	5
Ahmet Kutsi Tecer	5
Ali Bayram	4
Servet Tatar	4
Şefika Refik	4
Rüstem Aziz	4
Naim Bakoğlu	4
Cahit Sıtkı Tarancı	4
Latif Karagöz	3
Melih Cevdet Anday	3
Nazım Hikmet	3
Hasan Karahüseynov	3
İbrahim Sadri	3
Adnan Özer	3
Müzeyyen Avcıoğlu	3
Osman Kesikoğlu	2
Ataol Behramoğlu	2
Âşık Daimi	2
Neşe Yaşın	2
Faik Arda	2
Firdevs Büyükkateş	2
Hatice Durgut	2
Sabahattin Ali	1
Can Yücel	1

Tablo 3.5.:Bizim Gazete edebî içerik yazarları

(5) Hedef Kitle ve Okur Profili

Bizim Gazete’nin temel okur profili olarak Bulgaristan’ın Güneydoğu ve Kuzeydoğu bölgelerinde yaşayan Türk halkı olarak belirlenmiş ve konular ağırlıklı olarak bu doğrultuda sunulmuştur. Sayfanın genişlemesi ve haber içeriklerine yoğunlaşmasından itibaren ise Bulgaristan genelinde yaşayan Türkler sayfanın okur profilini oluşturmaktadır.

c. Kırcaali Haber (2006 ~) - www.kircaalihaber.com

Hem internet sayfası hem de e-gazete olarak dijital mecrada yer bulmuş olan diğer bir sayfa da *Kırcaali Haber* veya www.kircaalihaber.com’dur. Sayfanın sahibi Seni Medya LTD şirkettir. Genel Yayın Yönetmeni Müzekki Ahmed ve Yazı İşleri Sorumlusu Sebahat Necib’tir. Site muhabirleri Resmiye Mümin ve Nilgün Apti’dir. Apti aynı zamanda editörlük görevini de üstlenmiştir.

(1) Yayın Serüveni ve Tarihçe

Bir Mayıs 2006 tarihinde www.kircaalihaber.com internet sayfası kurulmuş, 2007 yılından itibaren e-gazete arşivi oluşturulmaya başlanılmış ve e-gazete *Kırcaali Haber* sayfası da yayın sürecine geçmiştir. “Bulgaristan’daki Türklerin Özgür Sesi” prensibi ile kurulan *Kırcaali Haber Gazetesi*, 2009 yılında aynı isimdeki Youtube kanallarını, 2013 yılında ise Facebook hesaplarını oluşturmuş ve hâlen eşzamanlı olarak yayınlarını sürdürmektedir. *Kırcaali Haber* sitesinin ilk özel matbu baskısı Bulgaristan Türkleri’nin en küçük şehidi, Türkan bebeğin anısına Aralık 2007’de çıkmıştır. Yayına aylık olarak başlayan *Kırcaali Haber* gazetesi, Şubat 2010’da 15 günde bir olarak çıkan iki sayıdan sonra Mart 2010’dan itibaren haftalık olarak yayınlanmaya başlamıştır. Pandemi döneminde bazı yayın aksaklıklarına uğramış her hafta yayınlanamamıştır.

Kırcaali Haber e-gazete ilk önce aylık olarak yayın hayatına başlamış 2010 yılı itibaren iki haftalık ve 2011 yılından sonra ise haftalık e-gazete olarak yayımlanmaya devam etmektedir. Temmuz 2023 tarihi itibariyle toplam olarak altı yüz otuz yedi sayı yayımlanmıştır. Gazete ayrıca matbu olarak da basılmaktadır.

(2) Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı

Kırcaali Haber gazetesi hem matbu formatta hem de dijital ortamda yayımlanmaya başladığı 2007 tarihinde Bulgaristan'ın genelinde Türkçe yayın yapan tek gazete olma özelliğini de bünyesinde barındırmaktadır. Bölgede Türkçe yayın yapan tek gazete olarak *Kırcaali Haber*'in temel misyonu bölgedeki güncel olayların nabzını tutarak, yerel Türk halkına kendi ana dillerinde okuma fırsatı sunmaktır. Bulgaristan Türklerinin ana dillerini yaşatmak ve geliştirmek için bir vesile olmaktır. Daha yalın bir biçimde söylenecek olursa, Bulgaristan'da azınlık konumunda olan Türklerin kendi ana dillerinde haber alma isteğine cevap vererek, Türkçenin canlı kalmasını ve yaşatılmasını sağlamaktır. Dijital medyada yayın yapılmasının altında yatan temel sebep ise daha yüksek okur kitlesine ulaşmaktır.

Balkan coğrafyasında yaşamakta olan Türklerin oluşturdukları edebiyatı süreli yayınlardan bağımsız bir şekilde düşünmenin mümkün olmadığı gibi, *Kırcaali* bölgesinde, hatta Bulgaristan'da ilk Türkçe yayın yapan haftalık gazete olan *Kırcaali Haber* de kendini edebiyattan soyutlamamıştır. Zengin bir kütüphaneye sahip olan *Kırcaali Haber* gazetesi Türkçenin yaşatılması ve canlılığını koruyabilmesi adına hem mevcut olan yazarların eserlerini tanıtmak, hem de *Kırcaali Haber* dijital platformu için yazılan edebî içerikleri yayınlamaktadır. Mevcut olan ve daha önce yazılan ve basılan edebî içerikler aracılığıyla Bulgaristan Türk Edebiyatının hem Bulgaristan'da hem de Türkiye'de ve diğer ülkelerde yaşayan Türklere tanıtılması açısından katkı sunmaktadır. Karşılık olarak *Kırcaali Haber* dijital internet sayfasında özgün edebî içeriklere yer verilmektedir. Dijital ortamların sağlamış olduğu ücretsiz ve kolay erişim özelliği aracılığıyla yayınlanan bu yeni içerikler, *Kırcaali* bölgesinde Türklerin Türkçe yazmalarını teşvik etmektedir. Dolayısıyla

genelde Balkan Türk Edebiyatının ve özelde de Bulgaristan Türk Edebiyatının Kırcaali kolunun oluşumu ve gelişimi konusunda önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Yerel yazarları Türkçe düşünmek ve Türkçe yazmak konusunda isteklendirerek bölgede Türkçenin yaşatılmasına ve geliştirilerek işlenilmesine yönelik katkılar sunmaktadır.

(3) İçerik Açısından İnceleme

Kırcaali Haber - www.kircaalihaber.com sayfasının ana menüsünde “Haberler”, “Yorumlar”, “Edebiyat”, “Anketler” bölümlerine yer verilmektedir. Ayrıca sayfanın arşivi, e-gazete ve künye bilgileri de mevcuttur. Haberler bölümünde hem yerel hem de uluslararası arenadaki güncel haberlerin yanı sıra kültür, eğitim, sanat, tarih ve spor haberleri de mevcuttur. “Yorumlar” bölümünü ise renkli yazar kadrosu ile çeşitli köşe yazıları oluşturmaktadır. Okurlara Türkçe ve Bulgarca olarak iki dilde okuma seçeneği sunmaktadır. “Edebiyat” bölümünde ise sadece Türkçe olarak yayınlanmaktadır. Güncel haberlere yer veren *Kırcaali Haber* e-gazete’de ise edebî herhangi bir ürüne rastlanılmamıştır.

Görsel 3.3. *Kırcaali Haber* edebiyat bölümü örneği

Kırcaali Haber internet sayfasında yayınlanan haberlerin dışında “Edebiyat” bölümü de bulunmaktadır. “Edebiyat” bölümünde toplam kırk bir içerik yayınlanmıştır. Bu yazıların beş tanesini düşünce yazısı oluşturmaktadır. Edebî içerikli metin sayısı ise otuz sekizdir. *Kırcaali Haber*’in “Edebiyat” bölümünde şiir ve öykü türünden içeriklere yer verilmektedir.

Kırcaali Haber internet sayfasında edebî içerikli ilk ürün 2015 yılında yayınlanmış olan Zekie Habib’in “Annem” isimli şiiridir. Hemen sonrasında Hatice Durgud’un başlıksız iki şiiri de sayfada yerini alarak sistematik bir düzen oturtulmaya çalışılmıştır. Ancak ne yazık ki bu konuda istikrar sağlanılmamış ve son edebî içerik 2021 yılında yayınlanmıştır. 2021 yılından sonra sayfada yayınlanan herhangi bir edebî içerik tespit edilmemiştir.

Kırcaali Haber sayfasında yayınlanan edebî içeriklerin çoğunlukta ilk defa bu sayfada yayınlanan ürünler oluşturmaktadır. Şiir ve öykü türünden ürünlerin yayınlanmasına özen gösterilmiştir. Sayfada toplam yirmi beş şiir ve on üç öykü bulunmaktadır. Yazarların büyük bir çoğunluğunu Kırcaalili ya da hayatlarında bir şekilde Kırcaali ve bölgesinde yaşamış olan yazarlar oluşturmaktadır. Diğer dijital sayfalarla kıyaslandığında ise *Kırcaali Haber*’in özellikle öykü türüne de ciddi bir önem verdiği görülmektedir.

Çalışmaya dâhil edilen diğer edebî içerikli sayfalardan farklı olarak, *Kırcaali Haber*’de yayınlanan şiir ve hikâyelerde beşerî ve ferdî konulardan ziyade toplumsal konulara değinildiği tespit edilmiştir. Genelde tarihî süreç içerisinde bölgede yaşayan Türk halkının geçirmiş olduğu zor dönemlere değinilmiş, Türklük, memleket, göç, sürgün ve zulüm gibi konular daha çok ön plana çıkmaktadır. Örneğin Ramazan Ulusoy’un 2018 yılında yayınlanan “Belene Mağdurları” isimli şiiri asimile edilmeye çalışılan Bulgaristan Türklerinin vermiş olduğu mücadeleleri ve bunun neticesi olarak Belene toplama kampına götürülmelerine değinmektedir.

*“Metin yürekli Belene mağdurları
Alındılar ay ışığında ayazda sızılı
Ateş düştü ocaklarına sarı sarı
Yürekler bin parça oldu dağıldı...”¹⁰⁸*

1980’li yıllarda Bulgaristan Türkleri çeşitli baskı ve zorluklarla asimile edilmeye çalışılmış ve bunun neticesi olarak da Türkiye’ye yönelik ciddi göçler başlamıştır. Ancak acıların en ağırını da göç etmeyerek geride kalarak mukavemet gösterenler yaşamışlardır. Türkiye’ye göç etmek istemeyenler gecenin bir yarısı apar topar toplanılarak bu kampa yerleştiriliyor ve asimile edilmeye çalışılmışlardır. Kişinin Türklüğünü veya Müslüman oluşunu simgeleyen her bir unsur suç olarak kabul edildiği dönemdir. Ulusoy’da bunu şu şekilde dile getirmektedir:

*“...Asimilasyona karşı gelmekti
Tek suçları, sesli ve dertli*

¹⁰⁸ <https://kircaalihaber.com/edebiyat/belene-magdurlari>(Erişim Tarihi: 12.08.2023).

Düştüler Belene yollarına dikenli

Metin yürekli Belene mağdurları

*Aç, susuz, yalın ayak kederli kederli ...*¹⁰⁹

Kırcaali Haber - www.kircaalihaber.com'a yönelik yazılmış olan özgün metinlerin birçoğunun ortak yanı Bulgaristan Türklerinin tarihî süreç içerisinde yaşamış oldukları zorlukları dile getirmektir. *Kırcaali Haber*'in temel görevlerinden ilki Türkçenin yaşatılması olarak şekillenmektedir. Edebiyat bölümünün amacı özelde Kırcaali ve genelde ise Bulgaristan'da yaşayan Türklerin özgürce kendi düşüncelerini yazabilmelerini ve yayınlatabilmelerini sağlayacak bir ortam oluşturmak olarak yer bulsa da, sayfa içeriğindeki edebî muhteva Bulgaristan Türklerinin tarihlerini unutmamalarına ve kimliklerine sahip çıkmalarına yönelik bir görev üstlendiği de görülmektedir. Sayfanın en istikrarlı yazarı ve *Kırcaali Haber*'in muhabirlerinden olan Resmiye Mümin'ün "Ben Türküm", "Benim Adım Türk" ve "Bulgaristan Türkleri" başlıklı şiirleriyle de bu atmosferi yaşatmaktadır. Örnek olarak "Ben Türküm" isimli şiirine bakılacak olursa:

"Bulgar deme bana-ben Türküm!!!

Türklüğümün bedelini kat kat ödedim

Bulgaristan Türkü olmanın ne demek olduğunu bilir misin sen?!

Bilmezsın, bilemezsın

Bilseydin, Allah'tan korkup susardın

*Susardın ve bir daha hiç konuşmazdın.*¹¹⁰

Bulgaristan'da bugün Türk olarak kalabilmenin bedeli çok ağır bir şekilde geçmişte ödenildiğine değinmektedir. Bu yüzden de Resmiye Mümin Türk kimliğine daha sıkı bir şekilde sarılmanın önemine vurgu yapar.

Bilseydin;

Türkan bebeğin kanı dolardı içine

Şehitlerin gölgesi düşürdü peşine

¹⁰⁹ <https://kircaalihaber.com/edebiyat/belene-magdurlari> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

¹¹⁰ <https://kircaalihaber.com/edebiyat/ben-turkum> (Erişim Tarihi: 15.06.2023).

Bir hain kurşun vururdu kalbinden

Adını elinden aldıkları gün.

Söğütlü Çayı hırçın hırçın akardı

Kaptan yakardı gemileri hiç düşünmeden

Belene Kampı inim inim inlerdi

Hüsniye'nin çığlıkları uyutmazdı ölmeden.

Türkçenin Sesi gelirdi uzaklardan

Rüyalarında hep ezan okunurdu

Türküler yankılanırdı yaban diyarlardan

Burada kendine bile yabancı olurdun.”¹¹¹

Sadece Türk olduğu için annesinin kucağında şehit düşürülen Türkan bebeğin, Türk isimlerinin silinerek Bulgarca ile değiştirilmesi, Belene Kampı'nda yaşanan zulümler ve Türkçenin yasaklanması gibi Türk olmanın ağır bedeller ödetildiği dönemlerden geçen Bulgaristan Türklerinin bugün ayakta durabilmesini sağlayan güçleri de Türkçedir ve Resmiye bunu şiirinde dile getirmektedir.

Ayrıca yapılan görüşme ile *Kırcaali Haber* gazetesi muhabiri ve edebî içerik yazarı Resmiye Mümün, dijital ortamda bulunan edebiyat hakkındaki düşüncelerini dile getirerek internet ortamında bulunan edebiyatın dijital çağın bir avantajı olduğu, edebî eserlere kolay ve rahat erişebilirlik getirdiği, okurlardan geri bildirim alma gibi, internetin sunduğu imkânlardan yararlanılması gerektiği kanısındadır. Ancak bu noktada kaynağın güvenilirliği de büyük önem arz etmektedir. Çünkü edebiyat sitelerinin içeriği doğruluk ve güvenilirlik açısından dikkatlice belirlenmelidir. Resmiye Mümün bir yazar olarak dijital medyada yayınlanan edebî içeriklere yönelik ilkesinin bu yönde olduğunu ve öncelikle medyanın güvenilirliğine dikkat ettiğini de belirtmektedir.

¹¹¹ <https://kircaalihaber.com/edebiyat/ben-turkum> (Erişim Tarihi: 10.08.2023).

Kırcaali Haber gazetesinin hangi durumlarda daha çok okura ulaşıldığına ilişkin görüşünde ise internetin ulaşılabilirlik konusunda daha başarılı olduğu ve habersayfasının basılı gazetenin içeriğinden daha zengin bir içeriğe sahip olduğunu da belirtmektedir. Gazetenin dijital ortamda yayınlanmasıyla daha büyük bir okur kitlesine ulaşıldığını, aynı zamanda haber sitesinde yayınlanan bütün haberlere ve yazılara basılı gazetede yer verilmediğine dikkat çekmektedir.

Gazetenin internet ortamında yayınlanması ise gazetenin niteliği ve niceliğini etkileyen farklı bölgelerden okurlara ve yazarlara ulaşmak, farklı bölgelerden yazarların dergiye yazı göndermesi vb. konularda katkı sağladığı düşüncesinde olduğunu ve özellikle Türkiye veya farklı ülkelerden gönderilen haber ve yazıların da yansıtıldığını belirtmektedir.

Ayrıca Resmiye Mümin, Bulgaristan'da Türkçe yayın yapan süreli yayınların yeterli olmadığını ve bu açığın doldurulması gerektiği düşüncesindedir.

Geçen yıllarda Türkçe yardımcı ders kitabı olarak kullanılan *Balon* dergisi, *Gönül* dergisi, *Filiz* çocuk gazetesi, ayrıca *Alev* kültür ve edebiyat dergisi, *Kaynak* tarih kültür edebiyat ve sanat dergisi, *Yeni Hayat* gazetesigibi çok sayıda süreli yayınların olduğunu ve onların bıraktığı boşlukların doldurulmasına acilen ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir.¹¹²

(4) Yazarlar

Kırcaali Haber 2015 ve 2021 yılları arasında on altı farklı kalemin eserlerine yer vermiştir. Yazar kadrosu Kırcaali ve Kırcaali bölgesinde doğan, yaşayan veya yaşamış olan yazarlardan oluşmaktadır. Tüm yazarların ortak noktası Bulgaristan Türklerinden olması ve Kırcaali'dir. Kırcaali Haber'de en çok ürün veren yazar ise Kırcaali Haber gazetesinin muhabirlerinden Resmiye Mümin'dir. Edebî içerikler

¹¹² Resmiye Mümin, **Kırcaali Haber** gazetesi muhabiri, edebî içerik yazarı (şair-araştırmacı) ile yapılan görüşme sunucunda bilgiler temin edilmiştir (Görüşme Tarihi: 16. 08. 2023).

öykü ve şiirlerden oluşmaktadır. Sayfada yirmi beş şiir ve on üç öykü olmak üzere toplam otuz sekiz edebî içerikli metin bulunmaktadır.

Yazarlar	Edebî Ürün Sayısı
Resmiye Mümin	6
Ramazan Ulusoy	5
Ahmet Hasan Bahadır	4
Aysun Ramadan	4
Hasan Vardarlı	4
Şükriye Güngör	3
Aylin Ramadan	2
Hatice Durgut	2
Ahmet Türkay	1
Mustafa Bayramali	1
Habibe Ahmet	1
Hüseyin Mümin	1
İsmail Yakubov	1
Mustafa Ö. Asi	1
Şefika Refik	1
Zekie Habib	1

Tablo 3.6.:*Kırcaali Haber* edebî içerik yazarları

Şiirlerinde Türklük ve din temalarının işlenilmesine gayret eden Resmiye Mümin *Kırcaali Haber*'de yayınlanmış altı şiiri ile sayfada en çok ürünü bulunan yazardır. Yine Bulgaristan Türklerinin karşı karşıya kaldıkları zulüm ve zorlukları dile getirmeyi kendine amaç edinmiş olan Ramazan Ulusoy'un da beş şiiri yayınlanmıştır. Ahmet Hasan Bahadır ise üç şiirinin yanı sıra “Kıble Duvarı Önündeki Hazire” başlıklı öyküsü de bulunmaktadır. Ahmet Hasan Bahadır'ı diğer yazarlardan ayıran bir özelliği de “Nedir Bu?” isimli şiirinde 2020-2022 yılları arasında bütün dünyayı etkisi altına alan pandemiye tema olarak şiirinde işlemesidir. Aysun Ramadan dört şiiri ve Hasan Vardarlı da dört öyküsü ile sayfada yerini

almışlardır. *Kırcaali Haber*'e Şükriye Güngör üç öyküsü ile katkı sunarken, Aylin Ramadan iki şiiri ile kendini gösterir. Hakeza Hatice Durgut iki şiiriyle yer edinmiştir. Şefika Refik, Mustafa Ö. Asi, Ahmet Türkay, İsmail Yakubov ve Mustafa Bayramalı birer öykü ile ve Habibe Ahmet, Hüseyin Mümin ve Zekie Habib de birer şiiri ile *Kırcaali Haber*'de yer almışlardır.

(5) Hedef Kitle ve Okur Profili

Kırcaali Haber gazetesinin temel hedef kitlesini Kırcaali'de ve Kırcaali bölgesinde yaşayan Türk halkı oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra okur profili olarak başta Bulgaristan'da yaşayan Türkler ve bölgedeki gelişmeleri takip eden komşu ülkelerin yanı sıra Türk Dünyası ve özellikle de yurt dışında ikâmet eden Bulgaristanlı Türklerdir.

d. Müslümanlar Dergisi (1990 ~)-www.grandmufti.bg

Günümüzde Bulgaristan Başmüftülüğünün uhdesinde aylık din ve kültür yayın organı olarak neşredilen *Müslümanlar* dergisi, kırk beş yıllık komünizm döneminden sonra 1990 yılında Bulgaristan'da başlayan demokratikleşme süreciyle Bulgaristan Müslüman ve Türklerinin hakları iade edilmeye başlamasının sonucunda neşvü nema olarak ortaya çıkmıştır. Derginin isminden mülhemle din, kültür, sanat ve ahlâk içerikli bir yapıya sahip olan bir yayındır. Yayın sahibi Bulgaristan Başmüftülüğü olan ve aylık bir süreli yayın olma özelliğine sahip *Müslümanlar* dergisini Başredaktörlüğünü Vedat S. Ahmet üstlenmektedir. Derginin yayın kurulunda ise Cemal Hatip, Dr. Kadir Muhammed, Murad Boşnak, Muhammed Kamber, Dr. Selime Hasanova ve Aydın Ömerov yer almaktadır. İçerik düzeni ve tasarımını da Salih M. Şabanov oluşturmaktadır. Dergi Türkçe ve Bulgarca bölümlerinden müteşekkildir.

(1) Yayın Serüveni ve Tarihçe

Günümüz itibariyle Bulgaristan Başmüftülüğünün aylık bir dergisi olarak yayınlanan *Müslümanlar* yayın hayatına 1990 yılının Nisan ayında matbu olarak başlamış ve günümüzde de hâlâ devam etmektedir. *Müslümanlar* 1990-2004 yılları arasında gazete olarak yayımlanmıştır. Gazete olarak yayımlanan ilk sayılarında resmî olarak yönetimini dönemin Başmüftüsü Nedim Gencev yürütse de, yazı ve yayın faaliyetleriyle yıllarca Bulgaristan'da Türçe gazete ve dergilerde çalışan gazeteciler ve din adamları ilgilenmişlerdir. 1990 yılı ortalarından sonra resmî olarak gazetenin başına Fehmi Yavaşev geçmiş ve 1990-1997 yılları arasında başredaktörlük görevini yerine getirmiştir. Yavaşev'in vefatından sonra kısa bir dönem bu görevi İsmail Çavuşev üstlenmiştir. Gazetenin yazarları arasında din eğitimi almış olan usta gazetecilerden Yusuf Kerim ile Şakir Hoca ve Sait Hilmi müstear isimleriyle yazan Dr. İsmail Cambazov ve Arzu Tahirova, Haşım Mehmet, Fehmi Yavaşev gibi gazeteciler, Zekeriya Halibov, Ahmet Yakubov, Basri Şerif, Arif Karaibrahimov, Svetoslav Duhovnikov gibi müftüler yer almıştır. Gazetenin ilerleyen dönemlerde yazar kadrosunda bazı eksilmeler yaşanmış olsa da akabinde İsmail Çavuşev, Mustafa Kahveci, Sait Kerimov, Mehmet Sansar, Hikmet Şanov, Ahmet Tımsı, Prof. Dr. İbrahim Tatarlı gibi gazeteciler ile Mustafa Hacı gibi din adamları da bu serüvene dâhil olmuşlardır. Gazetenin başredaktörlüğünü 1998-2002 yılları arasında Osman Aziz yapmıştır. Bu dönemden itibaren gazetenin edebî ve kültürel boyutu kaybolmaya başlamış ve bundan ziyade dinî içerikli alıntı yazılara odaklanılmıştır. Gazetenin 2002-2004 yılları arasındaki başredaktörlük görevi ise Vedat S. Ahmed'e verilmiştir. Malî ve idarî sebeplerden dolayı gazetenin düzensiz olarak yayın hayatını sürdürdüğü 2000'li yılların başında yeni yazarların yazı ve edebî ürünleri de sayfalarda yer edinmiştir. Yazarlar arasında Selim Mehmed, Vedat S. Ahmed, Ahmed Hasan, Basri Zilâbid gibi isimler yer almıştır. Ayrıca Sofya Yüksek İslâm Enstitüsünün Türkiyeli öğretim görevlilerinden Dr. İbrahim Hatiboğlu, Dr. H. Mehmet Günay, Dr. Adem Yesinde, Dr. Recep Cici gibi ilim adamları da yazılarıyla katkı sunmuşlardır. 2004 yılı sonuna doğru gazetenin başredaktörlüğüne

tayin edilen İsmail Çavuşev'in teklifi üzerine 2005 yılı başında gazete dergiye dönüşerek aynı isimle aylık dergi olarak çıkmaya başlar.

Müslümanlar dergisi 2006 yılı başından günümüze kadar kesintisiz bir şekilde aylık olarak yayın hayatını sürdürmektedir. Gazetenin dergiye dönüşmesinin altıdında yatan sebebi ise Çavuşev şöyle açıklamaktadır: “*Bugünkü şartlarda, her şeyden önce ayda bir defa çıktığını göz önünde bulundurduğumuz zaman, aylık bir dergi yayınlanmasının daha akla yakın olduğu, sonucuna vardırk...*”¹¹³ Günümüze kadar üç yüz kırk iki sayısı mevcut olan dergi abonelik sistemi ile çalışmaktadır. Ayrıca Bulgaristan Başmüftülüğünün resmî internet sayfasında 2014-2021 yılları arasında çıkan sayılar e-dergi olarak da yayınlanmıştır. Çalışmada dijital ortamda erişime açık olan sayılar dikkate alınmıştır.

(2) Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı

Müslümanlar dergisi Bulgaristan Türk Edebiyatının önemli temsilcilerinin de yer aldığı yayın kurulunun üstün gayretleri ile yayın hayatına başlamış ve uzun yıllar derginin editörlüğünü İsmail A. Çavuşev yürütmüştür. İsmail A.Çavuşev'in editör olduğu sayılarda dergi editörün bir düşünce yazısı ile başlamaktadır. Bu dönemlerde yazıların bir bölümünü daha önce isimleri geçen bazı yazarlar tarafından ve Hüseyin Hafızov, Hikmet Efrahim, Nazmiye Arifova, Hüseyin Karamolla, Cemal Hatip, Ayşe Halil gibi yazarların yazılarından oluşurken, ikinci kısmında ise alıntı ve tercüme yazılara yer verilmiştir.

Edebiyatçı ve yazar kişiliği ile Bulgaristan'da ön plana çıkmış olan Çavuşev ve yazı ekibi, *Müslümanlar* dergisini Bulgaristan Türklerine kazandırarak İslami esas ve kaideleri, edebiyat ve sanat ile harmanlayarak Bulgaristan Türklerine en iyi şekilde sunmayı amaçlamıştır. Din, kültür ve edebiyatı bir yekün olarak bir araya toplayarak, Bulgaristan Türklerinin kendi din, kültür ve edebiyatlarını ana dillerinde okuma fırsatı sunmak gayesini gütmekte olduğu görülmektedir. Buradaki temel

¹¹³ İsmail A. Çavuşev, “Yeni Ufuklara Doğru”, *Müslümanlar Dergisi*, Yıl XI, Sayı 1, 2005, s. 1.

hedeflerden biri Bulgaristan Türklerinin kimliğini oluşturan din ve dil esası dikkate alınarak birlikte sunulmasıdır. 2016 yılının Temmuz ve Ağustos sayılarında editörlük görevini Ahmed Ahmedov devralmıştır. 2016 Eylül sayısından itibaren ise derginin editörlüğünü Vedat S. Ahmed üstlenmiş ve hâlen de bu görevi ifa etmektedir. İki yüz elli dokuzuncu sayısından itibaren dergiye “Editörden” başlıklı editör yazısı eklenilmiştir. “Editörden” yazısında derginin içeriğine ilişkin kısa ve öz tanıtımların yanı sıra yapılan bazı değişikliklerden ve derginin misyonundan da bahsedilmektedir. Eklenen “Editörden” yazısıyla birlikte derginin amaçlarına da değinilir ve bunların başında İslam dini ve kültürünün esaslarını okuyucuya sunmak olduğu görülmektedir.

“Genelde medyalar objektif din ve kültür konularını yayımlamaktan çekinirler. Müslümanlar dergisinin yüksek gayesi kutlu dinimizin yüce mesajını anlaşılabilir bir dil ile evlerinize taşımak. İnanç her birimiz için çok kişisel ve benzersiz bir olgudur. Gönüllerimizde yer açması için müstesna bir yaklaşım gerektirir...”¹¹⁴

Müslümanlar dergisinin yayınlanmasındaki temel hedef ve gaye dinî esasları Bulgaristan Türklerinin en kolay anlayabilecekleri bir şekilde Türkçe sunmaktır. Nitekim günümüzde derginin editörlük görevini üstlenen Vedat S. Ahmed ile yapılan görüşmede Müslümanlar dergisinin temel gayesini de şu şekilde ifade etmektedir: Başından itibaren Müslümanlar dinî bilgi veren, Bulgaristan Müslümanlarının tarihi ve kültürüne dair bilgiler paylaşan, güncel hayatın dinî boyutlarıyla ilgili haberler sunan bir yayın politikası izlemiştir. Bu bağlamda ağırlıklı olarak temel İslami bilgiler, İslam tarihi, camiler, din eğitimi ve kurumları merkeze alan konular hakkında yazılan metinler, tanınan edebiyatçıların ve edebiyat alanına yeni adım atan isimlerin şiir ve hikâyelerine yer verilmiştir.¹¹⁵

2016 yılından itibaren dergiye yenilikler de getirilmiş ve iki yüz elli dokuzuncu sayıdan itibaren her sayıya yönelik bir konu belirlenmiş ve yazıların bir kısmı bu hususa göre şekillenmiştir. Ayrıca dergiye yeni yazarlar da katılmıştır.

¹¹⁴ Ahmed Ahmedov, “Editörden”, **Müslümanlar Dergisi**, Yıl XXIV, Sayı 7, Temmuz 2016, s.1.

¹¹⁵ **Müslümanlar Dergisi** editörü, Vedat S. Ahmed ile yapılan görüşme sonucunda, birincil ağızdan elde edilen veriler sonucunda oluşturulmuştur (Görüşme Tarihi: 13.08.2023).

Bunların arasında Cemal Hatip, Selime Hasanova, Murad Boşnak, Ahmed Lütov, İsmiye İsmailova, Plamak Zanev gibi devamlı yazarların yanı sıra Sefer Hasanov, Mehmed Hasan, Özlem Tefikova, Kadir Muhammed, Muhammed Kamber, Yücel Hüsnü, Celal Faik, Kemal Raşid, Bahri İzzet, Oktay Aliev, Hacer Ahmed gibi zaman zaman yazar isimler de yer almaktadır.

Yazar ve şair İsmail A. Çavuşev gibi yazarların çaba ve gayretleri neticesinde Bulgaristan'da uzun yıllardır aralıksız bir şekilde yayımlanan *Müslümanlar* dergisinin edebiyattan soyutlanmış olması elbette düşünülemez. Çavuşev'in editörlüğü üstlendiği dönemlerde şiir ve öykü gibi edebî ürünlere dergide sık sık yer verildiği görülmektedir. 2016 yılının ikinci yarısından itibaren dergideki şiir ve öykü hacminde bir düşüş yaşansa da dergi edebî içeriklerden tamamen soyutlanmamış ve şiir ve öykü gibi örneklerle yer verilmiştir. Dergide şiir ve öykü ağırlıklı olmak üzere mevcut olan Bulgaristanlı yazarların eserlerine yer verilerek Bulgaristan Türk Edebiyatında ün yaparak önemli yer edinmiş olan sanatçıların unutulmamasına yönelik girişimler de yapılmaktadır. Öte yandan dergide Bulgaristan genelinden yazılar kabul edilmektedir. Bulgaristan'ın farklı bölgelerinden kalemle haşır neşir olanların eserlerine dergide yer verilmektedir. Böylelikle Bulgaristan Türk Edebiyatına katkı ve gelişmesini sağlayacak olan genç yazar ve yeteneklerin eserlerini yayınlama fırsatı sunmaktadır. Bununla birlikte dergiye yönelik yazılan özgün şiir ve öykü örneklerine yer verilerek Bulgaristan Türk Edebiyatının zenginleşmesi yönünde önemli bir görevi üstlenmektedir. *Müslümanlar* dergisi Bulgaristan Başmüftülüğü bünyesinde yayımlanan bir dergi olması hasebiyle mercek altına Bulgaristan Türklerini, Kültürlerini ve Bulgaristan Türk Edebiyatını almaktadır.

(3) İçerik Açısından İnceleme

Müslümanlar dergisi Türkçe ve Bulgarca bölümleri olmak üzere iki ana kısımdan ve otuz altı sayfadan oluşmaktadır. Din, kültür ve ahlâk temalı dergi dinî öğretiyi esas almış ve bu doğrultuda istikrarlı bir şekilde yayın faaliyetlerini

sürdürmektedir. Sofya merkezli bir yayın organı olan dergi bünyesinde hem yerli yazarları hem de Türkiyeli yazarların metinlerine yer vermektedir. Genellikle söyleşi, güncel haberleri, vefat ve anma, hadis, ayet, İslam şehirlerinin tanıtım yazıları, toplumsal meseleler, dinî yükümlülükler, evrensel sorunlar ve çözüm önerileri, çocuk gelişimi ve eğitimi, aile içi ilişkiler içeren yazılardan müteşekkildir. Her sayı için Kurban, Namaz, Haset, Oruç, Miraç, Doğruluk, İslam ve Sanat, Medreseler vb. konular birer dosya konusu olarak belirlenmiş ve yazı içerikleri bu doğrultuda düzenlenmiştir.

MÜSLÜMANLAR

BULGARİSTAN BAŞMÜFTÜLÜĞÜ'NÜN DİN VE KÜLTÜR YAYINIDIR

SAYI 10 | EKİM 2021 | FİYATI 2,00 LV.

Müslümanların Gücü Birlik
Olmalarındandır

Başmüftü Dr. Mustafa Hacı ile Mülakat

Hazreti Muhammed (s.a.s.)'i "Sirâc-ı
Münir" Kılan Şemâil ve Hilyeler
Mefhûr-ı mevcûdât: Muhammed Mustafa (s.a.s.)'in
nezh hayatını, ahlakını, davranışlarını, konuşmasını,
fazıl özelliklerini ve şemâilini tasvir eden sayısız eser
koleme alınmıştır.

Ölüm ve Kabir Hayatı

Ölüm ruhun bedene olan bağlılığını sona ermesi, ruhun
bedenden ayrılmasıdır. Ölüm, insanın bir hâlden başka
bir hâle dönmesi, bir evden başka eve göç etmesidir.

Görsel 3.4. Müslümanlar dergisi ön kapak örneği

Din ve İslam içerikli konulara ağırlıklı bir şekilde yer verilen dergide ayrıca çok sık olmamakla birlikte, edebî içerikler de yayınlanmaktadır. Dergide sistematik bir düzen takip edilmemiştir. Ancak çoğunlukla kanat önderleri kişilerle yapılmış

olan söyleşi, mülakat veya röportaj metinleri ile başlamakta ve Bulgaristan Başmüftülüğü bünyesinde gerçekleştirilen etkinliklerin haberleri ile bitmektedir. 2016 yılının ikinci yarısından itibaren ise dergi bölümleri isimlendirilmiş ve bu silsile takip edilmeye başlanılmıştır. Dergi “Söyleşi-Mülakat-Röportaj”, “Din”, “Hadis”, “Dua”, “Aktüel”, “Tefekkür”, “Tevsir”, “Eğitim”, “Aile”, “Fıkıh”, “Kimlik”, “Fetva”, “Portre”, “Medeniyet”, “Toplum”, “Haber Turu” gibi bölümlerde isimlendirilmeye gidilmiştir. Edebî içeriklere çoğu zaman ayrı bir kısım olarak değil, bölümlerin içerisinde yer verilmiştir. Yer yer Bulgaristan Türk Edebiyatının önemli temsilcilerinin tanıtılması bağlamında biyografileri ve eserlerinden örneklerin neşredildiği bir bölüme de dergi içeriğinde yer verilmiştir. Örneğin 2019 yılının Mayıs sayısında “Yakarış” başlıklı bölüm içerisinde Galip Serter’in biyografisi ve beş şiiri dergide yerini almıştır.

Din, kültür ve edebiyat konularının iç içe ele alındığı *Müslümanlar* dergisinde genel olarak “Söyleşi-Röportaj-Mülakat” başlığı içerisinde farklı kişilerle yapmış oldukları söyleşilere yoğun olarak yer verildiği gözlemlenmiştir. Öte yandan derginin belirlenen konular etrafında şekillenen deneme ve düşünce yazılarının da önemli bir konumda olduğu tespit edilmiştir. Dergide şiir ve öyküler de ön plana çıkmaktadır. 2016 yılına kadar gelinen süreçte her sayısında olmasına özen gösterilen şiir ve öyküler 2016 yılının ikinci yarısından itibaren her sayıda olmasada yer yer rastlanılmaktadır. Gazetecilik kimliğinin yanı sıra şair ve yazar olan İsmail A.Çavuşev’in dergi kurucularından olması ve uzun yıllarca başredaktörlüğünü de yaptığı göz önünde bulundurulursa, derginin içeriğinde edebî içeriklerin de paylaşılması olağan bir durum olarak değerlendirmek mümkündür.

Derginin temel misyonu İslami prensipler doğrultusunda insanları yaşamaya teşvik edici ve özendirici bir muhteva sunmaktır. Bunula birlikte, dergide tespit edilen ve şiir ile hikâye türlerinden oluşan edebî içeriklerin de konu bakımından derginin içeriğine uyum sağladığını söylemek mümkündür. Dergide dinî içerikli şiir ve hikâyelere yer verilmiştir. Örneğin İsmail A. Çavuşev derginin gayesine imtizaçlı bir şekilde kaleme almış olduğu “Neden?” isimli şiiri ile Bulgaristan Türklerinin

yaşadıkları olumsuzluklarla birlikte bazı dinî prensipleri yerine getirmek konusunda uzaklaşma yaşandığını dile getirmektedir.

*“...Sen de gel, yine saf saf olalım,
Çekilme artık zaman geç diye.
Varalım Allah huzurunda secdeye!
Bakın ki, sardı etrafı anaların ahı,
Zira rafa kaldırdık Kur’ân ile Allahı.
Ateşe düşerce eriyor bembeyaz kar.
Kırıyor dalları fırtınalar, boralar.
Silinmiş bizden öncekilerin izi,
Bilinmez daha neler bekliyor bizi!...”¹¹⁶*

Yaşanan bütün bu hayal kırıklıkları ve olumsuzlukların üst üste gelişinin sebebi olarak da dinî sorumluluk ile dinî yükümlülükleri yerine getirmemekten olduğunu belirtmektedir. Öte yandan Ahmed Hasan Bohadır da Peygamber sevgisini dile getirdiği “Sen Olmasan Efendim” isimli şiirinde İslam’ın dünyaya düzen ve güzellik kattığını belirtmektedir:

*“Sen olmayınca efendim...
Zifirî karanlıklardaydı bütün âlemler
Gelişine müştak idi sayısız felekler
Neler çekmişti beşeriyet ah neler
Yankılanıncaya dek Mekke’de Allâhu ekber...”¹¹⁷*

Dinî konulu edebî içeriklerin yanı sıra dergide memleket ve vatan temalı şiirler de ön plana çıkmaktadır. Örneğin Ahmed Hasanov’un “Gerlova” adlı şiiri:

*“Yayla-orman karışımı yeşil yurdumuz
Asâletle yoğrulmuş toprakla suyumuz
Kıldan incedir Hakka karşı boynumuz*

¹¹⁶ İsmail A. Çavuşev, “Neden?”, **Müslümanlar Dergisi**, Yıl XXVI, Sayı 6, Haziran 2016, s. 18.

¹¹⁷ Ahmed Hasan Bohadır, “Sen Olmasan Efendim”, **Müslümanlar Dergisi**, yıl XXIII, Sayı 4, Nisan 2015, s. 12.

Ceddim, istikamettir derdi esas yolumuz.

*Gerlova yöresinden gelir bizim soyumuz
Haddimize düşmez demek, şuyuz ya da buyuz
İnsâniyetle özdeş olmuş hassas ruhumuz
Biz biziz, nereye gitsek değişmez huyumuz*

...

*Gerlova'nın öncüleriyle hemhal oluruz
Maziye dalar şanlı geçmişi konuşuruz
İstikbal adına nice hayaller kururuz
Hakşinas ecdadın vefakâr torunuyuz.*

*Selamete giden yola davetle sorumluyuz
Hak ve hakikatin yılmaz savunucusuyuz
Aza yetinmek çoğa şükretmekle mutluyuz
Başkasının değil ancak Allah'ın kuluyuz. ”¹¹⁸*

Amed Hasanov memleketi Gerlova'ya karşı duymuş olduğu sevgiyi dile getirdiği şiirinde memleketinin güzellikleri ve köklü tarihiyle övünmektedir. Dergide dikkat çeken ve önemli olan bir nokta da genç nesli yazmaya teşvik etmek için edebiyat sevdalısı, hevesli kalemleri güçlendirmek amacıyla ara ara yazılarına yer verilmesidir. Dijital ortamda mevcut olan sayılardan hareketle dergide yer verilen edebî içeriklerin ferdi konulardan ziyade içtimai meseleler ile hemhâl olduğunu söylemek mümkündür.

(4) Yazarlar

Bulgaristan'ın geneline hitap eden dergide yayımlanan şiir ve öykülerin yazarlar açısından değerlendirildiğinde renkli ve zengin bir yazar kadrosuna sahip

¹¹⁸ Ahmed Hasanov, “Gerlova”, **Müslümanlar Dergisi**, Yıl XXV, Sayı 3, Mart 2017, s. 9.

olduğu görülmektedir. Dergide hem tecrübeli yazarların hem de gençlerin ürünlerine yer vermeye gayret edilmiştir. Böylelikle edebiyatla haşır neşir olacak yeni nesillerin yetişmesine de öncülük edilmektedir.

Yazarlar	Edebî Ürün Sayısı
Galip Sertel	10
Celil Yusuf	7
İsmail A. Çavuşev	5
Ahmed Hasan Bahadır	5
Cemal Hatip	4
Nejdet Ridvan	3
Ramadan Yakup	3
Recep Selâhattin	3
İva Popova	2
Ozlem Tefikova	2
Resmiye Mümün	2
Orhan Seyfî Şirin	1
Hafız Ali Ahmetçık	1
Mesat Adalı	1
Mehmet Akif Ersoy	1
Osman Altaş	1
Selam Celil Yunus	1
Mehmet Baş	1
Hikmet Hacıefrahim	1
Ahmed Hasanov	1
Nesimi	1
Behcet	1
Necip Fazıl Kısakurek	1
Abdurrahım Karakoç	1
İsa Cebeci	1
D. Aktaş	1
Sabahattin Bayram Öz	1
Ali Bayram	1
Mehmet Şakir	1
Mülâzim Çavuşev	1
Coşkun Hasan	1
Habibe Ahmedova	1
Durhan Ali	1

Hüseyin Köse	1
Şerife Nihal Zeybek	1

Tablo 3.7.:*Müslümanlar* dergisi edebî içerik yazarları

(5) Hedef Kitle ve Okur Profili

Sofya merkezli olarak yayınlanan ve dinî içerikli bir görünüme sahip olan *Müslümanlar* dergisinin neşredilmesindeki temel maksadı Bulgaristan sınırları içerisinde yaşayan ve bir azınlık durumunda olan Müslüman Türk halkını din, dil ve kültür konuları hakkında bilgilendirmek ve bilinçlendirmektir. Din, dil ve kültür hassasiyetlerini daha üst düzeye çıkarmak ve Bulgaristan'daki Türk toplumunu bu konu perspektiflerinde şuur sahibi yapmaktır. Ayrıca Başmüftülüğün gerçekleştirmiş olduğu çalışmalar ve bölgede oluşan gelişmeleri değerlendirerek bir bütün hâlinde okurlarına sunmayı da hedeflemektedirler. *Müslümanlar* dergisi okur profili açısından bakıldığında ise yetişkinlere yönelik yayınlanmakta olduğu ve *Hilal Çocuk* dergisi aynı çatı altında ilave olarak çocuklara hitap ettiği tespit edilmiştir.

(6) Dergi Editörü Görüşleri

Bulgaristan'da Türkçe yayın yapan ve bünyesinde edebî içeriklere yer veren süreli yayınlar arasında önemli bir yere sahip olan *Müslümanlar* dergisinin yayın hikâyesi birinci ağızdan edinilen veriler doğrultusunda oluşturulmuştur. Bu bölüm hâlihazırda derginin başredaktörlüğünü yürüten Vedat S. Ahmed ile yapılan görüşme sonucunda *Müslümanlar* dergisinin yayın serüveni ve dijital medyadaki mevcudiyeti üzerine olan görüşlerinden hareketle elde edilen bilgilerle detaylandırılmıştır.¹¹⁹

Yayın hayatını matbu olarak sürdüren *Müslümanlar* dergisi 2014-2021 yılları arasında çıkan sayıları e-dergi olarak da dijital ortamda yayınlanmıştır. Dijital medyaya da kademeli olarak geçiş yaptığı görülen derginin editörü Vedat S. Ahmet

¹¹⁹ **Müslümanlar Dergisi** editörü, Vedat S. Ahmed ile yapılan görüşmede birincil ağızdan elde edilen veriler sonucunda oluşturulmuştur (Görüşme Tarihi 13.08.2023).

ile yapılan görüşmede dijital medyadaki edebiyat hakkındaki görüş ve düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

Günümüz dünyasında internet hayatın her alanına yayılmış durumdadır. Bunun olumlu tarafları olduğu gibi, olumsuz tarafları da bulunmaktadır. İnternet ortamında yürütülen edebî çalışmaların en önemli etkisi geniş kitlelere ulaşma imkânı sağlamasıdır. Ayrıca özgün eserlerle çalıntı eserleri birbirinden ayırt etme işi de kolaylaşmış bulunmaktadır. Ancak bununla birlikte internet yayıncılığı ve bu bağlamda sanal ortamdaki edebiyat yayınlarının klasik yayınları, kitap, gazete ve dergilere öldürücü darbe vurduğunu söylemek gerekmektedir. Sanal ortamın sağladığı geniş imkânlarla rağmen onların “sanal” oluşları derinliklerine nüfuz etme konusunda da bazı engelleri taşıyor olma ihtimali vardır. Bu durum zamanla daha iyi anlaşılır bir boyut kazanacaktır. Buna rağmen internet ortamında edebiyata ihtiyaç var ve bu ihtiyacın daha verimli bir şekilde karşılanması için çaba sarf etmek gerekiyor.

Dijital medyanın ve internetin sağladığı en önemli olumlu etkiler arasında erişim hızı ve daha geniş okur kitlelerine ulaşmaktır. Çoğu zaman dergilerin internet ortamında yayınlanması niteliği ve niceliği açısından etkilemesinin yanında, farklı bölgelerden okurlara ve yazarlara ulaşmak, farklı bölgelerden yazarların dergiye yazı göndermesi gibi konularda katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu doğrultuda Vedat S. Ahmed Müslümanlar dergisinin dijital mecra aracılığıyla daha geniş kitlelere ulaşma fırsatı yakaladığını ifade etmektedir. Ayrıca derginin popülaritesinin yükselmesinin yanında dergiye yönelik ilginin de kısmen artmasına ve derginin içerikle niteliğine etki ettiği görüşü bunu desteklemektedir. Nitekim Müslümanlar dergisi tamamen dijital ortamda yayın yapmaya özen gösteren bir dergi olmadığı için bu etkilerin de ciddiği boyutta olduğu düşünülmemektedir.

Müslümanlar dergisi tamamen olmasa bile ara ara dijital medyada e-dergi formatında yayınlanmaktadır. Bunun sebebini ise Vedat S. Ahmet daha geniş kitlelere ulaşmak olduğunu belirtmektedir. Dijital medya ile birlikte özellikle yurtdışında yaşayan Bulgaristan vatandaşları bu hizmetten yararlanma imkânı bulmaktadır. Bunun dışında derginin bir dinî kurumun yayını olması gibi bir özelliği

de mevcuttur. Bundan dolayı abone olarak posta veya müftülükler vasıtasıyla almaktan çekinebilenler de olabilir. Ancak gerekli durumlarda internet ortamında bulunan sayılardan herkes istifade edebilir ve edildiği de düşünülmektedir.

Müslümanlar dergisi editörü Vedat S. Ahmet de son otuz üç yılda Bulgaristan'da Türkçe süreli yayınların yeterli sayıda olmadığına vurgu yapmaktadır: *Bulgaristan'da son otuz üç yıldır yeterli sayıda süreli yayın yok. 1990'lı yıllarda bir canlanma oluyor gibi bir şey vardı, ancak olmadı. Şu anda ise Bulgaristan'da otuz üç yıldır yayınlanan Müslümanlar gazetesi/dergisi dışında sadece Türkçe Kırcalı Haber gazetesi ve üç ayda bir yayınlanan Türkçe ve Bulgarca Nöbettepe dergisi var. Bir de yeniden yayınlanmaya başlayan Türkçe Mozaik dergisi var, ama o da sanki yine inkıtaya uğradı.*

Günümüzde Bulgaristan sınırları içerisinde yaşayan ve ana dilleri Türkçe olan ciddi bir Türk nüfusu mevcuttur. Özellikle Balkan coğrafyasındaki ülkelerde azınlık konumunda olan Türkler, Türkçe okuma ve yazma ihtiyaçlarını tarih boyunca sürekli olarak süreli yayınlar aracılığıyla karşılamaya çalışmışlardır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda bugün Bulgaristan'da Türkçe yayın yapan süreli yayınların yeterliliği konusunda ne yazık ki tatmin edici bir düzeyde olmadığı görülmektedir.

e. Hilal Çocuk Dergisi - www.grandmufti.bg/tr/home-4/spisanie-myusyulmani.html

Hilal dergisi¹²⁰ Bulgaristan Cumhuriyeti *Müslümanlar* Diyaneti Başmüftülüğü tarafından neşredilen *Müslümanlar* dergisinin çocuk eki olarak yayımlanmaktadır. Dergi İsmail A. Çavuşev'in özel çabaları sonucunda çocuklar için tasarlanmış bir dergidir.

¹²⁰ Dergi hakkındaki bilgiler www.grandmufti.bg internet sayfasından temin edilmiştir (Erişim Tarihi: 25.06.2023).

(1) Yayın Serüveni ve Tarihçe

Bulgaristan Başmüftülüğü yayınlarından *Müslümanlar* dergisinin çocuk ilavesi olarak yayınlanan *Hilal* dergisi, genel yayın politikasını izlemekte ve *Müslümanlar* dergisiyle birlikte eş zamanlı olarak yayımlanmaktadır. *Hilal* dergisi *Müslümanlar* gazetesinin aylık bir dergi olarak yayın yapmaya başladığı 2005 yılından itibaren çocuk ilavesi olarak yayınlanmaya başlamıştır. Matbu olarak yayınlanan dergi 2015-2020 yılları arasındaki kırk beş sayının PDF formatını Başmüftülüğün www.grandmufti.bgadli resmî internet sayfasında erişime sunmaktadır. Basılı olarak yayın hayatına devam eden derginin 2020 yılının on ikinci sayısından sonraki sayıları dijital ortamda erişime açık olmadığı için çalışmaya sadece yukarıda belirtilen zaman aralığı içerisinde yayınlanmış olan kırk beş sayı dâhil edilmiştir. Derginin Genel Yayın Yönetmeni veya Editörü hakkında herhangi bir bilgi paylaşılmamıştır.

(2) Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı

Bulgaristan Türk Edebiyatında önemli bir yere sahip olan İsmail A. Çavuşev'in önderliğinde yayın hayatına başlamış ve kendisi uzun yıllar boyunca derginin editörlüğünü üstlenmiştir. *Müslümanlar* dergisinin yayın politikası takip edilen *Hilal* dergisi, çocuklara dinî değerlerin kazandırılması, dinî esas ve kaidelerin eğlenceli ve ilgi çekici bir şekilde çocukların beğenisine sunulmasını amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra çocukların Türkçelerini geliştirebilecekleri ve Türkçe üzerine okuma ve yazma pratikleri yapabilecekleri bir yardımcı ders materyali olma gayesi de güdülmektedir. Dergide dinî değerler edebiyat ve çeşitli görsellerle harmanlanarak çocuklara sunulmaktadır. Din, dil, kültür ve edebiyatı bir yekün olarak bir araya toplayan dergi, Bulgaristan'daki Türk çocuklarının kendi din, kültür ve edebî değerlerini ana dillerinde okuma fırsatı sunmak gayesini gütmekte olduğu görülmektedir. Buradaki temel hedeflerden biri Bulgaristan Türklerinin kimliğini oluşturan din ve dil esasları dikkate alınarak birlikte sunulmasıdır. Edebiyata katkısı açısından incelendiğinde ise özelde Bulgaristan Türk Edebiyatı, genelde de

Balkan Türk Edebiyatının önemli bir kolunu teşkil eden çocuk edebiyatı açısından büyük bir rol üstlendiği görülmektedir. Balkanlarda köklü bir maziye sahip olan çocuk edebiyatı ürünleri ne yazık ki her geçen gün azalmakta ve çocukların beğnisine sunulan dergi ve süreli yayınların sayısında da bir düşüş yaşanmaktadır. Bu yüzden *Hilal* dergisi Bulgaristan özelinde böyle bir açığın giderilmesi bağlamında büyük bir öneme sahiptir.

(3) İçerik Açısından İnceleme

Renkli bir görünüme ve içeriğinde bol bol görsele yer verilen *Hilal* dergisi aynı anda Türkçe ve Bulgarca olmak üzere iki dilde hazırlanmaktadır. Her iki bölümde de aynı içeriklere yer verilmekle birlikte, nadir olarak Bulgarca bölümünde Türkçe bölümünden farklı içerikler de bulunmaktadır. Çalışmanın temel kriterlerinden biri medyanın Türkçe olması kriteri doğrultusunda Bulgarca bölümü bu çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Görsel 3.5. *Hilal Çocuk Dergisi* ön kapak örneği

2015 ve 2016 yıllarında yayınlanan sayılar diğer yıllara kıyasen daha düşük bir hacme sahip olmasıyla beraber, metin düzenlerinin aynı izada ilerlediği tespit edilmiştir. Dergi Bulgaristan Cumhuriyeti Müslümanlar Diyaneti Başmüftülüğünün bir yayını olarak çıktığı için içeriğinde de ağırlıklı olarak din ile ilgili konulara yer verilmektedir. 2015 ve 2016 yıllarında yayınlanan sayılar Nasrettin Hoca fıkraları ile başlamaktadır. Hemen devamında dinî içerikli iki bilgilendirici metin ve bir hikâye veya şiire yer verilmiştir. “Dedemin Yazısı” başlığı altında Osmanlı Dönemi Türkçesi Arap alfabesinin öğretimine ilişkin notlar, yerli yazarlardan bir edebî ürün ve eğlenceli içeriklerden oluşan “Bil-Bul-Çöz” bölümleri bulunmaktadır. Buradaki amaç çocukları eğlendirerek öğretmektir. Bu düzleme tamamen sadık kalınmamış bazen şiirlere, hikâyelere veya çocuklardan gelen yazılara yer verilmiştir.

2017-2020 yılları arasında çıkan sayılar ise kısmen genişletilerek konu başlığı açısından zenginleştirilmiştir. 2017 birinci sayısı ile birlikte *Hilal* dergisi adına ve dergiye bir girizgâh yapmak bağlamında bir giriş yazısı eklenmiştir. Hemen devamında bilgilendirici metinler ve hikâye ile devam edilmiştir. Derginin bu kısmında yer alan metinler ve hikâyeler Türkiyeli yazarların metin, hikâye veya şiirlerinden oluşmaktadır. “Dedemin Yazısı” başlığı “Ecdadımın Dili” olarak değişmiş ve Osmanlı Türkçesi harfleriyle yazılmış ve açıklanmış olan bazı atasözleri ve deyimlere yer verilmektedir. Bu sayılarda yenilik olarak Vedat S. Ahmed tarafından hazırlanan ve Bulgaristan Türk Edebiyatı için önemli olan yazarların biyografilerine ve şiir örneklerine yer verilmektedir. Hüseyin Köse tarafından hazırlanan “Tuz Biber” adlı başlığın içeriğinde ise Bulgaristanlı halk kahramanları, halk ozanları, hazır-cevap veya mizahî kişiliğe sahip olan karakterlere ayrılmıştır. Sözlü geleneğe ait olan bu bilgiler yazıya aktarılarak çocuklara sunulmaktadır. Ayrıca sürekliliği sağlanmamış olan “İşıldak” ve “Kubbeden Avluya” gibi konu başlıklarına da birer sefere mahsus yer verilmiştir.

Hilal dergisinin Bulgaristan Türk Edebiyatının dijital ortamdaki temsil boyutuna bakıldığında ise dergide sadece Bulgaristanlı yazarlara ait olan on iki çocuk hikâyesi, otuz üç şiir ve altı fıkra (Nasrettin Hoca Fıkraları bu sayıya dâhil değildir, sadece Bulgaristanlı yazarların fıkralarını içermektedir) tespit edilmiştir. Türkiyeli yazarlara ait olan hikâye ve şiirler belirtilen rakama dâhil değildir. Ayrıca dergide isimsiz olarak yayınlanmış olan yirmi yedi hikâye, Mevlana’dan beş hikâye, Ezop Masalları’ndan örnekler ve kıssalar da mevcuttur.

Bulgaristanlı yazarlara ait olan hikâyelerin on biri İsmail A. Çavuşev’e biri Nadiye Ahmedova’ya aittir. Şiirlerin biri İsmail A. Çavuşev’e, biri de çocuk yazar Recep Selahatin’a aittir. Diğer şiirler tanınmış ve önemli şahsiyetlerin biyografilerinin verildiği bölümde şiirlerinden örnekler olarak sunulmuştur. Çocuk edebiyatının temsil boyutunda önemli bir yere sahip olan *Hilal* dergisinde yer verilen edebî ürünler çocuklara yönelik kaleme alınmış şiir ve hikâyelerden oluşmaktadır. Yer verilen şiir ve hikâyeler aracılığıyla değerler eğitiminin gerçekleşmesi amaçlanmaktadır. Bu yüzden içeriklerde ele alınan temalar da manevi değerler ile

alakalı olmasının yanında, genellikle derginin yayın politikasına uygun olarak dinî değerler ağırlık göstermektedir. Öte yandan Peygamber sevgisi, tabiat ve doğa olaylarını konu edinen içeriklere de yer verilmiştir.

(4) Yazarlar

Hilal dergisinde yayınlanan çocuk hikâyelerinin önemli bir kısmı isimsiz olarak yayınlanmıştır. Öte yandan Türkiyeli çocuk edebiyatı yazarların ürünlerine de önem vermekte olduğu görülmektedir. Bulgaristanlı yazarlar arasında İsmail A. Çavuşev ön plana çıkmaktadır ve onu da Turhan Rasiev takip etmektedir. Dergide dikkat çeken diğer bir husus ise bugün hayatta olmayan Bulgaristanlı yazarların eserlerine yer verilmiş olmasıdır.

Yazarlar	Edebî Ürün Sayısı
İsimsiz	27
İsmail A. Çavuşev	13
Musa Mert	8
Turhan Rasiev	6
Hayrettin Ekmen	5
Nevzat Mehmet Fuat	3
Naci Ferhadov	3
Ömer Osman Erendoruk	3
Mehmet Murat	3
Diñçer Haliçov	3
Celil Yunus Yeniköylü	3
Kör İbrahim	3
Köse Halil	3
Kapsız Bilal	2
Kır İsmail	2
Rüstem Mahmut	2
Ruşan Halid	2
Deli Emin	2
Hasip Ahmet	2
Enver Tunçalp	2
Ahmet Şerif Şerefli	2
Şerife Nihal Zeybek	2
Mehmet Müzekka Can	2
İsa Cebeci	2

Zekiye Çoban	2
Ayşe Eryaman	1
Ahmet Efe	1
İbrahim Arpacı	1
Dinçer Haliç	1
Yunus Emre	1
Mahmud Kaya	1
Mehmet Çavuş	1
Kenan Çarboğa	1
Zekeriyya Şen	1
İbrahim Alâattin Gövsa	1
Yusuf Karakoç	1
Resep Selahattin	1
Aliş Sait	1
Sabahattin Bayram	1
Mehmet Masum Akalın	1
Hafız İsmail Hakkı	1
Zeynep Tüzer	1
Rasim Bilazeroğlu	1
Mustafa Keloğlu	1
Selim Bilal Serter	1
Mehmet Çavuş	1
Mutlu Doğan	1
Nadiye Ahmedova	1
İrem Sarıalioğlu	1
Derya Yöney	1
Duran Çetin	1
Mustafa Keloğlu	1

Tablo 3.8.: *Hilal* dergisi edebî içerik yazarları

(5) Hedef Kitle ve Okur Profili

Derginin genel amacı çocuklara dinî eğitimi açısından yardımcı bir materyal olarak kullanılmasıdır. Dergi çocukların dinî değerlerin öğretimi ve dinî konular hakkında bilgi edinmeleri hedeflenmektedir. İçerikler eğlenceli kılınarak çocukların okurken eğlenmeleri ve eğlenirken de öğrenmeleri amaçlanmıştır. Derginin hedef kitlesi ve okuyucu profili olarak ilkokul öğrencileri, 1.ila 8.sınıf arası, belirlenmiştir.

**f. Türk Kültür ve Sanat Derneği (2011-2014) -
www.turksad.com**

Bugün aktif olmayan fakat geçmişte dijital mecrada Türkçe yayın yapmış olan internet sayfaları da mevcuttur. Örneğin Kırcaali’de bulunan Türk Kültür ve Sanat Derneği www.turksad.com adlı resmî internet sayfasında Haziran 2011 ile Nisan 2014 arasındaki zaman biriminde Türkçe yayın yapılmıştır. Haberler, Kültür, Edebiyat, Sanat, Folklor ve Tarih olarak altı bölümden oluşmaktadır. Ne yazık ki bu yayın uzun soluklu olmamış ve 2014 yılından sonra herhangi bir güncelleme yapılmamıştır.

Edebiyat bölümünde Mustafa Mutlu, Faik İsmail Arda, Recep Küpçü, Ömer Osman Erendoruk, Osman Aziz, Haşim Semerci ve Resmiye Mümün şiirlerine yer verilmiştir. Sayfada toplam yirmi beş şiir bulunmaktadır. Yazarların ortak noktası Kırcaali ve civarında doğmuş veya hayatlarının önemli bir kısmını Kırcaali’de geçirmişlerdir. Sözün kısası Kırcaalili olmalarıdır. Edebiyat bölümünde şairlere ve şiirlerine yer verilmesinin temel amacı Kırcaalili yazarları ve eserlerini tanıtmaktır. Bulgaristan’da dijital mecralarda yeni yeni edebî içeriklerin boy gösterdiği ilk zamanlarda böyle bir girişimde bulunulması çok isabetli bir karardır. Ancak ne yazık ki bunun sürekliliği sağlanamamış ve kısa bir zaman sonra sayfa güncellemeleri son bulmuştur.

2. Kosova’da Edebî Ürün İçeren Dijital Mecralar

Günümüz Kosova sınırları içerisinde dijital mahfillerde yayın yapan ve bünyesinde edebî içerikler barındıran iki dijital yayın saptanmıştır. Bunlardan ilki okura bir e-dergi formatında sunulan *Mamuşa* dergisi ve ikincisi de Kosova’da uzun yıllardır Türkçe yayın hayatına devam eden *Türkçem* dergisidir. Bu minvalde tespit edilen edebî muhtevaya sahip dijital mahfillere değinilmektedir.

a. Mamuşa Dergisi (2021 ~) – www.rks-gov.net

Mamuşa dergisi Kosova'nın Mamuşa Belediyesinde "Toplum Bilim Kültür Sanat Dergisi" Evlad-ı Fatihan Diyarı ilkesiyle yayın hayatını dijital ve matbu olarak sürdürmektedir. *Mamuşa* dergisi, Reşit Hanadan'ın editörlüğünde günümüze kadar sekiz sayı yayımlanmıştır. Dergide Mamuşa Belediyesinde gerçekleştirilen projeler, belediyeyle ilgili haberler ve belediyenin kalkınmasında etkisi olan tarım çalışanlarıyla iş adamları hakkındaki yazıların yanı sıra eğitim, kültür, bilim, spor ve edebiyat gibi farklı alanlarda yazılar içermektedir. Dergi sekizinci sayısıyla yayın hayatına devam etmektedir. Dergi, Mamuşa Belediyesi Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Müdürlüğü bünyesinde hazırlanarak yılda dört sayı olarak yayımlanmaktadır. Dergi dijital formatta yayımlanarak hem yerel okura hem de uluslararası okura ulaşmayı amaçlayarak, geniş bir takipçi kitlesi edinmiştir. Yerel Kosovalı yazarların yer aldığı dergide Türkiyeli ve Türk Dünyasından yazarlar da makaleleri, edebî ürünleriyle katkı ve desteklerini sunmaktadır.

(1) Yayın Serüveni ve Tarihçe

Mamuşa dergisi yayın hayatına 2021 yılının Haziran-Temmuz sayısıyla başlamıştır. Üç aylık bir yayın organı özelliğiyle Toplum, Bilim, Kültür ve Sanat dergisi olarak yayın serüvenini kararlı bir şekilde sürdürmektedir. *Mamuşa* dergisinin benimsediği temel ilke, bugün Mamuşalılara miras kalmış olan dil, din, kültür ve sanatın yaşatılması ve canlı kalmasına katkı sunarak gelecek olan yeni nesillere de aktarılmasını sağlamaktır.

Balkanlarda, Kosova'nın Mamuşa kasabası ve belediyesi Türklerin ana dillerini hem sözlü-konuşma hem de yazı dili olarak en etkin kullandıkları bölgelerden birisidir. Hâl böyle olunca yazı dilinin gelişimini destekleyen süreli yayınlar da hareketlilik göstermektedir. Kültürün taşıyıcısı olarak dil, edebî eserlerle zamana meydan okuduğu gibi kalıcılık kazanma potansiyeline de sahiptir. Bölge aydınları bu şuur ve sorumluluk duygusuyla yazıya ve edebî türlere ehemmiyet

göstermektedirler. *Mamuşa* dergisi, bu bilinçle Evlad-ı Fatihan diyarında yayımlanmaya başlamıştır.

Mamuşa dergisinin yayın yönetmeni-editörü Reşit Hanadan ve yayın danışmanı Prof. Dr. İrfan Morina'dır. Derginin yazı kurulunda ise Prof. Dr. İrfan Morina, Refki Taç, Türker Mazrek, Erol Morina, Buyar Mazrek ve Reşit Hanadan yer almaktadır. Öte yandan dergi dışardan yazı göndermek isteyenlere de açık olmakla birlikte, çok sayıda ismin yazılarına yer vermektedir. Derginin yayın kurulunda herhangi bir değişiklik yaşanmamış ve yedinci sayıdan itibaren derginin Türkiye temsilcisi olarak Cemal Tunalıgil dâhil edilmiştir.

(2) Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı

Bir milleti millet yapan temel unsurlar arasında o milletin sahip olduğu dil, din ve kültür bulunmaktadır. Bu üç değerın birlikte ele alınarak yaşatılmasını ve kalıcılığını sağlayan ise bir nevi edebiyat sanatıdır. Bu durum *Mamuşa* dergisinin temel yayın prensibi ve misyonunun başında gelmektedir. Dergi editörü Hanadan, "Editör'den Başlarken" başlıklı yazısında bu durumu şu şekilde yansıtmaktadır: "*Balkanların, dolayısıyla da Kosova'nın evladı Fatihan diyarı olarak bilinen şiirin beldesi Mamuşa'da uzun bir aranın ardından karşınıza dilimiz, dinimiz, kültür, sanat ve edebiyatımızla bizleri biz kılıp varlığımızı pekiştireceğine inandığımız yeni bir dergiyle çıkmanın sevinci ve mutluluğu içerisindeyiz...*"¹²¹

Dergide dil, din ve kültür edebiyat çatısı altında toplanılarak Mamuşa belediyesinde eğitimlerini sürdüren öğrencilere yönelik yardımcı ders materyali olarak kullanılması da amaç edinilmektedir.

Mamuşa Belediyesi'nin bir yayını olan derginin yayın serüveninin başlamasının altında yatan sebeplerin başında dil, din, kültür ve sanatın yaşatılması olsa da bunun yanı sıra belediyenin halka iletişimini sağlayacak bir yayın organı olma özelliğini de bünyesinde barındırmaktadır. Bu yüzden derginin içeriğinde dil,

¹²¹ Reşit Hanadan, "Editör'den Başlarken", *Mamuşa Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, Haziran-Temmuz 2021, s. 2.

din, kültür ve sanat içerikli yazılarla beraber ayrıca Mamuşa Belediyesi'yle ilgili güncel haberlere de yer verilmektedir.

Öte yandan tarihî süreç içerisinde günümüz Mamuşa sınırları içerisinde *Sofra* ve *Derya* gibi farklı dergiler yayımlanmış ve Mamuşalı olan çok sayıda bilim insanı, yazar ile şair yetişmiştir. *Mamuşa* dergisi yayınlanmaya başlamasıyla birlikte belediye çapındaki süreli yayın boşluğunun kapatılması hedefi gerçekleştirilmiştir. Genç ve yeni nesillerin özgün düşüncelerini ifade edebilecekleri bir ortam yaratarak, gelecekteki şair, yazar ve bilim insanlarının yetişmesine katkı sunulacağı düşüncesi de derginin yayına kazandırılmasını etkilemiştir.

Matbu olarak basılan dergi Mamuşa Belediyesi halkına dağıtılmaktadır. Ancak daha geniş okur kitlelesine ve Kosova sınırları dışında yaşayan Mamuşa göçmenlerine de ulaşmak amacıyla dergi ayrıyeten e-dergi formatında da yayınlanmaktadır. Derginin dijital ortamda bulunmasının ikinci bir sebebi ise Türk Dünyası ile iletişim hâlinde olabilmek ve Türk Dünyasının erişimine sunmaktır. Nitekim derginin neredeyse her sayısında Türk Dünyasından çeşitli isimlerin şiir ve yazılarına yer verilmesi de bu durumu destekler niteliktedir.

Derginin Balkan Türk Edebiyatına katkısı bakımından konuya yaklaşıldığında ise mevzuyu iki şekilde değerlendirmenin mümkün olduğu görülmektedir. Çalışmaya dâhil edilen diğer dergi ve mecralarda olduğu gibi, burada da dikkat edilen unsur Kosova Türk Edebiyatının gelişim sürecine katkı sağlamış olan yazar ve şairleri eserlerinin genç nesillere tanıtılarak, unutulmasını engellemek ve yaşatılarak canlı kalmasını sağlamaktadır. Diğer taraftan süre gelen Balkan Türk Edebiyatının sürekliliğini sağlamak ve bu minvalde genç kalemlerin de yetişmesi için dergide bir alan oluşturulmuştur. Böylelikle gelecekte Balkanlarda Türkçenin varlığını yaşatacak olan nesilleri eski ve mevcut olan Balkan Türk Edebiyatı, Türk Edebiyatı ve Türk Dünyası Edebiyatları temsilcilerinin ürünlerini de okuyarak kendilerini geliştirmeleri ve kendi eserlerini yazmaları konusunda önderlik edilmektedir. Ayrıca dergide özellikle Mamuşalı olan şair, yazar veya başarılı bilim insanların biyografilerine ve başarı hikâyelerine yer verilerek gençlere örnek olması hususuna dikkat çekilmektedir.

(3) İçerik Açısından İnceleme

Çalışmanın kapsamı dâhilinde mevzu edilen *Nöbettepe* dergisinde olduğu kabilinden, *Mamuşa* dergisi de Yunus ile söze başlanmaktadır. Bir Haziran 2021’de yayımlanan ilk sayısıyla Mutasavvıf Türk şairi Yunus Emre’nin klasikleşmiş “Gelin Tanış Olalım” adlı şiirine kapak fotoğrafında yer verilmektedir.

“Gelin tanış olalım

İşi kolay kılalım

Sevelim sevillelim

Dünya kimseye kalmaz”

Derginin ilk sayı kapağındaki buğday başağı simgesinden de anlaşılacağı üzere Türkler bölgede sevgi, uyum ve esneklik içerisinde dilleriyle kültürlerini yaşatmak ve bölge halkıyla gönül dili olan Türkçeyle muhabbet göstermişlerdir.

Mukayeseli bir okumaya tâbi tutulduğunda hem Bulgaristan’da yayımlanan *Nöbettepe* dergisi hem de Kosova’da yayımlanan *Mamuşa* dergisinde, Yunus’un “Gönüller Yapmaya Geldim” adlı şiirinde yer alan şu dörtlük Balkan Türklerinin kalem mücadelesini özetler niteliktedir.

“Ben gelmedim davi için,

Benim işim sevi için.

Dostun evi gönüllerdir

Gönüller yapmaya geldim.”

Ortak bir prensip etrafında birleşildiği aşikârdır. Süreli yayımların geneline yayabileceğimiz bu düşünce “Gönüller yapmaya geldim” dizesinde kendini açık bir şekilde göstermektedir. Dergi kapağında Mamuşa’yı panoramik bir fotoğrafla vererek “yeryüzünde cennetten bir köşe” olarak tanımlanmaktadır.

Görsel 3.6. *Mamuşa* Dergisi ön kapak örneği

Derginin muhteva ve genel özelliklerine bakıldığında ise ilk başta iki aylık sonra ise üç aylık olarak genellikle otuz altı-kırk altı arası sahifeden müteşekkildir. Toplum, bilim, kültür ve sanat dergisi olarak takdim edilen *Mamuşa*, “Editör’den” yazısıyla başlayarak içindekiler sunulur ve böylece dergiye giriş yapılmış olmaktadır.

Dergi görüşler, tarihî zaferler ve yıldönümleri, ziyaretler ve görüşmeler, bilim dünyası altında araştırma-inceleme ve hatıralar, söyleşiler, önemli tarihî günleri anma, eğitim-öğretim meselesi, şairlerimiz bize ne anlatıyor, dini konuların yer aldığı kısımlar, iş dünyası başlığı altında tarım meseleleri gibi başlıklara yer verilmektedir.

Mamuşa dergisi isminin alt başlığından da anlaşılacağı üzere geniş bir çeşitlilik ve muhtevaya sahiptir.

Dergi kültürel meseleler, dini konular ve bölge ile ilgili yapılan festivaller hakkında yazılara ağırlık vermektedir. Beşinci sayıda yer alan *Mamuşa* köşesi, edebiyat hakkında yapılan incelemeler mevcuttur. Ancak bu *Mamuşa* köşesine diğer sayılarda devam edilmemiştir. Dünyadan, Türkiye'den güncel yaşanan hadiseler hakkında yazılar da dergide yerini almaktadır. Deneme yazıları ve *Mamuşa*'yı konu alan metinler de vardır. Ayrıca *Mamuşa*'nın yöresel meseleleri, eğitim gibi konular da işlenmiştir. “Çocuk-Öğrenci Bahçesi” köşesi ise çocuklara ait şiir ve resim çizimlerinden oluşmaktadır. Akabinde “Dinî Yaşam” başlığı altında camiler tanıtılmakta ve dini günler hakkında yazılar kaleme alınmaktadır. “Fotoğraflardan Yansıyan Hatıralarda” ise sonuç olarak tarih içerisinde *Manuşa*'da gerçekleştirilmiş “edebiyat saati” konserler vb. faaliyetlerin dergiye taşınmasından oluşmaktadır.

Mamuşa dergisi geniş bir içerik ile toplumun bütün katmanını ilgilendiren, kapsayıcı ve kuşatıcı bir yayındır. Eğitimden sağlığa tutun da, dinî konulara kadar her yönüyle halkı ihata etmeye, bünyesinde barındırmaya gayret edilmiştir. Ayrıca dergi *Mamuşa* Belediyesinin girişimiyle gün yüzüne çıktığı için söyleşi, üst düzey ziyaretler, konuk ağırlama, festivaller-şenlikler gibi programlar da dergi sayfalarında yer almıştır. “Kendi Tarihimizden Sayfalar” gibi tarihî zaferleri gündeme taşımışlardır. “Hatırada Kalanlar”, “Hikâye İncelemeleri”, Türkiyeli yazarlardan şiirler, araştırma yazıları ve “Şiir Dünyası” başlıklar altında birçok şairin şiirine yer verilmektedir. Nadir olmakla birlikte romanlardan bazı bölümler paylaşılmıştır. Bu uygulama da Tanzimat Döneminde tefrika yoluyla yayımlanan romanları akla getirmektedir. “Hikâye ve Şiir” başlığı altında şiir ve hikâyeler yer almaktadır. “Sağlık” başlığı altında sağlıkla ilgili meseleler gündeme getirilmiştir. “Çocuk-Öğrenci Bahçesi”nde çocukların kaleminden ve duygu dünyalarını yansıtan şiirler, resim ve bulmacalara yer vererek çocukların yazma becerilerini geliştirmeleri desteklendiği görülmektedir. Böylelikle Kosova Türk çocuk edebiyatı açısından da önemli bir mesele harlı tutularak topluma kazandırmak ve dâhil edilmektedir. Yetişkinler için hazırlanan bir dergide çocukların yer alması onları birey olarak

değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Dergide birçok farklı disiplinden konular harmanlanmıştır. *Mamuşa* dergisi bölge adına hem özel bir zümreye hitap eden bir yayın niteliğinde hem de bülten mahiyeti taşımaktadır.

Eğitim ve öğretim meselesi de sık sık gündeme getirilen konular arasında gelmektedir. “Sinema”, “Hobilerimiz”, “Siyasal Yaşam” gibi mevzular toplumun huzuruna sunulmaktadır. Tarihî zafer kutlamalarında Çanakkale Destanı vb. zaferler anılmıştır. “Genç Kalemler” kısmında ise edebiyatla iştigal olan genç şairlerin edebî ürünlerine yer verilmiştir. Bölge için önem atfedilen şahısların vefat haberleri, kitap tanıtım yazıları, Türkiye'nin tanınmış hikâyecilerden hikâye paylaşımlarına da yer verilmektedir. Bazı önemli şahıs ve kurumların yıldönümleri anımsanarak vefa bağlamında kutlamalara da yer verilmiştir. Türk Dünyası, Türkiyeli ve yerli yazarlardan birçok hikâyeye ve şiire rastlanılmaktadır. Kültür, sanat ve iletişim kısmında ise yine sanatsal gelişmelere yer verilerek okuyucuya sunulmuştur. Dinî yaşam konusunda ramazan orucu işlenerek gündeme almıştır. Röportaj da dergide yerini almaktadır. Ancak dergisinin en önemli içeriğini araştırma, inceleme bilimsel muhtevaya sahip metinler oluşturmaktadır. Yer yer Türk Dünyasından isimlere de yer verilmiştir. Derginin sonuç kısmında genellikle tarım ve spor haberleri ilgili gelişmeler bulunmaktadır. Türkiye'de yaşanan asrın felaketi olarak nitelenen depremde derginin gündeminde tutulmuştur. Ödül alan sanatçılara yer verilmiş ve yeni çıkan eserler de tanıtılmıştır.

Derginin “Çocuk-Öğrenci Bahçesi” köşesinde özellikle çocukların resim çizimleri ve şiirleri yer alması duygu dünyalarını yansıtan eserler kaleme almaları açısından önemlidir. Bu köşe çocukların duygusal gelişimleri ve yazma becerisi kazanmaları yönünden elzem bir mevzudur. Dergi birçok meseleyi işlemesi, geniş bir muhteva ve yazar kadrosuyla hem yerli hem de Türkiye'den ve Türk Dünyasından dahi isimleri bünyesinde barındırmasıyla ciddi bir arşive sahiptir. Bugüne kadar yayımlanan sayılara ana hatlarıyla bakıldığında dergi genel manada bir değişim göstermese de içerik ve başlıklarda yer yer değişiklikler yapılmıştır. Belli bir standart ve aynı çizgide ilerlememiştir. Dergi içerik olarak benzer meseleleri barındırsa da aynı başlıklar altında bir standar gözetilmemiştir. Her sayıda farklı alt başlıklar

kullanılarak gelişim seyrini ilerletmektedir. Ancak amaçlanan ilkeler bazında ana konu ve belli başlıklarda, ilk sayıda olduğu gibi devam ettirilmektedir.

Öykü ve şiir bağlamında konuya yaklaşıldığında ise dergide yayınlanan on beş öykü ve yetmiş aşkın şiir tespit edilmiştir. “Çocuk-Öğrenci Bahçesi” adlı köşesinde yer alan çocuk şiirleri listeye dâhil edilmemiştir. *Mamuşa* dergisi her ne kadar Balkanları, Türkiye’yi ve Türk Dünyasını odak noktasına alsa bile, derginin asıl hedefi Mamuşa Belediyesi ve halkıdır. Bu yüzden dergi içeriği de bu doğrultuda şekillenmektedir. Edebî içerikleri şekillendiren temalara bakıldığında ise yine yerelin nabzının tutulduğu ve Mamuşa’yı yansıtan özgün metinlere önem verildiği görülmektedir. Derginin ilk sayısında “Şairlerimizin Bizi Anlatan Şiirleri” başlığı altında sadece Mamuşa’yı konu edinmiş şiirlere yer verilmiştir. Bu bağlamda dergi yazarlarından Refiki Taç’ın “Mamuşa’ya Selam Olsun” isimli şiirini de örnek olarak sunmak mümkündür:

*“Yolun devamı Bursa
Karşıda Yalova
Geçit vermiyor deniz
İmdada yüzüyor feribot
İçinde ikram ediliyor çay simit
Laf- muhabbet sesleri geliyor eksiksiz
Sohbet devam ediyor kesintisiz
Nedense adam takılıyor soruya
Konuşması tembel
Yarı bedenle, kalanı sözde
Başını sallayarak
Memleket nere
“Dünya merkezi Mamuşa’dır köyüm” der
yolcunun cevabı sorana
Coğrafyası yokmuş adamın anlamasına
Tarih bilgisi eksik olurmuş yaklaşmasına
Bilmeyen mi varmış sanki*

*Koskoca Cumhurbaşkanı bile ziyaret etmiş
Soranın bilmediği zoruna gitmiş
Anlatmaya girmemiş
“Mamuşa işte” demiş
Bir diş simide iki yudum çay içmiş
Feribot hala geçerken denizin içinde
‘Mamuşa’ya selam’ denilmiş
Sohbetin bitişiinde”¹²²*

Yazar bir yolculuk anısını şiirselleştirerek gelen suale cevap niteliğinde şiirini kaleme aldığı görülmektedir. Şiirinde Mamuşa’yı yücelterek dünyanın merkezi olarak tanıtmaktadır. Ancak karşıdan almış olduğu olumsuz cevabı içerleyen şair, Mamuşa’nın neresi olduğunu bilmediğinden dolayı kişiye sitemvari bir tavır sergileyerek şiirini kurgular.

Ayrıca derginin en istikrarlı şiir yazarlarından biri olan İbrahim Hanedanoğlu dörtlükler-rubailer tarzında yazmış olduğu şiirleriyle de dikkat çekmektedir. Şairin yazmış olduğu dörtlüklerden bir misal ile konuyu somutlaştırmak mümkündür.

*“-plân-
Mal, mülk ile servetlere candan taparız
Dünyâlığa taptıkça da Hak’tan saporız
Dünyâda da hiç ölmeyecekmiş gibi hep
Bitmez ne hesaplar ne plânlar yaparız!”¹²³*

(4) Yazarlar

Yerel yazar kurulunun dışında *Mamuşa* dergisi zengin bir yazar kadrosuna sahiptir. Öncelikle belirtmek gerekir ki dergide yıldönümleri vesilesiyle Yunus Emre, Mehmet Akif Ersoy, Âşık Veysel, Ömer Seyfettin, Nazım Hikmet, Fazıl Hüsni

¹²² Refki Taç, “Mamuşa’ya Selam Olsun”, **Mamuşa Dergisi**, Yıl 3, Sayı 8, Yaz 2023, s. 25.

¹²³ İbrahim Hanedanoğlu, “Rubailer”, **Mamuşa Dergisi**, Yıl 3, Sayı 8, Yaz 2023, s. 10.

Dağlarca, Yahya Kemal, Bahtiyar Vahapzade, Ahmet Kutsi Tecer, Faruk Nafiz, Mithat Cemal Kuntay gibi yazarların eserlerine yer verilmiş ve anılmışlardır. Bunların yanı sıra Kosovalı, Balkanlı, Türkiyeli ve Türk Dünyasından farklı isimlerin şiir ve öyküleri dergide yerini almıştır.

Yazarlar	Edebî Ürün Sayısı
İbrahim Hanedanoğlu	17
Enver Baki	6
Elif Köprülü	4
Âşık Veysel	3
Reşit Hanadan	3
Refki Taç	3
Gülhan Krüezi	3
Cemail Tunalıgil	3
Mevlüt Kaplan	3
Selim Tamgüç	3
Altay Suroy	3
Gülşen Şenderin	3
Yahya Kemal	2
Osman Baymak	2
Mirat Eren	2
İbrahim Arslan	2
Yunus Emre	1
Nusret Morina-İsmailoğlu	1
İrfan Morina	1
Şükrü Mazrek	1
Suphi Mazrek	1
Alaaddin İsmailoğlu	1
Cavit Şala	1
Mithat Cemal Kuntay	1

Mehmet Akif Ersoy	1
Elvan C. Krüezi	1
Ahmet Selçuk İlkan	1
Nazım Hikmet	1
Ömer Seyfettin	1
Mehmet Bütüç	1
Mehmet Ömer Kazancı	1
Bahri Öztürk	1
Bahtiyar Vahapzade	1
Terane Turan Rahimli	1
Taner Güçlütürk	1
Ahmet İgciler	1
Ahmet Kutsi Tecer	1
Faruk Nafiz	1
Ertuğrul Karakuş	1
Aida Zeynelova	1
Feyyaz Sağlam	1

Tablo 3.9.: *Mamuşa* dergisi edebî içerik yazarları

(5) Hedef Kitle ve Okur Profili

Derginin işlevi Balkan Türk Edebiyatı noktasında önemli olduğu kabilinden Türkiye ve Türk Edebiyatı açısından da önem arz etmektedir. Edebiyat araştırmalarına dijital mecra olarak yayın imkânı sunduğu gibi araştırmacılar için inceleme malzemesi noktasında zemin de oluşturmaktadır. Derginin okur profilini ise bölge ahalisi ile entelektüelleri, çocuklar-öğrenciler, gençler, Balkanlı okur-yazarlar, Türkiye ve Türk Dünyası münevverleri oluşturmaktadır.

(6) Dergi Editörü Görüşleri

Mamuşa dergisinin hikâyesi birinci ağızdan elde edinilen veriler sayesinde inşa edilmiştir. Hâlihazırda editörlük görevini ifa eden Raşit Hanadan ile yapılan görüşme neticesinde, *Mamuşa* dergisinin yayın serüveni elde edilen bilgilerle teferruatlı bir biçimde takdim edilmiştir.¹²⁴ *Mamuşa* dergisi ilk sayısından itibaren dijital formatta ve matbu olarak yayın hayatını sürdürerek karalı bir yayın politikasıyla günümüze kadar sürekliliğini sağlayarak devam etmektedir.

Raşit Hanadan dijital ortamında bulunan edebiyat hakkındaki düşüncelerini ve derginin yayın serüvenine dair bazı değinilerde bulunmuştur. Hanadan'ın sözleriyle *Mamuşa dergisi Kosova'nın tek Türk Belediyesi olan Mamuşa'da 2021 yılı Temmuz ayında yayımlanmaya başlayan bir süreli yayındır. Toplum, bilim, kültür, sanatla ilgili gelişmelere yer verilen dergi, üç ayda bir yayınlanmakta olup şimdiye kadar sekiz sayısı yayımlanmıştır. Dergi Mamuşa Belediyesi eğitim ve kültür müdürlüğü tarafından finans edilerek desteklenmektedir. İnternet ise iki tarafı da keskin bir bıçak gibi hem faydalı hem de zararlı bir iletişim aracıdır. Yine de edebiyatın gelişmesine, genişlemesine, yani kısaca dünyanın her köşesinde bulunan okur kitlesine ulaştırılmasına katkısı yadsınamaz. Okurun bir tıklamayla istediği yazara, esere, bilgiye erişebilmesi önceleri hayal bile edilemezdi. Ancak bu özelliğiyle basılı edebiyatın da zayıflamasına yol açtığı bir gerçektir.*

Hanadan, derginin okunurluk açısından basılı ve internet ortamında yayınlanmasıyla ilgili düşüncelerini ise şu şekilde dile getirmiştir: *Mamuşa dergisini hem basılı hem de İnternet ortamında yayınlıyoruz. Mamuşa'da ilkokul ile lisede Türkçe öğrenim gören 1000'e yakın öğrencimiz bulunmaktadır. Bunların yanı sıra Kosova'daki okurlarımıza dergimizin basılı şeklini ücretsiz olarak dağıtmaktayız. Kosova dışındaki okurlarımıza ise dergimizin internet ortamında yayınladığımız*

¹²⁴ **Mamuşa Dergisi** yayın yönetmeni-editörü, Raşit Hanadan ile yapılan görüşmede birincil ağızdan elde edilen veriler sonucunda oluşturulmuştur (Görüşme Tarihi: 12. 08. 2023).

şekliyle ulaşıyoruz. İnternet ortamındaki okur sayımızın daha kabarık olduğu kanısındayım. Çünkü dünyanın herhangi bir yerindeki okur istediğinde bir tıklamayla dergimizin içeriğine anında erişebiliyor.

Hanadan, derginin dijital ortamında yayınlanması farklı bölgelerden okurlara, yazarlara ulaşmak ve onların edebî ürün göndermesi noktasında katkı sağladığını düşünmektedir: *İnternet dergi ile yazar veya dergi ile okur arasında ilişki kurmak açısından ideal bir ortam. Hiç tanımadığımız bir okur, yazar veya şair ile bu sayede çok verimli bir ilişki kurulabilir. Türk Dünyasının birçok bölgesinden internet yoluyla dergimizi izleyebilen okurlarımız ve bu arada bize eserlerini gönderebilen şair ve yazarlarımız bulunuyor. İnternet bu açıdan bakıldığında müthiş bir araçtır.*

Mamuşa dergisinin dijital ortamında bulundurulmasının ana sebebi ise maddi yetersizliklerdir: *Dergimizin basılı şeklinin yanı sıra internet ortamında da yayımlamamızın nedeni yukarıda da belirttiğim gibi maddi imkânsızlıklar yüzünden, posta ile ulaşamadığımız uzaklarda olan okur veya kalemlere erişebilme kolaylığından kaynaklanmaktadır. Dergi bu nedenle daha ilk sayısından başlayarak dijital ortamda yayınlanmaktadır. Hanadan bir editör, yazar olarak internet ortamında yayınlanan edebî ürünler için “çok faydalı bir şey” olduğu düşüncesindedir.*

Hanadan, ayrıca Kosova'da Türkçe olarak neşredilen süreli yayınların yeterli sayıda olup olmadığı hakkındaki görüşlerini de şu şekilde dile getirmektedir:

Elli, altmış yıl öncesindeki olanaklara, mevcut duruma baktığımızda şimdilerde bu konuda çok daha gerilerdeyiz. Tito Yugoslavya'sında devlet tarafından maddi olarak desteklenen Tan gazetesi, Çevren, Kuş gibi çocuk, kültür, sanat dergileri, Türk şair ve yazarları tarafından kaleme alınan edebî eserlerini telif ücreti karşılığında yayımlayan Tan Kitap Dizisi vardı. Şimdi bunların hiç biri yok. Şair ve yazarlar eserlerini kendi olanaklarıyla yayınlamak durumundalar. Priştine'de 1969-99 yılları sırasında tam otuz yıl aralıksız faaliyet gösteren Tan Yayınevi'nin Türkçe iletişim ile yerli edebiyatımızın gelişmesine büyük bir katkıda bulunduğu ortadadır. Ayrıca burada bir borç olarak belirtmek isterim ki ben de orada yetişmiş bir gazeteci

ve yazarım. Günümüzde bu olanaklardan maalesef mahrum bulunuyoruz. Süreli yayınlarımızın sayısı bu yüzden parmakla gösterilecek kadar az durumdadır.

Hanadan, *Mamuşa* dergisinin yazar kadrosu ile ilgili yerli yazarların yanında farklı bölgelerden yazarlarında yer aldığını beyan etmiştir. Derginin yazar kadrosunun yarısının *Mamuşalı akademisyen, şair ve yazarlar* ve Kosova kökenli kalemlerden müteşekkildir. Yaklaşık olarak diğer yarısı da, *Türk Dünyasının çeşitli bölgelerinde yaşayan, eser üreten akademisyen, şair ve yazarlardan oluşmaktadır. Dergimize başta Türkiye olmak üzere Azerbaycan, Irak-Türkmen'i ve Avrupa ülkelerinde yaşayan, yaratan akademisyen, şair, yazarlar da eserlerini gönderme nezaketinde bulunmaktadırlar.* Hanadan, yazarların dergiye gösterdikleri ilgi için hepsine teşekkürlerini sunmayı bir vazifebildiğini de eklemiştir.

Mamuşa dergisi Balkanların farklı bölgelerinde yaşayan akademisyen, şair, yazar ve okurlar arasında iletişim kurulması, benimsenen yerel değerlerin karşılıklı olarak tanınması ve âdeta bir köprü, aracı, birleştirici, yakınlaştırıcı olmaya gayret göstermektedir. Ayrıca Hanadan editör olarak, Türk Dünyasındaki kalemlere seslenerek eserlerini dergiye göndermeleri için çağrıda bulunmayı bir borç bildiğini özellikle belirtmektedir.

b. Türkçem Dergisi (1999 ~) -

www.facebook.com/turkcem.dergisi

Türkçem dergisi, Kosova Türk Edebiyatında edebî açıdan mühim bir yere sahip olan bir yayın organıdır. Bu açıdan birçok yazara, şaire mektep olmuş yüzlerce sanatkâra yayın mecrası olarak işlev görmüştür. Dergi, Kosova savaşının arefesinde yayın hayatına bir ihtiyaç doğrultusunda ortaya çıkmıştır. *Türkçem* çocuk dergisi 1999 yılında matbu olarak yayın hayatına başlamış ve daha çok bir çocuk dergisi hüviyetine sahiptir.

(1) Yayın Serüveni ve Tarihçe

Türkçem dergisi dergi sahibi ve yazı işleri müdürü olan Zeynel Beksaç'ın öncülüğünde, 1999 yılının Ocak ayında iki aylık çocuk dergisi olarak yayın hayatına başlamış ve 2001 yılına kadar iki aylık bir dergi olarak yayımlanmıştır. Yayın hayatına aylık dergi olarak devam etmektedir. *Türkçem* dergisinin yayımlanmaya başladığı dönemden itibaren, edinmiş olduğu temel gaye Balkanlar'da zengin bir geçmişe sahip olan çocuk edebiyatına yeni değerler katarak yaşatılmasını sağlamaktır.

Yayımlanmaya başladığı 1999 yılında derginin yazı kurulunda Balkan Türk Edebiyatının önemli temsilcileri de yer almıştır. Derginin ilk sayısındaki yazar kadrosunu Fahri Kaya, Nimetullah Hafız, Hasan Mercan, İskender Muzbeg, Fikri Şişko, Şefkat Kaçanik, Liriye Düşo, Meseret Brina, Bayram İbrahim, Feyyaz Sağlam, İ.Ü. Nasrattinoğlu, A.R. Yeşeren ve Ferhat Âşıkferki gibi isimler oluşturmaktadır.

Bugün de aktif bir şekilde yayın hayatına devam eden dergi, Kosova Çocuk Kültür ve Edebiyat Araştırma Derneği'nin aylık yayın organı olarak takdim edilmektedir. Dergi konum olarak Kosova/Prizren merkezli yayın yapmaktadır. *Türkçem* "Aylık Popüler Çocuk Dergisi" olarak tanımlanmaktadır. Ancak günümüze doğru gelindiğinde ise derginin ön kapağında yer alan bu ibare çekilmiştir. Derginin esas meselesi "Balkanlarda Anadili zevkini beraber yaşatalım" ilkesiyle yayın hayatını ilerletmesidir. Dergide çocuklar için bir muhteva olduğu gibi diğer yaş gruplarına hitap eden içeriklere de yer verilmektedir. Çocuk dergisi olarak yayın serüvenine başlayan dergi ilerleyen yıllarda odak noktasını sadece çocuklar ile sınırlandırmamış ve hedef kitlesine yetişkinleri de dâhil etmiştir.

Türkçem dergisi 2013 yılından itibaren matbu basımın yanı sıra *Türkçem* Dergisi isimli Facebook hesabında derginin dijital versiyonunu da yayınlamaktadır. Ayrıca günümüz itibarıyla *Türkçem* dergisinin sahibi ve genel yayın yönetmeni Zeynel Beksaç da kendi kişisel sosyal medya hesaplarında derginin sayılarını dijital olarak paylaşmaktadır.

Türkçem dergisi hakkında resmi sosyal medya hesaplarında paylaşılan genel bilgiler mevcuttur. *Türkçem* dergisi sahibi ve yazı işleri müdürü Zeynel Beksaç sürdürmektedir, ancak danışma ve yazı kurulunda çeşitli değişiklikler yapılmıştır. İçinde bulunduğumuz 2023 yılı sayılarındaki Danışma Kurulu ise şu isimlerden oluşmaktadır: Doç. Dr. Yakup Deliömeroğlu, Prof. Dr. Elçin İsgenderzade, İskender Muzbeg, Avni Engüllü, Feyyaz Sağlam, Mehmet Bütüç, Arif Bozacı, Dr. Taner Güçlütürk. Danışma kurulu, akademi ve sanat dünyasından isimlerden oluşmaktadır. Yazı Kurulunda ise Ferhat Aşıkferki, Fidan Jılta, Güler Lika, Yüksel Pomak, Özcan Micalar yer almaktadır.

Dergide zaman içerisinde hem yazı kurulunda hem de danışma kurulunda isim değişiklikleri olmuştur. Günümüz itibarıyla iki yüz yetmiş birinci sayıda yer alan isimler ise şöyledir. Yazı kurulu, Şirin Zaferyıldızı, Taner Güçlütürk, Leyla Emin Şerif, Agnesa Globoder, Nadide Birvenik, Attila Beksaç ve Canan Özer'dir. Danışma kurulu ise: Rıdvan Canım, İskender Muzbeg, Feyyaz Sağlam, Enver Baki, Arif Bozacı, Beste Sakallı, Aziz Serbest, Seyran Süleyman ve Nihan Işık'tır.

(2) Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı

Türkçem dergisinin mazisi çeyrek asırlık bir yayın tarihine tekabül etmektedir. 1999 yılından itibaren matbu olarak yayımlanmaktadır. Ancak sosyal medya mecralarının yaygınlık kazanmasıyla birlikte daha çok kitleye hitap etme olanağı elde etmiştir. Elde edilen bu imkânlar sayesinde 2013 yılında dergi dijital mecra da geçerek, www.facebook.com/turkcem.dergisi hesabı üzerinden takipçi ve okuyucularıyla paylaşılmaya başlanmıştır. Derginin ana mottosu, geleneği sürdürme adına, seleflerinden aldıkları bu bayrağı *Türkçem* dergisi özelinde güçlerinin yettiği nispette devam ettirmektir. Genel yayın yönetmeni Zeynel Beksaç kendi sosyal medya hesabı üzerinden derginin en son Haziran 271. sayısını paylaşmıştır. Derginin sosyal medya hesabı da akabinde paylaşım yapmaktadır. 2013 yılından bu yana sosyal mecralarda yüzün üzerinde sayı dijital olarak okurla buluşturulmuştur.

Yayın hayatına bir çocuk dergisi olarak başlayan *Türkçem* dergisinin yayınlanma misyonu Kosova Türk Edebiyatının gelişmesine katkı sunmak ve Türkçe eğitim veren okullarda yardımcı bir ders materyali olarak kullanılılmasıdır. İlk sayısında bu durumu Zeynel Beksaç şu şekilde ifade etmektedir: “*Daha güzeli, hep daha güzeli verebilmek için özen göstereceğiz. Yerli edebiyatımızın daha da gelişmesine katkı sunmak, bilgi dağarcığınızı daha da zenginletmek, kalemi elinize dolayıp; şiirin, öykünün, düzyazının gizemli dünyalarına kürek sallamanız için çaba harcayacağız... Değerli şair, yazarlarımızın özgün şiir, öyküleriyle, sizleri o sıcak dizelerinizle, öykü ve düzyazılarınızla ve gerçek bir işbirliği ile başarıya giden yolu izlemekte bir engel kalmayacaktır, diye düşünüyoruz...*”¹²⁵

Dergi Yugoslavya döneminde canlılık kazanan Türk Edebiyatının izlemiş olduğu çizgiden hareketle yayın hayatına başlar. Temel hedef Türkçeyi yaşatmak ve mevcut olan edebiyatın zenginleşerek genişlemesi için yeni eserler ortaya koymaktır. Çocuklara kendi ana dillerinde okuma ve yazma fırsatı sunarak hem bilgilendirmek hem de onları yazmaya teşvik edilmesi hedeflenmiştir. Derginin odak noktası Türkçeyi yaşatarak Kosova’da Türk Edebiyatını canlı tutmaktır. Beksaç derginin yüz yetmişinci sayısında bu duruma şu şekilde vurgu yapmaktadır:

“*Hep söyleyegeldiğimiz gibi, Türkçem’i çıkarmamızın birincil nedenlerinden biri de anadilimize olan sevdamız, siz öğrencilerin şiire, düzyazıya gönül vermenizle kıvılcım rolünü oynayabilmesi, artı bu topraklarda yaşatılan ve geliştirilen Türk edebiyatını gündemde tutmaktır.*”¹²⁶

Türkçem dergisi, Türkçenin yaşatılması ve bölgedeki Türk Edebiyatının zenginleşmesi hedefinden yola çıkarak yıllardır farklı yazarların yetişmesine ve yazılarının yayınlanmasına fırsat sunan bir mecra olmuştur. Çocuk dergisi olarak yayın hayatına başlamış olsa bile, Türkçe yayın boşluğunu kapatmaya çalışan derginin hedef kitlesinde her zaman Kosova’da hatta Balkanlar’da yaşayan Türklerin geneli olmuştur.

¹²⁵ Zeynel Beksaç, “Başlarken”, *Türkçem Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1-2, Ocak 1999, s. 1.

¹²⁶ Zeynel Beksaç, “Editörden”, *Türkçem Dergisi*, Yıl 16, Sayı 170, Ocak 2015, s. 1.

Dergi temel misyonundan sapmadan istikrarlı bir yayın politikasıyla şiarını sürdürmektedir. Dergi Türkçe yazma ve düşünme, Kosova Türk Edebiyatını gündemde tutma bağlamında dirayetli, ısrarcı bir tavırla süreklilik göstermektedir.

Yazarçizerlerin, öğrencilerin katkısı ve öğretmenlerin desteğiyle Türkçeyi yaşatma ve Türkçeden mahrum kalmama adına başlatılmış bir harekettir. Türkçe yardımcı ders materyali olarak da bir misyonu icra etmektedir. Hakeza Üsküp'te yayımlanan *Kardelen* çocuk dergisi de bu işlevi yerine getirmektedir. Kurulan bu edebiyat köprüleri sayesinde kolektif bir bilincin oluşturulduğu söylenebilir. Bu benzerlik bölge aydınlarının her daim ve her koşulda anadillerini yaşatma gayreti ve mücadelesi olarak addedilmektedir.

(3) İçerik Açısından İnceleme

Türkçem dergisi zengin edebiyat içerikleriyle yayınlanmaya başladığı tarihten bu yana ilkesini sürdürmektedir. Dergi yüz elli ikinci sayısından itibaren hem matbu hem dijital ortamda yayınlanmaktadır. Bu çalışmada da derginin dijital ortamda mevcut olan sayıları dikkate alınmaktadır.

Edebiyat açısından zengin bir içeriğe sahip olan *Türkçem* dergisi genel itibariyle yirmi dört sayfeden oluşmaktadır. Derginin genelinde sistematik bir sayfa düzeni takip edilmemiş ve farklı konulardan oluşan köşelere yer verilmiştir. Genel itibariyle dergi editörün mesajını ileten “Editörten” yazısıyla başlar ve ağırlıklı olarak şiirlere yer verilir. Şiirlerin yanı sıra nesir türünden yazılara da dergide yer verilmektedir. Bunlardan en yoğun olarak hikâye, roman bölümleri, efsane ve masallar, fıkralar, deneme, düşünce ve araştırma yazılarıdır. Yerel şairlerin şiirleri, Balkan ülkelerinden yazarların metinleri, Türkiye ve Türk Dünyasından eserleri ile dergiye katkı sunmaktadır. Bunların dışında Balkanlarla ilgili güncel gelişmelerin aktarıldığı haber bölümleri, kitap tanıtımları, söyleşiler ve bir bölüm çocuk eserlerinin yayınlanması için ayrılmıştır. Dergide dikkat çeken bir diğer husus da yıl dönümleri ve anma bölümleridir. *Türkçem* her konuyu sayfalarına taşısada temel

ilkesi her zaman daha görünür olmuştur. Dil mevzusu daima harlı tutulmaya özen gösterilmektedir.

Türkçem dergisinin genel görünümü ve ismine bakıldığında ilk akla gelen ve savunulan konunun Türkçe dil meselesi olduğu aşikârdır. Bunu en iyi şekilde yansıtan örneklerden birisi de, Zeynel Beksaç'ın kaleme almış olduğu "Şiirim" adlı eseridir.

"Gölge oldun peşim sıra şiirim

Sen bendin ben sen

Kavgama benden önce vardın hep

Namusum

Belalım

Gözüpek atım oldun

Günlere seninle uyandım

Dilimi sen kamçıladsın

...¹²⁷

Balkan coğrafyasında Türkçe olarak şiirle verilen kimlik mücadelesi, bu toprakları vatan edinen yüzlerce şairin sığındığı liman olmuştur. Bu limanlar ise şu ana kadar bahsedilen süreli yayınlarda Türkçenin yaşatılması için bin bir türlü badirelere karşın emek vermiş, edebî eserlerle katkı sunmuş kalemlerin şiirlerine böyle yansımıştır. Yüzlerce sayı ve yüzlerce sanatkârla âdeta bu mücadelenin en somut örneğini gözler önüne sermektedir. *Türkçem* dergisi, diğer yayınlarda olduğu kabilinden mesuliyet bilinciyle Kosova özelinde ve Balkanlar genelinde ismiyle müsemma ve müstesna bir yayın organı olarak geleneğini ısrarla sürdürmektedir. Bu ilke araştırma kapsamına dâhil edilen diğer yayın organlarında da görülmektedir.

¹²⁷ Zeynel Beksaç, "Şiirim", *Türkçem Dergisi*, Yıl 24, Sayı 272, Temmuz 2023, s. 10.

Çalışmaya dâhil edilen her dergi kendi ekseninde Türkçeye verdiği kimlik mücadelesiyle müstesna bir görevi icra etmektedir.

Türkçem dergisi şiir ağırlıklı bir dergidir. Hem ün yapmış tanınmış şairlerin eserlerine hem de şiir dünyasına yeni adım atanların şiirlerine yer verilmiş, çocuklara şiiri sevdirmek ve onları yazmaya teşvik etmek için de dergide ayrı bir bölüm açılmıştır. *Türkçem* dergisinde yayınlanan şiirler sadece Kosova, Balkanlar, Türkiye ve Türk Dünyası ile sınırlı kalmamıştır. Derginin önemli özelliklerinden biri de dünya edebiyatından çeşitli şiir örneklerinin Türkçeye tercüme edilerek dergide yer verilmesidir. Örneğin Amy Barry'nin "Canlı Anılar" isimli şiiri Baki Yiğit'in Türkçe tercümesiyle derginin yüz doksan dördüncü sayısında yerini almıştır.

Görsel 3.7. *Türkçem* Dergisi ön kapak örneği

Türkçem dergisi Balkanlar ve Balkan Türklüğü ile alakalı her türlü konuyu kendine dert ve mesele edindiği, yaptığı aktarımlardan da görülmektedir. Bu nedenle farklı mecralarda yapılmış olan söyleşileri-röportajları da aktarmışlardır. Örneğin, *Gerçek Hayat* dergisinin şair Mümin Ali ile İstanbul'da yapılan Balkanlar ve Balkan Türklüğü üzerine olan söyleşiyi sayfalarına aktarmışlardır. Dergi, Balkan Türklerini ilgilendiren her mevzuyu sayfalarına alarak okurlarına her hâlükârda sunmaktadırlar. Görüldüğü üzere Balkan Türklerinin ilk gündem maddesi olan Türkçe derginin sayfalarında her zaman ilk sırada olmuştur.

(4) Yazarlar

Türkçem dergisi yarım asırdan beridir Balkan Türk Edebiyatının ve Kosova Türk Edebiyatının nabzını tutmuş bu bağlamda hem yerli genç yazarların yetişmesine hem de usta yazarların edebî ürünlerini yayımlayabilecekleri elzem bir mahfile dönüşmüştür. Yüz elli bir sayı içerisinde yüzlerce yazar dijital mecrada edebî ürünlerini okurların beğenisine sunma imkânı elde etmiştir. Dergi başta Kosovalı yazarlar olmak üzere diğer Balkan ülkelerinden, Türkiyeli ve Türk Dünyasından bir hayli kabarık yazar profiline sahiptir. İzlenilen yayın politikası neticesinde ve editörün liderliğinde birçok yazar derginin bünyesine dâhil etmiş ve birçok yeni yazarı da Balkan Türk Edebiyatı camiasına kazandırılmış, tanıtılmıştır.

(5) Hedef Kitle ve Okur Profili

Derginin okur profili geniş bir yelpazede birleşmektedir. Çocukların duygu dünyasına yer verildiği gibi, yetişkinlerde dergide hem okur olarak hem de yazar olarak boy göstermektedir. Derginin genel muhtevası, yer yer güncel gelişmeler, haberler, kitap takdimleri, şiir, hikâye, demene, etkinlikler hakkında paylaşımlar vb. geniş bir konu yelpazesine sahiptir. “Sizden Gelenler” kısmında çocukların resim, şiir ve hikâyelerine de yer verilmektedir. Günümüz itibarıyla dergi kısmen

yetişkinlere doğru evrilse de çocuklar ihmal edilmemektedir. Yazar kadrosunda ise hem yerli yazarlar hem de Türkiyeli ve Türk Dünyasından simalar mevcuttur. Derginin temel işlevi özelde Kosova’da, geniş manada ise Balkanlarda Türkçenin bayraktarlığını yapmaktır. Türkiye ve Türk Dünyasıyla bağları güçlendirmek ve müşterek bir zeminde edebiyat sanatını icra etmektir.

(6) Genel Yayın Yönetmen Görüşleri

Türkçem dergisinin hikâyesi birinci ağızdan elde edinilen verilerle hazırlanmıştır. Hâlihazırda derginin sahibi ve genel yayın yönetmenliğini yürüten Zeynel Beksaç ile yapılan görüşme sonucunda *Türkçem* dergisinin yayın serüveni elde edilen bilgiler ışığında tasarlanmıştır.¹²⁸ Matbu olarak yayına başlayan *Türkçem* dergisi, 2013 yılından bu yana dijital olarak da yayınlanmaktadır. İzlemiş olduğu istikrarlı yayın politikasıyla günümüze kadar sürekliliği yakalamış ve yayın serüvenini devam ettirmektedir.

Zeynel Beksaç dijital ortamda bulunan edebiyat hakkındaki izlenimlerini ve dergiye dair bazı fikirlerini belirtmiştir. Beksaç, *internetin çok gelişmesine rağmen, yayınevlerinin ve edebiyat dergilerinin siteleri çok az ziyaret edilmektedir. “Ben de bu görüşteyim”* ifadesiyle belirttiği cümlesinde, edebiyat derilerinin okurlar açısından görmüş olduğu rağbetin tatmin edici olmadığı kanatindedir. Anlaşıldığı üzere Balkanlar özelinde henüz siteler beklenen ilgi ve takibi yakalayamamıştır. Bu durum edebiyat, sanat ve kültür mecralarının az takip edildiğini göstermektedir.

Beksaç, derginin basılı olmasından yana olduğunu, ancak internet ortamında yayınlanmasının daha büyük bir okur kitlesine ulaştığının da bir gerçek olduğu

¹²⁸ **Türkçem Dergisi** sahibi ve genel yayın yönetmeni, Zeynel Beksaç ile yapılan görüşmede birincil ağızdan elde edilen veriler neticesinde oluşturulmuştur (Görüşme Tarihi: 10.08.2023).

kanısındadır. Dijital ortamda bulunan dergilerin okur kitlesi her geçen gün arttığı gözlemlenmektedir.

Beksaç, derginin dijital ortamda yayınlanması farklı bölgelerden okurlara, yazarlara ulaşma noktasında katkı sağladığı düşüncesindedir ve şu ifadeleri eklemektedir:

Dijital yayının mutlaka katkı sağladığını düşünüyorum. İnternet olmasaydı Türkçem adının bu denli sınırlar ötesinde, uzak yerlerde duyulabileceğini zannetmiyorum.

Türkçem dergisini dijital ortamda yayınlanması sınırlar ötesi tanınırlık seviyesini arttırmıştır. Dijital medya aracılığıyla sadece sınır ötesi okura ulaşmakla kalmıyor, aynı zamanda farklı ülkelerden çeşitli yazarların eserlerini yayınlayarak dergiyi hem niteliği hem de niceliği açısından zenginleştirmektedir.

Türkçem dergisinin dijital ortamında bulundurmaların ana sebebini ise hem geniş okur kitlesine ulaşmak hem de yeni edebiyatçıları bünyelerine dâhil etmek olarak izah etmektedir.

Beksaç, derginin adını daha geniş kitlelere duyurabilmek. Sayfalarında yeni edebiyatçıların konuk olabilmeleri açısından da büyük bir fırsat olarak bunu görmektedir. Rumeli’de Türkçe açısından verilen bu emeği geniş bir çevreye tanıtabilmek için de önemlidir. Bugüne kadar buna tanık olduk demektedir. Bu yüzden internetten bu açıdan çok iyi istifade edildiğini belirtmektedir.

Beksaç, editör ve bir şair olarak internette yayınlanan edebî eserler için “olumlu bakıyorum, dünyanın dört bir yanından yaratıcıların eserlerini okuyabilme fırsatı veriyor” demektedir.

Beksaç, ayrıca Kosova’da Türkçe olarak neşredilen süreli yayınların yeterli sayıda olup olmadığı hakkındaki görüşlerini de dile getirmiştir.

Yeterli olduğuna inanmıyorum. Eskiden Makedonya ve Kosova’da çok sayıda dergimiz vardı. O dergiler sayesinde edebiyatı yaşattığımızı rahatlıkla söyleyebiliriz. O dergiler sayesinde (ve yayınlanan özgün kitaplarla tabii ki) bu topraklardaki Türk

edebiyatı gelişti, nice kalemlerin yetişmesine vesile olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Günümüzde bir elin parmakları kadar bile yok. Yeni kitapların günyüzü görmesi de bizleri memnun etmesinden çok uzak... Bu yüzden var olan 2-3 derginin kıymeti bilinmeli. Gereken destek gecikmeden verilmeli. Zaman zaman değil, sürekli, ara verilmeden destek esirgenmemeli... Yerli edebiyatımız için olduğu gibi, Balkanlarda, Rumeli’de Türkçenin onurlu soluk alması açısından da bu destek son derece önemlidir, beyanlarında bulunmuştur.

Beksaç, yazar kadrosu hakkındaki düşüncelerini de ekleyerek fikrini paylaşmıştır: *Yerli yazarların ağırlıklı olması eğiliminde olduk hep. Ama Türkçenin yaşatıldığı her yerden kalemlerin Türkçem sayfalarında yer alması bizleri ayrıyeten mutlu kıldı, kılıyor...*

Türkçem dergisi Balkanlarda Türkçe yayın yapan dergiler arasında dijital medyanın sağlamış olduğu avantajlardan faydalanmaya başlayan ilk dergilerden biridir. Bu trendi yakalayarak derginin Kosova dışındaki diğer Balkan ülkelerinde, Türkiye ve Türk Dünyasında popülaritesini artırmıştır. Böylece zengin yazar kadrosu ve içeriği ile yayın hayatına devam etmektedir.

3. Kuzey Makedonya’da Edebî Ürün İçeren Dijital Mecralar

Değerlendirmeye alınan diğer ülkeler nazarında Kuzey Makedonya’da edebî muhtevaya yer veren bir tane dijital mecra tespit edilmiştir. Hareketli bir basın hayatına sahip olan Kuzey Makedonyalı Türklerin dijital platformlara kademeli olarak geçiş yaptığı görölmektedir. *Kardelen* çocuk dergisi örnek olarak bu hâli açıkça aksettirmektedir.

a. Kardelen Çocuk Dergisi (2009~) -
www.facebook.com/kardelencocuk -
www.facebook.com/nesilderneği

Hedef kitlesi dokuz ile on dört yaş grubundaki çocuklar olan *Kardelen* çocuk dergisi, Kuzey Makedonya'da 2009 yılından itibaren çocuklara özel dergi olarak yayımlanmaktadır. Çocuklara yönelik eğlenceli içeriğiyle eğitim ve kültür dergisi olarak aktif bir şekilde varlığını sürdürmektedir.

(1) Yayın Serüveni ve Tarihçe

Kuzey Makedonya'da ilköğretim düzeyi eğitim programı da göz önünde bulundurularak hazırlanan *Kardelen* dergisinin günümüz itibariyle yüz üçüncü sayısı yayınlanmıştır. Eğitim-öğretim yılına uyumlu bir düzlemde, yılda sekiz sayı olarak yayınlanmaktadır. Doksan sekizinci sayısından itibaren hedef kitlesini Kuzey Makedonya ile sınırlandırmayarak Balkanların geneline hitap etmeyi amaç edinmesiyle birlikte, *Kardelen Balkan Çocuk* dergisi olarak yayın hayatına devam etmektedir. Çocuklara yönelik eğlenceli çizimlerin yanı sıra Türk Kültürü dairesinde geniş bir bilgi hazinesidir. Kuzey Makedonya ders müfredatına uygun olarak hazırlanan dergi 2020 yılına kadar ülkenin genelinde okullara Türkçe ek materyal olarak da dağıtılmaktaydı. Ancak 2020-2022 yılları arasında ise dergi sadece dijital olarak yayınlanmıştır. Günümüz itibariyle dergi, Kuzey Makedonya Türk çocuk eğitimi ile ilgili yayın ve araştırmaları amaç edinmiş Nesil Eğitim ve Araştırma Derneği uhdesinde yayın hayatına devam etmektedir. Nesil Derneği kamuya açık yapmış olduğu basın bildirisinde konuyu şu şekilde izah etmektedir.

“...Nesil eğitim ve araştırma derneği de milli ve manevi değerlerimize uygun bir sivil toplum hareketi olarak 2022 yılının Ağustos ayında kurulmuş, eğitim ve eğitime dair araştırmalar yapmayı hedefleyen bir dernektir... İlk yayın icraatlarımızdan biri de 2009 yılından bu yana “Köprü” kültür, sanat ve eğitim derneğinin Türk ilkokullarına yönelik hazırladığı “Kardelen” eğlenceli eğitim

dergisi, derneğimizin “Meddah” yayınlarından “Kardelen - Balkan Çocuk Dergisi” olarak yayın hayatına devam edecektir...”¹²⁹

2009 yılından beri Kuzey Makedonya sınırları içerisinde Üsküp merkezli yayınlanıp daha sonra Kuzey Makedonya’da Türkçe eğitim veren okullara dağıtılan *Kardelen* eğlenceli eğitim, kültür ve çocuk dergisi 2022 yılına kadar Köprü Derneği çatısı altında yayınlanıp daha sonra Nesil Derneği bünyesine geçerek *Kardelen Balkan Çocuk* dergisi ismini aldığı beyan edilmiştir. *Kardelen* dergisi yetmiş yedinci sayısından sonra okuyucuya dijital ortamda sunulmaya başlamıştır. Günümüze kadar toplam olarak on dört yılda yüz üç sayı neşredilmiştir. Dergi yıl içerisinde eğitim ve öğretimin sürecini dikkate alarak sekiz sayı olarak yayınlanmaktadır. Derginin temel işlevi çocukların hayal dünyasını geliştirme, okuma becerisini hızlandırma ve Türk Kültür dünyasına dair çocuklarda bir bilinç oluşturmaktır. Genellikle Türk mizah kahramanı Nasreddin Hoca'ya özen gösterilerek çocukların eğlenmesini, gülmesini, dergiyi okurken keyif almaları hem de böylece düşüncelerini sağlamışlardır. Dergide hikâyeler, şiirler, masallara da yer verilmesi çocukların gelişimine ve hayal dünyalarında zenginlik, kelime dağarcıklarını çoğaltma uğraşı olarak görülebilir.

Yapılan taramalar sonucunda yetmiş yedinci sayıdan doksan üçüncü sayısına kadar olan on altı sayı *Kardelen Eğitim ve Çocuk* dergisi Facebook sayfasında cep telefonu, bilgisayar veya tabletlerden bağlantı erişimi sağlandığı takdirde dijital ortamda okuyucuya sunulmaktadır. Dergi doksan üçüncü sayısına kadar Köprü Derneği bünyesinde Divan Yayıncılık’tan yayımlanmış ve daha sonra ise Nesil eğitim ve araştırma Derneği'nin Meddah Yayınları'ndan neşredilmeye devam ederek doksan dördüncü sayısından itibaren www.facebook.com/nesilderneği Facebook sayfasından paylaşıldığı tespit edilmiştir. On dört yılda yüz üç sayısı yayınlanan derginin sadece yirmi altı sayısı okuyucuya dijital ortamda sunulduğu saptanmıştır.

Derginin genel yayın yönetmeni Muhsin Kurtiş, editörü ise Yeliz Davut Kurtiş’tir. Yayın kurulu da ise Furkan Şaban, Nefise Şaban, Melda Latif, Muradiye

¹²⁹ Basın Bildirisi, 12 Eylül 2022, www.facebook.com/nesilderneği. (Erişim Tarihi: 09.07.2023).

Abdul, Yeliz Davut Kurtiş, Özlem Kurt ve Zülal İbiş'tir. Ayrıca zaman içerisinde derginin yayın kurulunda da bazı isimler değişmiştir.

(2) Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı

Diğer Balkan ülkelerinde olduğu gibi Kuzey Makedonya'da da azınlık olarak yaşamlarını sürdüren Türkler kendilerine tanınan ana dili hakları doğrultusunda Türkçeyi yaşatma uğraşısı içindedirler. Kuzey Makedonya'da Türkçe eğitim hakkına sahip olan Türkler ne yazık ki zaman zaman ders materyali sıkıntısı çekmiş ve kademeli olarak da çekmeye devam etmektedir. Ayrıca çocukların okul hayatları dışında Türkçe ile haşır neşir olabilecekleri, Türkçe okuyabilecekleri, Türkçe düşünebilecekleri ve onları Türkçe yazmaya teşvik edecek araçlara ihtiyaç duyulmaktadır. *Kardelen* dergisi de bu düstürde yayın hayatına başlamış ve temel misyonu çocukların Türkçelerini ve kişisel bilgilerini geliştirebilecekleri yardımcı bir ders materyali ihtiyacını karşılamaktır. Bunun yanı sıra çocukların Türkçe okuma-anlama ve yazma gibi dil becerilerinin gelişmesi, çocuklarda merak ile keşfetmek duysunu uyandırmak ve sanatsal yönlerini ortaya çıkarmak da amaçlanmaktadır.

Kuzey Makedonya ilköğretim ders müfredatının da göz önünde bulundurularak hazırlanan *Kardelen* dergisi, özellikle Türkçe dersinin yanı sıra Doğa Bilimleri, Tarih, Coğrafya ve Biyoloji gibi derslerde yardımcı ders materyali eksikliğini bir nebze doldurma görevini yerine getirmeye çalışmaktadır.

Balkan Türk Edebiyatına katkısı bakımından incelendiğinde ise *Kardelen* dergisinin kapsamı gereği çocuk edebiyatı üzerinde durduğunu söylemek mümkündür. Özellikle Yugoslavya Dönemi Makedonya Türk Edebiyatının önemli temsilcilerinden olan Necati Zekeriya'nın *Orhan* isimli eserinden çocuk öykülerine dergide yer verilmesi Necati Zekeriya'nın tanıtılması konusunda rol oynamaktadır. Öte yandan dergide çocuk şiirlerine de yer verilmektedir. Çocuk şiirleri sadece Kuzey Makedonyalı yazarların ürünleri ile sınırlanmamış ve Türkiyeli yazarlar tarafından yazılan çocuk şiirlerine de sıklıkla yer verilmiştir. Dergide dikkat çeken diğer bir husus ise dergiye özgün çocuk hikâyelerine yer verilmesidir.

(3) İçerik Açısından İnceleme

On dört yıldır yayın hayatına devam edern *Kardelen* dergisinin içeriğinde dönem dönem bazı değişiklikler yapılmış, konuların bir kısmı dönüştürülmüş, eksiltilmiş veya yeni konular eklenilmiştir. Ancak genel itibariyle bakıldığında derginin ana gövdesinde büyük değişiklikler yapılmamıştır. Bu çalışma dijital medya ile sınırlandırılığı için *Kardelen* dergisinin dijital ortamda yayınlanan sayıları dikkate alınmaktadır.

Görsel 3.8. *Kardelen Çocuk Dergisi* ön kapak örneği

Kardelen çocuk dergisi otuz iki sahifeden oluşan renkli kapak tasarımı ile çocukların ilgisini çekecek çizimler ile donatılmıştır. Değerlendirmeye tâbi tutulan dergilerden hareketle 2021-2022 yıllarına ait sayıların ilk sayfasında Nasrettin Hoca'nın fıkrasına yer verilerek, editörün yazısıyla giriş yapılmış ve derginin içerik kısmına geçilmiştir. 2022-2023 eğitim yılına ait sayılarda ise Nasrettin Hoca fıkraları kaldırılmıştır.

Derginin genel içeriği ise şöyledir: *Kardelen* çocuk dergisi çocukların ilgisini çekeceği şekilde tasarlanmış bir görünümle küçük okuyuculara takdim edilmektedir. Editörün dergi hakkındaki genel bilgi paylaşımı ile derginin sayfaları okuyucuya açılmış ve içeriği kısaca tanıtılmıştır. Dergi genel manada on altı başlık hâlinde sunulmaktadır. Renkli bir muhtevaya sahip olan dergide ilk olarak “Hayat Bilgisi” köşesi bulunmaktadır ve kısaca çocukların kültürlerini geliştirmek amacıyla, farklı konular veya bazı sanatçı ya da edebiyatçılar tanıtılmaktadır. Ayrıca çocukların kişisel gelişimlerini destekleyecek konu başlıklarına da yer verilmiştir. Günlük meselelere de yer verilerek temizlik gibi konulara da değinilerek öğretilmeye gayret edilmiştir. Devamında ise Makedonya Türk Edebiyatının önemli hikâye temsilcilerinden merhum yazar Necati Zekeriya'nın *Orhan* adlı kitabından hikâyelere yer verilmiştir. “Yerli Şiir” kısmında ise Makedonyalı ve Türkiyeli şairlerin şiirleri yer almaktadır. “Uçan Çelebi” köşesinde genellikle şehirler ve mekânlar tanıtılma maksadı güdülerek çocuklara şehirler hakkında ve coğrafik kısa bilgiler paylaşılmaktadır. “İz Bırakanlar” köşesindeyse Osmanlı padişahları, dönemleri ve şahısları hakkında bilgiler vererek tanıtılmaya gayret edilmiştir. “Mesnevi'den” bölümünde ise Türk İslam tasavvuf kültürünün önemli mimarlarından Mevlana'nın Mesnevi'sinden, nasihat verici parçalara yer verilmektedir. Burada İslam kültürünün öğeleri dikkate alınarak çocuklara dinî değerler öğretilmeye çalışılmıştır. Daha sonra bu bölüm “Hz.Peygamber'den Kıssalar” adlı bölüme yerini bırakmıştır. “Hayvanlar Alemi” köşesinde ise hayvanlar tanıtılmış ve bilgiler verilmiştir. Bu köşe daha sonraki sayılarda “Ağaçların Yaşam Döngüsü”ne dönüştürülmüştür. Ayrıca matematiksel bir tablo olan, aritmetik işlemlerin bir parçasını oluşturan çarpım tablosu gibi bazı matematik bilgilerine de yer verilmiştir. “Sağlık Olsun” köşesinde hastalıklar ve hijyen konuları hakkında bilgi verilmiş ve derginin ilerleyen

sayılarında “3D Duygu, Düşünce, Davranış” olarak değişikliğe uğramıştır. Dergide hikâyelere de yer verilerek sevgi, şefkat, yardımseverlik vb. değerlere dikkat çeken ve bunları özetleyen özgün çocuk hikâyeleri paylaşılmıştır. “Teknolojik İcatlar” köşesinde ise farklı teknolojik araçların tarihçesi üzerinde durulmuş ve bilgiler paylaşılmıştır. Bu köşe ileriki sayılarda “Dijital Dünya” ismiyle adlandırılmaktadır. “Kitap Köşem” adlı köşede dünya ve Türk Edebiyatından çocuk klasiklerinin tanıtımı ve özetleri yapılarak çocukları kitap okumaya teşvik etmek, önemli görülen bazı değerleri çocuklara aşılama ve kitaplar tanıtılmaya dikkat edilmiştir. Derginin eğlence bölümünü oluşturan “Haydi Oyun Oynayalım” kısımda ise oyunlar hakkında bilgi verilmiş ve oyunların nasıl oynanacağına dair tarifler yapılmıştır. “Zeki'nin Günlüğü” veya “Denizin Maceraları” bölümde ise kişinin sahip olduğu bazı değerlerin önemini anlaması açısından tavsiyeler niteliğinde bilgiler paylaşılmaktadır. Derginin sonlarına doğru çocukları eğlendirmek için bulmacalara yer verilmiştir. Çocukların ufukları genişletilmesi hedeflenerek, dünya haritası gibi paylaşımlar da yapılarak çocukların hem coğrafi bilgilerini hem de kültürlerini, bilgi dağarcığını geliştirme açısından önemli konulara değinilmiştir. Dergide yer yer değişimler olsa da ana gövde pek değişime uğramamıştır. Bahse konu olan hususlar derginin omurgasını oluşturmaktadır. Dergiye zaman zaman yenilikler yapılarak “3D (düşünce-duygu-davranış)”, “Peygamberimizden Kıssalar”, “Türk el Sanatları”, “Teknoloji Tasarım”, “Tarihte Bugün”, “Boşnak Prenses” gibi bölümler eklenerek değişiklikler yapılmıştır.

Dergide pedagojik, sosyolojik, teknolojik, dini vb. mevzular hakkında bilgiler verilmektedir. Okul dışında çocukların bilgilerini pekiştirecekleri, eğlenecekleri ve öğrendiklerini daha kalıcı hâle getirecekleri bir yayındır.

Derginin muhtevasına bakıldığında değerler eğitimi açısından çocukların olumlu yönden gelişmelerini destekleyen ve bazı değerlerin farkına varılmasını sağlayan katkıların sunulması amaçlanmaktadır. Dergi çocukların aynı zamanda gizli güçlerini/potansiyellerini, maharetlerini keşfetmeleri gibi unsurları dikkate alarak millî, dinî ve manevi öğeler göz önünde tutularak hazırlanmıştır. Derginin içeriği bu eğitimsel gayreti göstermektedir. Neredeyse her sayıda bir konu gündeme

alınmaktadır. Ayrıca derginin, genel olarak doksana altıncı sayıdan sonra metin bölümlerini azaltarak daha çok görsel desteklere yer vermeye başladığı da saptanmıştır.

Edebî içerikler açısından bakıldığında ise Orhan'ın maceralarının paylaşıldığı hikâye bölümü, şiirlerinin paylaşıldığı “Yerli Şairlerimiz”, 2021-2022 yıllarındaki sayılarda dergiye özgü çocuk hikâyelerinin paylaşıldığı “Mehmet Abi'den Hikâyeler” ve “Boşnak Prenses” bölümleri dikkat çekmektedir.

“Orhan'ın Maceraları” her sayıda bir hikâye olacak şekilde tasarlanmış ve başkahraman Orhan'ın başından geçen olaylar anlatılmaktadır. Bu hikâyeler genellikle, didaktik unsurlar bünyesinde barındırmakta ve hikâyenin sonunda kahraman Orhan bizzat kendi deneyimleyerek yeni bilgiler öğrenmektedir. Şiirler kısmında ise manevi değerlerin öğretildiği çocuk şiirlerine yer verilmiş ve her sayıda sadece bir şiir bulunmaktadır. Mehmet Abi'den hikâyelerde de manevi değerler ve öğretici unsurlar dikkat çekmektedir, ancak 2022 yılının Eylül sayısı itibarıyla bu bölümün devamlılığı sağlanamamıştır.

“Boşnak Prenses” bölümü ise Boşnak yazar İzzeta Babacıç'ın aynı isimli eseri Türkçeye tercüme edilmiş ve her sayıda bir masala yer verilmektedir.

(4) Yazarlar

Kardelen dergisinin ana yazar kadrosunda zaman zaman bazı değişiklikler yaşanmıştır. Dijital medyada mevcut olan sayıları dikkate alındığında ise derginin yazarları olarak Yeliz Davut Kurtiş, Nefise Şaban, Zülal İbiş, Melda Latif, Müradiye Abdul, Özlem Kurt, İrfan Raşid, Nuray Tair, Furkan Şaban, Mehmet Arif, Seyyid Emin belirtilmiştir.

Edebî içeriklerin paylaşıldığı bölümlerdeki yazarların listesi ise şu şekilde oluşmaktadır:

Yazarlar	Edebî Ürün Sayısı
Necati Zekeriya	17
İzzeta Babacıç	16
Mehmed Arif	11
Abdulfettah Rauf	1
Fahri Kaya	1
Sabit Yusuf	1
Oktay Rifat	1
Leyla Şerif Emin	1
Seven Kayaalp	1
Kerim Aydın Erdem	1
Erdal Taşköprü	1
Sami Kayral	1
Zeynep Kamil	1
Mehmet akif Ersoy	1
Sunay Akın	1
Sezai Karakoç	1
Özdemir Asaf	1
Bülent Özcan	1
Nazım Hikmet	1
Aziz Nesin	1
Meliha Cevdet Anda	1
Halime Yüceoğlu	1
Cahit Sıtkı Tarancı	1
Edip Cansever	1
Tevfik Fikret	1

Tablo 3.10.: *Kardelen* dergisi edebî içerik yazarları

(5) Hedef Kitle ve Okur Profili

Kardelen dergisinin genel işlevi yardımcı ders materyali olarak takdim edilmesidir. Genel hedef kitlesi dokuz ile on dört yaş aralığında olan çocuklar iken, yardımcı ders materyali olması özelliğinden dolayı okur profiline ilköğretim dönemi çocukları da dâhil olmaktadır. Derginin dijital ortamda yayınlanması ile ulaşılmak istenilen okur, sadece Kuzey Makedonya ile sınırlı kalmamaktadır. Derginin hedef kitlesini Balkanların genelinde Türkçe bilen dokuz ila on dört yaş arası çocuklar oluşturmaktadır.

(6) Dergi Editörü Görüşleri

Kardelen dergisine ilişkin bilgiler birinci ağızdan elde edinilen verilerle hazırlanmıştır. Hâlihazırda derginin editörlük görevini yerine getiren Yeliz Davut Kurtiş ile yapılan görüşme sonucunda, *Kardelen* dergisinin yayın hayatıyla ilgili temin edilen bilgiler doğrultusunda tasarlanmıştır.¹³⁰ *Kardelen* dergisi 2009 yılında matbu olarak yayımlanmaya başlamış ve 2020 yılının Nisan ayında da dijital formata geçiş yapmıştır. Yeni eğitim ve öğretim yılı itibarıyla matbu olarak da yayın hayatına devam edileceği bildirilmiştir.

Kardelen dergisi editörü Yeliz Davut Kurtiş dijital mecralardaki edebiyatın varlığına yönelik görüşlerini ifade ederken günümüzde bunun bir ihtiyaç olduğunu ve bu ihtiyacı karşılamak için internete başvurulduğunu belirtmektedir. Ayrıca “çevrim içi” yaşayan insanların çağında bulunulması hasebiyle, *Kardelen* dergisini de okurlara en pratik bir şekilde sunmayı görev edindiklerini de belirtmiştir. Derginin dijital medyada yayınlanmasıyla birlikte erişim ve okunurluğu artmıştır. Dergi dijital ortamlarda yayınlanmadığı dönem Kuzey Makedonya sınırları dışından da dergiye ulaşmak isteyenlerin olduğuna ilişkin bildirimlerin mevcut olduğunu, ne yazık ki bunların tamamını karşılamakta zorlandıklarını da ifade etmiştir. Dijital ortama

¹³⁰ **Kardelen Dergisi** editörü, Yeliz Davut Kurtiş ile yapılan görüşmede birincil ağızdan elde edilen veriler neticesinde oluşturulmuştur (Görüşme Tarihi: 08.08.2023).

geçişle birlikte rahatlıkla diğer ülkelerdeki meraklılarına ve okurlara erişebilme fırsatı yakalandığını ve bu doğrultuda motive edici olumlu geri dönüşler aldıklarını da belirtmektedir.

Derginin dijital mecrada yayınlanmaya başlamasının ana sebebi ise 2020 yılında gelişen pandemidir. Okulların kapatılması ve eğitimin çevrim içi devam etmesi derginin temel hedef kitlesine ulaşmada bir engelle karşılaşmıştır. Karşılaşılan bu engele derginin dijital medyada yayınlanması çözümü üretilmiş ve dergi sosyal medya hesaplarında yayınlanmaya başlanmıştır. Bu çok yerinde ve zamanında verilmiş bir karardır. Çocukların evlerde kaldığı dönemlerde Türkçe okuyabilecekleri eğlenceli bir malzeme sunmakla önemli bir adım atıldığını ebeveynlerden alınan geri dönüşler de tasdiklemiştir. Pandemi döneminin sona ermesiyle birlikte dijital yayının yanı sıra matbu olarak da yayımlamayı tercih edilebilir olduğu, ancak yaşanan maddi imkânsızlıklardan dolayı dergi ne yazık ki basılamamaktadır. Dijital bir çağda yaşadığımız bugün hayatın bütün alanlarında telefon, tablet ve bilgisayar gibi dijital araçlara ihtiyaç duyulmaktadır ve bu durumun böyle olması edebiyatı da dijital medya sınırlarına dâhil etmiştir. Dergi editörü Kurtiş, bu ihtiyacı karşılamak için dijital medyadaki edebiyata da başvurduğunu fakat her zaman edebiyatın basılı olarak yayınlanması tarafında olduğunu da belirtmektedir. Okumadan önce edebî eserin varlığını hissetmeyi o eseri okumaya yönelik yapılan bir hazırlık ritüeli olarak değerlendirmektedir.

Öte yandan Kuzey Makedonya'daki Türkçe süreli yayınların yok denecek kadar az olmasını büyük bir eksiklik olarak değerlendirmektedir. Özellikle çocukların bu kaynaklardan beslenmesi gerektiğine vurgu yapan Kurtiş, bu durumda Kuzey Makedonya'daki öğretmen ve velilerin büyük bir sorumluluğu olduğunu ve çocukları maddi değerler dışında, manevi değerlerini ve bu yönde gelişmelerine katkı sunmak için oluşan açığın kapatılması gerektiği düşüncesindedir. *Kardelen* dergisinin çabası da bu yöndedir.

Kardelen dergisinin yazar kadrosunun tamamı yerli yazarlardan oluşmaktadır. Yazarlar gönüllülük esasına dayalı olarak katkı sunmaktadırlar. Bu ve bunun gibi etkenler yüzünden yayına ilk başlayan kadro ile çoğu zaman devam

etmek imkânsız, ancak bünyesinde bir ekip çalışması ve sürekli devamlılık barındıran bir süreç olduğu için canlı kalabilmesi için yeni yazarlar kadroya dâhil olmaktadır. Bu yüzden yeni gelenlerin dergiye kattıkları farklı bakış açılarının olmasının yanında, mevcut olan yazarların deneyim ve tecrübelerinden de yararlanmaktadırlar. *Kardelen* dergisi özel kılan bir yanı da derginin ilk sayılarında dergiye şiir ve yazılarını gönderen öğrencilerden bazılarının bugün derginin yayın kurulunda yer almasıdır.

Kardelen dergisi yayın ekibinde yer almış olan yazarlar Kuzey Makedonya’da çocukların eğitime ve Türkçenin yaşatılmasına katkı sağlamaya gönül vermişlerdir. Dergi yüzü aşkın sayıyla Kuzey Makedonya çapında, Türkçe eğitim veren bütün okullarda ek müfredat olarak da yerini almaktadır. Uzun yıllardır varlığını sürdürmek gönüllü yazarların katkıları ve destekleriyle de olmuştur. Yazıların amacı çocukları anlamsızca eğlendirmek değil, onlara bir şeyleri hatırlatmak ve düşünmeyi özendirme. Bu ilkeyi benimsemiş olan *Kardelen* dergisi, Kuzey Makedonya’da özellikle çocuklara odaklanarak onların bilgi birikimlerini, duyu ve düşünce dünyalarını gelişmesine yardımcı olmanın yanında Türkçenin yaşatılması bağımında da büyük bir görevi ifa etmektedir.

4. Yunanistan/ Batı Trakya’da Edebî Ürün İçeren Dijital Mecralar

Yapılan taramalar neticesinde hâlihazırda Yunanistan/Batı Trakya’da dijital mecralarda Türkçe yayın yapan birçok dijital ortam olmasına rağmen, edebî içerikli ürünlere yer veren iki e-dergi ve bir haber sayfası tespit edilmiştir. Yapılan değerlendirmeler doğrultusunda edebî ürün içeren mecralar hacimlerine göre sıralanarak çalışmanın devamında sunulmaktadır.

a. Öğretmenin Sesi Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi (2011~) – www.ogretmeninsesi.gr

Yunanistan Batı Trakya Türklerinin aylık olarak yayınlanan ilk Toplumsal Eğitim ve Kültür dergisi olan *Öğretmenin Sesi* matbu basın olarak 1998 yılında yayın hayatına başlamış ve günümüzde de bu süreci devam ettirmektedir.

(1) Yayın Serüveni ve Tarihçe

Gümülcine şehrinde 1998 yılının Haziran ayında yayın hayatına başlamış olan *Öğretmenin Sesi*, Aylık Toplumsal Eğitim ve Kültür dergisi 2011 yılından itibaren dijital formatta da yayın yapmaya başlamış ve www.ogretmeninsesi.gr internet sayfasında yüz altmış birinci sayısından itibaren dijital olarak da yayınlanmaktadır. Derginin dijital olarak yayınlanmaya başlamasının temel sebeplerinden biri Yunanistan/Batı Trakya bölgesi dışında Batı Trakya sınırlarını aşarak Türkiye ve Türklerin, özellikle Yunanistan dışında yaşamakta olan Batı Trakya Türklerine de derginin ulaşabilmesini sağlamaktır. *Öğretmenin Sesi* dergisinin Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni İlknur Halil, Editörü Sonnur Halil ve Yazı İşleri Müdürü ise Sevil Halil-Şerifoğlu'dur.

(2) Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı

Öğretmenin Sesi, toplumsal eğitim dergisi olarak 90'lı yıllardan sonra Batı Trakya Gümülcine'de Türklerinin çıkarmaya başladığı ilk aylık dergilerdendir. Derginin yayımlanmaya başlamasındaki temel amaç bölgedeki Türk nüfusuna kendi ana dillerinde haberleşme imkânı sağlamaktır. Bunun yanı sıra çeşitli araştırma ve düşünce yazılarını sunarak bölge nüfusunu bilgilendirmek, eğitim süreçlerine katkıda bulunmak ve kültürel değerlerinin kayıt altına alınarak hem gün yüzüne çıkarmak hem de kalıcılığını sağlamaktır. Bu yüzden de dergi yayımlanmaya başladığı tarihten itibaren aylık güncel haberlerin yanı sıra hayatın içinden farklı konulardaki araştırma yazılarından da oluşmaktadır.

Dil, kültür ve edebiyatı birbirinden ayrı düşünmek imkânsızdır. Özellikle de bir ülkede azınlık konumunda olan bir topluluğun yozlaşmasını engelleyen ve kimliğini korumasını sağlayan en temel etkenler o milletin dili, dini, kültürü ve edebiyatıdır. Dil ve kültürünü yaşatmak için edebiyata ihtiyaç duyar ve edebiyattan faydalanır. Bu yüzden *Öğretmenin Sesi* dergisi de tüm diğer konuların yanı sıra derginin bünyesinde edebiyata önem vermektedir. Yerli yazarların şiirlerini tanıtmak amacıyla her sayıda en az bir edebî içeriğin verilmesine önem gösterilmektedir. Ayrıca Batı Trakya Türk Edebiyatının gelişmesine katkı sunmak bağlamında ve gelecek nesilleri Türkçe yazmaya teşvik etmek amacıyla çocuklardan gelen şiirlere derginin son sayfalarında yer verilmektedir. *Öğretmenin Sesi*, zaman zaman efsaneler ve yer isimleri gibi halk edebiyatı unsurlarına da yer vermiştir. Böylece konular araştırmacıların dikkatine sunularak bir nevi istifade etmeleri sağlanmıştır.

(3) İçerik Açısından İnceleme

Öğretmenin Sesi, Aylık Toplumsal Eğitim ve Kültür dergisi, zengin bir arşiv ve geniş bir muhtevayla hem matbu hem de dijital olarak yayın hayatını sürdürmektedir. Günümüze kadar dijital ortamda toplam olarak yüz otuz dokuz sayı yayınlanmıştır.

Görsel 3.9. *Öğretmenin Sesi* dergisi ön kapak örneği

Dergi dijitalde ilk yayınlanmaya başladığı sayısından bu yana benimsemiş olduğu içerik çizgisini değiştirmemiştir. Derginin kurulmasındaki amaç her şeyden önce özelde Batı Trakya, Yunanistan genelinde gündemi yakalamak ve dünyada aylık olarak yaşanan önemli gelişmeleri, haberleri okuyucularına sunmaktır. Bu sebeple derginin büyük bir çoğunluğu da “Aydın İçinden” başlığı ile bu bölüme ayrılmıştır.

Bunun dışında 161’cisaydan başlayarak “Güncel Güncel”, “Bizim Köylerimiz”, “Ecdad Miraslarımız”, “Söyleşi (Bizim Sesimiz)”, “Sağlık”, “Folklor”, “Hayatın Cilveleri” başlıklarına yer verilmiş, ilerleyen sayılarda da ara ara başlık

değişimleri yaşanarak yeni konu başlıkları eklenmiştir. Örneğin 162’cisaydan itibaren “Geniş Açı”, 164’cü sayıda “İnanca Dair”, 168’ci sayıda “Sanat ve Tiyatro”, 172’ci sayıda “Araştırma”, 175’cisayda “Gönül Erleri” ve “Ayna Ayna”, 178’ci sayıda “Eğitim”, 184’cü sayıda “Tarım”, 189’cu sayıda “Çocuk Eğitimi”, 201’cisayda “Edebiyat Köşesi ve Yansımalar”, 202’ci sayıda “İyi Beslen İyi Yaşa”, 203’cü sayıdan sonra “Üçüncü Boyut”, ilerleyen sayılarda ise “Evirelim Çevirelim”, “Folklor”, “Geleneklerimiz” ve “Matematik Köşesi” gibi konu başlıkları da bulunmaktadır. Yeni konu başlıkları mevcut olanın yerine geçmiş veya farklı sayılarda değişiklik yaparak yukarıda belirtilen konu havuzundan farklı konu başlıklarına yer verilmiştir.

Dergiye genel açıdan bakıldığında en yoğun olarak karşılaşılan deneme metinleridir. “Geniş Açı”, “Yansımalar”, “Ayna Ayna” gibi konu başlıklarının bünyesinde deneme yazılarına yer verilmiş ve her sayıda en az üç deneme yazısı mevcuttur. Denemeler belli bir dosya konusuna göre düzenlenmemiş ve yazarların tercihine bırakılmıştır.

Öğretmenin Sesi dergisinde en yaygın olarak yer verilen edebî tür şiirdir. Neredeyse her sayısında “Şiir” bölümü bulunmaktadır. Dijital ortamda yayınlanan 161’ci ila 300’cü sayı arasında yayınlanmış olan toplam yüz otuz dört şiir tespit edilmiştir. Belirtilen rakam sadece Şiir bölümü içeriğinde bulunan şiirleri temsil etmektedir. Şair kadrosu çok kalabalık olmamakla birlikte en çok şiiri olan şairler Sibel Gülüstan altmış bir, Yücel Mısır Şakir on dokuz, Hüseyin Mazlum on yedi ve Gülnihal Karadayı on beş’tir. Bunların yanı sıra Halil İbrahim Gül dört, Nermin Mustafa Sütçü altı, Efrahim Halil bir, Adnan Şerifoğlu bir, Sevgül Zümre dört, Sevkan Tahsinoğlu iki, Sonnur Hilal iki, Yasin Bülbül bir, Lütfiye Nihatoglu bir ve İdris Hasanoğlu’nun da bir şiirleri bulunmaktadır. Sibel Gülistan’ın derginin 242’cü sayısında yayınlanan “Nefes” şiiri örnek olarak verilmiştir:

*“Yağmur saçlarını incecik tellere ayırıyordu bedahter
Ve yağmur ikimizi hep birbirimizden ayırıyordu*

Aramızdaki kapanmayacak mesafeler
İsmi yeni den sana bağışlatıyordu
Uzulca dökülen yaşlarla oluşan sensiz sayfalarda

Susarsam sanırım öleceğim
Konuştukça aramızdaki iklim uzadıkça uzayacak bedahter
Bırakırsam kaybolacağım biliyorum

Gece gözlerine daha çok anlam katarken
Gece hep gözlerimdeki yaşlara sırdaş oluyordu
Yoksun olmayacaksın bile bile öle öle yaşamak kader oluyordu

Olmayan bir umut
Dönmeyecek bir beklenen

...¹³¹

Batı Trakyalı tanınmış yazar ve şairlerin dışında genç nesilleri, özellikle de çocukları şiir yazmaya teşvik etmek amaçlı “Genç Kalemler” başlıklı bir bölüm de bulunmaktadır. Hakeza yakın coğrafya Kosova’da yayımlanan *Mamuşa* dergisinde de benzer başlık kullanılmıştır. Etkileşim ve ülkeler arası iletişim, takip durumu da söz konusudur. Bu bölümde çocuklardan gelen çocuk şiirlerine sürekli olarak yer verilmiştir. “Genç Kalemler” bölümünde çocuk şiirlerinin yanı sıra “Anne” başlıklı bir çocuk hikâyesi de tespit edilmiştir.

“Folklor” bölümü içerisinde Batı Trakya bölgesine ait efsanele ve masallara da yer verilmiştir. Dergide dokuz efsane ve yöreye özgü üç masal tespit edilmiştir.

Derginin 240’cı sayısında “Gönülden Gönüle” bölümünde Vildan Serdar’ın yazmış olduğu “Bu Gece Uykular Haram Bana” başlıklı hikâyesi de edebî tür olarak tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra ara ara gezi notları, anı/hatıra türünden ürünlere de yer verilmiştir.

¹³¹ Sibel Gülistan, “Nefes”, **Öğretmenin Sesi Dergisi**, Yıl 21, Sayı 242, Ağustos 2018, s. 27.

(4) Yazarlar

Öğretmenin Sesi dergisi tamamen yerli yazarlardan oluşmaktadır. İlkur Halil, Sonnur Halil, Sevil Halil Şerifoğlu, Efrahim Halil, Selma Giroğlu, Sibel Osmanoğlu, Seval Osmanoğlu, Binnur Alioğlu, Emel Mustafa, Adnan Şerifoğlu, Seval Topal Mehmet ve Asım Çavuşoğlu gibi isimler derginin yazar kadrosunda yer almaktadır. Dergide şiirleri ve hikâyesi yayınlanan yazarlar sayıca çok kabarık değildir.

Yazarlar	Edebî Ürün Sayısı
Sibel Gülistan	61
Yücel Mısır Şakir	19
Hüseyin Mazlum	17
Gülnihal Karadayı	15
Nermin Mustafa Sütçü	6
Halil İbrahim Gül	4
Sevgül Zümre	4
Sevkan Tahsinoğlu	2
Sonnur Halil	2
Adnan Şerifoğlu	1
Yasin Bülbül	1
Lütfiye Nihatoğlu	1
İdris Hasanoğlu	1
Vildan Serdar	1

Tablo 3.11: *Öğretmenin Sesi* dergisi edebî içerik yazarları

(5) Hedef Kitle ve Okur Profili

Derginin ana işlevine bakıldığında, Toplumsal Eğitim ve Kültür dergisi olarak yayın hayatına başlayan *Öğretmenin Sesi* dergisinde bölgedeki gelişmeleri ve

toplumsal olayları okuyuculara sunmaktadır. Bunun dışında temel amaçlarının başında bölge kültürü hakkında araştırmalar yapmak ve elde edilen verileri kayıt altına alarak kalıcılığının sağlanması, unutulmasının önüne geçilmesi ve tanıtılması olduğu sonucu da elde edilmiştir. Derginin incelenen sayılarında soyut ve somut kültürel varlıklara yönelik araştırmalara önem verildiği tespit edilmiştir. Derginin hedef kitlesi olarak ise Batı Trakya bölgesinde yaşayan Türklerin geneli ve yurt dışında yaşamakta olanların yanı sıra Batı Trakya bölgesine yönelik çalışmalar yapan araştırmacılar oluşturmaktadır.

b. Rodop Rüzgârı Dergisi(1999 ~)-

www.burasibatitrakya.com /

www.rodopruzgari.com

Batı Trakya'nın Şapçı bölgesinin ilk Türk gazetesi olarak yayın hayatına başlayan *Rodop Rüzgârı*, bugün de aylık bir dergi olarak yayınlanmaya devam etmektedir. Güncel haberleri bölgedeki Türklere kendi ana dilleri olan Türkçe ile ulaştırmak için çabalayan gazete daha sonra araştırma konularına yoğunlaşarak aylık bir dergi özelliğine bürünmüştür.

(1) Yayın Serüveni ve Tarihçe

Rodop Rüzgârı gazetesi haftalık yayınlanan yerel Türkçe gazete olarak 12 Kasım 1999 tarihinde kurulmuştur. Gazetenin çıkmaya başlamasındaki temel amaçlardan biri Batı Trakya Türklerine okuma alışkanlığı kazandırmaktır. Gazetenin sadece haber konularıyla kısıtlı kalmaması ve araştırma konularına yönelmesi doğrultusunda *Rodop Rüzgârı* gazetesi 2007 yılında Batı Trakya Türkleri hakkında yerel araştırmalara, kültür, sanat ve tarih gibi alanlardaki çalışmalara ağırlık veren *Rodop Rüzgârı* dergisine dönüşmüştür. Dergi yönetimi öncülüğünde kurulan

www.burasibatitrakya.com ve www.rodopruzgari.com adlı internet sayfaları da 2008 yılından bu yana dijital mecrada Türkçe yayın yapmaktadır. İnternet gazeteciliği niteliğine sahip olan sayfalarda ağırlıklı olarak yerel haber paylaşımları yapılmaktadır. Ayrıca genel yayın yönetmeni İbrahim Baltalı derginin aynı tarihten itibaren dijital olarak da yayınlanmaya başladığını belirtmekte ve dergisinin dijital formatı aylık olarak bu sayfada yayınlanmaktadır.¹³² *Rodop Rüzgârı* dergisi yayınlanmaya başladığı günden bu yana toplam olarak yüz yetmiş iki sayı yayımlanmış ve dijital ortamda derginin izlemiş olduğu ilkeye göre derginin dijital arşivi oluşmamakta ve sadece yayınlandığı ay boyunca dijital olarak okunması mümkündür. Derginin yeni sayılarının yayınlandığı hakkında yapılan haber bölümlerinde ise ara ara derginin eski sayılarından kesitler de paylaşılmıştır ancak günümüzde bu duruma pek rastlanılmamaktadır. Derginin sahibi ve genel yayın yönetmeni İbrahim Baltalı'dır.

(2) Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı

Rodop Rüzgârı gazetesinin 1999 yılında kurulmasındaki başlıca gaye Batı Trakya Türklerine kendi ana dilleri Türkçe okuma fırsatı sunarak okuma alışkanılığı oluşturmak ve okuyan-düşünen bir neslin yetişmesine katkı sağlayarak geleceği parlak bir Batı Trakya bölgesinin gelişmesine öncülük ederek desteklerini sunmaktır. Böyle bir amaç doğrultusunda yola çıkmış olan gazeteyi sadece güncel haberlerle sınırlandırmamak düşüncesi hâkimiyetini sürdürdüğü için yöresel araştırmalar, tarih, kültür ve bir sanat dergisine dönüşmüştür.

Rodop Rüzgârı aylık yayın yapan bir dergiye dönüşmesini sağlayarak Batı Trakya Türk Azınlığı'nın geçmişine ışık tutarak kültür, gelenek, görenek ve tarihini yeni nesillere aktarmayı misyon edinmiştir.¹³³ Bu misyon doğrultusunda Batı Trakya

¹³² **Rodop Rüzgârı** dergisinin sahibi ve genel yayın yönetmeni olan İbrahim Baltalı ile yapılan görüşme sonucunda, birincil ağızdan elde edilen verilerden oluşturulmuştur (Görüşme Tarihi: 10.08.2023).

¹³³ İbrahim Baltalı, "Başlarken", **Rodop Rüzgârı Dergisi**, Yıl 1, Sayı 1, Temmuz 2007, s. 1.

bölgesinin ve bölgede yaşayan Türklerin tarihî, gelenek ve görenekleri kayıt altına alınarak kültürel bir arşivin oluşturulması da bir görev olarak benimsenmiştir.

Derginin yayınlanmaya başlamasıyla birlikte haber içeriklerine daha az yer vermeye dikkat edilmiş ve odaklanılan konuların başında tarihî ve kültürel araştırmalar gelmektedir. Tarih ve kültür denilince bunların yaşatılmasında oldukça büyük öneme sahip olan edebiyat sanatını dergiden soyutlanması zordur. *Rodop Rüzgârı* dergisinde karşılaşılan edebî içerikler yoğun olarak mevcut olan Batı Trakya Türk Edebiyatının varlığı düzeyindedir. Yer yer yeni ve özgün edebî içeriklere yer verilse de çoğunlukla Batı Trakya Türk Edebiyatı temsilcilerinin ürünleri derginin sayfalarında yer bulmaktadır.

(3) İçerik Açısından İnceleme

Batı Trakya’da aylık Türkçe dergi olarak yayın hayatına başlayan *Rodop Rüzgârı*’nın kurulmasındaki temel amaçların başında Batı Trakya ile ilgili tarih, kültür ve sanat araştırmalarına yer vermektir. *Rodop Rüzgârı*, bir araştırma dergisi olma özelliğinin yanı sıra ilk önce bir gazete olarak yayın hayatına başlamış olma gerçeğinden de tamamen soyutlanmamıştır. Bu nedenle bölgede en önemli gelişmelerin haberlerine de dergide her zaman yer verilmektedir.

Görsel 3.10. Rodop Rüzgârı dergisi ön kapak örneği

Derginin sahibi ve genel yayın yönetmeni olan İbrahim Baltalı'nın her sayı başında "Başyazı" adı altında bölgede yaşanan en önemli ve güncel haberle ilgili yorum ve düşüncelerinin yer aldığı yazısı bulunmaktadır. Güncel haber bölümleri dışında dergide istikrarlı bir şekilde yer verilen başlıklar arasında "Röportaj", "Görüşler-Düşünceler", "Gurur Veren Batı Trakya Türkleri", "Yaşanmış/Gerçek Hikâyeler", "Efsane/Destan", "Atasözleri", "Çocuklara Dair Herşey", "Batı Trakya Türkleri", "Yöremiz", "Yer Adları", "Batı Trakya Türkleri Eğitiminde İz Bırakanlar", "Batı Trakya Köy Ansiklopedileri", "Popüler Tarih" ve "Balkanlarda Türk Kültürü" yer almaktadır. Dergide hem yerel hem de yerelin dışından (Balkanlar ve Türkiye'den) farklı kalemlere yer verilmesinin yanında İbrahim Baltalı, Asım

Çavuşoğlu, Pervin Hayrullah ve Nuran Mustafa derginin ana yazar kadrosunu oluşturmaktadır.

Edebî türler dergide az yer verilen konular arasında yerini almış olsa bile yer yer varlıkları tespit edilmiştir. Dergide yer alan tarihî, kültürel ve edebî içeriklerin temel işlevi bölge tarihinin ve sözlü geleneğin yazıya aktarılması, korunması, kalıcılığının sağlanması ve mevcut olan edebiyatın tanıtılmasıdır. Edebî türlerden efsane, destan ve halk hikâyelerine yer verilmesinin sebeplerinden biri de kalıcılıklarının sağlanması için yazıya aktarılmasıdır. Edebî türlerde sade Türkçenin kullanımına dikkat edilmiştir. Standart Türkçe yazılan metinlerde zaman zaman Batı Trakya ağzına da yer verilmiştir. Örneğin derginin 135’ci sayısında “Haymatlos Ali” başlıklı hikâyede tütün fidelerine karşın bölgede “haşlama” kelimesi kullanılmıştır. Dergide yer yer Batı Trakya Türk Edebiyatında önemli bir konuma sahip olan bazı yazarların ürünlerine de yer verilmiştir. Bu ürünler genellikle yeni basılmış olan bir kitabın takdimi üzerine yazılan tanıtım yazısına binaen bir bağlam içerisinde sunulmuştur.

Derginin dijital ortamda yayınlanan sayıları içerisinde az sayıda da olsa ara ara şiirlere rastlanılmaktadır. Yer verilen şiirler genellikle dergi için özel olarak yazılan şiirlerden oluşmakta ve Batı Trakya Edebiyatı temsilcilerinin ürünleri olduğu tespit edilmiştir. Örneğin 172’ci sayısında Hafız Murat’ın “Kırmızı Gül”, “Mor Menekşe” ve “Adalet” isimli şiirlerine yer verilmiştir.

(4) Hedef Kitle ve Okur Profili

Derginin okur profilini Batı Trakya bölgesinde yaşayan yerel Türk halkının yanı sıra bu bölgeye ilgi duyan ve bu bölge üzerine çalışma yapan araştırmacıların olduğu tespit edilmiştir.

(5) Genel Yayın Yönetmen Görüşleri

Rodop Rüzgârı dergisinin hikâyesi, sahibi ve genel yayın yönetmeni olan İbrahim Baltalı ile dergiye ilişkin birinci ağızdan temin edilen bilgilerle tasarlanmıştır. Hâlihazırda derginin yayın yönetmenlik görevini yerine getiren Baltalı ile yapılan görüşme sonucunda, *Rodop Rüzgârı* dergisinin yayın serüveni ile ilgili süreç hakkında bilgiler derlenerek hazırlanmıştır. *Rodop Rüzgârı*, ilk başta gazete formatında 1999 yılında matbu olarak yayımlanmaya başlamış ve 2007 yılında dergi kimliğini almıştır. 2008 yılından itibaren dergi hem matbu hem dijital olarak yayın hayatına devam etmektedir. *Rodop Rüzgârı*, uzun yıllardır verdiği mücadelelerle bölgede Türkçenin gelişmesine, korunmasına öncülük etmiş ve katkı sunmuştur. Dergi Türkçe olarak yazılan edebî metinlerle de istikrarlı bir şekilde günümüzde yayın hayatını sürdürmektedir. Baltalı, *Rodop Rüzgârı* dergisinin hikâyesinden bahsederek şu bilgileri vermektedir:

Rodop Rüzgârı dergisi 2007 yılında Gümölcine’de kuruldu. Daha önceden aynı isimle haftalık gazete olarak yayımlandı. Gazete 12 Kasım 1999 yılında kuruldu. Gazete konuları bizleri tatmin etmeyince, daha çok kültür ve yöresel araştırmalara yönelik olarak aylık bir dergiyi yayımladık. İsmi yine aynı kaldı.

Baltalı, derginin okunurluk açısından basılı ve dijital ortamda yayınlanmasıyla daha çok okur kitlesine ulaştıklarını da bildirmektedir.

Elbette ki internet yayını üzerinden daha fazla kitlelere ulaşıyor. Ancak nitelikli okuyucu sayısı basılı yayımda daha çoktur diyebiliriz.

Baltalı *Rodop Rüzgârı* dergisini dijital ortamında bulundurmalarının ana sebebini ise *Tabii ki çağa ayak uydurmak. İkincisi baskı ve dağıtım maliyetlerini düşürmek ve daha fazla kitlelere ulaşabilmek, için tercih ettiklerini belirtmektedir.*

Temmuz 2007 yılında *Rodop Rüzgârı*’da yayımlanan ilk “Başyazı” metninde gazetenin hikâyesinden, yayın serüveninden ve dergiye dönüşme ihtiyacının doğuşundan bahsedilerek, okurlara bazı hususlar açıklanarak amaçları hakkında özet bir mukaddime sunulmuştur.

Rodop Rüzgârı gazetesi 12 Kasım 1999 tarihinde kuruldu. Şapçı bölgesinin ilk Türkçe gazetesi olarak tarih sayfalarında yerini aldı. Okuma alışkanlığının düşük olduğu Batı Trakya gibi çorak topraklarda böyle bir gazeteyi çıkarmak her şeyden önce bir cesaret işiydi. Bu cesareti bizlere veren Şapçı bölgesi yüksek tahsillilerine buradan teşekkürü bir borç biliyoruz. Rodop Rüzgârı zaman içinde yılmadan usanmadan yoluna devam etti. Gazetemizde yayınlanan onlarca haber yönetim nezdinde dikkate alındı ve yazdıklarımız gerçekleşti. Bunun için çok mutluyuz. Yıllar ilerledi. Yazdıklarımız ve yaptığımız araştırmalar gazete sayfalarına dar gelmeye başladı. Daha doğrusu gazete haberleri bizleri manen tatmin etmemeye başladı. Bizler 1999-2007 arasındaki bilgi ve tecrübe birikimimizi başka türlü değerlendirmeliydik. Daha derin konulara girmeli, Trakya Türk Azınlığı'nın geçmişine ışık tutarken; kültür, gelenek, görenek ve yakın tarihimizi yeni nesillere de aktarmalıydık. Bütün amacımız böyle kutsal bir mirası kaybolmaktan kurtarmak ve yeni nesillere tanıtmaktı. Yukarıdaki düşüncelerden sonra gazetemizi bundan böyle dergi olarak yayınlamaya karar verdik. İsim olarak yine 'Rodop Rüzgârı' olarak kalmasını uygun gördük. Bölgenin tarihine geçmiş bir yayın organını bu şekilde yaşatmayı düşündük. Bu değişikliği okuyucularımızın anlayışla karşılayacaklarını umuyoruz. Hiç kuşkusuz çıkan her yeni dergi kendi etrafında bir dalgalanma ve kıpırtı yaratır. Bunun bizde de böyle olduğunu zannediyoruz. Zaman içinde dergimizde değişik yazarlar ve konu başlıkları bu dalgalanmanın sonucu olarak ortaya çıkacaktır. Bu konuda sayfalarımızın yöresel araştırmalar, gelenek ve görenek, kültür, sanat ve popüler tarih gibi konularda her çeşit seviyeli yazıya açık olduğunu da belirtmek isteriz. Dergimiz habercilik yapmayacaktır. Ancak toplumumuzu ilgilendiren çok önemli konularda zaman zaman görüşlerimizi de yazmaktan kaçınmayacağız. Sayfalarımız arasında, 'Gurur Veren Batı Trakya Türkleri', 'Yörelerimiz', 'Yer Adları', 'Batı Trakya Türkleri Eğitiminde İz Bırakanlar', 'Batı Trakya Türklerinde İlkler', 'Popüler Tarih', 'Güncel', 'Yerel Yöneticilerimiz', 'Tarihin Suskun Tanıkları', 'Balkanlarda Türk Kültürü'. 'Salnamelerde Batı Trakya', 'Batı Trakya'da Türkçe Basın Tarihi' vb. konu başlıklarını bulabileceksiniz. Zaman içinde bunlara benzer konulara çekinmeden ve yılmadan el atabileceğimizi de buradan söyleyebiliriz. Hiç kuşku yok ki bütün bu yazdıklarımız okuyucu desteği

*olduğu sürece gerçekleşecektir. Yapmamız gereken Batı Trakya Türklerine okuma alışkanlığını kazandıracak ortamları hazırlamaktır. Bunları yapabildiğimiz takdirde azınlık olarak daha güvenli yarınlara kavuşmuş olacağız ki genç nesiller de bizlerden bunu beklemektedir.*¹³⁴

Baltalı, Yunanistan'da Türkçe olarak yayın yapan yerli süreli yayınların Batı Trakya Türk nüfusuna göre yeterli olduğunu düşünmektedir. *Rodop Rüzgârı* dergisinin yazar kadrosunun ise daha çok yerli simalardan oluştuğunu ancak bazen Türkiye, Bulgaristan ve Kuzey Makedonya'dan da kalemlere yer verdiklerini belirtmiştir.

c. Millet Gazetesi (2005 ~) – www.milletgazetesi.gr

Millet Gazetesi İskeçe bölgesinde yaşayan Türklerin kendi ana dilinde yayın yapma haklarından mahrum bırakmamak ilkesiyle yerli süreli yayın geleneğini devam ettiren bir yayın organıdır. Batı Trakya'da güncelin nabzını Türkçe olarak tutan ve günümüzde de aktif bir şekilde yayın hayatını sürdüren önemli bir mecradır. Edebiyat sanatına da bünyesinde yer vermesi genç kalemlerin yetişmesine ve Türkçenin edebî olarak işlenmesine katkı sunmaktadır.

(1) Yayın Serüveni ve Tarihçe

İskeçe merkezli *Millet Gazetesi* 2005 yılında haftalık yayımlanan bir gazete olarak yayın hayatına başlamıştır. Pandemi süreci ile birlikte baskısı duran gazete zaman zaman sadece ayda birkere yayınlanmıştır. Pandemiden sonra dijital mecra da ve aylık bir yayın olarak yayınlanmaya devam edilmiştir. www.milletgazetesi.gr

¹³⁴ Derginin sahibi ve genel yayın yönetmeni olan İbrahim Baltalı ile yapılan görüşme sonucunda, birincil ağızdan elde edilen verilerden oluşturulmuştur (Görüşme Tarihi: 10.08.2023).

“Batı Trakya Türklerinin Gazetesi” alt başlığıyla eşzamanlı olarak dijital ortamda da varlığını sürdürmektedir.

(2) Misyonu ve Balkan Türk Edebiyatına Katkısı

Zengin bir köşe yazar kadrosuyla geniş bir içerik sunan *Millet Gazetesi*’nin yayın dili Türkçe ve Yunancadır. Batı Trakya Türklerinin bir iletişim kanalını oluşturan *Millet Gazetesi*’nin temel misyonu Batı Trakya Türklerine Türkçe güncel haberleri ulaştırmaktır. Güncel haberlerin yanı sıra kültür-sanat, tarih, din, toplum, bilim-teknoloji, ekonomi ve sağlık gibi alanlarda yayınlar da yapılmaktadır. Millet Medya O.E medya/haber şirketi üzerine kayıtlı olan *Millet Gazetesi* ve resmî internet sayfası olan www.milletgazetesi.gr’nin sahibi Bilal Budur ve Cengiz Ömer Kolektif Şirketi, Genel Yayın Yönetmeni Cengiz Ömer ve Yayın Koordinatörü Bilal Budur’dur. Gazetenin yayın kadrosu yirmi bir yazardan oluşmaktadır. Farklı alanlardan yazıları ve haberleri sunan www.milletgazetesi.gr, Batı Trakya Türk Edebiyatı ile ilgili yaşanan güncel haberleri ve bunlara ilişkin duyurulara sıklıkla bünyesinde yer vermektedir. Sayfada özgün edebiyat içeriklerine ise yeni yeni yönelmeye başlanılmıştır. Dolayısıyla Balkan Türk Edebiyatına katkısı bakımından bugün bir şey söylemek çok erken, ancak edebiyata yönelik atılan bu adımın sürekliliği sağlandığı takdirde Batı Trakya Türk Edebiyatının gelişmesinde önemli etkileri olacağı aşîkârdır.

(3) İçerik Açısından İnceleme

Edebî içerik açısından www.milletgazetesi.gr’nin “Kültür-Sanat” bölümünde 10 Mart 2020 yılından başlayarak Batı Trakya ve Türk Dünyası ile ilgili kültür ve sanat haberlerine yer verdiği görülmektedir. İlgili bölümde 2022 yılından bu yana kültür ve sanat haberlerinin yanı sıra “Edebiyat Köşesi” adında yeni bir başlık açıldığı ve bu başlık altında edebî ürünlere de yer verildiği saptanmıştır. “Edebiyat Köşesi”nin yazarı Batı Trakyalı şaire Müberra Karadayı’dır. “Edebiyat Köşesi”nde

Müberra Karadayı'nın kaleminden çıkmış olan “Akşam Vakti” ve “Giderken” isimli iki şiir ile “Kar Hiç Bu Kadar Üşütmemiştii” ve “Yaşayan İzler” başlıklı iki hikâyesi yayınlanmıştır. Müberra Karadayı'nın şiir ve hikâyeleri dışında sayfada başka bir edebî ürün tespit edilememiştir. Bunun sebebi ise Edebiyat Köşesi'nin incelemeye tâbi tutulan tarihten kısa bir süre önce yeni bir köşe olarak sayfaya dâhil edilmesidir. Bu bağlamda Müberra Karadayı'nın kaleme aldığı “Akşam Vakti” adlı şiiri örneklik teşkil etmektedir. Şiirde duygusal yoğunlukla akşam vaktinin şiirleşmesi söz konusudur. Herkes için güvenli liman olan evlerine insanlar dönmektedir.

*“Bir akşam vakti düştü gözlerime,
Bir bir yandı ışıkları şehrin.
Cılız insan yüzleri kayboluyor sokak aralarında,
Telaşlı adımlarla taşıyor insanlık güvenli barınaklarına.*

*Bir akşam vakti düştü düşlerime,
Kırlarda meleyen kuzu sesleri yitiyor usulca.
Çiçekler hüznün döküyor günün vedasına,
Yalnız akşamsefası gülümsüyor yıldızına.*

*Bir akşam vakti düştü gözlerime,
Kızıl gerdanlığını taktı yine gökyüzü.
Alevden tüller serildi yüreğime,
Berkitilmiş umutlar yangın yerine düştü.*

*Bir akşam vakti düştü sözlerime,
Bir türkü yakıyor ağıtlarını gönlümün.
Soğuk külleri savruluyor geçmişin gözlerime,
Sönüyor bir bir ışıkları ömrümün.*

*Bir akşam vakti düştü ömrüme,
Rüzgar kurutuyor soluğunu mevsimlerin.*

*Hüzün sarısı günler dökülüyor ellerime,
Taşa dokunan bir bıçak şimdi gözlerin.”¹³⁵*

Millet
Batı Trakya Türklerinin Gazetesi

CNB
Correct Point for Branded Products
Hafta içi ve cumartesi günü çalışmak üzere deneyimli tecrübeli personel alımı yapılacaktır.
info@cnbd.gr
+302541065655 +306932254102

İstanbul - Gümülcine - İskeçe - Selanik - Atina	İstanbul'dan	İskeçe'den	Gümülcine'den
İskeçe'ye	Hareket saatleri	Hareket saatleri	Hareket saatleri
İstanbul'dan	Sabah: 09.30	Sabah: 11.30	Sabah: 12.30
İskeçe'ye	Öğle: 12.00	Akşam: 23.00	Akşam: 23.45
İstanbul'dan	Akşam: 22.00	Gece: 03.15	Gece: 04.15

Şiir Zamanı | AKŞAM VAKTİ
Batı Trakyalı şair ve yazar Müberra Karadayı'nın kaleminden...
Kültür - Sanat 1 Haziran 2023

Görsel 3.11. *Millet Gazetesi* şiir zamanı bölümünden bir kesit

Dörtlükler hâlinde kaleme alınan şiir akşam vaktini tema edinmiştir. Akşamın şaire ilham oluşu romantik bir atmosfer eşlinde ölümü de çağrıştırmaktadır. Şairi kaplayan hüznün, hasret duygu dolu anlar şiirin satırlarına yansımaktadır. Şiir sade bir Türkçe ile kaleme alınmıştır. Bu açıdan Batı Trakya Türk Edebiyatının dijital medyada en güncel durumu da görülmektedir. Ayrıca *Millet Gazetesi* edebî içerik yazarı Müberra Karadayı ile yapılan görüşmede, internet ortamında bulunan edebiyat hakkında düşüncelerini dile getirerek bazı yorumlarda bulunmuştur.

Teknoloji, hayatın her alanında bu denli yer ettiği, her şeyin dijitalleştiği, erişilmek istenen her tür bilgiye bir tuşla ulaşıldığı bir çağda, gelişen bu teknolojinin edebiyat alanına da dâhil olduğu görülmektedir. İnternette yapılan edebiyat ve yayınlanan edebî eserlerin daha geniş bir okur kitlesine ulaşabilmektedir. Okurun

¹³⁵ <https://www.milletgazetesi.gr/kultur-sanat/siir-zamani-aksam-vakti> (Erişim Tarihi: 13.07.2023).

aradığı edebî türden metinlere daha hızlı ulaşabilmesi, özellikle dijital edebiyat dergilerine hızlı ve kolay erişimin sağlanması açısından bir önem arz ettiği görülmektedir. Ancak sağlamış olduğu bu erişim kolaylığının yanı sıra, beraberinde getirdiği bazı -olumsuz- özelliklerin de olduğu aşikâr. İnternet ortamında paylaşılan bir edebî ürünün, kolayca kopyalanarak kaynak göstermeksizin paylaşılabilmek olasılığının varlığı, yayınlanan metinlerin hızlıca okunarak sadece dijital ortamda arşivlenmesi, uzun metinleri ekrandan okumanın (dijital kitap vs.) daha zor ve yorucu olmasıdır. Ayrıca internet ortamında yapılan okumanın, kitap üzerinden yapılan okumanın hazzını vermediği söylenebilir. Ayrıca Karadayı, gazetenin internet ortamında yayınlanmasıyla daha çok okur kitlesine ulaştığını kanısındadır.

Yunanistan’da Türkçe olarak yeterli sayıda süreli yayınlarla ilgili de paylaşımlarda bulunulmuştur. Karadayı Türkçe süreli yayınların, gazete olarak büyük ölçüde ihtiyaca cevap verdiğini, ancak özellikle edebiyat, düşünce, kültür ve sanat dergisi açısından yeterli olmadığını dile getirmektedir. *Millet Gazetesi*’nde edebî ürün içerikli eserler yazan Müberra Karadayı, dijital ortamla ilgili görüşlerinin yanında Yunanistan’da Türkçe kitap yayını yapan yayın evleri noktasında ise sadece tek bir kurum bulunduğunu da sözlerine eklemiştir. BAKEŞ (Batı Trakya Azınlığı Kültür ve Eğitim Şirketi) yayınlarının olduğunu ve bu yayın evinin kuruluşundan bu yana, yaklaşık on üç yılda elliye aşkın kitap yayını gerçekleştirdiğini vurgulamaktadır.¹³⁶

(4) Hedef Kitle ve Okur Profili

Millet Gazetesi’nin okur profili Batı Trakya bölgesinde yaşayan Türkler, diğer Balkan ülkelerindeki Türk nüfusu, Türkiye ve yöreye ilgi duyan Türkçe bilen herkesdir.

¹³⁶ Müberra Karadayı, **Millet Gazetesi**, edebî içerik yazarı, (Görüşme Tarihi: 15. 08. 2023).

(5) Genel Yayın Yönetmen Görüşleri

Çalışmanın bu kısmı gazetenin genel yayın yönetmenliğini yürüten Cengiz Ömer ile yapılan görüşme sonucunda birinci ağızdan elde edilen bilgilerle oluşturulmuştur.¹³⁷ Çalışmanın kapsamı gereği edebiyat sanatıyla ilgili olan kısımlar harmanlanarak aktarılmıştır. Ömer, internet ortamında bulunan edebiyat hakkındaki düşümcelerini belirterek bazı yorumlarda bulunmuştur.

Artık dünyamız hızla dijitalleşiyor. Yakın zamanda tamamen dijital bir dünyada yaşayacağımız kesin görünüyor. Dolayısıyla artık her şey gibi edebiyat da bu dijital ortamda var olamaya devam edecektir. Ancak geleneksel olarak elle tutulan, kokulu yapraklarıyla hissedilen kitapların ayrı bir yeri olamaya devam edeceği inancındayız. Yazı ve edebiyat kitapsız olmaz.

Gazetenin okunurluk açısından basılı ve dijital ortamında yayınlanmasıyla ilgili okur kitlesine daha çok ulaştığını, dijital ortamdan takip edildiklerini de ifade etmektedir.

Eski kuşaklar ve bir kesim vardır ki, onlar az da olsa, klasik olan basılı gazeteden vazgeçmiyorlar. Ancak artık dijital dünyada basılı gazete yakın zamanda kalmayacak gibi anlaşılmaktadır. Biz şu an daha çok internetten takip ediyoruz.

Ömer, gazetenin dijital ortamında yayınlanması niteliği, niceliği açısından farklı bölgelerden okurlara, yazarlara ulaştığını ve katkı sağladığı kanısındadır.

İnternetin en büyük katkısı gazete yayınının bütün dünyada okurlara erişme imkânı sağlamasıdır diyebiliriz. Dolayısıyla dünyanın her yerinden farklı okur ve yazarlara ulaşması açısından katkı sağlamaktadır. Millet Gazetesi basılı olarak yayımlanmaya başladığı 2005 yılından beri dijital ortamda da yayın yapmayı benimsemiştir.

¹³⁷ **Millet Gazetesi** genel yayın yönetmeni, Cengiz Ömer ile yapılan görüşme neticesinde birincil ağızdan elde edilen verilerden oluşturulmuştur (Görüşme Tarihi:15.08.2023).

Millet Gazetesini dijital ortamında bulundurmalarının ana sebebinin ise şöyle izah etmektedir.

Yunanistan'da Lozan Antlaşması ile resmi azınlık statüsüyle özel haklara sahip bir şekilde Batı Trakya'da bırakılan 150 bin Türk Azınlık toplumunun dini ve milli kimliğinin varlığını garanti eden haklarla varlığını sürdürmesine katkıda bulunmak. Bu bağlamda Türk Azınlığını asimile etmek için yürütülen politikalara karşı halkı bilinçlendirmek ve bunlara karşı mücadelede ışık tutmak ana hedefimizdir. Bu çerçevede Türkçe yayıncılık ve edebiyatı yaşatmak da buna dâhildir.

Ömer, bir yazar olarak dijital ortamda yayınlanan edebî eserler için de düşüncesini ifade ederek bazı yorumlarda bulunmaktadır.

Edebî eserlerin doğal yayım türü basılı olanıdır düşüncesindeyim. Ancak gelecek artık tamamen dijital ortamda olacağı için edebiyatı bu ortamda da yaşatmak gerekir kanısındayım. Edebiyat olmadan dil, dil olmadan insanlık olamaz. Önemli olan internette de olsa aktif ve ulaşılabilir olmasıdır.

Ömer, Yunanistan'da Türkçe olarak yeterli sayıdaki süreli yayınlar hakkında bazı değerlendirmelerde bulunarak şu eklemeleri yapmıştır. *Otuz yıl öncesine kıyasla bugün süreli Türkçe yayınlar çok daha fazla ve giderek kurumsallaşan bir yapı kazanmışlardır. Bu yayınların devamını ve çoğalmasını sağlayacak insan gücü her geçen gün daha da yetişmektedir. Dolayısıyla Türkçe yayınların geleceği umut vadediyor. Ayrıca yazar kadrolarının çoğunluğunun yerli isimlerden oluştuğunu ancak zaman zaman misafir kalemlere de yer verdiklerini belirtmektedir.*

Millet Gazetesi sağlam adımlarla ve istikrarlı bir yayın politikasıyla yayın hayatını bahse konu olan idealler doğrultusunda, edebiyat sanatınada bünyesinde yer vererek devam ettirmektedir.

SONUÇ

Balkanlarda Türkçe şifahi olarak tarihî seyir içerisinde asırlar boyu işlenerek varlığını sürdürmektedir. Sözlü gelenekten beslenen ve badireli devirlerden geçerek sonunda yazınsal bir kimliğe erişmiştir. Çağımıza kadar sıhhatli bir şekilde ulaşmış, kapsamı genişlemiş ve farklı bir temsil boyutu kazanmıştır. Sözlü edebiyat ürünleri alan uzmanları tarafından yapılan derlemelerle kayıt altına alınmış ve bu metinler üzerinde akademik incelemeler yapılmaktadır.

Yazılı devrin başlamasıyla Balkanlarda Türkçe olarak çok sayıda gazete, dergi ve kitaplar neşredilmiştir. XX. yüzyılın başlarından itibaren çeşitli badireler atlatan ve bu coğrafyada azınlık olarak yaşamlarını sürdürmek zorunda kalan Türkler için bir medya aracı olan gazete ve dergiler her zaman ön planda olmuştur. Balkanlarda yaşayan Türkler için gazete ve dergi gibi süreli yayınlar hiçbir zaman sadece bir iletişim aracı olarak düşünülmemiştir. Balkan Türkleri için gazete ve dergiler kendilerini ana dillerinde ifade edebilecekleri enstrüman ve aynı zamanda kendi kültürlerini, gelenek ve göreneklerini yaşatma aracı olarak görmektedir. En geniş manada söylenecek olursa, sahip oldukları soyut ve somut kültürel varlıklarını kayıt altına alabilecekleri ve kimlik mücadelesi verebilecekleri bu topraklarda bir iz bırakma anlamı taşımaktadır. Bu yüzdendir ki Türkçe olarak yayımlanan dergi ve gazeteler etrafında teşekkül eden büyük bir edebiyat havuzu meydana gelmekle kalmamış Balkan Türk Edebiyatı süreli yayınlar sayesinde canlılığını korumayı başarmıştır.

Dijital teknolojilerin gelişmesi ve hayatın bütün alanlarına nüfuz etmesiyle, medyalar da matbudan ziyade dijitale doğru bir eğilim göstermektedir. Dijitalin sunmuş olduğu avantajlar ve cazibe, Balkanlarda Türkçe yayın yapan gazete ve dergilerin dijitale temayülünü hızlandırmıştır. Toplumun bir aynası olan medya araçları, bulunduğu dönemde toplumsal kırılmaları, siyasî değişimleri ve trendleri bütün ifşalarıyla her kesim tarafından görünür kılmaktadır. Balkanlarda yaşayan Türkler için ise Türkçe yayın yapan medya araçları aynı zamanda edebiyat demektir.

Bu yüzden dijitalle taşınan medya araçlarının tamamen edebiyattan soyutlanabileceğini düşünmek zordur.

Yazarlar edebî ürünleriyle tanınmak ve görünmek isterler. Günümüz itibariyle yazılı edebiyatın dijital mecralara gark olmasıyla beraber, Balkanlarda yaşayan Türk şair ve yazarlar, birer Balkan Türk Edebiyatı neferi olarak görünür olmaya başlamıştır. Bu konu çalışmada sorunsal olarak irdelenmektedir.

Yapılan literatür taraması ve saha çalışmaları sonucunda elde edilen bulgulardan hareketle, Balkan Türk Edebiyatına yönelik bu özellikte bir çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir. Balkan Türk Edebiyatına bütüncül yaklaşım benimsenmiş ve süreç günümüze kadar ana hatlarıyla incelenmeye tâbi tutulmuştur. Benimsenen geniş kapsam beraberinde bazı zorlukları, avantaj ve dezavantajları getirmiştir. Bu dar alanda metodolojik bir çalışmanın olmaması, literatüre yeni giren dijital edebiyat ve edebiyatın dijitalleşmesi kavramlarının sürekli olarak karıştırılması ve birbirinin yerine kullanılması, kavramların melez denebilecek bir hâl alması, her birinin özelliklerinin ayrılmamış olması gibi eksiklikler karşılaşılan zorluklardan birkaçıdır.

Buradan hareketle dijitalleşen edebiyat ve dijital edebiyat tanımı yapılmaya gayret edilmiştir. Günümüzde dijitalleşen edebiyatın dijital formatta basılı olan geleneksel edebiyat olduğu, dijital bir nesne olan dijital edebiyatın ise dijital olarak doğmuş olan, dijital ortamda yaratılan, dijital olarak okunması amaçlanan ve metnin doğası ve anlamı değişmeden dijital ortamdaki taşınması imkânsız olan edebiyat olduğu saptanmıştır.

Bu tanımdan hareketle Balkan Türk Edebiyatı üzerine yapılan taramalar sonucunda dijital edebiyat ürünlerine hâlâ yer verilmediği ve yoğun olarak edebiyatın dijitalleşmesine odaklanıldığı tespit edilmiştir. Bu manada dijital bir edebiyat henüz Balkan Türk Edebiyatında neşet etmemiştir. Hâliyle Balkanlarda dijital edebiyattan çok dijitalleşme sürecinden bahsetmek daha doğru olacağı için Balkan Türk Edebiyatının dijitalleşmesi üzerine yoğunlaşmıştır.

Günümüz itibariyle Çağdaş Balkan Türk Edebiyatını genel bir değerlendirmeye tâbi tutulacak olursa kısaca Balkanlarda ülkelere göre farklılık gösterse de 1950’lerden sonra birçok şair, yazar ve eğitimci kişiler sayesinde

güçlenmeye başladığı ifade edilebilir. 1990’lardan sonra demokrasi, insan hakları ve azınlıklara verilen imtiyazlar ile eğitim, kültür ve sanat alanlarında ciddi bir revaç olmuştur. 2000 yıllarından sonra ise her alanda bir yenilenme ve ilerleme olduğu kaydedilmiştir. Dijital mecralara geçiş bu yıllara tekabül etmektedir. Türkiye ile kurulan diplomatik ve siyasî ilişkiler, Türk İşbirliği Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye Maarif Vakfı Okulları, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı gibi kurumlar sayesinde bölgede ve çeşitli edebiyat sahalarında hareketlilik görülmeye başlanmıştır. Edebiyat sanatı artık sadece bölgede yerel olarak icra edilen bir sanat değil ve yöre halkının sorunlarını kaleme alan edebî ürünlerle sınırlı kalmayarak, şairler ve yazarlar uluslararası meseleleri, evrensel temaları konu edinmeye yönelmişlerdir. Bu da iletişim teknolojilerinin sunmuş olduğu imkânların ve seyahat olanaklarının genel anlamda artmasından dolayıdır.

Balkan Türk Edebiyatı ile ilgili Türkçe ürünler içeren farklı dijital platformlar mevcuttur. Yapılan taramalar sonucunda bugün Balkan ülkelerinde Türkçe yayın yapan toplam otuz dört dijital mecra tespit edilmiştir. Bunlardan Bulgaristan ve Yunanistan/Batı Trakya’da sekizer tane, Kosova ve Kuzey Makedonya’da altışar tane, Romanya’da üç, Bosna-Hersek’te iki ve bir tanesinin Karadağ merkezli olduğu saptanmıştır. Konu ile ilgili taranan dijital mecralara bünyelerinde edebî içerikler barındırması noktasından bakıldığında ise Bulgaristan merkezli altı mecrada, Yunanistan/Batı Trakya merkezli üç mecrada, Kosova’da iki, Kuzey Makedonya merkezli bir mecrada edebî içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Ele alınan dijital mecraların ülkeler arası bazı konularda birbirinden farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir. Örneğin Kuzey Makedonya merkezli Türkçe yayın yapan mecralar haricindekiler dil menüsüne ve Türkçenin yanı sıra bulunduğu ülkenin dil seçeneği de eklenmiştir. Edebî içerikli dijital mecralar kıstası açısından ise sadece Bulgaristan’da yayınlanan mecraların hem Türkçe hem de Bulgarca olarak iki dilden oluştuğu saptanmıştır.

Yapılan araştırmayla birlikte Balkanlarda Türkçenin güncel durumu ve temsili belirlenmeye çalışılmıştır. Balkan Türk Edebiyatının dijital ortamdaki hâli canlı, gelişen ve güncel bir durumda olduğu gözlemlenmiştir. Bilişim Çağının

sunduğu imkânlar her geçen gün etki alanını daha fazla genişletmektedir. Balkan coğrafyasında dijitalleşmeyle gelen etkileşim, hız ve konfor “dijital edebiyat” anlamında yeni edebî türler yazılmasına henüz ilham kaynağı olmamıştır. Ancak edebiyatın dijitalleşmesi açısından, edebiyat sanatı dijital mecralarda hem sanatsal yönüyle hem de bir iletişim aracı olarak mevcudiyetini sürdürmekte ve gelişmektedir.

Çalışmada elde edilen bulgular birçok yeni keşfedilen konuyu gündeme taşıyacak niteliktedir. Dünyada ve Türkiye’de olduğu gibi, Balkan Türk Edebiyatında da dijitalleşme ile birlikte analog biçimden dijital formata, matbu eserlerden, e-dergiye, e-gazeteye kademeli olarak geçildiği tespit edilmiştir. Böylece Balkan Türk Edebiyatı dijital mecralarda görülmeye başlanmıştır. Ayrıca kadim bir maziye sahip olan Balkan Türk Edebiyatı geleneği yoğun olarak sözlü ve yazılı bir biçimde yaşamını sürdürmektedir. Bu sürecin bir paçası olma anlamında dijital mecralarda varlığını göstererek, daha geniş platformlarda ve uluslararası arenalarda sesini, etkisini, tanınırlık seviyesini yükselttiği bulgusu ortaya çıkmıştır. Dijital mecra imkânlarıyla icra edilen edebiyat ürünleri bulunduğu ülke sınırlarını aşma olanaklarından yararlanarak kendi rûştünü ispat etme sürecini avantaja dönüştürmüştür. Balkan Türk Edebiyatıyla ilgili araştırma verilerini analiz ederek varılan bilimsel sonuçlar bahsedilen bulguları saptamamıza fırsat sunmaktadır. Ayrıca her geçen gün yenileri eklendiği için Balkan Türk Edebiyatıyla ilgili dijital mecraların dinamik bir yapıya sahip olduğu gerçeği ortaya çıkmıştır. Bu yüzden konuyu takip ve ihata etmek gelecek yıllarda zorlaşacağı ön görülmektedir.

Günümüze kadar Balkan Türk Edebiyatıyla ilgili dijital mecralardaki verilerin irdelenmesi sonucunda farklı çıkarımlar elde edilmiştir. Doğal bir sonuç olarak, Kuzey Makedonya, Kosova, Bulgaristan, Yunanistan/Batı Trakya gibi Türklerin yoğun yaşadığı yerleşim yerlerinde kadim gelenekle birlikte, dijital mecralarda etkin bir edebiyatın mevcut olduğu belirlenen bulgular arasındadır. Ayrıca gençlerinde bu ortamlarda yer aldığını gösteren veriler mevcuttur. Balkan Türkleri bu platformlarda edebî ürünlerini her geçen gün daha çok dijital yayın yapar hâle gelmiş ve farklı mecralarda boy gösterdikleri saptanmıştır. Böylece, çalışma

kapsamında bugüne kadar yapılan okumalar, araştırmalar, taramalar, saha gezisi ve analizlerle, dijital ortamda varlık gösteren Balkan Türk Edebiyatı unsurlarının sınırları elde edilen bulgularla belirlenmiştir. Ana aktörlerin Bulgaristan, Kosova, Kuzey Makedonya ve Yunanistan/Batı Trakya bulunduğu ortaya konulmuştur. Bu ülkelerde edebî ürünlerin dijital mecralarda yaygın olarak yayınlandığıyla ilgili bulgular tespit edilmiştir. Bu düsturda, Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya gibi ülkelerde azınlık olarak varlık gösteren Türkler bulunmadığı için Türkçe yayınların yapılmadığı belirlenmiştir. Arnavutluk'ta ise, etnik olarak Türk azınlığı söz konusu olmadığından, sadece uydu yoluyla yapılan televizyon yayınları seyredildiği gözlemlenmiştir. Ayrıca alanın dinamik yapısı gereği gelişmeler ve değişimler süreklilik arz etmektedir. Yapılan saha etütlerinde her gün yeni dijital mecraların oluştuğu, dinamik bir seyir izlendiği görülmektedir.

Çalışma dâhilinde elde edilen malzemenin irdelenmesi sonucunda edebî ürünlerin yayınlandığı dijital mecraların yayın politikasında benzerlik olduğu görülmüştür. Bu çalışmanın zemini Türkçe ve edebî içerikli dijital mecralar taranarak ve esas kaynaklar belirlenerek oluşturulmuştur. Dijital mecralarda sunulan edebî ürünler mukayeseli olarak okunduğunda ise içerikler ülkelerin sınırlarına göre ortak nitelikleri olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan incelemeler sonunda Balkanlarda Türkçe yayın yapan dijital mecraların ortak ideallerde birleştiği genel olarak söylenebilir. Dijital mecraların yayın politikalarında güncel durumlarla birlikte hem bölgesel, hem bütün Balkanlara dair hem de dünyadan haberler sunarak yayın çizgilerini sürdürmektir. Nihayetinde bu çalışmaların özü Türkçeyi yaşatmak, Türkçe düşünmek, Türkçeyi yazı dili olarak bölgede aktif hâlde tutmak için çağın söylemi doğrultusunda dijital kanallarla yayınlar yapmaktır. Balkanlarda var olan kadim Türkçe geleneğini dergi ve gazeteler vasıtasıyla olduğu gibi, dijital mecralar aracılığıyla da canlı ve ayakta tutmak için bu girişimler gerçekleştirilmektedir.

Ayrıca öneriler ve geliştirilmesi gereken esaslar bağlamında, Balkan Türk Edebiyatı dijital mecralardaki varlığını daha isabetli ve istikrarlı şekilde devam ettirmesi için mecra yöneticilerinin konuya daha profesyonel yaklaşımları gerektiği

kanaati oluşmuştur. Örneğin finansman ve yazılım gibi uzmanlık isteyen konular alanında eğitim ve tecrübe sahibi kişiler tarafından icra edilmelidir. Dijital mecralarda var olan edebî içerikli sekmeler, kısımlar güncellenmeli ve süreklilik kazandırılmalıdır. Her edebî içerikli mecra net olarak yayın periyodunu belirlemesi ve aksatmadan edebiyat sanatıyla ilgili ürünlere yer vermesi gerekmektedir. Sadece haber merkezli yayın yapan dijital mecralar hayatın bir parçasını oluşturan edebiyat sanatına da kapılarını açmalıdır. Böylece hem etki alanlarını genişletmiş olacaklar hem de okuyucu profilleri çeşitlilik kazanacaktır. Böyle çalışmaların hayata geçirildiği takdirde Türkçenin edebî dil olarak kullanım alanı ve temsili güçlenecek ve duyulan ilgi artacaktır. Edebiyat ve sanatla uğraşan çıraklar için ek menüler oluşturulabilir. Bütün bu önerilerin sunulma amacı Türkçenin kullanım alanını genişletme, yeni boyutlar kazandırma ve yazıyla iştigal olan kişilere ürünlerini takdim etme fırsatı sunan yeni mecralar oluşturma gayretidir.

Balkan Türk Edebiyatının boy gösterdiği dijital mecralarda dünya edebiyatlarından eserlere de daha sık yer ayırmaları isabetli olacaktır. Böylece yerel edebiyat yeni bakış açıları edinebilecek ve edindiği yeni ilham kaynaklarının sayısını, sınırlarını, kapsamını, derinliğini ve niteliği artmış olacaktır. Bu hususlar geliştirilmesi gereken noktalar olarak değerlendirilebilir.

Balkanlarda dijital mecralarda yayın yapan dergiler hem maliyet hem de zaman, mekân kavramını ortadan kaldırarak seslerini daha çok kişiye duyurma amacı gütmektedirler. Balkan coğrafyasında Türkçe ile verilen kimlik mücadelesini, Türkiye'ye ve Türk dünyasına duyurmak ve böylece daha sıkı bir bağ oluşturma gayreti olarak değerlendirmek mümkündür.

Balkanlarda Türkçe ve edebî içerikli dijital mecraların genelinde Balkan ülkelerini ilgilendiren, Türkiye ve Türk Dünyası ekseninde bir yayın politikası güdüldüğü görülmektedir. Balkanlar, Türk Dünyasından yazar ve sanatçıların ürünlerine dijital mecralarında yer verdiği bulgular arasındadır. Ayrıca Türk Dünyası edebiyatları büyük ilgiyle takip edilmektedir.

Balkan Türk Edebiyatının dönemleri ana hatları ve bugün geldiği nokta özetlenecek olursa, istisnalar hariç Balkan Savaşları'ndan sonra yazılan eserlerde

estetik kaygısından ziyade didaktik, realist bir edebiyat çizgisi takip edilmiştir. Bu eserler yüksek sanat gayesiyle değil, ekseriyetle tarihe not düşme niteliğindedir. Yazarları bu minvalde eser vermeye sevk eden birçok saik vardır. Örneğin, savaşlar, siyasal rejimler, anadilde eğitim şartlarının yetersizliği, göçler, sanat yapacak bir ortamın olgunlaşmamış ve oluşmamış olması gibi nedenlerdir. Balkan Türk Edebiyatı meselesine genel bir perspektifle bakılırsa 1990'dan sonra edebî eserler daha çok estetik bir edebiyat zevki oluşturma gayesi güdülerek kaleme alınmıştır. 2000'li yıllardan sonra ise dijital mecraların sunmuş olduğu imkânlar aracılığıyla yerelin dışına çıkılarak evrensel meseleler konu edinilmeye ve estetik kaygısıyla yazılmaya başlanmıştır. Edebiyat hem nicel hem de nitel olarak yükseliş yaşamış ve eserler edebî zevk dikkate alınarak neşredilmeye özen gösterilmiştir.

Bu çalışma aynı zamanda Balkan Türk Basın Tarihine farklı bir perspektiften bakış açısı sunan bir hüviyete de sahiptir. Türk Dili ve Edebiyatı söz konusu olduğunda yayıncılık ve basın dünyası konuya dâhil edilmemesi zordur. Balkanlarda edebî ürünlere yer veren mecralar, genelde basın dünyasının en aktif üyeleri aynı zamanda. Dijital dergiler, gazeteler, haber portalları ve diğer mecralar âdetâ edebiyat dünyasının belirleyici basın aktörleridir. Modern teknolojilerle güncel edebî ürünleri yayınlamak çok değerli olmakla beraber, altı çizilmesi gereken bir tespit, Balkanlarda birçok matbu neşriyat ürününün dijitale aktarılmak üzere gün yüzüne çıkarılmayı beklediği gerçeğidir.

Varılan noktada Balkan Türk Edebiyatının daha geniş çaplı ele alınması gereken alanları tespit edilmiştir. Bu açıdan bazı tartışma ve önerileri ifade etmek, bölge edebiyatı araştırmacıları için faydalı olacağı düşünülmektedir. İlk sırada ivedilikle Balkan Türk Edebiyatı konsepti, tarihî tekâmül seyri (kronolojik bağlamda) dikkate alınarak, ilmî usûl doğrultusunda ve tafsilatlı bir bilimsel çalışmaya ihtiyaç duyduğua şikârdır. Coğrafi sınırlar dikkate alınarak, tarihî, içtimai ve siyasî kırılmalara hassasiyetle yaklaşılarak argümanlı, ilmî temel ve kıstaslarla yazın tarihî araştırmaları gerçekleştirilmelidir. Bu esaslar dikkate alınarak Balkan Türk edebiyatı dönemleri, temsilcileri ve eserleri edebiyat araştırmacıları tarafından bir bütüncül bakışla ele alınarak ve tarihî seyir içerisinde değerlendirilerek gün

yüzüne çıkarılmalıdır. Panoramik bakışla beraber, bilimsel yöntemlerle yapılacak olan tasnif çalışmalarının yapılması elzemdir, çünkü edebiyat incelemeleri için zemin hazırlayıcı mahiyette olacaktır. Nitel araştırma metodundan tam anlamıyla yararlanmakla beraber, eserler ayrıca estetik ve edebî değer açısından tahkik edilmelidir. Sayılan esaslar edebiyat meclislerinde genel kabul gördüğü takdirde, Balkan Türk Edebiyatı üzerine yapılacak bilimsel araştırmalar daha sağlıklı bir düzlemde ilerleyebilecektir.

Balkan Türk Edebiyatı kültürü köklü mazisi ve günümüzdeki filizleriyle parlak bir geleceğe doğru yönelmiştir. Bunula beraber bir edebî olgunun gelişmesi için gerekli olan yakıt eleştiridir. Balkan Türk Edebiyatında, belki de azınlık psikolojisinin getirdiği bir sonuç olarak, edebî eleştiri taşıyamama fenomeni söz konusudur. Açıkça ifade edilmelidir ki, edebî eleştiriye samimiyet ve iyi niyet şartları koyulduğunda, endişeye mahal yoktur, çünkü bu usûl takip edildiğinde iki seçenek ortaya çıkar: eleştiriye kaldıramamak ve zamanla unutulmak veya eleştiriye bir tefekkür ve muhasebe fırsatı olarak görerek tekâmül sürecine gark olmaktır. Umudumuz bu çalışmayla ikinci seçeneği doğuracak fiiliyatı ortaya koymuş olmaktır.

Balkan Türk Edebiyatı ve Balkan Türk Medyası gelenek olarak köklü bir maziye dayanmaktadır. Günümüz itibarıyla gelenekten almış olduğu ilhamla ve çağın imkânları doğrultusunda Dijital Balkan Türk Medyası yeni bir fenomen olarak istikrarlı bir şekilde geleceğini inşa etmektedir.

KAYNAKÇA

Açık, Fatma: **Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı**, Kesit Yayınları, 2018.

Ahmedov, Ahmet: “Editörden”, **Müslümanlar Dergisi**, Yıl XXIV, Sayı 7, Temmuz 2016.

Ahmet, Nermin: “**Batı Trakya Türk Şâirlerinin Dugu ve Düşünce Dünyası**”, Trakya Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Akgün, Atıf: **Bulgaristan Türkleri Çocuk Edebiyatı** (Dönemler-Temsilciler-Türler) Ankara, Bengü Yayınları, 2016, s. 29-33.

Akyüz, Kenan: **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923)**, B.36, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2020.

Ali, Mumin: **Köprü Dergisi Ekseninde Teşekkül Eden Makedonya Türk Edebiyatı (Şiir)**, Üsküp, Divan Yayıncılık, 2022.

Ali, Mümin: “Kuzey Makedonya Türk Edebiyatının Geçmişi ve Bugünü Üzerine Ana Hatlarıyla Bir Değerlendirme” *Türk Dili dergisi*, 2023.

Aliov, Mümin: “Balkan Türk Edebiyatının Taşıyıcısı Olarak Balkan Türk Yazılı Basımının Rolü Üzerine” *Balted 5/1*, 2023,

s.71-93.

Artun, Erman: “Balkan Türk Edebiyatlarına Genel Bir Bakış”,

<http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/15.php>

(Erişim Tarihi: 23. 04. 2023).

Baltalı, İbrahim: “Başlarken”, **Rodop Rüzgârı Dergisi**, Yıl 1, Sayı 1, Temmuz 2007.

Beksaç, Zeynel: “Başlarken”, **Türkçem Dergisi**, Yıl 1, Sayı 1-2, Ocak 1999.

Beksaç, Zeynel: “Editörden”, **Türkçem Dergisi**, Yıl 16, Sayı 170, Ocak 2015.

Bilgi Şöleni Bildirileri: **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı** (20-24 Nisan 1998), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

Bloom, Jhonathan, M.: "Papermaking: the historical diffusion of an ancient technique, in " **Mobilities of Knowledge**, ed. Jöns, Heike, P.Mausberg& Heffernan, M., 2017, Springer Nature, s.51-66.

Bulduk, Nurten: **Dijital Çağ Türk Edebiyatı ve Medyalarasılık Tartışmaları**, İstanbul: Hiperlink Yayınevi, 2019.

Can, Fatma: **“Bir Edebiyat Ortamı Olarak İnternet”**, İstanbul, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2019.

Cesur, Kadriye: “Editörden”, **Nöbettepe Dergisi**, Yıl 1, Sayı 1, Sonbahar 2018.

Ciccoricco, David: **Reading network fiction**, University of Alabama Press, 2007.

- Clark, Charles, E.: “Boston and the Nurturing of Newspapers: Dimensions of the Cradle”, 1690-1741. **The New England Quarterly**, C.64, S.2, 1991, s.243–271.
- Çavuşev, İsmail, A.: “Yeni Ufuklara Doğru”, **Müslümanlar Dergisi**, Yıl XI, Sayı 1, 2005.
- Çığ, Muazzez, İ.: **Gilgameş Tarihte İlk Kral Kahraman**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2015.
- Çoban, Serhat: “İletişim Fakültesi Öğrencilerinin İnternet Haberciliğinin Güvenilirliğine İlişkin Tutumları: İstanbul, Ankara ve İzmir İllerini Kapsayan Bir Uygulama Örneği”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2006.
- Çoruk, Şükrü, Ali: **Örnek Bir Vak’a Işığında, Abdulhamit Döneminde Kitap ve Dergi Sansürü, İstanbul**, Kitabevi Yayınları, 2017.
- Doğan, Rana, Senanur: “Edebiyat Siteleri Çerçevesinde Sosyal Medya Edebiyatı”, İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) 2016.
- Eren, İsmail: **Rumeli’de Türk Kültürü**, “Yugoslav Topraklarında Türkçe Basın”, Yeni Balkan Yayınları, Üsküp, 2012.
- Erol, Ayyıldız: “Matbuat”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 28, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s. 119-121.
- Es-Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi /Âşık Çelebi: **Meşâ’irü’ş-Şu‘arâ**, (haz. Filiz Kılıç), *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler, ve Yayınlar Genel Müdürlüğü*, Ankara, 2018.
- Engüllü, Suat: “Balkanlar’da Türk Şiiri-Balkan Türklerinin Kimlik

Destanı”, Çukurova Üniversitesi, Türkoloji
Araştırmaları Merkezi,

<http://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/8.php>

(Erişim tarihi: 02.07.2023)

- Güçlütürk, Taner: **Kosova’da Türk edebî yaratıcılığı (1951-2001)**, Prizren, BAL- TAM Yayınları, 2014.
- Hacısalıhoğlu, Mehmet: **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003.
- Hamzaoglu, Yusuf: **Balkan Türklüğü (Makedonya, Hırvatistan, Osmanlı Öncesi Balkan Müslümanlığı)**, C. 1, Üsküp, Logos-A Yayınları, 2010.
- Hanadan, Reşit: “Editör’den Başlarken”, **Mamuşa Dergisi**, Yıl 1, Sayı 1, Haziran-Temmuz 2021.
- Hayber, Abdülkadir: **Makedonya ve Kosova Türklerinin Edebiyatı**, Ankara, Kurgan Edebiyat Yayınları, 2011.
- Hayles, Katherine, N.: **Electronic Literature: New Horizons for the Literary**. Indiana: U of Notre Dame P, 2008.
- Hayles, Katherine, N.: “Electronic Literature: what is it?”, **Doing Digital Humanities: Practice, Training, Research**, 2007, 197-226.
- Horata, Osman: **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Romanya ve Gagavuz Türk Edebiyatı**, 12. Cilt, Ankara, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.
- İnalcık, Halili: **OSMANLILAR, Fütühat, imparatorluk, Avrupa İle İlişkiler**, İstanbul, Timaş Yayınları, Birinci Baskı, 2010.

- İnalcık, Halili, Manisalı, Erol: **Balkanlar. (Orta Doğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı).** İstanbul, 1993.
- İsen, Mustafa: **Varayım Gideyim Urumeli'ne Türk Edebiyatı'nın Balkan Boyutu,** İstanbul, Kapı Yayınları, 2. Basım, 2009.
- İsen, Musatafa, Engüllü, Suat: **Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı Antolojisi: (nesir-nazım) / Cilt 7. Makedonya Türk Edebiyatı ve Yugoslavya (Kosova) Türk edebiyatı,** Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.
- İsmayilova, Jale: “Romanya’da Türk Halkları Edebiyatı”, **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, S.5, 2010, s. 32-40. (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/>, 30 Haziran 2023.
- Jelavich, Barbara: **Balkan Tarihi 20. Yüzyıl 2,** İstanbul, Küre Yayınları, Dördüncü Basım, 2015.
- Kaplan, Mehmet: **Edebiyat Lise 3,** Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1977.
- Karakuş, Ertuğrul: **Makedonya Türk Edebiyatı'nda Üçüncüler,** Üsküp, Yeni Balkan Yayınları, 2017.
- Karakuş, Ertuğrul: **Sesler Dergisi Etrafında Teşekkül Eden Çağdaş Makedonya ve Kosova Türk Edebiyatı (Şiir – Hikâye).** Üsküp, Yeni Balkan Yayınları, 2015.
- Karatay, Osman, Gökdağ, Bilgehan, A.: **Balkanlar El Kitabı. C. I,** Ankara, 2007.
- Kaya, Fahri: **Yugoslavya'da Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi,** İstanbul, Cem Yayınevi, 1992.
- Kaya, İdris, G.: **Yugoslavya Türk Halkı Yazınına Gerçekçi Bir Bakış,** Priştine, Tan Yayınevi, 1986.

- Kemal, Yahya: **Aziz İstanbul**, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1969.
- Kemal, Yahya: **Edebiyata Dair**, 11. Baskı, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2017.
- Kim, B. K.: **New Wine in OldButtles? The Role of Statusand Market Identity in Creating a “Digital Media” Category**, Doctor of Philosophy (Business Administration) in The University of Michigan, 2011.
- Kırık, Ali, Murat, Büyüksalan, Ali (Ed.): **Sosyal Medya Araştırmaları III**, Çizgi Kitabevi, 2016.
- Kocabay, Nihal, Ş.: **“Dijital Medya Teknolojilerinin Tekno-Sosyoloji Bağlamında İncelenmesi”**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) 2015.
- Koçak, Ahmet: **“II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Matbuatında “Tonguç” [Tonghidje] Gazetesi ve Romanya Türkleri için Önemi”**, **Türkiyat Mecmuası**, C.25, S.2, 2015, s.321-345.
- Korkmaz, Ramazan: **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)**, Ankara, Grafiker Yayınları, 2004.
- Kurowski, Travis: "Some Notes on the History of the Literary Magazine". **Mississippi Review**. C.36, S.3, 2008, s. 231–243.
- Kurt, Ozlem: **“İlhami Emin'in Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği”**, Edirne, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2018.
- Kurt, Özlem: **“Avrupa'da Türkçe Öğretimine Yönelik Hazırlanmış Kitapların İncelenmesi”**, Eğitim Bilimleri Enstitüsü/Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı/Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi

- Bilim Dalı, (Doktora Tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi, 2023,
- Lagerwey, John,
Kalinowski, Marc **Early Chinese Religion Part One: Shang through Han (1250 BC-220AD)**, Volume:2, Brill, 2008.
- Maden, İsmail: **“Kullanıcı Tarafından Üretilen İçerik ve Dijital Medyada Birey-Medya İlişkisi”**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi) 2021.
- Mcluhan, Marshall: **Gutenberg Galaksisi Tipografik İnsanın Oluşumu** (Çev.Gül Çağalı Güven), İstanbul, 3. Baskı, YKY, 2014.
- Nebi, Özdemir: **Medya Kültür ve Edebiyat**, Ankara, 2. Baskı, Grafik Yayınları, 2012.
- Okay, Orhan: **Kâğıt Medeniyeti**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2014.
- Orhan, Öcal: **Kitabın Evrimi**, Ankara, Türkiye İş Bankası, 1971.
- Önal, Mehmet: **Yeni Türk Edebiyatı: En Uzun Asrın Edebiyatına Teorik Yaklaşım**, İkinci Kitap, Ankara, 1. Baskı, Akçağ Yayınları, 2009.
- Önder, Işık: **Yeni Yüzyılın Kitabı Elektronik Kitap**, Ankara, Orient Yayınları, 2013.
- Ramo, Şükrü, Zekeriya,
Necat, vd.: **Yürü Aydınlaşa**, Üsküp, Birlik Yayınları, 1951.
- Risario, Giovanna,
Meza, Nohelia,
Grimaldi, Kerri: **“The Orgins of Electronic Literature: An Overview”**, Ed. Dane Grigar and James O’Sullivan, içinde **Electronic Literature as Digital Hmanities**, Bloomsbury Academic, 2021.

- Rettberg, Scott: **Electronic literature.** John Wiley & Sons, 2018.
- Sağlam, Feyyaz: **Türk Dünyası El Kitabı III.** Cilt, 2. Baskı, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1992, s. 568-569.
- Sağlam, Feyyaz: “Ortak Türk Edebiyatı Tarihi Açısından “Yunanistan (Batı Trakya) Türkleri Edebiyatı”nın Konumu, Önemi ve Problemleri Üzerine Bazı Düşünceler”, **Batı Trakya’nın Sesi**, Şubat 1995, S. 70, s.11-15.
- Samsakçı, Mehmet: “İstanbul’la Rumeli Arasında Bir İrfan Köprüsü” Sâmiha Ayverdi”, **Aydın Türklük Bilgisi Dergisi**, 4(4), 2018.
- Samsakçı, Mehmet: “Prizrenli Bir Şair” Zeynel Beksaç ve Şiiri”, **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, 2018, s. 33-46.
- Sempozyum Tebliği Kitabı: **Geçmişten Günümüze Balkanlar’da Türkçenin Süreli Yayınlarıdaki Yeri ve Önemi**, Zenica, Bosna Hersek, 11-14 Mayıs, 2017.
- Simanowski, Roberto: “Reading Digital Literature”, içinde Simanowski, R, Schäfer, J. and Gendolla, P. (Ed.), **Reading Moving Letters: Digital Literature in Research and Teaching. A Handbook**, Bielefeld: transcript Verlag, 2010. <https://doi.org/10.1515/9783839411308>
- Simanowski, Roberto: **Digital Art and Meaning: Reading Kinetic Poetry, Text Machines, Mapping Art, and Interactive Installations**, Volume:35, University of Minnesota Press, 2011.

- Simanowski, Roberto: "Literature and digital media: notes on theory and aesthetics." **MATLIT: Materialidades da Literatura**, C.8, S.1, 2020, s.11-21.
- Tallet, Pierre: **Les journaux de bord du règne de Chéops au ouadi el-Jarf (P. Jarf AF): état des lieux**, *Bulletin de la Société Française d'Égyptologie* 198 (2017): 8-19.
- Tanpınar, Ahmet H.: **On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, 23.Baskı, İstanbul, Dergâh, 2014.
- Toprak, Ayşe, Gül: **"Dijital Medya ve Mekânın Dönüşümü"**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) 2019.
- Yenisoy, Hayriye, S.: **"Bulgaristan Türkleri Edebiyatı", Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi**, C.8, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.
- Yıldırım, Ali, Şimşek, Hasan: **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Yusuf, Süreyya: **Yugoslavya Türk Şiiri**, Priştine, Tan Yayınevi, 1976.
- Wardrip, Fruin, N.: **"Five Elements of Digital literature"**, içinde Simanowski, R. Schäfer, J. and Gendolla, P (Ed.), **Reading Moving Letters. Digital Literature in Research and Teaching**. Bielefeld: transcript Verlag, 2010.
- Wardrip, Fruin, N.: **Five Elements of Digital Literature**, Ed.Simanowski and others, içinde **Reading Moving Letters**, A Handbook, 2010.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59036.asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 05.05.2023)

<https://ff.unze.ba/nauka-i-istrazivanje/zbornici-radova/> (Erişim Tarihi: 22. 08.2023)

[Prilozi za orijentalnu filologiju \(unsa.ba\)](https://prilozi.riksa.ba/orijentalnu-filologiju) (Erişim Tarihi: 22. 08.2023)

<https://www.karadaghat.com/kunye/> (Erişim Tarihi: 06. 07.2023)

<https://baltam.org/> (Erişim Tarihi: 22. 08.2023)

www.adeksam.mk/dergimiz-hikmet/ (Erişim Tarihi: 04.07.2023)

www.ibu.edu.mk/ijep/ (Erişim Tarihi: 04.07.2023)

www.balkanjournal.org/issues-2/ (Erişim Tarihi: 04.07.2023)

<https://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL> (Erişim Tarihi: 07.07.2023)

<http://turkology.institute.ubbcluj.ro/publicatii/TCAS.html> (Erişim Tarihi: 10.07.2023)

<http://bizimgazete.bg/biz%E2%80%99im-%C5%9Ffirlerimiz/osman-kesiko%C4%9Flu> (Erişim Tarihi: 22. 08.2023)

<http://bizimgazete.bg/biz%E2%80%99im-%C5%9Ffirlerimiz/%C5%9Fefika-refik>

<https://kircaalihaber.com/edebiyat/ben-turkum> (Erişim Tarihi: 16.06.2023)

www.facebook.com/nesilderneji. (Erişim Tarihi: 09.07.2023)

<https://www.milletgazetesi.gr/kultur-sanat/siir-zamani-aksam-vakti> (Erişim Tarihi: 13.07.2023)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/kosova-savaslari> (Erişim Tarihi: 05.05.2023)

<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78479/turkiye-disindaki-turk-edebiyatlari-antolojisi.html> (Erişim Tarihi: 28.06.2023)

<http://www.yenibalkan.com/m/?id=12472> (Erişim Tarihi: 09. 03. 2023)

<https://www.britannica.com/place/Balkans> (Erişim Tarihi 29. 04. 2023).

https://collection.eliterature.org/2/works/nadeau_stillstanding.html (Erişim Tarihi: 10.07.2023)

<https://education.asianart.org/resources/the-invention-of-woodblock-printing-in-the-tang-and-song-dynasties/> (Erişim Tarihi: 06. 07.2023)

<https://en.unesco.org/courier/december-1978/200-years-gutenberg-master-printers-koryo#:~:text=after%20its%20invention,The%20oldest%20surviving%20woodblock>

[%20print%20in%20the%20world%20seems%20to,Silla%20patronage%20around%20751%20A.D](#)(Erişim Tarihi: 06. 07.2023)

<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com> (Erişim Tarihi: 11.06. 2023)

<http://users.jyu.fi/~koskimaa/thesis/thesis.shtml>(Erişim Tarihi: 07.07.2023)

<http://camilleutterback.com/projects/text-rain/>(Erişim Tarihi: 03.06.2023)

<https://www.gutenberg.org/about/background/>(Erişim Tarihi: 01.06.2023)

https://collection.eliterature.org/1/works/short_savoir-faire.html(Erişim Tarihi: 06.07.2023)

<https://www.tdk.gov.tr/yayinlar/sureli-yayinlarimiz/turk-dili-dergisi/>

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yazili-Medya-ve-Uluslararası-Standart-Kitap-Numarası-Istatistikleri-2021-45833>(Erişim Tarihi: 07.06.2023)

<https://dilhane.net/dijital-dergi/>(Erişim Tarihi: 08.06.2023)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/makedonya> (Erişim Tarihi: 04. 07. 2023)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/kosova>(Erişim Tarihi: 04. 07. 2023)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/romanya>(Erişim Tarihi: 04. 07. 2023)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/bulgaristan>(Erişim Tarihi: 04. 07. 2023)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/bati-trakya> (Erişim Tarihi: 04. 07. 2023)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/yunanistan> (Erişim Tarihi: 04. 07. 2023)

<http://www.tdk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 14. 05. 2023)

<http://lugatim.com/s/balkan> (Erişim Tarihi: 04. 04. 2023)

<http://www.tdk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 04. 04. 2023)

<http://www.yenibalkan.com>(Erişim Tarihi: 04. 06. 2023)

<https://docplayer.biz.tr/19628282-Gecmisten-gunumuze-kulturel-degisim-ve-gelisim-surecinde-balkanlarda-turkce-prof-dr-erman-artun.html> (Erişim Tarihi: 09. 01. 2022)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/makedonya> (Erişim Tarihi: 10. 07. 2023)

<https://www.britannica.com/place/Balkans> (Erişim Tarihi: 09. 05. 2023)

<https://www.balturk.org.tr/bulgaristanda-bizimgazete-bg-yayina-basladi/>(Erişim Tarihi: 12. 08. 2023)

Müslümanlar Dergisi hakkındaki bilgiler editör ve www.grandmufti.bg internet sayfasından temin edilmiştir (Erişim Tarihi: 25.06.2023).

Basın Bildirisi, 12 Eylül 2022, www.facebook.com/nesildernegei. (Erişim Tarihi: 09.07.2023)

İNCELENEN KAYNAKLAR

Bohadır, Ahmed Hasan: “Sen Olmasan Efendim”, **Müslümanlar Dergisi**, yıl XXIII, Sayı 4, Nisan 2015, s.12.

Hasanov, Ahmed: “Gerlova”, **Müslümanlar Dergisi**, Yıl XXV, Sayı 3, Mart 2017, s.9.

Hanedanoğlu, İbrahim: “Rubailer”, **Mamuşa Dergisi**, Yıl 3, Sayı 8, Yaz 2023, s.10.

Çavuşev, İsmail A: “Neden?”, **Müslümanlar Dergisi**, Yıl XXVI, Sayı 6, Haziran 2016, s.18.

İlmiyeva, Nursel: “Hayat”, **Nöbettepe Dergisi**, Yıl 5, Sayı 19, Bahar 2023 s.21.

Erendoruk, Ömer Osman: **Nöbettepe Dergisi**, Yıl 1, Sayı 1, Sonbahar 2018.

Taç, Refki: “Mamuşa’ya Selam Olsun”, **Mamuşa Dergisi**, Yıl 3, Sayı 8, Yaz 2023, s.25.

Sözeri, Semiha: “Memleket”, **Nöbettepe Dergisi**, Yıl 1, Sayı 2, Kış 2019, s.49.

Gülistan, Sibel: “Nefes”, **Öğretmenin Sesi Dergisi**, Yıl 21, Sayı 242, Ağustos 2018, s.27.

Beksaç, Zeynel: “Şiirim”, **Türkçem Dergisi**, Yıl 24, Sayı 272, Temmuz 2023, s. 10.

<https://bizimgazete.bg/biz%E2%80%99im-%C5%9Fiirlerimiz/ali-bayram>(Erişim Tarihi: 12. 08. 2023)

<http://bizimgazete.bg/biz%E2%80%99im-%C5%9Fiirlerimiz/osman-kesiko%C4%9Flu> (Erişim Tarihi: 06.05.2023)

<http://bizimgazete.bg/biz%E2%80%99im-%C5%9Fiirlerimiz/%C5%9Fefika-refik> (Erişim Tarihi: 06.05.2023)

<https://bizimgazete.bg/biz%E2%80%99im-%C5%9Fiirlerimiz/turhan-rasievbulgaristan-mizah-edebiyat%C4%B1nda-marka-bir-isim>(Erişim Tarihi: 06.08.2023)

<https://kircaalihaber.com/edebiyat/belene-magdurlari> (Erişim Tarihi: 12.08.2023)

<https://kircaalihaber.com/edebiyat/ben-turkum> (Erişim Tarihi: 15.06.2023)

<https://www.milletgazetesi.gr/kultur-sanat/siir-zamani-aksam-vakti> (Erişim Tarihi: 13.07.2023)

KAYNAK KİşİLER

(Dijital Mecra Yöneticileri İle Yapılan Mülakatlar)

Nöbettepe Dergisi, editörlerinden, Dr. Aziz Nazmi şakir-Taş (Görüşme Tarihi: 10. 08. 2023).

Hakses Gazetesi/Dergisi editörü, Ervin İbrahim (Görüşme Tarihi: 07.08.2023).

Nöbettepe Dergisi, editörü/yayın yönetmeni, Kadriye Cesur, (Görüşme Tarihi: 19. 08. 2023)

Kardelen Dergisi, editörü, Yeliz Davut Kurtiş (Görüşme Tarihi: 08.08.2023).

Mamuşa Dergisi, yayın yönetmeni/editörü, Raşit Hanadan (Görüşme Tarihi: 12. 08. 2023).

Millet Gazetesi, genel yayın yönetmeni, Cengiz Ömer (Görüşme Tarihi:15.08.2023).

Millet Gazetesi, edebî içerik yazarı, Müberra Karadayı, (Görüşme Tarihi: 15. 08. 2023).

Müslümanlar Dergisi, editörü, Vedat S. Ahmed (Görüşme Tarihi: 13.08.2023).

Kırcaali Haber gazetesi muhabiri, edebî içerik yazarı (şair-araştırmacı), Resmiye Mümün (Görüşme Tarihi: 16. 08. 2023).

Rodop Rüzgârı Dergi, sahibi ve genel yayın yönetmeni, İbrahim Baltalı (Görüşme Tarihi: 10.08.2023).

Türkçem Dergisi, sahibi ve genel yayın yönetmeni/editörü, Zeynel Beksaç (Görüşme Tarihi: 10.08.2023).

EKLER

EK 1 – Balkanlarda Türkçe Yayın Yapan Yerli Dijital Mecralar

Balkanlarda Türkçe Yayın Yapan Dijital Mecraları	
Ülke	Mecranın İsmi ve Adresi
Bulgaristan	1. BC Müslümanlar Diyaneti Başmüftülüğü - www.grandmufti.bg - Müslümanlar Dergisi - Hilal Çocuk Dergisi 2. Bizim Gazete - www.bizimgazete.bg 3. Bulgaristan Millî Televizyonu - www.bnt.bg 4. Bulgaristan Radyosu - www.bnr.bg 5. Ajans Bulgaristan - www.ajansbg.blogspot.com 6. Kırcaali Haber - www.kircaalihaber.com - Kırcaali Haber e-gazete 7. Nöbettepe Dergisi - www.nobettepe.com 8. Türk Kültür ve Sanat Derneği - www.turksad.com
Bosna-Hersek	9. Balkan News – www.balkannews.com.tr 10. Zambak - www.zambak.ba (2012-2021)
Karadağ	11. Karadağ Hayat - www.karadaghayat.com
Kosova	12. Kosova Haber Ajansı - www.kosovahaber.com 13. Kosova Port - www.kosovaport.com 14. Balkan Postası - www.balkanpostasi.net 15. RTK – www.rtklive.com 16. Mamuşa Dergisi - www.kk.rks-gov.net 17. Türkçem Dergisi - www.facebook.com/turkcem.dergisi
Kuzey Makedonya	18. Yeni Balkan Gazetesi - www.yenibalkan.com 19. TimeBalkan - www.timebalkan.com 20. Haber Makedonya - www.habermakedonya.net 21. VardarPress www.vardarpress.com 22. Kardelen Çocuk Dergisi - www.facebook.com/kardelencocuk 23. Kum Saati Dergisi - https://turkgenclikkulubu.com/kum-saati-dergi/
Romanya	24. Söz Medya - www.sozmedia.ro 25. Gazete Balkan - www.gazetebalkan.ro 26. Hakses – www.hakses.turc.ro
Yunanistan / Batı Trakya	27. Birlik Gazetesi - www.birlikgazetesi.org 28. Millet Gazetesi - www.milletgazetesi.gr 29. Gündem Gazetesi - www.gundemgazetesi.com

	30. Rodop Rüzgârı - www.burasibatitrakya.com - Rodop Rüzgârı e-dergi 31. Öğretmenin Sesi Dergisi - www.ogretmeninsesi.gr 32. Trakyanın Sesi Gazetesi - www.trakyaninsesi.com 33. Ülkü Gazetesi www.ulkugazetesi.net 34. Çınar FM – www.cinarfm.gr
--	--

EK 2 - Balkanlarda Türkçe Edebî Ürünler Yayınlayan Yerli Dijital Mecralar

Balkan Türk Edebiyatı Ürünleri Yayınlayan Dijital Mecralar	
Ülke	Dijital Medya Adı
Bulgaristan	1. Nöbettepe Dergisi – www.nobettepe.com 2. Bizim Gazete – www.bizimgazete.bg 3. Kırcaali Haber – www.kircaalihaber.com 4. Müslümanlar Dergisi – www.grandmufti.bg 5. Hilal Çocuk Dergisi - www.grandmufti.bg 6. Türk Kültür ve Sanat Derneği – www.turksad.com
Kosova	7. Türkçem Dergisi - https://www.facebook.com/turkcem.dergisi 8. Mamuşa Dergisi - www.rks-gov.net
Kuzey Makedonya	9. Kardelen Çocuk Dergisi - https://www.facebook.com/kardelencocuk&https://www.facebook.com/nesildernege
Yunanistan/Batı Trakya	10. Öğretmenin Sesi Dergisi – www.ogretmeninsesi.gr 11. Rodop Rüzgârı Dergisi – www.rodopruzgari.com&www.burasibatitrakya.com 12. Millet Gazetesi – www.milletgazetesi.gr

ÖZGEÇMİŞ

Edebiyatçı, şair ve yazar Mümin Ali, Kuzey Makedonya Radoviş'te doğdu. İlköğretimini doğduğu şehirde bitirdi. Lise eğitimini İştıp şehrinde tamamladıktan sonra, Tetova Devlet Üniversitesinde Türkoloji bölümünden mezun oldu. Yüksek Lisansını İstanbul Üniversitesinde tamamladı. Hakeza doktora eğitimini, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalında devam ettirdi. KMK Bakanlığı destekleri ile "EMANET-Kelimeler Ötesi" şiir kitabı 2019 yılında neşredildi. Aynı şekilde ikinci kitabı "Köprü Dergisi Ekseninde Teşekkül Eden Makedonya Türk Edebiyatı" adıyla akademik çalışması 2022'de yayımlandı. 2023 yılında "Güneşi İpe Astık" adlı şiir kitabı neşredildi. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü-Ansiklopedisinde madde yazarlığı yaptı. Balkanlar üzerine ve farklı disiplinlere dair TV, radyo, sempozyum ve konferanslara konuşmacı olarak katıldı. Ali, köşe yazarlığıyla, *Türk Dili*, *Bağ-lar vb.* dergilerde şiirler, düşünce yazıları kaleme alarak eş zamanlı yerel ve uluslararası bilimsel-hakemli dergilerde makaleleri de yayımladı. Bazı dergilerde alan editörlüğü yanında YTB-Heybe TV YouTube kanalı dijital içerik üreticisi ve program sunuculuğu yaptı. Hâlihazırda üçüncü şiir kitabı ve bir araştırma kitabını da yayın sürecine hazırlamaktadır.

Yayımlanan çalışmalarından bazı örnekler:

Makale:

*"Balkan Türk Edebiyatının Taşıyıcısı Olarak Balkan Türk Yazılı Basınının Rolü Üzerine"*Balted /Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları, 5/1, 2023.

"Türk Edebî Yaratıcılığında Kelime Nüansları Üzerine Tematik Bir Yaklaşım" HİKMET/Uluslararası Hakemli İlmi Araştırma Dergisi, 2022, S. 38, s. 54-72.

*"Rumelia In The Poems Of Kosovan Poet Zeynel Beksaç"*International Journal Of Education & Philology, Cilt 4 Sayı 1, 2023, s.142-149.

"Kuzey Makedonya Türk Edebiyatının Geçmişi ve Bugünü Üzerine Ana Hatlarıyla Bir Değerlendirme"(Eleştiri/İnceleme) Türk Dili dergisi, Ocak 2023, s. 853.

Bildiri:

2023 - Uluslararası Fettah Efendi Sempozyumu (Balkan Studies Foundation)
“*Üsküplü Şair Abdülfettah Rauf’un Şiirlerinde İstanbul*” Bildiri (9-10 Haziran 2023)
İstanbul

2017 - Uluslararası Konya’da Vuslat Sempozyumu-(RTÜK) “*Doğu Makedonya
Yörük Türkleri ve Konya Yörük Türklerinde Düğün Ritüeli*” –Bildiri (19-22 Ocak,
Konya)

